

ფიქრები შეცვლილ სამყაროზე

მოგონებების მეშვეობით

REFLECTING ON A
CHANGED WORLD
IN LIEU OF MEMORIES

გადასახილველად კოტე ჯალდასტანიშვილის 60 წლის იუბილე
FOR THE 60TH ANNIVERSARY OF KOTE ZALDASTANISHVILI

*ედღვნება კოტე ზალდასტანიშვილს (1960-2017) -
მეგობარსა და კოლეგას*

*To Kote Zaldastanishvili (1960-2017) -
Friend and colleague*

გამომცემელი | Publisher

ლევან მიქელაძის სახელობის ფონდი | The Levan Mikeladze Foundation

სარედაქციო კოლეგია | Editorial Board

არჩილ გეგეშიძე | Archil Gegeshidze

მაია ფანჯიკიძე | Maia Panjikidze

მარიამ ზალდასტანიშვილი | Mariam Zaldastanishvili

მთარგმნელი | Translator

ნოე კანკია | Noah Kankia

რედაქტორები | Editors

რუსუდან მარგიშვილი | Rusudan Margishvili

შან ბეისი | Shawn Basey

დიზაინერი | Designer

მარიამ ზალდასტანიშვილი | Mariam Zaldastanishvili

ფორმატი: კ.ზალდასტანიშვილი, ვენა | **Endpaper:** K.Zaldastanishvili, Vienna, 2015, © Circle Diplomatique

პროექტი განხორციელდა მამუკა ხაზარაძის და ბადრი ჯაფარიძის მხარდაჭერით

This project was realised with the support of Mamuka Khazaradze and Badri Japaridze

საავტორო უფლებები დაცულია და ეკუთვნის სარედაქციო კოლეგიას. წერილობითი ნებართვის გარეშე პუბლიკაციის არც ერთი ნაწილი არ შეიძლება გადაიბეჭდოს არანაირი, მათ შორის, ელექტრონული ან მექანიკური ფორმით. გამოცემაში გამოთქმული მოსაზრებები და დასკვნები ეკუთვნის ავტორებს და შეიძლება არ ასახავდეს სარედაქციო კოლეგიის თვალსაზრისს.

All rights are reserved and belong to the editorial board. No part of this publication may be reprinted in any form – including electronic or mechanical – without written permission. The opinions and findings expressed in this publication are the sole responsibility of the authors and may not necessarily reflect the views of the editorial board.

დაიბეჭდა | Printed by

CEZANNE

თბილისი | Tbilisi, 2020

ISBN 978-9941-8-2750-1

ლევან მიქელაძის სახელობის ფონდი
THE LEVAN MIKELADZE FOUNDATION

EU-GEORGIA
BUSINESS COUNCIL

LEVAN MIKELADZE
DIPLOMATIC TRAINING AND RESEARCH INSTITUTE
MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF GEORGIA

მადლობა მხარდაჭერისთვის ევროკავშირი-საქართველოს ბიზნეს-საბჭოსა და საგარეო საქმეთა სამინისტროსთან არსებულ ლევან მიქელაძის სახელობის დიპლომატიურ სასწავლო და კვლევით ინსტიტუტს.

We are grateful for the support of The EU-Georgia Business Council and The Levan Mikeladze Diplomatic Training and Research Institute under the Georgian Foreign Ministry

უიქრები
გეცვლილ
სამყაროზე
REFLECTING
ON A CHANGED
WORLD

მომონებების მემორი
IN LIEU OF MEMORIES

სარჩევი

7 | წინასიტყვაობა

9 | დაუვინწყარი და მონატრებული კოტე / კონსტანტინე გაბაშვილი

17 | შესავალი / მაია ფანჯიკიძე

საქართველოს ადგილი მსოფლიოში და მულტილატერალიზმი

25 | საქართველოს ადგილი მსოფლიოში / რევაზ გაჩეჩილაძე

31 | „მე ვარ ქართველი და, მაშასადამე, ვარ ევროპელი“ –
იდენტობა პანდემიის დროს / ნატალი საბანაძე

37 | საქართველო და ევროპული ინტეგრაცია:
ქართული დიპლომატიის ამოცანები / კახა გოგოლაშვილი

45 | ქართული საგარეო პოლიტიკა – არც მითი და არც რეალობა / თედო ჯაფარიძე

51 | კორონას ტესტი: COVID-19-ის პანდემიის გავლენა
მულტილატერალიზმზე / თამარ ბერუჩაშვილი

59 | მულტილატერალიზმის განმტკიცება და პარლამენტის როლის
გაძლიერება პანდემიის დროს / გიორგი (გიგი) წერეთელი

რუსეთის ფაქტორი და ურთიერთობები სოხუმთან და ცხინვალთან

63 | ქართულ-რუსული ურთიერთობები პანდემიის შემდეგ / ზურაბ აბაშიძე

71 | ქართულ-აფხაზური და ქართულ-ოსური ურთიერთობების ტრანსფორმაცია:
გამოწვევები და პერსპექტივა / არჩილ გეგეშიძე

77 | საქართველო გამყოფი ხაზებისა და პანდემიის პირობებში / ქეთევან ციხელაშვილი

85 | კონფლიქტების თავიდან აცილება მრავალფეროვანი საზოგადოების
ინტეგრაციის ხელშეწყობის გზით / ლამბერტო ზანიერი

ეკონომიკა და კრიზისიდან გამოსავლის ძიება

91 | COVID-19-ის პანდემიური ეკონომიკური კრიზისის და საქართველოს ეკონომიკის
რეორიენტირების შესახებ / ვლადიმერ პაპავა

97 | საქართველო-ჩინეთის ეკონომიკური ურთიერთობები
პოსტპანდემიური კრიზისის ფონზე / დავით აფციაური

105 | რთული დრო და სწორი გადაწყვეტილებები - ფიქრები პანდემიისას / პოუარდ ჩეისი

სამოქალაქო საზოგადოება, დემოკრატია, ადამიანის უფლებები და სოციალური საკითხები

109 | COVID-19-ით შეშლილი სამყაროს ცვალებადი და
ჯერაც უცვლელი მოცემულობები / ირაკლი მენაღარიშვილი

115 | თავისუფლება პანდემიის ჟამს / თინათინ ხიდაშელი

121 | გამოხატვის თავისუფლება COVID-19-ის პირობებში / დუნია მიატოვინი

125 | ემიგრაცია თუ დიასპორა? / იოსებ ნანობაშვილი

133 | პიროვნება და პოსტპანდემიური სამყარო / ლანა ღოღობერიძე

წინასიტყვაობა

წინამდებარე კრებული „ფიქრები შეცვლილ სამყაროზე“ ეძღვნება გამოჩენილი ქართველი დიპლომატის - კოტე ბაღდასტანიშვილის ხსოვნას და გამოიცემა მისი 60 წლის იუბილეს აღსანიშნავად.

კრებულზე საუბრისას საგანგებო აღნიშვნის ღირსია ლევან მიქელაძის სახელობის ფონდის ძალისხმევა და პროექტის განხორციელებაში შეტანილი წვლილი; ასევე, ევროკავშირი-საქართველოს ბიზნეს-საბჭოსა და ლევან მიქელაძის სახელობის დიპლომატიური სასწავლო და კვლევითი ინსტიტუტის მხარდაჭერა.

ლევან მიქელაძის სახელობის ფონდი, რომელიც 2010 წელს არის დაარსებული, იკვლევს საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის საკითხებს და მის უმთავრეს ამოცანას წარმოადგენს ამ კუთხით საქართველოს წინაშე მდგარი გამოწვევების ანალიზი.

ევროკავშირი-საქართველოს ბიზნეს-საბჭო კოტე ბაღდასტანიშვილის და „ბრიტიშ პეტროლიუმის“ ინიციატივით 2006 წელს დააფუძნეს მსხვილმა კონცერნებმა, როგორიცაა თავად „ბრიტიშ პეტროლიუმი“, „სტატოილი“, „ბორჯომი“, „ტოტალი“, „ვისოლი“ და სხვა. საბჭოს მიზანს წარმოადგენს ევროკავშირისა და საქართველოს შორის ეკონომიკური და ბიზნეს-ურთიერთობების განვითარების ხელშეწყობა.

საგარეო საქმეთა სამინისტროსთან არსებული ლევან მიქელაძის სახელობის დიპლომატიური სასწავლო და კვლევითი ინსტიტუტი ემსახურება დიპლომატების კვალიფიკაციის ამაღლებასა და საგარეო პოლიტიკის სტრატეგიული მიმართულებების შემუშავებას.

სარედაქციო კოლეგია მადლობას უხდის კონსტანტინე გაბაშვილს კოტე ბაღდასტანიშვილის ბიოგრაფიის ავტორობისთვის, ასევე კოტე ბაღდასტანიშვილის ქართველ და უცხოელ კოლეგებს, თანამოაზრეებსა და მეგობრებს - მაია ფანჯიკიძეს, რევაზ გაჩეჩილაძეს, ნატალი საბანაძეს, კახა გოგოლაშვილს, თედო ჯაფარიძეს, თამარ ბერუჩაშვილს, გიგი წერეთელს, ზურაბ აბაშიძეს, არჩილ გეგეშიძეს, ქეთევან ციხელაშვილს, ლამბერტო ბანიერს, ვლადიმერ პაპავას, დავით აფციაურს, ჰოუარდ ჩეისს, ირაკლი მენაღარიშვილს, თინათინ ხიდაშელს, დუნია მიატოვიჩს, იოსებ ნანობაშვილსა და ლანა ლოლობერიძეს - საგანგებოდ ამ გამოცემისთვის შექმნილი ესეებისთვის.

განსაკუთრებულ მადლობას მოვასხენებთ გამოცემის სპონსორებს - მამუკა ხაზარაძესა და ბადრი ჯაფარიძეს და წიგნის ინიციატორს - კოტე ბაღდასტანიშვილის ოჯახს, რომლის ძალისხმევითაც გარეშე ეს პროექტი ვერ განხორციელდებოდა.

საიუბილეო კრებული „ფიქრები შეცვლილ სამყაროზე“ განსაკუთრებულ პირობებში შეიქმნა. ეს გახლავთ მცდელობა, პასუხი გაეცეს პანდემიით გამოწვეული კრიზისის გამო გაჩენილ კითხვებს. ჩვენი ღრმა რწმენით, იგი ბევრ საინტერესო მოსაზრებასა და იდეას სთავაზობს დაინტერესებულ მკითხველთა ფართო წრეს და აუცილებლად იქცევა შემდგომი დისკუსიების სოლიდურ საფუძვლად.

სარედაქციო კოლეგია

თბილისი, 2020 წლის ოქტომბერი

კონსტანტინე გაბაშვილი, კოტე ზალდასტანიშვილი, რომი, 2002, ოჯახის არქივიდან.
Konstantine Gabashvili, Kote Zaldastanishvili, Rome, 2002, From the family archive.

დაუვინყარი და მონატრებული კოტე

კონსტანტინე გაბაშვილი

კოტე ბალდასტანიშვილი 1993 წლის აპრილში გავიცანი, როდესაც თბილისის მერიამ საგარეო ურთიერთობების სამმართველოს ხელმძღვანელის შერჩევას ვცდილობდი. მძიმე დრო იყო და მძიმე სამუშაო. მერიას ასეთი სამსახური ჰქონდა, მაგრამ სრულიად დაძაბუნებულ მდგომარეობაში. ახალი სისხლი, ენერგიული ადამიანები და ბევრი მუშაობა იყო საჭირო. თბილისს მეგობრობა აკავშირებდა რამდენიმე ქალაქთან, მათგან ბაარბრიკენმა, მისმა მაშინდელმა მერმა ჰაიო ჰოფმანმა და ბაარლანდის პრემიერ-მინისტრმა ოსკარ ლაფონტენმა დაუყოვნებელი და წარმოუდგენელი დახმარება გაგვინიეს. სამოქალაქო ომის შედეგად დანგრეულ დედაქალაქს ბავშვთა საკვები, მედიკამენტები და სურსათი გამოუგზავნეს. რამდენიმე რეისი ჩამოფრინდა თბილისში. სხვა დამეგობრებული ქალაქებიც კონტაქტს ელოდნენ. მოკლედ, ზღვა სამუშაო იყო.

სხვებს შორის, ვინც ამ თანამდებობისთვის მირჩიეს, იყო კოტე ბალდასტანიშვილი. მისი გამოცდილება და განვლილი გზა, მიუხედავად ახალგაზრდა ასაკისა, საინტერესოდ და შთამბეჭდავად მომეჩვენა. კოტე 33 წლისა იყო, რაც ყველაზე აქტიური ასაკია მამაკაცისთვის, სრულიად ცნობილი მოვლენის კვალად. დიახ, კოტე 1960 წელს დაიბადა ტრადიციულ, ქართულ, მშრომელ, კულტურულ ოჯახში. მამა, ნოდარ ბალდასტანიშვილი, საქართველოს პოლიტექნიკური ინსტიტუტის მანქანათმშენებლობის პროფესორი გახლდათ, დედა, ლალა ჯანჭღავა კი – გეოლოგიის ინსტიტუტის მეცნიერ-მუშაკი.

კოტემ 1982 წელს დაამთავრა პოლიტექნიკური ინსტიტუტი, მართვის ავტომატიზირებული სისტემის სპეციალობით. ნურავის ეწყინება, მაგრამ მაშინ ეს ყველაზე თანამედროვე და ფართო განათლების მიმცემი ფაკულტეტი იყო საქართველოს პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში. შემდეგ კოტემ ამავე სპეციალობის სამეცნიერო-კვლევით ცენტრში დაიწყო მუშაობა ინჟინრად, მალევე გადაიყვანეს კათედრაზე, ხოლო 1984 წელს გახდა დრეზდენის ტექნიკური უნივერსიტეტის ასპირანტი. მაშინ ეს შესაძლებელი იყო, თუ ორ პირობას აკმაყოფილებდი – ასპირანტობის კანდიდატს მოეთხოვებოდა გერმანულის კარგად ცოდნა და უმაღლესის დიპლომის წარჩინებული ნიშნები. ეს უკვე ძალიან საინტერესო იყო ქალაქის მერიის საგარეო დეპარტამენტის ხელმძღვანელობისთვის – ენის საუკეთესო ცოდნა და ტექნოკრატიული განათლება; მით უმეტეს, იმის გათვალისწინებით, რომ კოტემ ვადაში, ანუ 1987 წელს დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია დრეზდენის ტექნიკურ უნივერსიტეტში და მიენიჭა ტექნიკურ მეცნიერებათა დოქტორის წოდება. ეს მის განსაკუთრებულ შრომისმოყვარეობასა და შრომისუნარიანობას მოწმობდა. ჩვენში იშვიათი იყო, ასპირანტს დათქმულ და განსაზღვრულ ვადაში წარმატებით დაესრულებინა ასპირანტურა. ასეთი შედეგი იმაზეც მიუთითებდა, რომ გერმანული სკრუპულოზობით და მეთოდურობით მუშაობა კოტესთვის ბადა ჩამოუყალიბდა.

შემდეგ იგი კვლავ დაბრუნდა პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში, თავის კათედრაზე, ასისტენტად, და ორ წელიწადში ისევ გერმანიაში, ერლანგენ-ნიურნბერგის ტექნიკურ უნივერსიტეტში მიაღწინეს მკვლევრად. კოტე 1990 -1992 წლებში კათედრის დოცენტი გახლდათ და სასწავლო დარგში – ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილე. შემდეგ მას კიდევ ორი ძალიან მნიშვნელოვანი თანამდებობა ეკავა, რამაც არა მხოლოდ უფრო დამარწმუნა, არამედ საბოლოოდ გადამაწყვეტინა კოტე ზალდასტანიშვილის მოწვევა თბილისის მერიის საგარეო ურთიერთობათა სამმართველოს ხელმძღვანელის პოსტზე: ერთი – 1992 წლიდან კოტე საქართველოს საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების სახელმწიფო კომიტეტის სამმართველოს უფროსად მუშაობდა; მეორე – გერმანიის მთავრობის ერთ-ერთი ყველაზე ქმედითი ორგანიზაცია, რომელიც საქართველოში სწრაფი დახმარების გასაწევად ამოქმედდა, იყო გერმანიის ტექნიკური დახმარების საზოგადოება (GTZ) და მის წარმომადგენლად საქართველოში კოტე ზალდასტანიშვილი შეაჩივს. სასიამოვნო დამთხვევა იყო, რომ, სანამ კოტეს პირადად გავიცნობდი, GTZ-ისთვის ქალაქის მერიაში დაგვითმია ოფისისთვის ფართი, სადაც სიხარულით განთავსებულან! აი, ასეთი კაცი ავარჩიე თანამშრომლობისთვის. კოტე თბილისის მერიის საგარეო ურთიერთობათა სამმართველოს უფროსი გახდა და, ამასთანავე, დარჩა GTZ-ის თბილისის ბიუროს ხელმძღვანელად.

არც შევმცდარვარ არჩევანში – კოტემ სწრაფად მოახერხა აღედგინა ინტენსიური ურთიერთობა ადრე დაძმობილებულ ზაარბრიუკენთან და ნანტთან, ხელახალი კონტაქტების გაბმა ბაქოსა და ერევნის მერიებთან, გერმანიის ტექნიკური დახმარების საზოგადოებასთან აქტიური და წარმატებული თანამშრომლობის ჩამოყალიბება, პროექტების დაგეგმვა და დაწყება. დღე არ გავიდოდა, ჩემთან და ქალაქის პრემიერთან მისი წამოყენებული ან მისთვის დავალებული საკითხი არ განხილულიყო. ახლა შეიძლება ვინმეს სასაცილოდ მოეჩვენოს, როგორ ჩვეულებრივ საქმეს „ვასაღებ“ თითქოს დიდი ამბით, მაგრამ მაშინ ეს მიღწევები იყო. მის მისვლამდე ეს სამმართველო, ფაქტობრივად, უმოქმედოდ იყო. კოტემ პრაქტიკულად ბევრი გააკეთა, რომ საგარეო პარტნიორებთან ურთიერთობას ნორმალური სახე მისცემოდა. გერმანელები, რომლებიც ამერიკელებთან და თურქებთან ერთად პირველები იყვნენ, ვინც აქტიურად გვეხმარებოდნენ, კოტესნაირ ადამიანებთან პარტნიორობის გამო ნდობას გვიცხადებდნენ, კორუფციის თავიდან აცილებისა და შედეგიანი მუშაობის იმედს სწორედ მისნაირებზე ამყარებდნენ.

1993 წელს ქალაქის მერის თანამდებობიდან გადავდექი, რის შემდეგაც გერმანიაში ელჩობა და რეალურად, დასავლეთში საქართველოს პირველი საელჩოს ჩამოყალიბება შემომთავაზეს; გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ უკვე ვიცოდი, ვინ უნდა ყოფილიყო ის სამი დიპლომატი, ვინც ჩემთან ერთად იმუშავებდა საელჩოში და ვის რა ფუნქცია დაეკისრებოდა. კოტეს დესპანად მოვიზარებდი. საინტერესოა, რომ ათას ას რვა ადამიანზე (მეც აკვიატებულად ვითვლიდი!) მოხოვეს ბონში წამყვანა, გაუძელი ზენოლას და მაინც სწორედ ის სამი (და კიდევ ერთი – სანდო და აქტიური მეურნე) წავიყვანე საელჩოში!

სრულიად ცარიელ ადგილას, მატერიალურად სრულიად უსახსრობმა, მთელი შემართებით დავიწყეთ საელჩოს აგება, დღედაღამ ჭიანჭველებივით ვშრომობდით. დაახლოებით რომ

წარმოიდგინოთ ჩვენი ხელფასები, მე, ელჩს, ზოგიერთი ქვეყნის საელჩოს მძღოლზე ორასი დოლარით ნაკლები მქონდა, ჩემს თანამშრომლებს კი, რანგის მიხედვით – ჩემზე ას-ასი დოლარით ნაკლები! მაგრამ ამას რა მნიშვნელობა ჰქონდა იმ განუყოფელ განცდასთან შედარებით, რაც ჩვენი მისიის შესრულებისას გვეუფლებოდა! ახლა მეცინება, რომ მახსენდება ქუჩის ტელეფონით ურთიერთობა სამინისტროსთან თუ პარლამენტთან, ანდა ქალაქის ფოსტის ფაქსიდან გაგზავნილი პირველი ანგარიშები! ყველანი თავდაუზოგავად ვშრომობდით; რწმუნებათა სიგელი სწრაფად ჩაიბარეს გერმანელებმა. დაიწყო მუშაობა გერმანიის სამინისტროებთან, რათა საქართველოსთვის მეტი საერთაშორისო ლეგიტიმაცია მოგვეპოვებინა და სწრაფად შეგვემუშავებინა, განგვეხილა, დაგვემტკიცებინა და დაგვეწყო მნიშვნელოვანი პროექტები. ინტენსიურად ვმუშაობდით გერმანიის პარლამენტის ფრაქციებთან და მათ ხელმძღვანელებთან, ჟურნალისტებთან, არასამთავრობო ორგანიზაციებთან, თითოეული ჩვენგანი ინტენსიურად იყო ჩართული, რომ საქართველოში დაგვეინტერესებინა დიდი გერმანული კომპანიები. აი, საღამოობით და შაბათ-კვირას კი ვეძებდით საელჩოს შენობას და საცხოვრებელ ბინებს, უიაფეს ავეჯს – მათ მოსაწყობად. საელჩოსთვის ცოტა უკეთესი, მაგრამ ნახმარი ავეჯი შევიძინეთ, კავშირგაბმულობა და ტექნიკური აღჭურვაც მოვაგვარეთ; დღე და ღამე გვინევდა ქართველების მიხედვა – ზოგს ევროპაში გზის გაკვალვაში ვეხმარებოდით, ზოგი კი ციხიდან იყო გამოსაყვანი. ეს ყველაფერი საქართველოს პირველი საელჩოების დიპლომატებმა კარგად იცოდნენ. მხოლოდ იმის თქმა მინდა, რომ წამით არ დაღლილა, არ დაუსვენია არც ერთს და არც კოტეს, კოტეს – განსაკუთრებით!

იანვრის შუა რიცხვებში ჩავედით ბონში და მაისის დასაწყისში გამართული და აღჭურვილი საელჩო, რეზიდენციები და ტრანსპორტი გვქონდა. აწყობილი ურთიერთობა – მთავრობასთან, პარლამენტთან, საზოგადოებასთან, გერმანულ ბიზნესთან. ნდობით აღსავსე ურთიერთობა – გერმანიის ეკონომიკური განვითარებისა და თანამშრომლობის სამინისტროსთან (BMZ), გერმანიის რეკონსტრუქციის ბანკთან (KfW), რასაკვირველია – GTZ-თან; ეს ყველაფერი დიდწილად კოტეს დამსახურება იყო. როდესაც გერმანელებმა ნახეს, რომ ქართული კორუფცია ჩვენც არანაკლებ გვანუხებდა, თანამშრომლობამ ბევრ კარგ საქმეს ჩაუყარა საფუძველი, ასეული მილიონის ღირებულების დახმარება მივიღეთ გერმანიისგან. ყველაფერს ახლა ვერ ჩამოვთვლი, მაგრამ კოტეს მონაწილეობა ყველა საქმეში დიდი იყო.

ერთი დავალება გარკვეულწილად „საბედისწერო“ აღმოჩნდა კოტესთვის. ბონში გაიმართა იმ ორგანიზაციის შეხვედრა, რომელსაც ახალი სახელი იქ დაერქვა და დღეს ყველა იცნობს, როგორც მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციას (WTO). კოტე წავიდა, დაესწრო შეხვედრას, მოვიდა, მოყვა, ამოცანა დაისახა და პირველსავე დიპფოსტას ათასგვერდიანი ამომწურავი მასალა და განწვრიანების პირობები გამოვატანეთ საქართველოს მთავრობაში. 1995 წლის დეკემბერში საქართველოს პრეზიდენტმა ჩემთან სატელეფონო მოთათბირებისას კოტე ბალდასტანიშვილის სახელი საერთაშორისო ვაჭრობას დაუკავშირა და კოტე დაინიშნა საქართველოს ვაჭრობისა და საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების მინისტრად. როგორი ბიჭიაო – შევარდნაძემ და მაშინ იყო, ხუმრობით ასე რომ დავახასიათე: ვაკელი ქიმიკელი-მეთქი.

კოტეს დაევალა ძალიან კონკრეტული და რთული საქმე – შეეერთებინა და შეემცილებინა ორი სამინისტრო – საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების და ვაჭრობის და კიდევ ერთი უწყება, რომელსაც „მთავარმომარაგება“ ერქვა. ეს იყო, ფაქტობრივად, საბჭოთა ქვეყნის გეგმიური ეკონომიკის სავაჭრო მონსტრი და მისი ცალკე არსებობა საბაზრო ეკონომიკაში უკვე იყო გაუგებრობა. კოტე ამ გრანდიოზულ საქმეს უნდა შეეძებოდა. ჰო, არჩევანი სწორი იყო – გერმანულ მუშაობას მიჩვეული ახალგაზრდა, სუფთა კაცი ნამდვილად გაართმევდა თავს ამ დავალებას.

გგონიათ კოტე სიხარულით გამოფრინდა თბილისში? დღესაც ცოტა ვიცი ისეთი ადამიანი, ვინც „არ მინდას“ იტყვის მინისტრობაზე, თან – სუპერსამინისტროში. კოტეს არ უნდოდა გერმანიის დატოვება, მაგრამ გადაწყვეტილებას დაემორჩილა და შეუდგა საქართველოში მუშაობას.

აქ არ შემძლია რამდენიმე სიტყვით ლირიკული გადახვევა არ გავაკეთო – ეგეც კოტეს ცხოვრების დიდი, მნიშვნელოვანი ნაწილია. ქართველმა დიპლომატებმა იციან, რომ ჩვენს პატარა საელჩოებს, უმრავლესობას მაინც, ფაქტობრივად, ერთ ოჯახად უხდება ცხოვრება. ამიტომაც დიდი მნიშვნელობა აქვს საელჩოს შინაგანი სინყნარისა და კომფორტისთვის, რაც პროდუქტიული მუშაობის აუცილებელი პირობაა, რომ დიპლომატების ოჯახებიც ადვილი საურთიერთო იყოს, უკონფლიქტო! კოტეს მეუღლე, პროფესიით მედიკოსი თამარ ლეონიძე დიდი გოგლას, ქართველი ჟურნალისტების მასწავლებლის, ბატონი ნიკოს და დიდებული ქართველი ფილოლოგის ლალი ძონენიძის ოჯახის შვილია, სრულიად არაჩვეულებრივი ხასიათის, სიკეთით და სიყვარულით, კულტურით და ღირსებით სავსე ქალბატონი. აი, ხომ 25 წელი გავიდა, რაც ბონიდან ზალდასტანიშვილები წამოვიდნენ, დღემდე სტუმრობენ თბილისში იქ დამეგობრებული უცხოელი დიპლომატები! ეს ტყუილ ქალიშვილები ხომ საოცარი გოგონები არიან: მარიამი – გრაფიკოსი და ნინო – დიპლომატი.

კოტემ ორგანიზაციის რეკონსტრუქციით სამინისტრო თანამედროვე რეესებზე გადაიყვანა, მაქსიმალურად კომპაქტური და ეფექტური მართვის დამკვიდრება ძალიან სწრაფად მოახერხა, გაატარა მოდერნიზაციის რეფორმა, მიაღწია თანამედროვე საკანონმდებლო ბაზის შექმნას. ამ საქმიანობის პარალელურად იყო ევროკავშირის ტექნიკური დახმარების პროგრამის (TACIS) ეროვნული კოორდინატორი და ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკის (EBRD) ალტერნატიული მმართველი. სრულიად ცხადია, რომ არა კოტეს მიმართ განსაკუთრებული ნდობა და მისი მორალის მაღალი სტანდარტი, ასეთი საერთაშორისო ორგანიზაციების პატივისცემა იმ პერიოდის ქართველ მინისტრს ვერ ექნებოდა.

საქართველოს პოლიტიკურ კოლიზიებს ხშირი ცვლილებები ახასიათებდა, სხვადასხვა კონიუნქტურული მოსაზრებიდან გამომდინარე. 2000 წელი იმგვარი ცვლილებით დასრულდა, რასაც სამინისტროების შერწყმა-შემცირება მოჰყვა. საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობის სამინისტრო საგარეო საქმეთა სამინისტროს შეუერთდა.

ზურაბ გუმბერიძე, კოტე ზალდასტანიშვილი, კონსტანტინე გაბაშვილი - ბონი, 1995, კონსტანტინე გაბაშვილის არქივიდან. **Zurab Gumberidze, Kote Zaldastanishvili, Konstantine Gabashvili, Bonn, 1995, From the archive of Konstantine Gabashvili.**

სანამ ეს ამბავი მზადდებოდა, კოტე ზალდასტანიშვილმა შემოთავაზებულ წინადადებათაგან სიამოვნებით განაცხადა თანხმობა ბრიუსელში, ევროკავშირში, საქართველოს მისიის ხელმძღვანელად მუშაობაზე – 1998-2000 წლებში კოტე ევროკავშირ-საქართველოს დიალოგს ჩაუდგა სათავეში, როგორც ჩვენი ქვეყნის ელჩი. მისი საქმიანობა ამ მხრივ ასევე მოიცავდა ევროპულ საბჭოს, ევროკომისიასა და ევროპარლამენტს. კოტესთვის არ წარმოადგენდა სირთულეს, გამკლავებოდა ვაჭრობის, ტრანსპორტისა და ენერგეტიკის სფეროებში თანამშრომლობის პროექტებს, მსოფლიო საბაჟო ორგანიზაციასა და ყოფილი საბჭოთა კავშირის დამოუკიდებელი ქვეყნების მეცნიერებთან თანამშრომლობის ხელშეწყობი საერთაშორისო ასოციაციის (INTAS) ჩვენს ქვეყანასთან კოორდინაციას. მისი გამოცდილება საფუძველი გახდა ევროპარლამენტის ყველა პარტიასთან სათანამშრომლოდ, კონტაქტების დასამყარებლად.

2000 წლის ბოლოს პრეზიდენტის, სამინისტროსა და პარლამენტის გადანაცვლებით, კოტე ბაღდასტანიშვილმა, ევროკავშირში ელჩობასან ერთად, ბენილუქსის ქვეყნებში საქართველოს ელჩის თანამდებობაც დაიკავა. ეს უკვე ბრიუსელში ფუნქციების მნიშვნელოვან გაფართოებას და საქმის ბევრად მომატებას ნიშნავდა. მხოლოდ კოტესნაირ ადამიანებს შეუძლიათ სიამოვნებით, ენთუზიაზმით გაითხოზმაგონ და გაიხუთმაგონ საქმე, შეუძლიათ ახალი ძალა და განზომილება მისცენ სამოქმედო ასპარეზს. კოტემ ბრიუსელში ელჩობის სრული ვადა დაჰყო. მისი ელჩობის წარმატების დასტურია, რომ მისი და სხვა ქართველი პოლიტიკური აქტორების დამსახურებით, ევროკავშირისა და ნატო-ს წევრ ბენილუქსის სამ სახელმწიფოს (ლუქსემბურგს, ბელგიასა და ნიდერლანდებს) მყარი პოზიცია ჩამოუყალიბდა საქართველოს ევროკავშირში ინტეგრაციასთან დაკავშირებით, რაც არცთუ ადვილი მისაღწევი იყო, თუკი გავითვალისწინებთ ამ ქვეყნების მუდმივ სკეფსის ზოგადად ამ ორგანიზაციების გაფართოებასთან დაკავშირებით.

კიდევ ერთ მომენტს აღვნიშნავდი წარმატებული ელჩობის დასტურად: როდესაც კოტემ დაასრულა ბრიუსელში დიპლომატიური მისიის ხელმძღვანელობა, გადაინაცვლა ეკონომიკური ურთიერთობების სფეროში – მისი აქტიური მუშაობის შედეგად, „ბრიტიშ პეტროლიუმის“ და რამდენიმე დიდი უცხოური კომპანიის ინიციატივით, ჩამოყალიბდა ორგანიზაცია „ევროკავშირი-საქართველოს ბიზნეს-საბჭო“, რომლის ხელმძღვანელობა ამ კომპანიის მესვეურებმა კოტე ბაღდასტანიშვილს სთხოვეს. ეს ახალი ორგანიზაცია საინტერესო აღმოჩნდა რამდენიმე ქართული კომპანიისთვისაც. მათი სახელების ჩამოთვლაც კი დაგარწმუნებთ კოტეს მიმართ მაღალ პიროვნულ და საქმიან ნდობაში – „ბრიტიშ პეტროლიუმი“, „სტატოილი“, „ბორჯომი“, „ტოტალი“. სწორედ ამ კომპანიების ფინანსური მხარდაჭერით (სხვა უფრო წვრილ ორგანიზაციებს თვლა არ ჰქონდა), შვიდი წელი ხელმძღვანელობდა კოტე ამ საბჭოს. მნიშვნელოვანია, რომ ის ბრიუსელში მდებარეობდა და საქართველოს საგარეო უწყებასთან, სხვა სამთავრობო ინსტიტუტებთან აქტიურად თანამშრომლობდა. ეს იყო მუდმივი მუშაობა ინვესტორების მოსაზიდად – უამრავი შეხვედრის, მოლაპარაკების ორგანიზება და შეთანხმებების რეალიზაცია. ეს მნიშვნელოვანი ორგანიზაციაა, თუ მას სახელმწიფო კარგად იყენებს.

2013 წელს კოტე კვლავ ბრუნდება ოფიციალურ დიპლომატიურ ასპარეზზე. იგი დაინიშნა ელჩად ავსტრიაში, მუდმივ წარმომადგენლად ეუთო-ში და ვენაში განლაგებულ სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციებში.

ეს მორიგი საპასუხისმგებლო ამბლუა ძალიან დიდი მოცულობის ინტენსიურ სამუშაოს გულისხმობდა, განსაკუთრებით, ისეთი აქტიური მოღვაწისთვის, როგორიც კოტე იყო. ამჯერად მისი ყველაზე რთული და საჭირო საქმე ეუთო-ში მუდმივი მუშაობა გახდა. სრულიად ცხადია, რომ რუსეთის მიერ საქართველოს ორი რეგიონის ოკუპაცია, ამასთან დაკავშირებული არაღიარების პოლიტიკა, ეუთო-ში რუსეთის უხეში პოლიტიკის შედეგი – სადამკვირვებლო მისიის მოსპობა სამხრეთ ოსეთსა და აფხაზეთში, რუსული პროპაგანდის დაპირისპირება საქართველოსთან განსაკუთრებულ აქტიურობას მოითხოვდა და მოითხოვს ეუთო-ში საქარ-

თველოს ელჩისგან. ფაქტობრივად, ყოველკვირეულ, ხანდახან კი უფრო ხშირ სხდომებზე კოტეს მუდმივად უწევდა საქართველოს პოზიციების აქტიური დაცვა. მძიმედ ავად იყო და სხდომებს არ აცდენდა, რომ თავისი მოქალაქეობრივი და დიპლომატიური ვალი მოეხადა...

რაც შეეხება ავსტრიასთან ურთიერთობას, ავსტრია დიდი ხანია მეტ-ნაკლებად იცნობს საქართველოს, როგორც შესაძლო ბიზნესპარტნიორს. ერთ-ერთი პირველი უცხოელი ინვესტორი საქართველოში – ლეოპოლდ ბაუსბეკი და მისი აშენებული გუდაურის პირველი სასტუმრო – ალბათ ყველას გახსოვთ. ბიზნესის დარგში თანამშრომლობის სფეროს კოტეზე უკეთ ცოტა ქართველი დიპლომატი თუ იცნობდა. დიდი გეგმები და აქტიური ასპარეზი, ალბათ, ბევრ და მეტ სასიკეთო შედეგს მოიტანდა! დიპლომატიურ საქმიანობას მეტწილად დრო სჭირდება. მაინც იმდენი მოასწრო, რომ ავსტრიის მთავრობამ ავსტრიის ეროვნული ჯილდოთი აღნიშნა მისი ღვაწლი. ყველა ბევრს ელოდა, იქნებოდა კიდევ ბევრი, რომ არა...

რომ არა ეს მზაკვარი დაავადება. დაუღალავი ბრძოლა სიცოცხლისათვის. დღე და ღამე თავგანწირულად ედგა მხარში თამარი და... მისი უმცროსი ძმა, ნოდარ ზალდასტანიშვილი, თავად დიდებული ექიმი, მეანი, შვილები, სიძეები, მეგობრები – ყველა მაქსიმუმს აკეთებდა, თანაზიარებდა, ყველანი ერთმანეთს და კოტეს ვამხნევებდით. თბილისში უკანასკნელად შვებულებით ჩამოსული კი აქეთ გვამხნევებდა, ხმაურით, სიცილით – როგორც იცოდა, როგორი ცხოვრებითაც იცხოვრა, ისე ვაჟკაცურად და შეუდრეკლად!

მის საქმიან მხარეზე უკვე ცოტაოდენი მოგახსენეთ, მაგრამ ასევე მინდა გითხრათ, რომ ცოტა მეგულება ცხოვრებაზე ასე შეყვარებული, ასეთი სიხარულის მფრქვეველი, ასეთი ნაღდი და უღალატო, ასეთი მზრუნველი და გულგრილი ადამიანი. დიდ მეცნიერებსაც კი უჭირთ განმარტონ, თუ რას ნიშნავს ბიოფილი – არადა ეს სრულიად მარტივია, ეს კოტე იყო. სულ ცოტა რჩებოდა ბოლომდე, თბილისიდან წასვლამდე ვნახე, ჩუმად კი გამომიტყდა – ძალიან დავიღალე ამ ავადმყოფობით, მაგრამ ხვალ წავალ და ისევ სამსახურს შევუბრავ, ეგ მაგრად მშველისო...

აი, ასეთი იყო ყველასთვის პატივსაცემი, ახლობლებისთვის საყვარელი, დაუვინყარი და მონატრებული კოტე – მოღვაწე, დიპლომატი, მეოჯახე, მეგობარი. გარდაცვალების მერე საქართველომ საპრეზიდენტო ბრწყინვალეობის ორდენით აღნიშნა მისი საქმეები.

კონსტანტინე გაბაშვილი არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი. იგი იყო საგანგებო და სრულუფლებიანი ელჩი გერმანიასა და პოლონეთში; იტალიაში, მალტასა და სან-მარინოში. ასევე იყო საქართველოს პარლამენტის საგარეო ურთიერთობათა კომიტეტის თავმჯდომარე, თბილისის მერი, საქართველოს განათლების მინისტრი.

კოტე ზალდასტანიშვილი, მაია ფანჯიკიძე, ინგა ფალიანი - ოფიციალური შეხვედრა, თბილისი, 2014, © საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო. **Kote Zaldastanishvili, Maia Panjikidze, Inga Paliani - Official Meeting, Tbilisi, 2014, © Ministry of Foreign Affairs of Georgia.**

შესავალი

მაია ფანჯიკიძე

2020 წლის იანვარში, როდესაც ჩვენი ძვირფასი კოლეგისა და მეგობრის, ბრწყინვალე დიპლომატის – კოტე ზალდასტანიშვილის 60 წლის იუბილესადმი მიძღვნილი კრებულის გამოცემის იდეა დაიბადა, ვერავინ წარმოიდგენდა, რომ ეს წელი ასეთი განსაკუთრებული აღმოჩნდებოდა მთელი მსოფლიოსათვის და, ბუნებრივია, საქართველოსთვისაც. საპარლამენტო არჩევნების წლისთვის ტრადიციულად დამახასიათებელი საკითხები განსაზღვრავდა ძირითადად ჩვენი ქვეყნის პოლიტიკურ დღის წესრიგს და თითქოს არაფერი „ემუქრებოდა“ მათ ჩანაცვლებას სხვა თემებით.

პანდემიამ, რომელიც სტიქიური უბედურებასავით დაატყდა თავს მთელ მსოფლიოს, ძირფესვიანად შეცვალა თითქმის ყველა ქვეყნის ყოველდღიურობა, თავდაყირა დააყენა წინასწარ შემუშავებული გეგმები და ადამიანის ჯანმრთელობაზე ზრუნვა აქცია მთავრობების ძირითად ამოცანად, რომელსაც დაექვემდებარა ყველაფერი დანარჩენი. ამავე დროს, უხილავმა საფრთხემ და მის წინააღმდეგ ბრძოლის უპრეცედენტო ღონისძიებების აუცილებლობამ, მათ შორის, საქართველოში, გამოავლინა სისტემური სისუსტეები როგორც პოლიტიკურ, ასევე ეკონომიკურ და სოციალურ სფეროებში.

მიუხედავად იმისა, რომ პანდემიის საფრთხეს ჯერ არათუ არ გადაუვლია, არამედ პიკისთვისაც კი არ მიუღწევია (ამ წიგნზე მუშაობა 2020 წლის არჩევნებამდე რამდენიმე დღით ადრე, ოქტომბრის ბოლოს დავამთავრეთ), დასავლეთის ქვეყნებში ვირუსის საწინააღმდეგო ვაქცინის შექმნაზე არანაკლები გამაღებით ცდილობენ მთავრობები იმ უზარმაზარი ზარალის ანაზღაურების გზების ძიებას, რომელიც მიადგა გლობალურ ეკონომიკას, რამაც ცხადყო, რამდენად დაუცველია ადამიანი კრიზისულ სიტუაციაში. ამასთან, აქტიურად მიმდინარეობს შეცვლილი რეალობის, მასზე რეაქციისა და ახალი გამოწვევების ექსპერტული ანალიზი. ჩვენთანაც დადგა დრო, დავინახოთ პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური სისტემების ხარვეზები, კრიტიკულად გადავხედოთ ჩვენი ქვეყნის განვითარების პროცესს და ვიპოვოთ იმ პრობლემების გადაჭრის გზები, რომლებმაც განსაკუთრებით იჩინა თავი კრიზისისას.

კრიზისი პოლიტიკოსებისგან აქტიურ ქმედებას მოითხოვს, მაგრამ როგორ ქმედებას? – ეს არის მთავარი კითხვა – ავტორიტარულს, რომელიც პრობლემებს უკომპრომისოდ უდგება კრიზისის დაძლევის აუცილებლობის საბაბით, თუ დემოკრატიულს, რომელიც, შესაძლოა, უფრო მოუხერხებელი და გრძელი გზაა, მაგრამ მუდამ ითვალისწინებს, რომ მთავარი ღირებულება, ადამიანის ჯანმრთელობის გარდა, მისი უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვაა. ამ მიდგომებზე მსჯელობა მით უფრო აუცილებელია, რადგან მსოფლიო არც მომავალშია დაზღვეული პანდემიებისა თუ სხვა გლობალური გამოწვევებისგან. ამიტომაც კრიზისების პრევენციისა და დაძლევის გლობალური მექანიზმების შემუშავების გეგმებს, როგორიცაა საერთაშორისო ორგანიზაციების გაძლიერება, ქვეყნებს შორის თანამშრომ-

ლობის გაფართოება, ვაქცინის ხელმისაწვდომობის მექანიზმების შემუშავება, ცალკეული ქვეყნების ლოკალური ღონისძიებები უნდა დაემატოს – ჯანდაცვის სისტემის გამართულობაზე არ უნდა იყოს დამოკიდებული შემზღუდვებისა და აკრძალვების მასშტაბი, რომლის შემცირება ეკონომიკური კოლაფსის შიშით, ხანდახან უარეს შედეგს იწვევს.

მსოფლიო თანდათანობით ცდილობს დაუბრუნდეს ცხოვრების ჩვეულ რიტმს, თუმცა უკვე ცხადია, რომ ბევრი რამ, რაც პანდემიის დროს შეიცვალა, პირვანდელ სახეს ვეღარ აღიდგენს. კრიზისის შედეგად სრულიად ახალი მნიშვნელობა შეიძინა გლობალურმა კომუნიკაციამ და თითქოს დამატებითი ბიძგი მისცა თანამედროვე ტექნოლოგიების განვითარების და დანერგვის ისედაც თავბრუდამხვევ ტემპს. ნელ-ნელა მკვიდრდება მოსაზრება, რომ საშინაო თუ საერთაშორისო კომუნიკაციის სოლიდურმა ნაწილმა საბოლოოდ გადაინაცვლა ვირტუალურ სივრცეში. შეცვლილი რეალობის შესაბამისად, ახლებურად არის გასააზრებელი ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების, უსაფრთხოებისა და საგარეო პოლიტიკის აქტუალური საკითხები, ქართულ-აფხაზური და ქართულ-ოსური ურთიერთობები; საქართველოს ევროკავშირთან ინტეგრაციის პერსპექტივა; ქვეყნის ორმხრივი თუ რეგიონული ურთიერთობები, მით უმეტეს, რომ მეზობელ ქვეყნებს შორის კონფლიქტის უპრეცედენტო ესკალაციის მომსწრენი ვართ; საქართველოს ეკონომიკის კრიზისიდან გამოყვანის გზები; სატრანზიტო პოტენციალის პერსპექტივა; ჯანდაცვის, განათლების, ეკოლოგიისა და სოციალური უსაფრთხოების სფეროებში აშკარად გამოკვეთილი სისუსტეების დაძლევის სტრატეგია; ადამიანის უფლებები და დემოკრატიის მდგომარეობა.

წინამდებარე კრებულის ქართველი და უცხოელი ავტორები, უპირველეს ყოვლისა, კოტე ბაღდასტანიშვილის ხსოვნის პატივსაცემად გაერთიანდნენ და გადანწყიტეს, პირადული მოგონებების ნაცვლად, საკუთარი ნააზრევი შეეთავაზებინათ დაინტერესებული მკითხველისათვის. ავტორთა უმეტესობა ათწლეულების განმავლობაში თავად მონაწილეობდა საქართველოს საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის ჩამოყალიბებასა და პრაქტიკულ განხორციელებაში. მათი მოსაზრებები, მათ მიერ დანახული მიღწევები და შეცდომები, პანდემიის პირობებში ქვეყნის წინაშე მდგარი ახალი გამოწვევების და პერსპექტივების ანალიზი უთუოდ დაგვეხმარება რთული მდგომარეობიდან გამოსავლის ძიებაში. მჯერა, რომ კოტეს, მუდამ ქვეყნის მომავალზე მზრუნველ ადამიანს, ეს უფრო მოეწონებოდა.

წიგნში „ფიქრები შეცვლილ სამყაროზე“ კოტე ბაღდასტანიშვილის 18 კოლეგის ესეს შეხვდებით. ბუნებრივია, მათი ნააზრევი ძირითადად საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის სფეროს მოიცავს; დიდი ადგილი ეთმობა ეკონომიკური სიტუაციის ანალიზს; ასევე, ადამიანის უფლებებს, დემოკრატიასა და სოციალურ საკითხებსაც და მთავრდება ესეთი, რომელიც განსაკუთრებული სიფაქიზით აღწერს პიროვნების მნიშვნელობას პოსტპანდემიურ სამყაროში. კრებულის შესავლის მიზანი კი მკითხველისთვის ორიენტაციის მიცემა, იმ ძირითადი საკითხების და თემისების გამოკვეთაა, რომელთა შესახებაც ვრცლად მსჯელობენ ავტორები.

საქართველოს ადგილი მსოფლიოში და მულტილატერალიზმი

„საქართველოს ადგილი ევროპაში“ – ევროპაში, რომელიც წარმოადგენს „მსგავსი ფასეულობების, მსგავსი მსოფლმხედველობის მატარებელ საზოგადოებათა კრებულს“, – აცხადებს რევამ გაჩეჩილაძე, თუმცა მიაჩნია, რომ ევროპული ორიენტაციის მიუხედავად, ევროკავშირში გაწევრიანება რთული ამოცანაა, რომლის დამაბრკოლებელი ფაქტორებიდან ყველაზე დასაფიქრებელი საზოგადოების ნაწილის მიერ ევროპის ლიბერალური მსოფლმხედველობის და ცხოვრების წესის მიმართ არაერთგვაროვანი დამოკიდებულება და ქრისტიანული ფუნდამენტალიზმისკენ მიდრეკილებაა. ევროპული და ევროატლანტიკური ინტეგრაციის „პოლიტიკური პროექტის“ განხორციელების დამაბრკოლებელ სხვა ფაქტორზე ამახვილებს ყურადღებას ნატალი საბანაძე – საკმარისი არ არის, ჩვენ მიგვანდეს თავი ევროპელებად, თუ სხვამაც არ გვადიარა ევროპულ სახელმწიფოდ; ფაქტობრივად, იმავეს გულისხმობს კახა გოგოლაშვილიც, როდესაც „ასიმეტრიულს“ უწოდებს საქართველოსა და ევროკავშირის შორის დიპლომატიურ ურთიერთობას – ევროკავშირის სურვილია, ხელი შეუწყოს ჩვენი ქვეყნის ტრანსფორმაციას ევროპეიზაციის მიმართულებით, საქართველო კი ცდილობს რეფორმების დროულ და ეფექტიან გატარებას, რაშიც მას ევროკავშირთან დადებული ასოცირების შეთანხმება ეხმარება.

საქართველოს საგარეო-პოლიტიკური პრიორიტეტების ურყევობის მოსაზრებას არ იზიარებს თედო ჯაფარიძე, რომელიც მიიჩნევს, რომ საქართველოს ყველა ხელისუფლების მიერ დაშვებული შეცდომების, „დაბალი პოლიტიკური კულტურის, განათლების, სწორი ტაქტიკისა და სტრატეგიის არქონის“ შედეგებს ვიძკით ჯერაც და რომ დღესაც არ ვიცით, რა არის ჩვენი საგარეო პოლიტიკის ამოცანა. იგი შეგვახსენებს, რომ „ქვეყნის შიდა პოლიტიკა ქვეყნისვე საგარეო პოლიტიკის განმსაზღვრელი უნდა იყოს და არა პირიქით“.

მაგრამ დღეს საკუთარი ადგილის განსაზღვრაზე არანაკლებ მნიშვნელოვანია, რამდენად შეცვლის პანდემიით გამოწვეული გლობალური კრიზისი მსოფლიოს, თავად ევროკავშირსა და მულტილატერალიზმის იდეას, თამარ ბერუჩაშვილის თქმით – ევროკავშირის ერთ-ერთ საბაზისო ღირებულებას, და რა გავლენა ექნება სავარაუდო ცვლილებებს საქართველოზე. ავტორი ასკვნის, რომ პანდემია ახალი მსოფლიო წესრიგის ჩამოყალიბებას გამოიწვევს, სადაც კიდევ უფრო გაიზრდება ქვეყნებს შორის ურთიერთდამოკიდებულება, ახალი გამოწვევები გააჩანსაღებს მულტილატერალიზმს და არ მისცემს იზოლაციონალიზმს გაძლიერების საშუალებას. გიორგი წერეთელს კი პარლამენტარიზმის მთავარ ამოცანად საერთაშორისო კომუნიკაციის, ერთობლივი ძალისხმევის და დემოკრატიული მმართველობის გაძლიერება მიაჩნია, რათა დაძლეულ იქნეს ჯანდაცვის სფეროში არსებული კრიზისის თანმდევი ეკონომიკური, ეკოლოგიური და სხვა პრობლემები, რომ საშიშ ტენდენციებს არ მიეცეს გაძლიერების საშუალება.

რუსეთის ფაქტორი და ურთიერთობები სოხუმთან და ცხინვალთან

საქართველოში პანდემიით გამოწვეული კრიზისის დაძლევის ართულებს რუსეთის მიერ აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის ოკუპაცია. ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრებ მოსახლეობას გართულებული აქვს წვდომა სამედიცინო მომსახურებაზე – როგორც დაავადების დიაგნოსტიკაზე, ასევე მკურნალობაზე. კონფლიქტის ზონებში მცხოვრები მოსახლეობა ერთ-ერთი ყველაზე მოწყვლადი ჯგუფია და კრიზისულ პერიოდში განსაკუთრებული ძალისხმევაა საჭირო მათი მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად; ვითარებას ართულებს ოკუპირებული ტერიტორიების დე ფაქტო მთავრობების დემინფორმაციის პოლიტიკა, რომელიც პანდემიის პოლიტიკური მიზნებით გამოყენებასაც არ ერიდება და ქართული მხარის მიმართ მტრული პოზიციის გამყარებას ისახავს მიზნად. ბუნებრივია, ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მდგომარეობამ სათანადო ასახვა ჰპოვა წინამდებარე კრებულში.

ზურაბ აბაშიძე რუსეთის მიერ აფხაზეთის და ცხინვალის რეგიონის დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად აღიარებას უწოდებს ომის უმძიმეს შედეგს და მიუხედავად კარასინი-აბაშიძის პრაღის ფორმატის და ჟენევის საერთაშორისო დისკუსიის ჩიხური მდგომარეობისა, ფიქრობს, რომ რუსეთთან დიალოგი ნებისმიერ დონეზე მისაღებია, „თუკი ეს რამენაირად წაადგება ოკუპირებულ ტერიტორიებთან დაკავშირებული პრობლემების მოგვარებას“.

არჩილ გეგეშიძეს მიაჩნია, რომ ვითარების გასაუმჯობესებლად და კონფლიქტების რეალური ტრანსფორმაციის მისაღწევად აუცილებელია „შიდა და გარე ფაქტორებისგან შემდგარი კონტექსტის შეცვლა“. იგი ვარაუდობს, რომ პანდემიის მართვის ფარგლებში ჯანდაცვის სფეროში შემდგარი თანამშრომლობა, რომელმაც აფხაზურ მხარესთან უფრო აქტიური სახე მიიღო, ვიდრე ოსურთან, საპარლამენტო არჩევნების შემდეგ კიდევ უფრო ინტენსიურ და სისტემატურ ხასიათს შეიძენს და „კონსტრუქციულ ფორმატად“ ჩამოყალიბდება, რამაც, შესაძლებელია, გარკვეულწილად ხელი შეუწყოს „კონფლიქტური ურთიერთობების ტრანსფორმაციის პროცესის დაწყებას“.

ქეთევან ციხელაშვილი აღნიშნავს, რომ არაფორმალური არხებით თანამშრომლობა, ცხინვალის რეგიონისგან განსხვავებით, აფხაზეთთან საკმაოდ ინტენსიურია; ხოლო საქართველოს სამშვიდობო ინიციატივები, მათ შორის, „ნაბიჯი უკეთესი მომავლისკენ“, ოსებისა და აფხაზების სერიოზულ ინტერესს იწვევს; შესაბამისად, ბოლო ორი წლის განმავლობაში უპრეცედენტოდ გაიზარდა კონტაქტები, რაც იმედისმომცემი ტენდენციაა.

ქართველი ავტორების მსგავსად, ეუთო-ს ყოფილი უმაღლესი კომისარი ეროვნული უმცირესობების საკითხში ლამბერტო ბანიერიც უშუალო მონაწილეა საქართველოსთან დაკავშირებული მრავალი პოლიტიკური პროცესისა; იგი აღნიშნავს, რომ განათლებას, საკუთარი ენის შენარჩუნებისა და სახელმწიფო ენის შესწავლის ხელშეწყობას, სოციალურ და სამოგადოებრივ ცხოვრებაში ეროვნული უმცირესობების ჩართვას, განსაკუთრებით, პანდემიის პირობებში, როდესაც სწორ ინფორმაციაზე დროულ ხელმისაწვდომობას შესაძლოა სასიცოცხლო მნიშვნელობა ჰქონდეს, მეტი ძალისხმევა სჭირდება.

კოტე ზალდასტანიშვილი, ჰაიდემარია გიურერი - გამოფენის გახსნა არქიტექტურა კონტინენტების გადაკვეთაზე, ვენა, 2016, ©საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო. **Kote Zaldastanishvili, Heidemaria Güler - Opening of the exhibition Architektur am Schnittpunkt der Kontinente, Vienna, 2016, ©Ministry of Foreign Affairs of Georgia.**

ეკონომიკა და კრიზისიდან გამოსავლის ძიება

ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციისა და მსოფლიო ბანკის მიერ დაარსებული „გლობალური მზაობის სადამკვირვებლო საბჭოს“ შუალედური ანგარიშის მიხედვით, რომელიც 2020 წლის 13 სექტემბერს გამოქვეყნდა, „კაცობრიობას გამოუსწორებელი ზიანი“ მიაყენა მსოფლიოს კოლექტიურმა უუნარობამ, დროული და ადეკვატური პასუხი გაეცა პანდემიით გამოწვეულ პრობლემებზე.¹ COVID-19-ის გავრცელების დაწყებიდან ანგარიშის გამოქვეყნებამდე, მსოფლიოში 30 მილიონამდე ადამიანი დაავადდა და თითქმის 1 მილიონი გარდაიცვალა უშუალოდ ვირუსის ან მისგან გამომწვეული გართულებების გამო. ექსპერტები კრიზისის არა მხოლოდ სოციალურ და პოლიტიკურ შედეგებს იკვლევენ გრძელვადიან პერსპექტივაში, არამედ იმ განუზომელ ზიანსაც, რაც მიაღწა ეკონომიკას. მათი ვარაუდით, მომავალში ზიანი კიდევ უფრო გაიზრდება ახალგაზრდა თაობისათვის სასწავლებლების ხანგრძლივად დაკეტვით და რეცესიით მიყენებული ზარალის გამო.

ვლადიმერ პაპავას აზრით, რადგან კრიზისი ეკონომიკურ ფაქტორებს არ გამოუწვევია, არც მისი დაძლევის მექანიზმები უნდა ვეძიოთ ეკონომიკაში. იგი სვამს კითხვას: „ხომ არ

1. GPMB Annual Report, September 2020.

არის ეს კრიზისი გლობალიზაციის დასასრულის დასაწყისი და ხომ არ დადგა დრო, განხორციელდეს დეგლობალიზაცია და ხელი შეეწყოს იზოლაციონიზმს?“. ავტორი მიიჩნევს, რომ საქართველოს უნდა შეაჩეროს, იქცეს ჩინეთიდან გადატანილი მსხვილი სანარმოების დისლოკაციის ქვეყნად, რისთვისაც აუცილებელია „ცოდნაზე დაფუძნებული ეკონომიკის მოდელზე გადასვლა“.

პანდემიის ფონზე საქართველო-ჩინეთის ეკონომიკური ურთიერთობების პერსპექტივაზე საუბრისას დავით აფციაური ვარაუდობს, რომ ჩინეთის ეკონომიკის სიმძიმის ცენტრი გადავა „ჯანმრთელობის დაცვის ეკონომიკაზე“ და მიაჩნია, რომ სწორედ ამ სფეროში გახდება შესაძლებელი ეკონომიკური თანამშრომლობა.

ჰოუარდ ჩეისი აღნიშნავს, რომ გლობალიზაციის და თანამედროვე ტექნოლოგიების სიკეთეების და თითოეული ადამიანის წილი პასუხისმგებლობის გააზრება და ჰარმონიაში მოყვანა არის ის ფორმულა, რომელმაც არა მარტო ცალკეული მოქალაქის ცხოვრება უნდა განსაზღვროს, არამედ დიდი პოლიტიკის გადაწყვეტილებებისადმი მიდგომებიც. კრიზისის დაძლევაში კი საქართველოს ისევ „თავისი იდენტობა, პარტნიორობთან მეგობრობა და საერთო ინტერესები გადაარჩენს“.

სამოქალაქო საზოგადოება, დემოკრატია, ადამიანის უფლებები და სოციალური საკითხები

სიცოცხლის დაცვა უდავოდ უპირველესი ამოცანაა, რომელიც დგას საერთაშორისო თანამეგობრობისა და ცალკეული ქვეყნების წინაშე, რადგან ჯანმრთელობა ადამიანის ფუნდამენტური უფლებაა. და მაინც, მან სხვა ფუნდამენტური უფლებები არ უნდა შეიწიროს – ადამიანის უფლებათა დამცველი ორგანიზაციები ყოველდღიურად იუწყებიან პანდემიასთან ბრძოლის საბაბით ადამიანის უფლებების უხეში დარღვევის, პრესისა და გამოხატვის და სხვა თავისუფლებების შეზღუდვის შემთხვევებზე. წინამდებარე კრებულის სამი ავტორი განიხილავს დემოკრატიული პროცესის მდგომარეობას კრიზისულ სიტუაციაში.

„COVID-19-მა თითქმის მკვეთრად დაამუხრუჭა გლობალიზაციის უნივერსალური პროცესი და დააჩქარა გადასვლა უფრო ფრაგმენტულ მსოფლიო წესრიგზე, რომელშიც გაურკვეველია საერთაშორისო სისტემის მომავალი ორგანიზაციული პრინციპები“, – აღნიშნავს ირაკლი მენაღარიშვილი. იგი განასხვავებს პანდემიის და, ზოგადად, კრიზისის დაძლევის დემოკრატიულ და ავტოკრატიულ მიდგომებს და იზიარებს მოსაზრებას, რომ ქალების მიერ ინკლუზიურად მართულ ქვეყნებში პანდემიასთან ბრძოლა უფრო ეფექტურად წარიმართა.

თინა ხიდაშელი მიმოიხილავს საქართველოში პანდემიით გამოწვეულ კრიზისს და ასკვნის, რომ ხელშესახებია „ინსტიტუციური მართვის არარსებობა და მოსახლეობის უმრავლესობაში მოჭარბებული მოთხოვნილება ერთ უნარიან, მკაცრ ხელზე, რომელიც პრობლემებს ინდივიდუალურად გაუმკლავდება“. იგი მიიჩნევს, რომ ნებისმიერ პირობებში, კანონის უზენაესობამ უნდა უზრუნველყოს ქვეყნის სტაბილურობა.

დუნია მიატოვიჩი აცხადებს, რომ პანდემიის დროს ბევრი ქვეყნის მთავრობამ გამოიყენა აუცილებელი სამედიცინო ზომების გატარება ადამიანის უფლებებისა და გამოხატვის

თავისუფლების შეზღუდვის საბაბად. პრესისა და გამოხატვის თავისუფლებების დაცვა და დემინფორმაციასთან ბრძოლა ავტორს ნებისმიერი კრიზისის დაძლევის ყველაზე ეფექტურ საშუალებად მიაჩნია.

ზემოთ ნახსენები განსაკუთრებით მოწყვლადი ჯგუფების რიგს მიეკუთვნებიან უცხო ქვეყანაში მცხოვრები მოქალაქეები – თავშესაფრის მაძიებელნი და მიგრანტები, რომელთა მდგომარეობა უაღრესად გაართულა პანდემიამ. მათ მდგომარეობას აღწერს იოსებ ნანობაშვილი და გვთავაზობს რეკომენდაციას, რა უნდა გააკეთოს სამშობლომ და რა – თავად ემიგრაციამ, რომ იქცეს დიასპორად და „შეძლებისდაგვარად ჩადგეს „ქართული“ საქმის სამსახურში“.

დაბოლოს, კრებული მთავრდება ლანა ღოღობერიძის პოეტური ესეთი „პიროვნება და პოსტპანდემიური სამყარო“. რა გავლენას მოახდენს ადამიანზე, პიროვნებაზე, განსაცდელი, რომელმაც წაშალა საზღვრები სახელმწიფოებსა და კონტინენტებს შორის და მთელ კაცობრიობას დაატყდა თავს? – ეს კითხვა აწუხებს ავტორს; იგი იმედოვნებს, რომ „ადამიანის უკეთესობისკენ სწრაფვის იდეა მთლად საფუძველს მოკლებული არ არის“, რადგან ადამიანი არის ერთადერთი არსება, რომელსაც „შეუძლია განიცადოს ემპათია... და შეიგრძნოს ...სილამაზე“. განსაკუთრებული ვითარება საკუთარ თავთან დიალოგის საშუალებას გვაძლევს, „მე-ს ახლებურად წაკითხვის მცდელობა“ უნდა მოგვანდომოს, განსაცდელიდან დასკვნები უნდა გამოგვატანიოს, ერთმანეთის დახმარება, ადამიანების მიმართ სოლიდარობა, თანაგრძნობა, ბუნებისა თუ ადამიანის ხელით შექმნილი სილამაზით ტკობა, მცირედით აღფრთოვანება უნდა გვასწავლოს. ავტორს სჯერა, რომ „დღევანდელი განსაცდელიდან პიროვნება გამდიდრებული გამოვა. უფრო დაფიქრებული, უფრო მომართული მშვენიერების აღსაქმელად, სხვისი ტკივილის გულთან უფრო ახლოს მიმტანი“... – ძნელია, უკეთესი დასასრული მოუძებნო წიგნს, რომელიც ძვირფასი ადამიანის პატივსაცემად, მის მოსაგონებლად, მისი წასვლით გამოწვეული ტკივილით შეიქმნა...

საიუბილეო კრებული Liber Amicorum, რომელიც პირველად 1640 წელს გამოიცა ლაიფციგში, წიგნის ბეჭდვის გამოგონებიდან ორასი წლის იუბილეს აღსანიშნავად და მალევე იქცა გამოჩენილი ადამიანების ღვაწლის დაფასების საუკეთესო საშუალებად, ტრადიციულად, ავტორთა ექსკლუზიურ, გამოუქვეყნებელ ნააზრევს შეიცავს. სარედაქციო კოლეგია მადლობას უხდის წინამდებარე წიგნის ქართველ და უცხოელ ავტორებს ჩვენი მეგობრისა და კოლეგის – კოტე ბაღდასტანიშვილის ხსოვნის პატივის მისაგებად გაწეული შრომისთვის; აგრეთვე, ლევან მიქელაძის სახელობის ფონდს, ევროკავშირი-საქართველოს ბიზნეს-საბჭოს და ლევან მიქელაძის სახელობის დიპლომატიურ სასწავლო და კვლევით ინსტიტუტს თანამშრომლობისთვის და იმედს გამოთქვამს, რომ „ფიქრები შეცვლილ სამყაროზე“ საკუთარ წვლილს შეიტანს პოსტპანდემიურ მსოფლიოში საქართველოს ადგილის, მისი გამოწვევებისა და პერსპექტივების გააზრებაში.

მაია ფანჯიკიძე არის კავკასიის უნივერსიტეტის პროფესორი, ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი. იგი იყო საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრი, ასევე, საქართველოს საგანგებო და სრულუფლებიანი ელჩი გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკასა და ნიდერლანდების სამეფოში.

კოტე ზალდასტანიშვილი რწმუნებათა სიგელებს გადასცემს ევროკომისიის პრეზიდენტ ჟაკ სანტერს, ბრიუსელი, 1999, © კრისტიან ლამბიოტი, ევროკომისიის ბიბლიოთეკა. **Kote Zaldastanishvili presenting credentials to Jacques Santer, President of the European Commission, Brussels, 1999, ©Christian Lambiotte, European Commission Audiovisual Library.**

საქართველოს ადგილი მსოფლიოში

რევამ განეჩილაძე

ევროკავშირში ინტეგრაცია საქართველოს მოსახლეობის უმრავლესობისა და თითქმის ყველა პოლიტიკური ძალის გაცხადებული მიზანია

მსოფლიოში ქვეყნის ადგილზე (და როლზე!) შეიძლება ვიმსჯელოთ სხვადასხვა პარამეტრის მიხედვით, რომელთა შორისაა ქვეყნის ზომა, მდებარეობა, დემოგრაფია, ეკონომიკური და სამხედრო პოტენციალი, ირგვლივ არსებული გეოპოლიტიკური ვითარება და სხვ. პარამეტრები ხშირად ერთმანეთზეა დამოკიდებული, ისინი დროში ცვალებადია და ყველაზე კარგად შეიძლება შეფასდეს სხვა ქვეყნებთან შედარების საფუძველზე. რასაკვირველია, შეფასება რეალობიდან გამომდინარე უნდა ხდებოდეს და არ უნდა ეყრდნობოდეს „სათავისო ფიქრებს“.

საქართველოს შესახებ თითქმის ყველაფერი ვიცით, მაგრამ ზოგი რამ მაინც შეიძლება ითქვას.

ზომა: საქართველო პატარა ქვეყანაა, აქედან გამომდინარე, ეკონომიკური შესაძლებლობების შეზღუდულობითა და არცთუ მცირე პოლიტიკური რისკებით.

ფართობით (დაახლოებით 70 ათასი კვ. კმ) საქართველო მსოფლიოს ქვეყნებს შორის 120-ე ადგილზეა, თანაც, საერთაშორისო დონეზე აღიარებული თავისი ფართობის თითქმის მესუთედს ის ვერ აკონტროლებს.

3,7 მილიონი (ოკუპირებულ ტერიტორიებთან ერთად, დაახლოებით, 4 მილიონი) მცხოვრებით, საქართველო მსოფლიოს ქვეყნების მეორე ასეულის მეორე ნახევარშია.

შედარებისათვის: 1927 წელს, როდესაც თურქეთის რესპუბლიკაში პირველად ჩატარდა მოსახლეობის აღწერა, იქ აღირიცხა 13,6 მილიონი მცხოვრები. საქართველოში კი, 1926 წლის სრულიად საკავშირო აღწერის შედეგების მიხედვით, 2,7 მილიონი ადამიანი ცხოვრობდა, ანუ საქართველოს თურქეთზე ხუთჯერ ნაკლები მოსახლეობა ჰყავდა. თითქმის საუკუნის შემდეგ, 2020 წლის შეფასებით, თურქეთში 83 მილიონი მცხოვრებია, ანუ საქართველოს მოსახლეობაზე 21-ხელ მეტი. მოსახლეობის რიცხოვნობით საქართველო 36-ჯერ ჩამორჩება რუსეთის ფედერაციას. თითქმის სამჯერ მეტი მცხოვრები ჰყავს ამჟამინდელ

აზერბაიჯანს (1926 წელს ხალხმრავლობით საქართველო მას უსწრებდა). მეზობლებიდან მხოლოდ სომხეთია საქართველოზე ხალხმცირე.

მდებარეობა: საქართველოს პოლიტიკურ-გეოგრაფიული მდებარეობა ისტორიულად ცვალებადი იყო, თუმცა მეზობლებისათვის ის საკმაოდ მნიშვნელოვანი უნდა ყოფილიყო. მაგალითად, XVIII საუკუნის ბოლოდან იმპერიის აღსასრულამდე რუსეთისათვის საქართველო იყო „ახლო აღმოსავლეთის კარიბჭე“.

დამოუკიდებელი საქართველოს პოლიტიკურ-გეოგრაფიული მდებარეობა საკმაოდ თავისებურია. ის აშორებს ერთმანეთისაგან თურქეთსა და რუსეთს: მანამდე, XIX საუკუნის დამდეგიდან, თითქმის ორი საუკუნის განმავლობაში, ამ ქვეყნებს საერთო სახმელეთო საზღვარი ჰქონდათ და XIX-XX საუკუნეებში მათ ხუთჯერ იომეს, მათ შორის, საქართველოს ტერიტორიაზე; ყოფილ მეტროპოლიას პრეტენზია აქვს ექსკლუზიურ უფლებებზე თავის „ახლო საზღვარგარეთში“, რომელშიც საქართველოც შეჰყავს; ამასთან, გრძელდება მწვავე კონფლიქტი სომხეთსა და აზერბაიჯანს შორის, რომლის კიდევ უფრო გამძაფრებაც გულისხმობს ირიბ რისკს მეზობელი საქართველოსათვის.

ამავე დროს, თავისი პოლიტიკურ- და ეკონომიკურ-გეოგრაფიული მდებარეობის გამო საქართველო საინტერესო გახდა სხვა სახელმწიფოებისთვისაც, მათ შორის, ოკეანის გადაღმა.

დამოუკიდებელი საქართველოს ეკონომიკურ-გეოგრაფიული მდებარეობა საკმაოდ ხელსაყრელია:

- ის ერთადერთია ადრე საბჭოთა კავშირში შემავალი სამხრეთ კავკასიისა და ცენტრალური აზიის რვა სახელმწიფოს შორის, რომელსაც აქვს გასასვლელი ღია ზღვაზე (კასპიის ზღვა ჩაკეტილი წყალსატევია); შვიდი ჩაკეტილი ქვეყანა, აგრეთვე ირანი, განიხილავს ან უკვე იყენებს საქართველოს ნავსადგურებს, როგორც ალტერნატიულ გზას დასავლეთთან საგარეო-ეკონომიკური კავშირებისთვის;
- საქართველო პრაქტიკულად ერთადერთი სატრანზიტო ქვეყანაა სტრატეგიულად და-კავშირებული მეზობელი ქვეყნების წყვილებისათვის, რომელთაც არა აქვთ საერთო საზღვარი. ერთი წყვილია სომხეთი და რუსეთი, მეორე – აზერბაიჯანი და თურქეთი (აზერბაიჯანის ექსკლავ ნახჭევანს კი აქვს მოკლე საერთო საზღვარი თურქეთთან, მაგრამ აზერბაიჯანის ძირითად ტერიტორიას ის მოწყვეტილია);
- საქართველოზე გადის სომხეთისათვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი გაზსადენი რუსეთიდან;
- საქართველოზე გადის აზერბაიჯანისათვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ნავთობ-და გაზსადენები თურქეთისა და შავი ზღვის მიმართულებით;

მაგრამ რას აძლევს სატრანზიტო ფუნქცია საქართველოს?

ეკონომიკურად – საკმაო (თუმცა არა გადამწყვეტ) მოგებას, ეკოლოგიურად – გაზრდილი სატრანსპორტო მიმოსვლა უფრო ზარალს, ხოლო პოლიტიკურად – ერთი მხრივ, მეტ მნიშვნელობას სძენს, მეორე მხრივ კი, ზრდის გეოპოლიტიკურ კონკურენციას რეგიონში.

დემოგრაფია: განსხვავებით, მაგალითად, მეზობელი სომხეთისაგან, საქართველოში არ მომხდარა მოსახლეობის ეთნო-რელიგიური პომოგენიზაცია. უმცირესობები საზღვრების გასწვრივ ცხოვრობენ, რაც განსაკუთრებული მიდგომის საჭიროებას უქმნის ხელისუფლებას. მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის ტენდენცია არ იძლევა დიდი ოპტიმიზმის საფუძველს: არ უნდა ველოდოდ ქვეყნისათვის სახელის მიმცემი ეთნოსის საგრძნობ რაოდენობრივ ზრდას, უფრო პირიქით – მოსალოდნელია კლება. შობადობა დაბალ დონეზეა. ამავე დროს, გრძელდება შრომისუნარიან და ფერტილურ ასაკში მყოფი მოსახლეობის ემიგრაცია.

პოტენციური ემიგრანტების სამშობლოში გასაჩერებლად საკმარისი არაა მათი უბრალოდ დასაქმება, საჭიროა ღირსეული ანაზღაურების გარანტიაც. ამის მიღწევა შესაძლებელია ეკონომიკური დონის მკვეთრი ზრდის მეშვეობით. ამ დონის ამაღლება დამოკიდებულია ინოვაციის უნარების მქონე კვალიფიციურ ადამიანებზე, კარგ მენეჯმენტზე, შიდა სამომხმარებლო ბაზრის გაფართოებაზე. იგივე ემიგრაცია ანელებს ამ ყველაფრის გამოსწორების ტემპს. ეს მანკიერი წრეა.

ეკონომიკა: ეჭვი არაა, რომ საერთაშორისო ტურიზმი ქვეყნისათვის სასარგებლოა. მაგრამ ის არ არის ეკონომიკური ზრდის მდგრადი კომპონენტი, რადგან მასზე ზემოქმედებს მრავალი გარეშე ფაქტორი. მაგალითად, საქართველოში უცხოურ ტურიზმზე უარყოფითი გავლენა მოახდინა 2019 წლის ზაფხულში შიდაპოლიტიკური ძალების მიერ ხელოვნურად გაღვივებულმა კრიზისმა, რომელიც რუსეთის მხრიდან მისი ტურისტებისათვის საქართველოში მგზავრობის აკრძალვის საბაბად იქცა; 2020 წელს საგარეო ტურიზმი ჩაშალა პანდემიამ (ისევე, როგორც თითქმის მთელ მსოფლიოში); ზოგიერთ ქვეყანაში (მაგალითად, ეგვიპტეში, ტუნისში) არცთუ დიდი ხნის წინ უცხოური ტურიზმის ჩავარდნას განაპირობებდა ტერორისტული აქტები და ა.შ.

უნდა მოინახოს ეკონომიკური განვითარებისათვის ტურიზმზე უფრო საიმედო ეკონომიკური ნიშა, რომელიც ექსპორტზე იმუშავებს. შიდა მოხმარებაზე გამიზნული მასშტაბური წარმოებისათვის საქართველოს ბაზარი მცირეა.

ის, რომ არა გვაქვს ნავთობისა და გაზის ბუდობები, იქნებ არც იყოს ცუდი დემოკრატიისათვის, რადგან ნახშირწყალბადოვანი რესურსების მქონე ყველა პოსტსაბჭოთა ქვეყანა დიქტატურად იქცა. მაგრამ მაინც კარგი იქნებოდა გვექონოდა! ადგილობრივი წარმოების ძირითადი საექსპორტო საქონელია სპილენძის მადნები და კონცენტრატები, ფეროშენადნობები, ღვინო, თხილი, ხილი – მოკლედ, ნედლეული ან სურსათი. უხილავი ექსპორტია უცხოური ტურიზმი. ექსპორტის ერთ-ერთი მთავარი მიმართულება რუსეთია (ღვინის ექსპორტის 2/3, შემოსული ტურისტების 1/3-ზე მეტი 2020 წლამდე), რომელსაც ყოველთვის შეუძლია პოლიტიკურად მოტივირებული ემბარგო დაუნესოს ქართული პროდუქციის იმპორტს ან აუკრძალოს თავის მოქალაქეებს საქართველოში გამგზავრება.

იგივე საგარეო-პოლიტიკური რისკი ხელს უშლის მნიშვნელოვან უცხოურ ინვესტიციებს საქართველოში: ძნელად თუ ვინმე ჩადებს დიდ კაპიტალს არასაიმედო სამეზობლოს მქონე ქვეყანაში.

ჯერჯერობით არა გვაქვს მეტ-ნაკლებად მაღალტექნოლოგიური წარმოება, რისთვისაც საჭიროა კვალიფიციური სპეციალისტები. მართალია, იმედს გვისახავს მათი მზარდი რაოდენობა და თანამედროვე უნივერსიტეტები, მაგალითად, ქუთაისში, თბილისში.

ბოლო დროს მსჯელობენ ჩინეთიდან ზოგიერთი ტიპის საწარმოს საქართველოში გადმოტანაზე. მოხდება ეს? და ხომ არ გადმოვა ასეთი წარმოება შესაბამის მუშახელთან ერთად?

სამხედრო პოტენციალის შედარებაზე მსჯელობა რთულია, როდესაც ერთი მეზობელი ბირთვული სახელმწიფოა, რომელსაც „პოსტსაბჭოთა სივრცე“ თავისი გავლენის სფეროდ მიაჩნია, სხვა მეზობელს ნატო-ში სიდიდით მეორე არმია ჰყავს და შეუძლია ერთდროულად იომოს სირიასა და ლიბიაში, ხოლო ორმა უფრო მომცრო მეზობელმა, ერთმანეთთან პერმანენტული სამხედრო დაპირისპირების გამო, ჰიპერტროფიულად გაზარდა სამხედრო ხარჯები.

გეოპოლიტიკა: პატარა ქვეყანამ სწორად უნდა აირჩიოს ძლიერი მოკავშირე(ები) და იმი-სათვის, რომ ინტერესი ორმხრივი გახადოს, კარგად წარმოაჩინოს საკუთარი მნიშვნელობა.

ის, რომ საქართველოს მთავარი სტრატეგიული პარტნიორი აშშ გახდა, სავსე-ბით ლოგიკურია. თბილისს არ შეეძლო სხვაგვარად მოქმედება მაშინ, როდესაც ყოფილი მეტ-როპოლიისგან განუწყვეტლივ იყო წნეხის ქვეშ. მეორე მხრივ, ვაშინგტონი არ ეხმარება საქართველოს მხოლოდ პუმანიტარული მიზეზით. როგორც ჩანს, პოტომაკზე უღირთ დახმარების გაწევა დემოკრატიული, პროდასავლურად განწყობილი სახელმწიფოსათვის, რომელიც ევრაზიის საკვანძო ადგილზეა განლაგებული და მნიშვნელოვანი როლის შესრულება შეუძლია შავი ზღვის უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში.

„ვაშინგტონ პოსტი“ 2016 წელს წერდა: „დასავლეთისათვის კარგი ამბავია, რომ საქართველო იყო და დღესაც არის დემოკრატიის, სამართლებრივი სახელმწიფოსა და კორუფცი-ასთან ბრძოლის შუქურა რეგიონის დესპოტების სიბნელის ზღვაში“.¹ განვლილი წლების განმავლობაში ასეთი შეფასების საფუძველში ბევრი არაფერი შეცვლილა.

ოკეანის გაღმა და გამოღმა ხელისუფლების ცვალებადობის მიუხედავად ორმხრივი ურთი-ერთობები მდგრადია.

საქართველოს **ნატო-ში განწევრიანების** განზრახულობის სერიოზულობას ადასტურებს 11 ათასზე მეტი ქართველი ჯარისკაცის როტაცია „ავღანეთში უსაფრთხოების ხელშეწყობის ძალებში“, რომლებიც ნატო-ს ეგიდით მოქმედებენ.

მაშინ, როდესაც ევროპული კავშირისაკენ საქართველოს მოსახლეობის სწრაფვის დონე სტაბილურად მაღალია, ნატო-ში განწევრიანების თაობაზე ხალხის თვალსაზრისი (და, უნდა ვივარაუდოთ, პოლიტიკური ელიტისაც) წლიდან წლამდე ერთგვარად მერყეობს, თუმცა უმრავლესობა მხარდაჭერას გამოხატავს.

1. L.Todd Wood, 'The Georgia imperative for the West, Keep it aligned with EU, NATO', *Washington Post*, (19.09.2016).

ამ შემთხვევაში, დასავლეთ ევროპის რიგი ქვეყნების პოლიტიკოსების სკეპტიციზმთან უფრო გვაქვს საქმე. ნატო-ში საქართველოს მიღების მიმართ მათი ორჭოფობის ერთ-ერთი მიზეზია რუსეთის მიერ საქართველოს ტერიტორიაზე დამატებით ორი „სახელმწიფოს“ აღიარება და იქ სამხედრო ბაზების მოწყობა.

რუსეთი, რომელიც თავის მოწინააღმდეგედ აღიქვამს ნატო-ს, ყველანაირად შეუშლის ხელს საქართველოს შესვლას ამ ბლოკში და, პარალელურად, ევროკავშირშიც.

ალბათ, მოგვიწევს დაცდა ისეთ ვითარებამდე, როდესაც ნატო-ს დასჭირდება საქართველო. მართალია, ასეთი ვითარების წარმოქმნის შესაძლებლობა თვალსაწიერ მომავალში არ ჩანს, მაგრამ თეორიულად ის გამოირიცხული არაა: გავიხსენოთ, რომ 1952 წელს თურქეთის მიღება ნატო-ში განაპირობა საბჭოთა კავშირის აგრესიულობის გაბათილების საჭიროებამ. მაშინ ნატო-ს დასჭირდა თურქეთი მისი გეოგრაფიული მდებარეობის გამო, რომელიც, სხვათა შორის, ძალიან შორსაა ჩრდილოეთ ატლანტიკისგან!

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ **საქართველოს ადგილი ევროპაშია**. ევროპა არ არის მხოლოდ ის, რაც რუკაზე მოჩანს – ევრაზიის უზარმაზარი კონტინენტის უკიდურეს დასავლეთში მდებარე მომცრო ნაწილი. ევროპა არის მსგავსი ფასეულობების, მსგავსი მსოფლმხედველობის მქონე საზოგადოებათა კრებული.

ევროკავშირში ინტეგრაცია საქართველოს მოსახლეობის უმრავლესობისა და თითქმის ყველა პოლიტიკური ძალის გაცხადებული მიზანია. პოზიტიური მოლოდინია, რომ ასეთ შემთხვევაში გარანტირებული იქნებოდა საქართველოს ეკონომიკური განვითარება, რაც, ბუნებრივია, მოასწავებდა მოსახლეობის მატერიალური მდგომარეობის გაუმჯობესებას, დააჩქარებდა საზოგადოების ტრანსფორმაციას სრული დემოკრატიზაციის მიმართულებით.

ამავე დროს, ევროკავშირის ზოგიერთი ფუძემდებელი წევრი ქვეყანა საქართველოს ევროპულ პერსპექტივაზე საუბარზეც კი თავს იკავებს. საქართველოს მიღება ევროკავშირის წევრად არ უნდა იყოს დიდი ეკონომიკური ტვირთი მათთვის, მაგრამ, სკეპტიკურად განწყობილი ქვეყნების მესვეურთა აზრით, ეს დამატებითი პოლიტიკური ტვირთი იქნება.

წმინდა პოლიტიკურ-გეოგრაფიული თვალსაზრისით, ჩვენთვის ძალიან ხელსაყრელი იქნებოდა ევროკავშირის შემადგენლობაში მეზობელი თურქეთის ყოფნა. მაგრამ ევროკავშირის ზოგიერთ დამფუძნებელ წევრ ქვეყანას თურქეთის მიღების საკითხზე კიდევ უფრო ძლიერი სკეპტიციზმი ახასიათებს, რაც აიხსნება ამ უკანასკნელის საშინაო და საგარეო პოლიტიკაში მიმდინარე დრამატული ცვლილებებით, მისი დემოგრაფიული პოტენციალის თავისებურებებით.

იქნებ ახლავე ვიფიქროთ იმაზეც, თუ რა საგარეო და საშინაო პრობლემები ელოდება საქართველოს ევროკავშირში თეორიულად შესაძლებელი შესვლის პროცესში და შემდეგ?

მხოლოდ რამდენიმე პრობლემას ვახსენებ, რომელთაგან ზოგიერთი თავიდანვეა მოსაწესრიგებელი, ზოგი – გასათვალისწინებელი მაინც.

იქნება თუ არა საიმედოდ დაცული ევროკავშირის საზღვრები საქართველოს მხრიდან მის ოთხივე მეზობელთან მაშინ, როცა დელიმიტირებული და დემარკირებული საზღვარი მხოლოდ თურქეთთან გვაქვს? ეს საზღვარიც საბჭოთა პერიოდიდან შემოგვრჩა.

როგორ გადაწყდება ოკუპირებული ტერიტორიების ადმინისტრაციულ საზღვრებთან დაკავშირებული პრობლემა?

ბოლო 30 წელია გვიპყრობს განცდა, რომ საზოგადოების ნაწილს რაღაც „ქრისტიანული ფუნდამენტალიზმის“ მსგავსი მიმართ გაუჩნდა მიდრეკილება. ქვეყნის ყველა ხელისუფლებაც გამოხატავდა სხვადასხვა დონის პიეტეტს უმაღლესი სასულიერო იერარქების მიმართ. ვართ კი დარწმუნებული, რომ სამღვდელოება და მრავალრიცხოვანი მრევლი სრულად იზიარებს ევროპის ზოგადად ლიბერალურ მსოფლმხედველობას და მზადაა შეეგუოს მისი ცხოვრების წესს?

ევროკავშირში ჰიპოთეტური შესვლის შემდეგ შრომითი მიგრაციის თავისუფლება საქართველოს მოსახლეობის დამატებით გადინებას შეუწყობს ხელს.

ეს კიდევ ერთი მანკიერი წრეა.

შედარებისათვის: 2004 წელს ევროკავშირში მიღებული, საქართველოზე ეკონომიკურად უფრო განვითარებული ბალტიისა და ცენტრალური ევროპის ქვეყნებიდან მილიონობით შრომისუნარიანი მოქალაქე დასავლეთ ევროპაში წავიდა. პოლონეთსა და სლოვაკეთში კვალიფიციური პერსონალისა და რიგითი მუშების დეფიციტი გაჩნდა: იქ უკრაინიდან, სერბეთიდან და საქართველოდანაც კი იზიდავენ მუშახელს.

ამავე დროს, გულახდილად დასმულმა კითხვებმა პესიმიზმი არ უნდა გააჩინოს! დემოკრატიული ქვეყნების თვალში საქართველოს სასარგებლოდ უნდა მეტყველებდეს ის, რომ ქვეყანაში არსებობს საპარლამენტო დემოკრატია, მედიის თავისუფლება, სახელმწიფოს მართვის გამართული ინსტიტუტები. ბოლო დროის პანდემიის პირველ ეტაპზე ხელისუფლებამ მკაცრი ზომები მიიღო, რის შედეგადაც აღმოვჩნდით „მწვანე ქვეყნების“ რიცხვში. თუმცა, 2020 წლის ოქტომბერში გაირკვა, რომ პირველი ტალღა სწორედ მაშინ იყო საქართველოში. ქვეყანა „წითელ ზონაში“ გადავიდა და პიკისთვის ჯერ კიდევ არ მიგვიღწევია.

და მაინც იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ სწორედ კრიზისულ სიტუაციაში შეძენილმა გამოცდილებამ უნდა მისცეს საქართველოს ისეთი იმპულსი, რომ მან აჩვენოს თავისი რეალური ღირებულება მსოფლიოს.

რევაზ გაჩეჩილაძე არის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, გეოგრაფიის მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრი. იგი იყო საქართველოს საგანგებო და სრულუფლებიანი ელჩი ისრაელში, სომხეთში, დიდ ბრიტანეთსა და სლოვაკეთში.

„მე ვარ ქართველი და, მაშასადამე, ვარ ევროპელი“ - იდენტობა პანდემიის დროს

ნატალი საბანაძე

*საკმარისი არ არის თავს გრძნობდე ევროპელად,
ასევე მნიშვნელოვანია სხვებიც ასეთად აღგვიქვამდნენ*

შესავალი

რა აზრი აქვს იდენტობაზე მსჯელობას პანდემიის დროს? პანდემია ჯერაც მძვინვარებს და შესაბამისად, მის გრძელვადიან შედეგებზე საუბარი ნაადრევია. მიუხედავად ამისა, არ წყდება სპეკულაციები ისეთ თემებზე, როგორიცაა პანდემიით გამოწვეული ეკონომიკური კრიზისი თუ გლობალური პოლიტიკური არეულობა, „დასავლეთის“ დაღმასვლა თუ დაბრუნება დიდი დეპრესიის პერიოდში. პრეზიდენტმა მაკრონმა, როდესაც ფრანგ ერს მიმართა, მოსთხოვა გამოეჩინათ იმგვარი სოლიდარობა და პასუხისმგებლობა, როგორიც ომში მყოფ ქვეყანას მართებდა. ისტორია გვიჩვენებს, რომ როგორც კი საუბარი ეხება ომს ან გარდამტეხ კრიზისს, ყოველთვის დგება იდენტობისა და იდენტობასთან დაკავშირებული პოლიტიკის საკითხიც. სწორედ კრიზისების დროს გამოიყვანება და ყალიბდება ჩვენი, როგორც კოლექტიური, ისე ინდივიდუალური იდენტობა.

იდენტობა არის მრავალფეროვანი, მრავალნაზხანაგოვანი და კომპლექსური ცნება. ხშირია მისი ეროვნებასთან გაიგივება, თუმცა იდენტობა ასევე გამომდინარეობს გენდერიდან, პროფესიიდან, სოციალური კლასიდან და ა.შ. რადიკალურ, ნაციონალისტურ დისკურსში ეროვნული იდენტობა პიროვნების უმთავრესი განმსაზღვრელია, მაგრამ იმისდა მიუხედავად, თუ რას გვიმტკიცებენ ნაციონალისტები, მიკუთვნილობის სხვადასხვა ფორმას შორის არ არსებობს ბუნებრივი იერარქია; გარემოებისდა მიხედვით, შესაძლოა ნებისმიერი მათგანი დომინირებდეს და განსაზღვრავდეს ჩვენს მეობას. სწორედ პიროვნების იდენტობის სიმრავლის და მრავალფეროვნების უარყოფა გამხდარა უამრავი კონფლიქტის წყარო წარსულშიც და დღესაც. როგორც ამართია სენი ზუსტად აღნიშნავს, „ყველა სხვა მიკუთვნილობისა და მიკერძოების უგულებელყოფის წახალისება და ერთზე დაყვანა, იდენტობის

მხოლოდობამდე შეზღუდვა, სავარაუდოდ, არის ღრმად მოჩვენებითი და შესაძლოა ხელს უწყობდეს სოციალურ დაძაბულობასა და ძალადობას“.¹

იმის გათვალისწინებით, თუ რამდენად კომპლექსური და ფართოა იდენტობის თემა, წინამდებარე ესეში შევხებით მხოლოდ ეროვნულობით განსაზღვრულ კოლექტიურ იდენტობასა და მის ურთიერთობას ზეეროვნული იდენტობის შედარებით ფართო ფორმებთან. უფრო რომ დავაზუსტოთ, შევხებით ეროვნული და ევროპული იდენტობის თანაარსებობისა და ერთმანეთთან შეთავსების დინამიკას და მის პოლიტიკურ შედეგებს პანდემიის კონტექსტის გათვალისწინებით. კერძოდ კი, შევჩერდებით ამ ურთიერთობის სამ კონკრეტულ ასპექტზე: არჩევანი, აღიარება და სარგებლიანობა.

საქართველოს ევროპულობა: იდენტობის არჩევანი და აღიარება

როდესაც საქართველო გახდა ევროპის საბჭოს წევრი, საქართველოს დელეგაციის თავმჯდომარე ზურაბ ჟვანიამ თავის შესავალ სიტყვაში განაცხადა: „მე ვარ ქართველი და, მამასადამე, ვარ ევროპელი“. ეს ფრაზა ნათლად წარმოაჩენს საქართველოს, როგორც ევროპულ ნაციად დამკვიდრების მცდელობას და ამ ფაქტის სხვებისგან აღიარების მოპოვების სურვილსა და მნიშვნელობას. საქართველოს ცნობა ევროპულ ქვეყნად არ არის მხოლოდ კულტურული ან სიმბოლური თემა, ეს ღრმად პოლიტიკური საკითხია, რადგან უშუალოდ უკავშირდება საქართველოს გეოპოლიტიკურ არჩევანს – შეუერთდეს ევროპულ და ევროატლანტიკურ სტრუქტურებს.

ქართველი ერის ევროპულობის დაბეჭდვით ხაზგასმა საქართველოს პროდასავლური პოლიტიკური ისტებლიშმენტისთვის ჩვეულია, რადგან ევროპული იდენტობა არის ქვეყნის პოლიტიკური არჩევანისა და ევროპული მისწრაფებების ლეგიტიმაციის საშუალება და ამ არჩევანის განხორციელებისთვის აუცილებელი წინაპირობა. ამდენად, საქართველოს ევროპული იდენტობის ხელშეწყობა და მისი წინ წამოწევა პოლიტიკურ პროექტად იქცა. ამ პროექტის მნიშვნელოვანი ნაწილი კი აღიარების მოპოვებაა. საკმარისი არ არის თავს გრძნობდე ევროპელად, ასევე მნიშვნელოვანია სხვებიც ასეთად აღგიქვამდნენ. როგორც ბრიტანელი ფილოსოფოსი ენტონი აპია წერს, „ხალხად ყოფნა არ ნიშნავს მხოლოდ იმას, თუ რას ვფიქრობთ *საკუთარ თავზე*. არანაკლებ მნიშვნელოვანია, რას ფიქრობენ *სხვები* ჩვენ შესახებ. იდენტობა... არის შეთანხმება შიდა და გარე მოთამაშეებს (ინსაიდერებსა და აუტსაიდერებს) შორის. XX საუკუნეში თქვენი ბედი შესაძლოა განესაზღვრა სხვების გადაწყვეტილებას იმაზე, თუ რომელ ხალხს მიგაკუთვნებდნენ“.² სწორედ ამიტომ განსაზღვრა ჟვანიამ ქართველი, როგორც ევროპელი, ევროსაბჭოს დარბაზში, თავისი ევროპული აუდიტორიისგან ამ ფაქტის აღიარებისა და საერთო მომავლის იმედით.

1. Amartya Sen, *Identity and Violence: The Illusion of Destiny* (London: Norton, 2006), გვ.21 (აქ ძირითადად იგულისხმება ეთნიკური ან რელიგიური მიკუთვნილება, რომელიც ხშირად ექსკლუზიურობის მითით არის მოცული).

2. Kwame Anthony Appiah, *The Lies that Bind: Rethinking Identity* (London: Profile Books, 2018), გვ.79-80.

ჰერმან დე კრო, კოტე ზალდასტანიშვილი, ზურაბ ჟვანია - საქართველოს პარლამენტის თავმჯდომარის ვიზიტი ევროპარლამენტში, ბრიუსელი, 2001, © საქართველოს მთავრობის ადმინისტრაცია. **Herman De Croo, Kote Zaldastanishvili, Zurab Jvania - Chairman of the Georgian Parliament visiting the European Parliament, Brussels, 2001, © Administration of the Government of Georgia.**

იდეენტობის სარგებლიანობა

როდესაც იდეენტობის არჩევითობაზე ვსაუბრობთ, ამაში არ ვგულისხმობთ არჩევანის სრულ შემთხვევითობას. საქართველოს მიერ ევროპულობის არჩევა არის ისტორიულად და კულტურულად განპირობებული, თუმცა მას დღეს განსაკუთრებული პოლიტიკური დატვირთვა აქვს. ის არის როგორც ემოციურ-იდეოლოგიური, ასევე პრაგმატული.

თანამედროვე საერთაშორისო სისტემაში ეროვნულობით განსაზღვრულ კულტურასა და იდეენტობას (განსხვავებით ლოკალური, პროვინციული ან რეგიონული განსაზღვრულობისგან) აშკარა პოლიტიკური სარგებლიანობა აქვს. ის არის კოლექტიური თვითმმართველობისა და თვითგამორკვევის წინაპირობა, რომელიც შესაბამისად იძლევა დამოუკიდებელი ეროვნული სახელმწიფოსა და თავისუფლების იდეის ლეგიტიმაციას. ევროპული იდეენტობა, თავის მხრივ, ევროკავშირში გაწევრიანების წინაპირობაა, რაც ასევე თავისუფლების გარანტიაა დიდი სახელმწიფოების დომინაციის საპირისპიროდ.

ზოგადად, ნებისმიერი ნაციონალური ნარატივისათვის დამახასიათებელია უძველესი წარსულის, მითებისა და ტრადიციების გაფეტიშება და მათი წინ წამოწევა, როგორც ბუნებრივი გამაერთიანებელი ჯაჭვისა, რომელიც კრავს ერს, როგორც „წარმოსახვით საზოგადოებას“.³ მიუხედავად ამისა, თანამედროვე ნაცია შედარებით ახალი ფენომენია. მისი პოლიტიკური მნიშვნელობა განსაკუთრებით ძლიერდება ერი-სახელმწიფოების საერთაშორისო სისტემის წარმოქმნასთან ერთად. ამასთან დაკავშირებით, 1830 წელს ჰეგელი წერდა: „ნებისმიერი ხალხის არსებობის ნამდვილი მიზანი არის სახელმწიფოებრიობა, მისი შექმნა და შენარჩუნება; ერს, რომელიც სახელმწიფოს ვერ ქმნის, რეალური ისტორია არ გააჩნია...“⁴ ჰეგელის მიხედვით, ყველა შედარებით მნიშვნელოვანი ხალხი, თანდათანობით შექმნის საკუთარ სახელმწიფოს. XIX საუკუნის ბოლოდან ერი-სახელმწიფოს ამ იდეამ ფეხი მყარად მოიკიდა და მთელ მსოფლიოში გაბატონდა.⁵ შესაბამისად, ეროვნულმა იდენტობამ თანამედროვე ეპოქაში შეიძინა განსაკუთრებული სარგებლიანობა, იგი გახდა თვითმმართველობისა და სახელმწიფოებრიობის აუცილებელი პირობა.

კიდევ ერთხელ ხაზგასასმელია, რომ ეროვნული იდენტობა კოლექტიური იდენტობის ექსკლუზიური ფორმა არ არის. როგორც ზურაბ ჟვანიას ზემოთ მოყვანილი განცხადება მოიპყრება, იდენტობა შესაძლოა იყოს მრავალი და ერთმანეთთან თავსებადი. ნაციონალური მიკუთვნილობა და მასთან ასოცირებული იდენტობის ძლიერი განცდა არ გამოირიცხავს ზეეროვნულ ჯგუფთან ან ტერიტორიასთან დაკავშირების განცდას. პიროვნებას შესაძლოა ასევე ჰქონდეს ლოკალური იდენტობის ძლიერი შეგრძნება, ზეეროვნულ და ეროვნულ იდენტობასთან ერთად, რაც ხშირია, მაგალითად, ბელგიაში. ბელგიის მოქალაქე შესაძლოა, უპირველეს ყოვლისა, თავს გრძნობდეს ფლანდრიელად ან ფრანგულენოვან ბრიუსელელად, შემდეგ ბელგიელად და შემდეგ - ევროპელად, ან პირიქით, სულ სხვა თანმიმდევრობით. იდენტობის მრავალფეროვნება და ბუნებრივი თანმიმდევრობის არარსებობა ასევე გულისხმობს იმას, რომ ყველა იდენტობა თანაბარი სიძლიერის არ არის და შეგრძნებების დონეზე არ წარმოშობს ერთნაირ ემოციებს. მრავალფეროვან სახელმწიფოებზე საუბრისას დევიდ მილერი მოიხსენიებს იდენტობის თხელ და სქელ შრეებს.⁶ შესაბამისად, პიროვნებას შესაძლოა ჰქონდეს ეროვნული იდენტობის გამძაფრებული განცდა (ანუ სქელი შრე) და შედარებით ნაკლები სიძაფრის, მაგრამ მაინც მკვეთრად გამოხატული ევროპელობის შეგრძნება (ანუ თხელი შრე).

ევროკავშირის მოქალაქეების უმეტესობისთვის, მათი ევროპული იდენტობა შესაძლოა არ წარმოშობს ისეთივე მძლავრ ემოციებს, ტკივილს თუ სიხარულს, როგორც ცალკე აღებული ეროვნული მიკუთვნილობა, მაგრამ ევროკავშირის შექმნასთან ერთად ეს ზეეროვნული იდენტობა აშკარად გაძლიერდა. ხდება მისი კულტივირება და მისი პოლიტიკური მნიშვნელობის ხაზგასმა. ევროპული იდენტობის ქონა და მისი აღიარება არის წინაპირობა

3. იხ. Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (London: Verso, 2016).

4. იხ. *Lies that Bind*, გვ.73; იხ. აგრეთვე Jean-Jacques Rousseau, *Considerations on the Government of Poland* (translated by Willmore Kendall, Indianapolis: Hackett Publishing, 1985).

5. იქვე, გვ.73.

6. იხ. David Miller, *Citizenship and National Identity* (Cambridge: Polity Press, 2000).

ევროკავშირში გაწევრიანების პერსპექტივისთვის. როგორც საქართველოსთვის, ისე აღმოსავლეთ ევროპის ბევრი სხვა ქვეყნისთვის ევროპულობის ხაზგასმა ეროვნული ნარატივების ნაწილი გახდა. ცნობილი ინგლისელი ისტორიკოსი და ფილოსოფოსი ტონი ჯუდტი წერს, რომ პოლონელები, ლიეტუველები და უკრაინელები თავიანთ ლიტერატურასა და ეროვნულ მითებში საკუთარ თავს ახასიათებენ „ევროპისა“ და ქრისტიანობის საზღვრების მცველებად. ეს გახდა მათი კოლექტიური იდენტობის წყარო და ევროპასთან მიერთებისა და აღიარების მამოძრავებელი ძალა. ჯუდტის მიხედვით, „ამ პერიფერიული ერებისთვის ახალ ევროპასთან მიერთების შორეული პერსპექტივისგან მიღებულ სარგებელზე მეტად ნათელი იყო, თუ რას კარგავდნენ ისინი გარეთ დარჩენით“.⁷

COVID-19-ის ეფექტი: სახელმწიფოს „დაბრუნება“

ევროკავშირის მსგავსი ზეეროვნული ერთეულების გაფართოებით, საზღვრების მოშლით, საერთაშორისო ვაჭრობისა და ტრანსნაციონალური კომპანიების გაძლიერებით, ვირტუალური კავშირების გაფართოებით, სახელმწიფომ თითქოსდა დაკარგა ადრინდელი აქტუალობა და მნიშვნელობა. ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში ბატონობდა დისკურსი გლობალიზაციისა და მის შედეგებზე, სადაც სახელმწიფო სულ უფრო და უფრო უსუსურად და არაადეკვატურად გამოიყურება ახალი სოციალურ-ეკონომიკური თუ პოლიტიკური ურთიერთობების პირობებში. იმავე ენტონი აპიას თქმით, „ნაციონალიზმის ეპოქა ჩაანაცვლა „ქსელების ეპოქამ“.⁸ დღეს კი, სრულიად მოულოდნელად, COVID-19-ის პანდემიამ ისევ წინა პლანზე წამოსწია სახელმწიფო, რომელიც თითქმის წარსულს ჩავაბარეთ. თვითმფრინავები ვეღარ დაფრინავენ, საერთაშორისო მიმოსვლა შემცირდა, საზღვრები იკეტება და საერთაშორისო საზოგადოება მივიდა დასკვნამდე, რომ სახელმწიფოს როლი გადამწყვეტია კრიზისთან გასამკლავებლად. როგორც ფრანსის ფუკუიამა ამბობს, ისევ „საჭიროა სახელმწიფო“.⁹

მიუხედავად იმისა, რომ პანდემია გლობალური გამოწვევაა, რომელსაც საზღვრები ვერ აჩერებს, საპასუხო რეაგირება დიდწილად ეროვნული იყო. ევროკავშირშიც კი წევრმა სახელმწიფოებმა ვერ მოახერხეს კოორდინირება და ერთიან საპასუხო ქმედებებზე შეთანხმება. სოლიდარობისა და კოორდინაციის ნაცვლად, მათ თავდაპირველად არჩიეს ინდივიდუალური პროტექციონისტული პოლიტიკა და ეროვნული ინტერესების წინ დაყენება. ამან კიდევ უფრო დააარწმუნა მოქალაქეები, რომ ძლიერი და ქმედითი სახელმწიფოს იდეას, რომელსაც ეფექტურად შეუძლია გაუმკლავდეს და მართოს კრიზისები, კვლავ ცენტრალური ფუნქცია ენიჭება. ყოველივე ამის შედეგად, მოწმენი ვხდებით, როგორ იცვლება ჩამოყალიბებული შეხედულება, სადაც გლობალიზაციის ძალებით განდევნილი სახელმწიფოს მაგივრად იდევნება გლობალიზაცია სახელმწიფოს ‘დაბრუნების’ გზით.

7. Tony Judt, *Postwar: A History of Europe since 1945* (London: Pimlico, 2007), გვ.753.

8. Appiah, *The Lies that Bind*, გვ.98.

9. Francis Fukuyama, 'The Pandemic and Political Order', *Foreign Affairs* (July-August, 2020).

რთულია ვინინასწარმეტყველოთ რამდენად ძლიერი იქნება ამ ეგრეთ წოდებული „კო-რონაციონალიზმის“¹⁰ გავლენა, თუმცა საქართველოსთან მიმართებით იკვეთება ორი შესაძლებლობა: ერთი მხრივ, ნაციონალისტურად განწყობილი სახელმწიფოს დაბრუნებით შესაძლოა ვიხილოთ ევროკავშირისა და საერთო ევროპული იდენტობის შესუსტება, რაც, სავარაუდოდ, გააძლიერებს ექსკლუზიური, პოპულისტური და არატოლერანტული იდენტობის იდეოლოგიას და, შესაბამისად, პოლიტიკას. ამან შესაძლოა შეამციროს პოლიტიკური სივრცე მეტი ღიაობისა და საერთაშორისო თანამშრომლობისთვის, ასევე, ევროკავშირის გაფართოებისთვის. მეორე მხრივ, მიმდინარე კრიზისმა, როგორც ეს დიდ გამოწვევებს სჩვევია, შესაძლოა კიდევ უფრო გააძლიეროს და გააერთიანოს ევროკავშირი, რომელიც შეძლებს გლობალური მოთამაშის როლის შეთავსებას, რისკენაც ის გაცხადებულად მიისწრაფვის. გამომდინარე იქიდან, თუ როგორ წარიმართება კრიზისიდან გამოსვლის პროცესი, ევროპული იდენტობისა და ევროკავშირთან მიკუთვნილობის განცდაც შესაძლოა მნიშვნელოვნად გაძლიერდეს. საქართველო, მაგალითად, ვირუსის გავრცელების პირველ ეტაპზე „მწვანე ქვეყნების“ რიცხვში აღმოჩნდა. სწორი იყო მკაცრი ზომების გატარება მაშინ, როცა მთელ მსოფლიოში იყო პანიკა და უამრავი ხალხი იხოცებოდა ყველგან. მსგავსი წარმატების მაგალითებს ჩვენი ქვეყანა ევროპისკენ სწრაფვის ხელშესაწყობადაც იყენებს. ეს კი ქმნის იმის თქმის საფუძველს, რომ საქართველო კარგად ფუნქციონირებადი სახელმწიფოა და იმსახურებს საერთო მომავალს დანარჩენ ევროპასთან.

ნატალი საბანაძე არის ევროკავშირთან საქართველოს მისიის ხელმძღვანელი და საქართველოს საგანგებო და სრულუფლებიანი ელჩი ბელგიის სამეფოსა და ლუქსემბურგის საჰერცოგოში. იგი არის ოქსფორდის უნივერსიტეტის დოქტორი საერთაშორისო ურთიერთობებში. იყო უფროსი მრჩეველი და განყოფილების ხელმძღვანელი ეუთო-ს უმაღლეს წარმომადგენელთან ეროვნული უმცირესობების საკითხებში.

10. ეს ტერმინი გამოყენებულია CEPS-ის ანგარიშში: 'Coronationalism vs. Geopolitical Europe', <https://www.ceps.eu/ceps-publications/coronationalism-vs-a-geopolitical-europe/>

საქართველო და ევროკული ინტეგრაცია: ქართული დიპლომატიის ამოცანები

კახა გოგოლაშვილი

*ქართული დიპლომატიის პრიორიტეტული ამოცანაა,
არ დაუშვას ევროკავშირსა და მის ინსტიტუტებში
საქართველოს დეოკუპაციის თემის „გაცივება“*

I

საერთაშორისო პოლიტიკაში კლასიკური დიპლომატიის როლის დაკნინება ჯერ კიდევ მეორე მსოფლიო ომის დასრულების შემდეგ დაიწყო, რაზეც ჯობეფ კორბელი 1962 წელს წერდა, ხოლო ლორდი ვანსიტარტი – ჯერ კიდევ 1950 წელს ინგლისურ „ფორინ ეფერში“. ეს დაკნინება, შესაძლებელია, ევროპასა და ამერიკაში დემოკრატიის სწრაფი განვითარების შედეგიც ყოფილიყო, რადგან თუ მაკიაველისა და ტოკვილს დავესესხებით, ეფექტური დიპლომატია მოითხოვს საერთაშორისო საკითხების სწრაფ და საზოგადოებისთვის განუცხადებელ, უმეტესწილად საიდუმლოდ გადაწყვეტას, რაც ერთმმართველობის ან ტოტალიტარიზმის პირობებში უფრო მარტივად ხდება.¹ მულტილატერალიზმისა და საერთაშორისო სამართლის ინტენსიურმა განვითარებამაც შეზღუდა დიპლომატიის შესაძლებლობები, მისი მანევრირების არეალი. კომუნიკაციის საშუალებების განვითარებამ კი ბოლო 30 წელიწადში „წინა ხაზის“ (უცხო ქვეყნებში აკრედიტებული დიპლომატიური მისიების) დიპლომატიას შეუზღუდა ადგილზე გადაწყვეტილებების მიღების თავისუფლება. დიპლომატია თითქოსდა ნაკლებად „ქმედითი“ გახდა. დიპლომატების კვალიფიკაციასა და მათ პიროვნულ უნარებს უკვე ნაკლები მნიშვნელობა ენიჭება. ახლა ქვეყნის საგარეო უწყების ცენტრალურ აპარატში „საშტაბო“ მოხელეები წყვეტენ, თუ როგორ უნდა იმოქმედოს საელჩოში დასაქმებულმა პერსონალმა, ვის შეხვდნენ და რაზე ესაუბრონ. ინსტრუქციების მიღება ყველა შეხვედრის წინ და ცენტრალური აპარატისთვის ანგარიშის ჩაბარება უკვე ელვის სისწრაფით ხდება და დიპლომატიური წარმომადგენლობა მხოლოდ ინსტრუმენტულ დანამატად გვესახება.

მიუხედავად ამისა, დიპლომატიას რჩება რიგი მნიშვნელოვანი ფუნქციებისა, რომელთა ჩანაცვლებაც სხვა სახის ინსტრუმენტებით შეუძლებელია – ეს არის ადგილსამყოფელ

1. ეს სულაც არ აკნინებს ამ ორი შესანიშნავი მოაზროვნის მიერ დემოკრატიის, როგორც მმართველობის საუკეთესო ფორმის, აღიარებას.

ქვეყანაში პირადი კონტაქტებითა და ურთიერთობებით კეთილგანწყობის მოპოვება, ინფორმაციის წყაროსთან (დიპლომატებთან ან სხვა სფეროში მოღვაწე სპეციალისტებთან) არაფორმალური კავშირების დამყარება, რეალური გავლენების დადგენა და შეფასება, კულუარული (ღია წყაროებში არარსებული) ინფორმაციის წვდომა.

ავტორიტარული მმართველობის ქვეყნებში პიროვნების როლი გადანაცვლებათა ვერტიკალში მეტად არის გამოხატული. დემოკრატიულ ქვეყნებში მომუშავე დიპლომატებისთვის კი მანევრირებისა და გადანაცვლებებზე გავლენის მოხდენის სივრცე ნაკლებია. მეორე მხრივ, ასეთ ქვეყნებში ინფორმაცია მეტწილად ღიაა, თუმცა მაღალი პოლიტიკის პრინციპები, მათ შორის, 'arcana imperii',² ზოგადად, ჯერ არავის გაუქმებია, რადგან საერთაშორისო საზოგადოება ჯერ სრულად არ იზიარებს დემოკრატიის ფუძემდებლურ ნორმებს, ამიტომ გამჭვირვალობა და პროგნოზირებადობა საგარეო პოლიტიკაში ვერ იმუშავებს.

სწორედ დემოკრატიულ ქვეყნებში ან გაერთიანებებში (უპირველეს ყოვლისა, აშშ, ნატო, ევროკავშირი და მისი წევრი ქვეყნები) მიიღება ჩვენთვის ყველაზე მნიშვნელოვანი და საჭირო გადანაცვლებები, ამიტომ დიპლომატიის ამოცანებიც ამ მოცემულობას უნდა დაექვემდებაროს. ამ მოკლე წერილში სწორედ დემოკრატიულ ქვეყნებში, უფრო კონკრეტულად კი, ევროკავშირსა და მის წევრ ქვეყნებში ქართული დიპლომატიის წინაშე მდგარ ამოცანებს შევხებით.

II

ქართული დიპლომატიის ამოცანები გამომდინარეობს ჩვენი საგარეო პოლიტიკის მიზნებიდან. მათი უმეტესობა მოითხოვს პრაქტიკულად ყველა სახელმწიფო ინსტიტუტის ჩართულობას და უშუალოდ უკავშირდება ქვეყნის განვითარების მიმართულებებს. ისინი ღიადაა ასახული ქვეყნის საგარეო პოლიტიკის სტრატეგიაში,³ სადაც ევროკავშირში ინტეგრაცია სტრატეგიულ, გრძელვადიან მიზნადაა დასახული, რის განხორციელებასაც ისეთი საშუალოვადიანი ამოცანები ემსახურება, როგორიცაა საქართველო-ევროკავშირის ასოცირების შეთანხმების (DCFTA-ის – თავისუფალი ვაჭრობა ევროკავშირთან – ჩათვლით) შესაძლებლობების ეფექტური შესრულება; სტრატეგიული თანამშრომლობის გაღრმავება უსაფრთხოების პოლიტიკის მიმართულებით; ევროკავშირსა და საქართველოს შორის მობილობის ზრდა; ევროკავშირში ინტეგრაციის საგზაო რუკის განხორციელება; აღმოსავლეთ პარტნიორობის ფარგლებში თანამშრომლობის შემდგომი განვითარება; ევროკავშირის დახმარების ეფექტიანი განხორციელების ხელშეწყობა.

სტრატეგიაში საკითხის ასეთი იერარქიით წარმოდგენა გვაფიქრებინებს, რომ ჩამოთვლილი ტაქტიკური ამოცანები მხოლოდ უფრო მაღალი მიზნის – ევროკავშირში განწევრიანების – საშუალებაა. თუმცა, რეალურად, ასე სულაც არ არის. ყველა დასახელებული საშუალო-

2. სახელმწიფო საიდუმლო, რომელსაც მოსახლეობას არ უზიარებენ.

3. იხ. 2019-2022 წლების საქართველოს საგარეო პოლიტიკის სტრატეგია: <https://mfa.gov.ge/MainNav/ForeignPolicy/ForeignPolicyStrategy.aspx>

ვადიანი ამოცანა თავისთავად ქვეყნის განვითარებასა და მისი მედეგობის გაძლიერებას ემსახურება და რაიმე მიზეზის გამო (გეოგრაფიული, გეოპოლიტიკური ან სხვ.) ევროკავშირში გაწევრიანების პერსპექტივა რომც არ მოგვეცეს, ასოცირების შეთანხმების განხორციელება ან ევროკავშირის დახმარების ეფექტურად გამოყენება ისეთივე აუცილებელი იქნება, როგორც სხვა შემთხვევაში. თუ საქართველო ყველა ამ ამოცანას შეასრულებს, ევროკავშირთან ფუნქციურად ინტეგრირება რეალობა გახდება და ინსტიტუციურ გაწევრიანებამდე ერთი ნაბიჯიღა დარჩება. საქართველოს არ აქვს ოფიციალურად მინიჭებული „ევროპული პერსპექტივა“ და, შესაბამისად, არც დაპირება, რომ მას ოდესმე მიიღებენ ევროპის კავშირში, მაგრამ როგორც აღმოსავლეთ ევროპულ ქვეყანას (რაც ასოცირების შეთანხმების პრეამბულაშია აღიარებული), ასეთი პერსპექტივა, გარკვეულწილად, თავად ევროკავშირის დამფუძნებელი შეთანხმების „გაწევრიანების“ მუხლით ეძლევა.

ევროკავშირთან ჩვენი ურთიერთობა არ თავსდება კლასიკური საგარეო ურთიერთობების მოდელში, როდესაც ორი სუვერენული აქტორი ცდილობს მშვიდობიანი და ერთმანეთისთვის სასარგებლო თანამშრომლობა განავითაროს. ამ შემთხვევაში, ევროკავშირი ცდილობს (და საქართველო ამას ენთუზიაზმით იღებს) ხელი შეუწყოს პარტნიორი ქვეყნის ტრანსფორმაციას, მის განვითარებას, ევროპეიზაციას და ყოველივე ამის საფუძველზე ისეთი

გიუნტერ ფერპოიგენი, კოტე ზალდასტანიშვილი, კახა გოგოლაშვილი - შეხვედრა ევროკომისიაში, ბრიუსელი, 1999, საოჯახო არქივიდან. **Günter Verheugen, Kote Zaldastanishvili, Kakha Gogolashvili - Meeting in the European Commission, Brussels, 1999, From the family archive.**

პირობების ჩამოყალიბებას, რომელიც საშუალებას მისცემს მასთან მაქსიმალურად მჭიდრო და გახსნილი ურთიერთობა იქონიოს. საქართველოს მხრიდან კი, მთავარი ამოცანა რეფორმების დროულად და ეფექტიანად გატარება და დანერგვაა.

III

რა როლი და შესაძლებლობები აქვს თავად დიპლომატიას ამ კონტექსტში? აქ შეიძლება რამდენიმე საკითხის გამოყოფა:

1. დიპლომატიის ამოცანაა დაადგინოს აცდენა ან შეუსაბამობა იმ საგარეო-პოლიტიკურ მიზნებს შორის, რომლებიც ორ ქვეყანას (ან პარტნიორს) აქვს რეგიონსა თუ მსოფლიოში. ამ თვალსაზრისით, საქართველოსა და ევროკავშირის პრაქტიკულად სრული თანხვედრა აქვთ და ამიტომ აქ დიპლომატიის ამოცანებიც შედარებით მარტივია – კონსულტაციების გაწევა და აქტიური როლის შესრულება ევროკავშირის მიერ მსოფლიოსა და რეგიონში წარმოებული მშვიდობიანი პოლიტიკის მხარდასაჭერად. ჩვენ სრული თანხვედრა გვაქვს საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის მშვიდობიანი გზით აღდგენის აუცილებლობის საკითხშიც, მაგრამ ამ მიზნის რეალიზაციისას შეიძლება ჩვენი მიდგომები ყოველთვის არ ემთხვეოდეს ერთმანეთს – მიზეზი შესაძლოა იყოს ევროკავშირის ეკონომიკური დამოკიდებულება რუსეთის ენერგეტიკულ რესურსებზე ან ევროპული ბიზნესწრეების დაინტერესება რუსეთში ინვესტირებითა და ვაჭრობით. ამრიგად, ქართული დიპლომატიის პრიორიტეტული ამოცანაა, არ დაუშვას ევროკავშირსა და მის ინსტიტუტებში საქართველოს დეოკუპაციის თემის „გაცივება“. აუცილებელია გაეროში, ეუთო-სა და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციებში ევროკავშირის სრული მხარდაჭერის შენარჩუნება და მისი ჩართულობის გაზრდა, განსაკუთრებით, იმ ქვეყნებზე „ზეწოლის“ მიმართულებით, რომლებიც საქართველოს ტერიტორიების ოკუპაციასთან დაკავშირებულ საკითხებზე რუსეთის პოზიციებს უჭერენ მხარს (მაგალითია სომხეთი, რომელმაც გაეროს ასამბლეაზე აფხაზეთთან დაკავშირებით მიღებულ ბოლო რეზოლუციასაც ტრადიციულად მხარი არ დაუჭირა).
2. ევროკავშირი საქართველოსთან შემდგომ დაახლოებას განიხილავს მხოლოდ მჭიდრო რეგიონული თანამშრომლობის კონტექსტში, აღმოსავლეთ პარტნიორობის მონაწილე სხვა ქვეყნებთან ერთად. საქართველოსთვის კი ევროკავშირში განეწიანება უმაღლესი პრიორიტეტი. ამ ორი განსხვავებული პოზიციების პირობებში არსებობს რისკი, რომ ევროკავშირის იმ ქვეყნებს, რომლებიც ამ ეტაპზე საქართველოსთვის ევროპული პერსპექტივის აღიარებას ეწინააღმდეგებიან, გაუჩნდეთ გარკვეული პროტესტის გრძნობა საქართველოს მოსახლეობასა და მთავრობაში თითქოსდა არსებული ილუზიების მიმართ. ამის თავიდან ასაცილებლად, შესაძლოა უკლონ ქვეყნის მიღწევების აღიარებას, ხოლო მის წარუმატებლობებსა და პრობლემებს უფრო მკვეთრად გაუსვან ხაზი. აქ დიპლომატიას ორი ამოცანა აქვს: ა) რბილად და დელიკატურად, მაგრამ მტკიცედ წარმოაჩინოს საქართველოს დაინტერესება ევროკავშირში ინტეგრაციით; ბ) შექმნას ევროკავშირში იმის მყარი განცდა, რომ ქვეყნისთვის არანაკლებ მნიშვნელოვანია

მასთან ფუნქციური ინტეგრაცია, ვიდრე თავად განვევრიანება და რომ განვევრიანების საკითხის პოლიტიკურად დაჩქარებას საქართველო არ აპირებს, რომ ქვეყანა და მისი სამსახურები მზად არიან ნაბიჯ-ნაბიჯ დაუახლოვდნენ კავშირს.

3. ევროკავშირთან უსაფრთხოების სფეროში თანამშრომლობა მოიაზრებს ევროკავშირის უსაფრთხოებისა და თავდაცვის პოლიტიკაში ინტეგრირებას. მინიმალურ დონეზე ევროკავშირი აღმოსავლეთ პარტნიორობის ყველა ქვეყანას სთავაზობს აღნიშნულ პოლიტიკაში ჩართვას, ფორმატის შიგნით მიმდინარე კონსულტაციების, განსაკუთრებით, ჰიბრიდულ საფრთხეებთან დაკავშირებული დისკუსიების მიმართულებით. ასეთი მიდგომა ემსახურება უსაფრთხოების გამომწვევების მიმართ პარტნიორი ქვეყნების მედეგობის გაზრდას, რაზეც საუბარია ევროკავშირის გლობალურ სტრატეგიაში (2016). ორმხრივ ჭრილში კი საქართველოს, ასოცირების შეთანხმებით და გაფორმებული მემორანდუმით (2015), ეძლევა ევროკავშირის სამხედრო და სამოქალაქო მისიებში მონაწილეობის შესაძლებლობა, რასაც სამხედრო მისიებში მონაწილეობის კუთხით უკვე წარმატებით იყენებს. მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი ნაბიჯია. ევროკავშირის ბოლოდროინდელი გადაწყვეტილებები (გლობალური სტრატეგია, PESCO-ს⁴ პროექტების დამტკიცება, მათში მესამე ქვეყნების მონაწილეობის დაშვება) ქმნის საფუძველს იმისთვის, რომ საქართველო ჩაერთოს ევროკავშირის უსაფრთხოებისა და თავდაცვის პოლიტიკის სტრუქტურულ თანამშრომლობაში, რომელიც მრავალ აქტივობას მოიცავს, დაწყებული უსაფრთხოების და დაზვერვის სპეციალისტების გადამზადებით, კიბერუსაფრთხოების სისტემების განვითარებით და დამთავრებული საბრძოლო ტექნიკის, საბრძოლო მანქანების, საჰაერო თავდაცვისა და დაზვერვის საშუალებების ერთობლივად შექმნის პროექტებით. საქართველოს მაქსიმალურად ჩართვა ამ და სხვა სამომავლო პროექტებში მნიშვნელოვნად დააინიშნურებს ჩვენს ქვეყანას ევროპული ინტეგრაციის გზაზე. აუცილებელია ეფექტური სამხედრო დიპლომატიის გამოყენება, რომელიც სწრაფად მოახდენს ევროკავშირის წევრ ქვეყნებს შორის წარმოქმნილი სამხედრო თანამშრომლობის მიმართულებების იდენტიფიცირებას და შეაფასებს საქართველოს შესაძლებლობებს ამ თანამშრომლობაში ჩასართავად. შემდგომ აღნიშნულ წევრ სახელმწიფოებში აკრედიტებულმა დიპლომატებმა აქტიური მუშაობით უნდა მოიპოვონ PESCO-ს პროექტებში საქართველოს ჩართვის მხარდაჭერა.
4. ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარება, პირველ რიგში, ასოცირების შესახებ შეთანხმებით გათვალისწინებული შესაძლებლობების სრულად და ეფექტურად გამოყენებასთანაა დაკავშირებული. აქ დიდი როლი ეკისრება ეკონომიკური დიპლომატიის ინსტრუმენტებს – ეკონომიკურ ატაშეებსა და უცხო ქვეყნებში მივლინებულ, ანალოგიური კომპეტენციის მქონე დიპლომატიურ პერსონალს. მათი მიზანია ადგილობრივ ბაზრებზე ეკონომიკური აგენტების დაინტერესება საქართველოსთან თანამშრომლობით, სავაჭრო პარტნიორობისა და ინვესტიორების ინფორმირება და მათთან ქართული ბიზ-

4. ევროკავშირის დაინტერესებულ წევრ ქვეყნებს შორის ლისაბონის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული მუდმივი სტრუქტურული თანამშრომლობის ინსტიტუტი.

ნესის წარმომადგენლების დაკავშირება. მაგრამ ასევე მნიშვნელოვანია გააქტიურდეს დიპლომატების ის კოჰორტა, რომელიც ჩვენს მეზობელ და, განსაკუთრებით, შავი და კასპიის ზღვების ფართო რეგიონის ქვეყნებში მოღვაწეობენ. მათი მიზანი უნდა იყოს ამ ქვეყნების ბიზნესის დაინტერესება საქართველოს კომპანიებთან ისეთი კოოპერაციული კავშირების დამყარებით, რომლებიც მათი ერთობლივად ნაწარმოები პროდუქციის საქართველოდან ევროკავშირში (ნულოვანი საბაჟო განაკვეთით) ექსპორტს მოემსახურება. მაგრამ ასეთი სახის თანამშრომლობისთვის ბიზნესი დიპლომატიურმა უწყებამ და ეკონომიკის სამინისტრომ ექსპერტული სექციებითა და პროექტებით უნდა მოამარაგოს, რაც, თავის მხრივ, ამ უწყებებსა და საექსპერტო საზოგადოებას შორის კოორდინაციასა და თანამშრომლობას მოითხოვს.

5. 2017 წელს ევროკავშირში ჩვენი მოქალაქეების მოკლევადიანი ვიზიტებისთვის უვიზო მიმოსვლის მიღება მნიშვნელოვან მიღწევად შეიძლება მივიჩნიოთ, მაგრამ საჭიროა მობილობის მეტად განვითარება ევროკავშირში ლეგალურად დასაქმების მიმართულებით. ასოცირების შეთანხმება საქართველოს სპეციალისტებსა და პროფესიონალებს ევროკავშირის წევრი ქვეყნების ტერიტორიაზე მრავალ სფეროში მომსახურების უფლებას აძლევს, რაც ამ მოქალაქეების გარკვეული ვადებით ევროკავშირში შესვლისა და იქ ყოფნის უფლებასაც გულისხმობს. მაგრამ ამ შესაძლებლობის გამოყენებისთვის საჭიროა ამ სპეციალისტების საკვალიფიკაციო საბუთებს ცნობდნენ ევროკავშირის კომპეტენტური ორგანოები, რისთვისაც აუცილებელია შრომითი კვალიფიკაციის ან საგანმანათლებლო დიპლომების მინიჭების საქართველოში არსებული სისტემა ჰარმონიზებული იყოს ევროკავშირის სტანდარტებთან და ევროკავშირი აღიარებდეს მის ეკვივალენტურობას. არანაკლებ მნიშვნელოვან შესაძლებლობას გვთავაზობს ევროკავშირთან 2009 წელს გაფორმებული „პარტნიორობა მობილურობისთვის“ – იგი ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში საქართველოდან ცირკულარული შრომითი მიგრაციის განვითარებას ემსახურება. რამდენიმე ქვეყანასთან უკვე შევიდა ძალაში შესაბამისი შეთანხმება, გამოიყო მიგრაციის წლიური კვოტები, მაგრამ პრაქტიკული პროცესი არ დაწყებულა. აუცილებელია ამ მიმართულებით დიპლომატიური ძალისხმევის გააქტიურება ევროკავშირის დანარჩენ ქვეყნებშიც.

6. ევროკავშირში სრული ინტეგრაციის ერთ-ერთი დამაბრკოლებელი ფაქტორია გეოგრაფიული სიშორე, რომელიც უნდა დაიძლიოს სატრანსპორტო, ენერგეტიკული და საკომუნიკაციო კავშირების განვითარებით. ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია პან-ევროპულ სატრანსპორტო ქსელებთან შავი ზღვის არეალის მიერთების პროექტის (TEN-T) სრული მხარდაჭერა და უკვე დაგეგმილი ინფრასტრუქტურული პროექტების დროულად განხორციელება. ამ შემთხვევაში, დიპლომატიის ამოცანაა საერთაშორისო ორგანიზაციებიდან და ფონდებიდან შესაბამისი კრედიტების მოზიდვა ჩვენთვის სასურველი პირობებით.

ევროკავშირი მზარდი ციფრული ბაზარია, რომელიც აქტიურად ახდენს კომერციული სფეროს დიგიტალიზაციას. ქვეყანაში მაღალი დონის ელექტრონული კომერციის

განსავითარებლად და ევროპულ ციფრულ ბაზარზე სრული წვდომის მოსაპოვებლად საჭიროა ევროკავშირის წევრ ქვეყნებთან, ევროკომისიის შესაბამის სამსახურებთან მჭიდრო თანამშრომლობა.

7. ევროკავშირთან ინტეგრაციისთვის საჭიროა არა მარტო ორმხრივი, არამედ მრავალ-მხრივი კონტექსტის ეფექტურად გამოყენებაც. აღმოსავლეთ პარტნიორობა მიზნად ისახავს პარტნიორი ქვეყნების არა მარტო ევროკავშირთან დაახლოებას, არამედ შიდა-რეგიონული თანამშრომლობის გაღრმავებასაც. საქართველომ ხელი უნდა შეუწყოს თავისი უშუალო მეზობელი ქვეყნების – სომხეთისა და აზერბაიჯანის ევროპეიზაციას, ევროკავშირთან მათ შემდგომ დაახლოებას. აუცილებელია ამ ქვეყნებთან ეკონომიკური კავშირების გაღრმავება და გაფართოება, რაც მნიშვნელოვანია საქართველოს სამხრეთ კავკასიაში ეკონომიკურად კარგად ინტეგრირებული ქვეყნის იმიჯის მოსაპოვებლად. თუმცა, კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია პოლიტიკური და ეკონომიკური კავშირების გაღრმავება უკრაინასა და მოლდოვასთან. ამ ქვეყნებთან, რომლებიც უშუალოდ ესაზღვრებიან ევროკავშირს, რეგიონული ბლოკის ან ეკონომიკური კავშირის შექმნა, მაგალითად, ერთიანი ეკონომიკური სივრცის სახით, გაამართლებდა შემდგომში ევროკავშირთან ჩვენს ინტეგრაციას, შეამცირებდა რა ჩვენი გეოგრაფიული სიშორის უკუეფექტს.
8. მიუხედავად COVID-19-ის დამანგრეველი ეფექტისა, ევროკავშირი აქტიურად განაგრძობს თავის ტრანსფორმაციულ ძალისხმევას ფართო რეგიონსა და მსოფლიოში და ზრდის კიდევაც ფინანსური დახმარების პროგრამებს. ერთ სულ მოსახლეზე გადათვლით, საქართველოსთვის განკუთვნილი დახმარების პაკეტი ერთ-ერთი უდიდესია მსოფლიოში. აუცილებელია, ჩვენც პრაგმატულად, მაგრამ ძალზე დელიკატურად მოვეპყროთ საპასუხო ზომების საკითხს და არ გავანაწყენოთ ისეთი ქვეყნები, რომლებიც ჩვენი ტრადიციული მხარდამჭერი და ლობისტები არიან ევროკავშირში. პოსტკრიზისული პროცესების სწორად მართვისთვის კი ძალზე გამოგვადგება ევროკავშირის გამოცდილება, რომელმაც უპრეცედენტოდ მძლავრი ფინანსური ინსტრუმენტების მობილიზება მოახდინა კრიზისის ერთობლივად დასაძლევად.

ყველა წარმოდგენილი თუ სხვა მრავალი ამოცანის გადასაწყვეტად აუცილებელია დიპლომატიური ძალისხმევის კიდევ უფრო მეტად კოორდინაცია შიდაპოლიტიკურ საკითხებზე მომუშავე ინსტიტუციებთან, ბიზნესთან, სამოქალაქო და საექსპერტო საზოგადოებასთან. ამ კავშირების დამყარების და განვითარების ინსტრუმენტად კი შესაძლებელია მოგვევლინოს ქვეყნის საგარეო უწყების დიპლომატიური სწავლების ცენტრი, სადაც, დიპლომატების გადამზადების პარალელურად, სასურველია იმართებოდეს აქტიური დიალოგი ყველა ზემოჩამოთვლილ აქტორთან.

კახა გოგოლაშვილი არის საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევის ფონდის ევროპული კვლევების ცენტრის დირექტორი, საქართველო-ევროკავშირის სამოქალაქო საზოგადოების პლატფორმის თანათავმჯდომარე, ევროპული ინტეგრაციის, ევროპული უსაფრთხოებისა და საერთაშორისო ვაჭრობის საკითხების მკვლევარი და ლექტორი.

კარლჰაინც კოპფი, ვიქტორ დოლიძე, კოტე ზალდასტანიშვილი, თედო ჯაფარიძე, მაკა ბოჭორიშვილი, დავით უსუფაშვილი - ვიზიტი ავსტრიის პარლამენტში, ვენა, 2015, © საქართველოს პარლამენტი. **Karlheinz Kopf, Viktor Dolidze, Kote Zaldastanishvili, Tedo Japaridze, Maka Bochorishvili, David Usupashvili - Visiting the Austrian Parliament, Vienna, 2015, © Georgian Parliament.**

ქართული საგარეო პოლიტიკა - არც მითი და არც რეალობა

თედო ჯაფარიძე

ეფექტური საგარეო პოლიტიკა შინ, ქვეყნის შიგნით იწყება, ძლიერი დემოკრატიული ინსტიტუტებით, სამოქალაქო საზოგადოებითა და საბაზრო ეკონომიკით

ქვეყნის შიდა პოლიტიკა ქვეყნისვე საგარეო პოლიტიკის განმსაზღვრელი უნდა იყოს და არა პირიქით, როგორც ეს, ჩემი აზრით, დღეს საქართველოში ხდება. დღევანდელი გლობალური პოლიტიკა ერთიანი და კომპლექსური ფენომენია. ქვეყნის შიგნით მიღებული ნებისმიერი გადაწყვეტილება ბუნებრივად ებმება მის საგარეო ვექტორს და არა პირიქით. უპირველეს ყოვლისა, უნდა გვახსოვდეს, რომ საქართველოს საგარეო პოლიტიკა ჩვენი ქვეყნის შიდა გადახალისებას, გაჯანსაღებას და სრულყოფას უნდა ემსახურობდეს. საერთოდაც, ეს არის საგარეო პოლიტიკის მთავარი დანიშნულება, კლასიკური გაგებით. სალი, ეფექტური საგარეო პოლიტიკა შინ, ქვეყნის შიგნით იწყება, ძლიერი დემოკრატიული ინსტიტუტებით, სამოქალაქო საზოგადოებითა და საბაზრო ეკონომიკით. ქვეყნის შიგნით იწყება, მაგრამ არასოდეს მთავრდება – უწყვეტი, მუდმივი პროცესია, რაც მოქალაქეების შემოსავლიანი სამუშაო ადგილებით უზრუნველყოფას, სახელმწიფოს დაცულობასა და უსაფრთხოებას, უკეთეს გარემოსა და ძლიერ საზოგადოებას გულისხმობს. საკუთარი მოქალაქეების კეთილდღეობა, ძლიერი სამშალო ფენა უნდა იყოს გამჭრიახი საგარეო პოლიტიკის მამოძრავებელი ძალა.

შესაბამისად, მიუღებელია ვითარება, როდესაც გარე ფაქტორები და კონიუნქტურა გარედან განსაზღვრავს შიდა პოლიტიკურ პრიორიტეტებს. ის კი არ არის მთავარი ევროპასა თუ ამერიკის შეერთებულ შტატებში, ვინ რას იტყვის ამა თუ იმ პოლიტიკურ პარტიასა თუ პოლიტიკოსზე საქართველოში. მთავარია ქართველ პოლიტიკოსებს საკუთარი მოქალაქეებისთვის რა აქვთ სათქმელი. მთავარია, საქართველოს ხელისუფლებასაც და ოპოზიციასაც ახსოვდეს, რომ საკუთარი მოქალაქეების კეთილდღეობაზე ზრუნვა, სახელმწიფოს ეროვნული ინტერესები უნდა განსაზღვრავდეს მათ საქმიანობას.

როდისმე გვიფიქრია, რა არის ჩვენი ქვეყნის საგარეო პოლიტიკის ეროვნული ამოცანა? გვიფიქრია კი იმაზე, რომ სწორ და მიზანმიმართულ საგარეო პოლიტიკას ვერაფრით შეასხამ ხორცს, თუკი მის პრინციპსა და მიზანზე არ იქნება შეთანხმება და საზოგადოებრივი კონსენსუსი? გვიფიქრია, რომ საქართველოს ეგზისტენციალური პრობლემები გულგრილობისა და არაპროფესიონალიზმის სივრცეს არ ტოვებს? განა შეიძლება, რომ დღევანდელ, ელვის სისწრაფით ცვალებად მსოფლიოში, ვითარებაში, როდესაც COVID-19-ის პანდემიამ მთლიანად შეცვალა აქამდე არსებული პრიორიტეტები, ღირებულებები და თამაშის წესები, საქართველოში უბრალოდ არ არსებობდეს ანალიზისა და პრევენციის, სახელმწიფოს უსაფრთხოების მოქმედი ინსტიტუტები, რეალურად არ ფუნქციონირებდეს ეროვნული უშიშროების საბჭო?

თუ ასე გავაგრძელებთ, არსებობს რეალური შანსი, ქართული სახელმწიფო მთლიანად ამოვარდეს მსოფლიოში მიმდინარე პროცესების კონტექსტიდან, რასაც ბოლოს შედეგად სახელმწიფოებრივი კრახი მოჰყვება.

დღეს ქართული სახელმწიფოს უმთავრესი პრობლემა რუსეთის მიერ ოკუპაცია და ძალიან სუსტი დემოკრატიული და სახელმწიფო ინსტიტუტებია. შელახულია ჩვენი ეროვნული თავმოყვარეობა და მიტაცებულია ტერიტორიები. სისტემატურად ირღვევა საქართველოს მოქალაქეების კანონიერი უფლებები – არ გვაქვს საკუთარ ტერიტორიაზე თავისუფალი გადაადგილების საშუალება და პრივილეგია. ამ უმძიმეს გამონკვევებს კი საყოველთაო მობილიზება, ხელისუფლებასა და მოქალაქეებს შორის ძლიერი უკუკავშირი სჭირდება.

დღევანდელ მსოფლიოში, ისე, როგორც არასდროს, დემოკრატიული პრინციპების განვითარებაა ძლიერი სახელმწიფოს საძირკველი. თანამედროვე მსოფლიოს ძლიერი სახელმწიფო უპირობოდ ეყრდნობა დემოკრატიულ ფასეულობებსა და ტრადიციებს. ქვეყნის გაძლიერება უნდა მიმდინარეობდეს სისტემატურად და პარალელურ რეჟიმში – სახელმწიფო ინსტიტუტები უნდა ძლიერდებოდეს უწყვეტად, კანონის უზენაესობის გზით და, რაც მთავარია, ამ ურთულეს და ფილიგრანულ პროცესში ქვეყნის მოქალაქის აქტიური მონაწილეობითა და ჩართულობით.

რა უნდა იყოს ჩვენს მდგომარეობაში მყოფი პატარა ქვეყნის საგარეო პოლიტიკის უმთავრესი ფუნდამენტი და პრინციპი?

პატარა სახელმწიფოებს ამ სამყაროში ყოველთვის ეძლევათ რაღაც არჩევანი, რაც კარგია. კომპლექსურობის (რასაც დღეს ემატება ე.წ. „ტრანზაქციური“, ანუ გარიგებაზე აგებული გადაწყვეტილებები) გამო საერთაშორისო ურთიერთობები სავსეა ცვალებადი შესაძლებლობებით, განსაკუთრებით კი, საქართველოს მსგავსი პატარა სახელმწიფოსთვის. ასეთ პირობებში ყოველთვის რჩება სწორი გამოსავლის შანსი, იმ შემთხვევაში, თუკი გამოვიჩინოთ ამ შანსის ამოცნობის გამჭრიახობას, შნოსა და უნარს. ზუსტად უნდა განვსაზღვროთ, რისი მიღწევაა რეალურად შესაძლებელი ამა თუ იმ სიტუაციაში. მნიშვნელოვანია იმის სწორი განალიზებაც, თუ, საჭიროების შემთხვევაში, რა სახის საგარეო-პოლიტიკური რისკის განევა

იქნება ჩვენთვის მისაღები. სამწუხაროდ, დიდი სახელმწიფოები საქართველოს ჯერ კიდევ განიხილავენ, როგორც საკუთარი ინტერესების რეალიზების საშუალებას (ინსტრუმენტს) და არა როგორც დამოუკიდებელ მოთამაშეს თავისი სუვერენული საგარეო პოლიტიკითა და ინტერესებით. მართალია, ეს არ გამოირიცხავს სიმპათიას ჩვენ მიმართ, მაგრამ ჩვენ ირგვლივ შექმნილი რეალური სიტუაციის ანალიზისას ჩნდება განცდა, რომ არ შეგვწევს უნარი, განვახორციელოთ მართლაც დამოუკიდებელი შიდა და საგარეო პოლიტიკა.

ალბათ, უკვე მოვიდა დრო ვაღიაროთ, რომ ეს ჩვენი სათანადო პოლიტიკური კულტურის, განათლების, სწორი ტაქტიკისა და სტრატეგიის არქონის შედეგია. დინებას კი არ უნდა მივყვეთ, არამედ უნდა გავხდეთ ფუნქციონალურად საჭირო და სასარგებლო ქვეყანა.

ბოლომდე უნდა გავუხსნათ კარი შიდა პოლიტიკურ და ეკონომიკურ რეფორმებს, მუდმივად უნდა ვეძებოთ არაორდინალური მიდგომები საგარეო პოლიტიკაშიც. საერთაშორისო პარტნიორების და მოკავშირეების დახმარება მხოლოდ იმ შემთხვევაში იქნება შესაძლებელი, თუკი ჩვენ დავეხმარებით საკუთარ თავს და ხელს შევუწყობთ არა ფასადური, „პოტიომკინის სოფლებისმაგვარი“, არამედ რეალური დემოკრატიის განვითარებას, უზრუნველყოფთ კანონის უზენაესობას ყველა დონეზე, განვაკითარებთ ძლიერ სახელმწიფო ინსტიტუტებს. დასავლელი პარტნიორები ავლენენ სიმპათიას საქართველოს მიმართ. ეს მისასალმებელია, მაგრამ მთავარია ამ სიმპათიების ტრანსფორმირება იმავე დასავლეთისა და კონკრეტულად ამერიკის შეერთებული შტატების სტრატეგიულ დღის წესრიგში. მთავარია არ დავრჩეთ მხოლოდ და მხოლოდ მხარდამჭერი განცხადებების ამარა.

ყველა ღონე უნდა ვიხმაროთ, რომ გავხდეთ დასავლეთის სტრატეგიის ნაწილი და არ ვიყოთ მხოლოდ მათი პოლიტიკური გემოვნებისა და ტაქტიკის განხორციელებისთვის საჭირო ინსტრუმენტი. ფაქტია, რომ ურთიერთობის ამ ეტაპზე დასავლეთის მხარდაჭერა დიდწილად მატერიალური ხასიათისაა. ამდენად, თუ არ ვიქცევით დასავლეთისათვის რეალურად საჭირო სახელმწიფოდ, „მხარდამჭერი განცხადებების“ კონტექსტიც მალევე შეიცვლება ნეგატიურისკენ, რაც ბოლო ხანს, სამწუხაროდ, გახშირდა კიდევ.

მსოფლიო დღეს უკიდურესად არის გადატვირთული ურთულესი გლობალური და რეგიონალური პრობლემებითა და კომპლექსური, ხშირად ასიმეტრიული ხასიათის გამოწვევებით, რასაც თან დაერთო გლობალური პანდემია. ამრიგად, არ არის გამორიცხული, საქართველოსათვის ვერ მოიცალონ უახლოესმა მეგობარმა და პარტნიორმა ქვეყნებმაც კი – ყველას თავისი ინტერესი და საზრუნავი აქვს. ამდენად, არის შანსი, დავრჩეთ მხოლოდ „სიტუაციური“ მხარდაჭერის ამარა. უფრო მეტიც – ჩვენი პარტნიორები, საკუთარი სასიცოცხლო ინტერესებიდან გამომდინარე და ისევ „სიტუაციური“ მოსაზრებების გათვალისწინებით, შეიძლება ჩვენ მიმართ მტრულად განწყობილ ქვეყნებსაც კი გაურიგდნენ.

ჩვენს საგარეო-პოლიტიკურ ფუნდამენტს უნდა განსაზღვრავდეს სამი ძირითადი პრინციპი: ჩვენი ეროვნული ინტერესი, რეალიზმი და მაქსიმალური პრაგმატიზმი. ეროვნული ინტერესების მუდმივი გათვალისწინება უნდა დაედოს საფუძვლად გადამწყვეტი საკითხის

მოგვარებას – შევინახოთ ჩვენთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ფასეულობები იმის მიუხედავად, თუ რასთან შეგუების აუცილებლობა შეიძლება გვიკარნახოს პრაგმატიზმმა. კონკრეტული საგარეო-პოლიტიკური გამოწვევის ანალიზისას არ უნდა დაგვაფიქვდეს, რომ პრაგმატიზმი თავისთავად არ წარმოდგენს საგარეო პოლიტიკას. ის მხოლოდ პრობლემის ეფექტური გადაწყვეტისათვის საჭირო ტაქტიკა ან მიდგომაა.

რეალიზმს რაც შეეხება, ის ჩვენი საგარეო პოლიტიკის აუცილებელი ფაქტორია. ნებისმიერ შემთხვევაში, სწორად უნდა ვაფასებდეთ ჩვენს შესაძლებლობებს, ზუსტად უნდა გვქონდეს წარმოდგენილი ჩვენი, როგორც სახელმწიფოს, წონა და გავლენა მეზობლებთან ურთიერთობაშიც, რეგიონშიც და გლობალურადაც – აქედან უნდა ამოვიდეთ ჩვენი საგარეო-პოლიტიკური მიზნების განსაზღვრისას. ჩვენი გეოგრაფიის და მასთან დაკავშირებული გეოპოლიტიკის, რეალიზმის და პრაგმატიზმის სწორი კომბინაცია ერთმანეთს შეავსებს და ჭკვიანური გადაწყვეტილების მიღებაში დაგვეხმარება. უნდა გვახსოვდეს, რომ ნებისმიერ შემთხვევაში უნდა ვიყოთ ექსტრაორდინალურები, რაც პოლიტიკაში ნიშნავს, მუდმივად ვზრუნავდეთ, ვიყოთ სასარგებლო და გამოსადეგი. არ უნდა ვიყოთ ასოცირებული მხოლოდ პრობლემასა და თავის ტკივილთან. პირიქით, უნდა ვეცადოთ, გავხდეთ პრობლემების მოგვარების ხელშემწყობი. მაქსიმალურად უნდა ვიზრუნოთ, რომ საკუთარი ინტერესის რეალიზაციას მივაღწიოთ სხვისი ინტერესის პრაგმატული გათვალისწინების ხარჯზე და გამოვიშუშაოთ უნარი, გასაგებად და ეფექტურად მივანდოთ ეს საერთაშორისო თანამეგობრობას.

მნიშვნელოვანი საგარეო-პოლიტიკური პრობლემების მოსაგვარებლად უნდა გვქონდეს სრული ეროვნული და პოლიტიკური კონსენსუსი ქვეყნის შიგნით. მუდამ უნდა გვახსოვდეს, რომ თუ არ იქნება ადეკვატური ურთიერთგაგება ქვეყნის შიგნით, ურთულესი იქნება საგარეო პოლიტიკის შენარჩუნება, ვინაიდან წარმატებული საგარეო პოლიტიკა ყველგან და ყოველთვის დაფუძნებულია შიდა კონსენსუსზე. აქედან გამომდინარე, არ უნდა დავუშვათ ქვეყანაში შეიქმნას შიდაპოლიტიკური ვაკუუმი, ვინაიდან არ არსებობს საგარეო-პოლიტიკური გამარჯვება მტკიცე შიდაპოლიტიკური ფუნდამენტის გარეშე. პოსტპანდემიურ მსოფლიოში და, შესაბამისად, საქართველოშიც იშლება ხელოვნური განსხვავებები საშინაო და საგარეო პოლიტიკას შორის. ამდენად, საგარეო-პოლიტიკური საკითხების საღი და ჭანმრთელი განხილვა ეროვნულ დონეზე მიღებული კონსენსუსის ფარგლებში უნდა წარიმართოს, ვინაიდან საქართველოში დემოკრატიის განვითარების, კანონის უზენაესობის, სახელმწიფო ინსტიტუტების შენების გზაზე კომპრომისი საგარეო-პოლიტიკური ამოცანების გადაწყვეტას რთულსა და უმართავს გახდის. უნდა გვქონდეს სრულიად გარკვეული და ჩამოყალიბებული, სიღრმისეულად გამჭდარი წარმოდგენა, თუ ვინ ვართ დღეს და რა გვინდა, რომ ჩვენგან დარჩეს, რას ვუტოვებთ შთამომავლობას. სწორი და ეფექტური საგარეო პოლიტიკა სახელმწიფოს მთელი ინტელექტუალური, ორგანიზაციული და ეკონომიკური რესურსების მობილიზებას გულისხმობს. მუდმივად უნდა ვეცადოთ, რომ გვქონდეს დიპლომატიური დამაჯერებლობა ჩვენს საერთაშორისო ურთიერთობებში, ვინაიდან როგორც კი არადადამაჯერებელი, არაპროგნოზირებადი გავხდებით, იმავე ბედს

გაიზიარებს ჩვენი სასიცოცხლო ინტერესების დაცვის უნარიც. უნდა ვისწავლოთ კრიტიკულ სიტუაციებში სიმშვიდის შენარჩუნება, ვიყოთ თანმიმდევრული და მუდმივად მომზადებული დიდი სახელმწიფოებიდან მომავალი ზეწოლის გასამკლავებლად, თუმცა, ბუნებრივია, არ უნდა გამოვრიცხოთ კომპრომისული გადაწყვეტილების მიღების შესაძლებლობაც.

ძლიერი სახელმწიფოების სტრატეგიული ვექტორების, კონფლიქტური ინტერესების გადაკვეთაზე არსებობა საქართველოსათვის უბრალო გეოგრაფია და ისტორიული მოცემულობაა. ეს მოცემულობა გაცილებით მერყევი და ტურბულენტური იქნება პოსტპანდემიურ მსოფლიოში. უკვე კარგად ჩანს, რომ COVID-19-მა აქამდე არსებული საერთაშორისო სისტემების სერიოზული გადახედვის საჭიროება გააჩინა. ბევრი რამ ჯერ გაცხადებული არ არის, მაგრამ ჩვენ თვალწინ ირღვევა სახელმწიფოებს შორის ურთიერთობათა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ დამკვიდრებული პრინციპები. წინა პლანზე წამოვიდა ეროვნული სახელმწიფოს თითქოსდა მიძინებული იდეა. კითხვები გაჩნდა სახელმწიფოთა თანაცხოვრების ერთიანი სისტემების ეფექტურობასთან დაკავშირებით. ფაქტია, რომ იცვლება ღირებულებები. კრიტიკულ სიტუაციაში ვერ იმუშავა ბოლომდე და სრულყოფილად, მაგალითისათვის, ევროკავშირის იდეამ. მიმდინარეობს არსებული მსოფლიო სტრატეგიული ბალანსის და მასზე აგებული ინტერესების აქტიური გადალაგება. განსაცდელის ჟამს ყველა ქვეყანა საკუთარ გადარჩენაზე ფიქრობს და მრავალმხრივი დიპლომატიის მოდურ სქემებს ნელ-ნელა, ალბათ, ჩაანაცვლებს კლასიკური ორმხრივი დიპლომატია. ბუნებრივია, რომ ეს რეალობა ახლო მომავალში განსაზღვრავს ქართული სახელმწიფოს შიდა და გარე პოლიტიკური ამოცანების თავისებურებას და, თამამად შეიძლება ითქვას, უნიკალურობასაც კი.

წარმატების საწინდარია იმის გააზრება, თუ როგორი ქვეყანა გვინდა, რომ გვქონდეს. არ არის საჭირო სხვისი მექანიკური, მხოლოდ ემოციური მიბაძვა და არსებული რეალობების ინტერპრეტაცია. ჩვენ უნდა ვიყოთ ჩვენივე ისტორიული მონყობისა და მენტალიტეტის, გეოგრაფიის, წარსულიდან ნასაზრდოები მომავლის, ტრადიციების, კულტურული მემკვიდრეობის ერთგულნი. საქართველოს საგარეო პოლიტიკა დაბალანსებული და გაჯერებული უნდა იყოს რეგიონული და გლობალური კონტექსტით. მაქსიმალურად უნდა განვავითაროთ სტრატეგიული ურთიერთობები ამერიკასთან. დღეს ისე, როგორც არასდროს, საჭიროა მაქსიმალური დაახლოება ვაშინგტონთან. უნდა ვეცადოთ გავხდეთ ამერიკის პროგნოზირებადი, საიმედო და სასარგებლო, ვიმეორებ, სასარგებლო და არა მუდმივად „მონუნუნე“ და პრობლემური მოკავშირე. ჩვენ უნდა გავხდეთ ქვეყანა, რომელსაც ექნება აშშ-სთან კიდევ უფრო ძლიერი კავშირები, რომელიც რეალურად იმოძრავებს დასავლეთისაკენ, გაითავისებს ჭეშმარიტ დასავლურ ღირებულებებს.

შიდა კონსოლიდაციით და დემოკრატიული ინსტიტუტების სრულყოფით უნდა ვიმოძრაოთ ევროპული და ევროატლანტიკური სტრუქტურებისკენ. მკაფიოდ უნდა განვსაზღვროთ ჩვენი პრიორიტეტები უახლოეს მეზობლებთან ურთიერთობაში. ნათელი ხედვა და პოზიციები უნდა გვქონდეს ახლო აღმოსავლეთში მიმდინარე პროცესებთან დაკავშირებით, შეძლებისდაგვარად უნდა გავააქტიუროთ ორმხრივი ურთიერთობები აფრიკის ქვეყნებთან, ეკო-

ნომიკური და პოლიტიკური სარგებელი უნდა ვეძიოთ აზიისა და შორეული აღმოსავლეთის სახელმწიფოებთან, უნდა ვეცადოთ სასარგებლო პარტნიორი გავხდეთ ჩინეთისთვის, იაპონიისთვის, სამხრეთ კორეისთვის, სინგაპურისთვის, ინდონეზიისთვის. აუცილებლად უნდა შევცადოთ, რომ საქართველოში დავაბალანსოთ ამ სახელმწიფოების, ხშირ შემთხვევაში წინააღმდეგობრივი, სტრატეგიული ინტერესები და ამ თვალსაზრისით (ისევე, როგორც ევროპული ინტეგრაციის კონტექსტში) მაქსიმალურად უნდა ვეცადოთ საქართველოს სატრანზიტო პოტენციალის ლობირებას. ყველა ღონე უნდა ვიხმაროთ, რომ რამენაირად თავი დავაღწიოთ „რუსულ კონტექსტს“.

საქართველო აუცილებლად უნდა გახდეს სამხრეთ კავკასიის რეგიონში კონსტრუქციული მოთამაშე, ვინაიდან სწორედ ჩვენი ეროვნული ინტერესია ახლო სამეზობლოში სტაბილურობისა და კეთილდღეობის დამკვიდრება. როგორც ამერიკელებს უყვართ თქმა, უნდა ვიფიქროთ წარმოუდგენელზე – თამამად უნდა ავიღოთ პასუხისმგებლობა არა მხოლოდ რეგიონის შიგნით სტაბილურობის და მშვიდობის მედიატორის როლზე, არამედ ვიფიქროთ იმაზეც, თუ რამდენად წაადგება საქართველოს ეროვნულ ინტერესსა და იდეას სხვადასხვა რეგიონს შორის დამაკავშირებელი რგოლის ფუნქციის შესრულება. აქტიურად ვიფიქროთ, რამდენად შევძლებთ ვიყოთ გამაერთიანებელი ხიდი, როგორც პოლიტიკურად, ასევე ეკონომიკურად. მსგავსი თამამი იდეებითა და ინიციატივებით ჩვენი სახელმწიფო ბევრად უფრო დიდ ყურადღებას მიიპყრობს საერთაშორისო სარბიელზე, გაიზრდება მისი ავტორიტეტი, მისი სარგებლიანობა და, შესაბამისად, უფრო სტრუქტურირებული გახდება ჩვენი ეროვნული ინტერესების განხორციელების პროცესი.

ქართულ სახელმწიფოს ჩვენს დიდ თუ პატარა მეზობლებთან აქვს მრავალნახნაგოვანი ურთიერთობების ინსტიტუციური და კოლექტიური მეხსიერება, ე.წ. გეოპოლიტიკური კოდი. სწორედ მრავალვექტორული საგარეო პოლიტიკის წყალობით გვაქვს პერსპექტივა, ვიყოთ სასარგებლო და მნიშვნელოვანი ქვეყანა ჩვენი მოკავშირეებისა და პარტნიორებისათვის – დიდ თუ პატარა ქვეყნებთან თანაცხოვრებისა და ურთიერთობების ჩვენი გამოცდილება გვეხმარება, რომ ყურადღების მიღმა არ დავგრჩეს რეგიონში და მის ფარგლებს გარეთ მიმდინარე ურთულესი პროცესები. ჩვენი საგარეო პოლიტიკა ვერასდროს იქნება „უმაღლეს ნიშნულზე“, ვიდრე ქვეყანაში დაუსადგურებია ეკონომიკურ სიდუხჭირეს, უმუშევრობას, განათლებისა და დემოკრატიული განვითარების პრობლემებს. ამოცანა ის არის, რომ „უმაღლესმა ნიშნულმა“ კონკრეტული, ხელშესახები სიკეთე მოუტანოს ჩვენი სახელმწიფოს ყველა მოქალაქეს, უპირველეს ყოვლისა კი, რიგით მოქალაქეს და სწორედ ამას უნდა ემსახურებოდეს ქვეყნის საგარეო პოლიტიკა და დიპლომატია.

თედო ჯაფარიძე არის ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი. იგი იყო საქართველოს პრემიერ-მინისტრის მრჩეველი საგარეო ურთიერთობების საკითხებში, საქართველოს პარლამენტის საგარეო ურთიერთობათა კომიტეტის თავმჯდომარე, საგარეო საქმეთა მინისტრი, საქართველოს ეროვნული უშიშროების საბჭოს მდივანი, საგანგებო და სრულუფლებიანი ელჩი ამერიკის შეერთებულ შტატებში, კანადასა და მექსიკაში.

კორონას ტესტი: COVID-19-ის პანდემიის გავლენა მულტილატერალიზმზე

თამარ ბერუჩაშვილი

პანდემია ხელს შეუწყობს ახალი მსოფლიო წესრიგის ჩამოყალიბების პროცესს

COVID-19 თავს დაატყდა მსოფლიოს მაშინ, როცა საერთაშორისო სისტემა და ძალთა ბალანსი უკვე სერიოზული გამოწვევების წინაშე იდგა, მუდმივი დაპირისპირებისა და ნდობისა და საერთაშორისო თანამშრომლობის სერიოზული დეფიციტის გამო.

სამწუხაროდ, COVID-19-ის პანდემიამ მხოლოდ გაამძაფრა არსებული წინააღმდეგობები და დაგვანახა, რომ სოლიდარობა უფრო გამონაკლისია, ვიდრე წესი; გლობალური მნიშვნელობის საკითხებზე შეთანხმება ვერ ხერხდება, ხოლო ეკონომიკური პროტექციონიზმი აქტიურად დგას დღის წესრიგში. მაშინ, როცა მეტი კოორდინაციაა საჭირო, თავს იჩენს საპირისპირო ტენდენციები. ამასთან, ყველა აღიარებს, რომ COVID-19 არ ცნობს საზღვრებს, ეროვნებას, რელიგიას, განვითარების დონეს და საფრთხეს უქმნის მთელ კაცობრიობას. როგორც საქართველოს პრეზიდენტმა სალომე ზურაბიშვილმა გაეროს უმაღლესი დონის პანდემიასთან დაკავშირებულ ონლაინ-კონფერენციაში მონაწილეობისას განაცხადა, „ჩვენ გვჭირდება მეტი მულტილატერალიზმი და არა – ნაკლები, რადგან საზღვრების გარეშე კატაკლიზმების დამარცხება შესაძლებელია მხოლოდ საზღვრების გარეშე სოლიდარობით. გაერო უნდა იყოს წამყვანი ძალა მულტილატერალიზმის განახლების საქმეში. განსაკუთრებული პერიოდი განსაკუთრებულ რეაგირებას იმსახურებს“.¹

COVID19-მა კიდევ უფრო ნათლად აჩვენა დღევანდელ მსოფლიოში მულტილატერალიზმის მნიშვნელობა. პანდემიამ ცხადყო, რომ თანამედროვე სამყაროში, სადაც ჩინეთის ქ. ვუჰანიდან ვირუსის გავრცელებამ სულ რამდენიმე თვეში მსოფლიო პანდემია გამოიწვია, იზოლაციის პოლიტიკას მომავალი ვერ ექნება.

1. საქართველოს პრეზიდენტის, სალომე ზურაბიშვილის სიტყვა გაეროს უმაღლესი დონის ონლაინ-კონფერენციაზე, რომელიც COVID-19-ის პანდემიისა და მისი შემდგომი პერიოდის გლობალური განვითარების დაფინანსების მექანიზმებს მიეძღვნა (28.05.2020), [https://www.president.gov.ge/geo/pressamsakhuri/mi-martvebi-\(1\).aspx](https://www.president.gov.ge/geo/pressamsakhuri/mi-martvebi-(1).aspx)

მულტილატერალიზმი

გაეროს 75 წლისთავი დაემთხვა მსოფლიოში ჯანმრთელობის უპრეცედენტო გლობალურ კრიზისს, რაც სერიოზული ტესტი აღმოჩნდა მულტილატერალიზმისთვის. ერთა ლიგისა და გაეროს შექმნიდან დღემდე მულტილატერალიზმმა რთული გზა გაიარა, ბევრ გამოცდას გაუძლო, მასშტაბური ინსტიტუციონალიზაცია განიცადა (რომელსაც ხშირად აკრიტიკებენ ბიუროკრატიისა და ხარჯების გამო) და მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა მსოფლიო ომების თავიდან აცილებასა და ცივი ომის შემდგომი გლობალური ურთიერთ-დამოკიდებული მსოფლიო წესრიგის ჩამოყალიბების საქმეში. როგორც 1954 წელს გაეროს გენერალურმა მდივანმა დაგ ჰამარშელდმა განმარტა, „გაერო არ შექმნილა იმისთვის, რომ კაცობრიობა სამოთხეში აღმოჩენილიყო, არამედ შეიქმნა იმისთვის, რომ ჯოჯოხეთი აგვეცილებინა თავიდან“.² მაგრამ, როგორც ჩანს, ეს არ არის საკმარისი XXI საუკუნეში, როცა მულტილატერალიზმის დღის წესრიგი ბევრად მრავალფეროვანი გახდა, მათ შორის, ისეთი გლობალური გამოწვევების გათვალისწინებით, როგორიცაა კლიმატის ცვლილება, მდგრადი განვითარება და ჯანდაცვა. ამავდროულად, განსაკუთრებით ბოლო წლებში, გლობალიზაციასა და გლობალური მმართველობის ამ ფორმას დაუპირისპირდა მზარდი ნაციონალიზმი, პოპულიზმი და პროტექციონიზმი, რამაც მულტილატერალიზმის მნიშვნელოვანი რღვევა გამოიწვია. ამჟამინდელმა პანდემიამ ზიანი მიაყენა გაეროს სამ უმთავრეს საყრდენს – მშვიდობასა და უსაფრთხოებას, განვითარებას და ადამიანის უფლებებს, რაც აუცილებლად საჭიროებს დროულ, გლობალურ საპასუხო ქმედებას. სამ-წუხაროდ, პოლიტიკოსების დაპირისპირების ფონზე გაჭიანურდა კონსენსუსის მიღწევა და უშიშროების საბჭომ რეზოლუცია COVID-19-ის პანდემიის დროს გლობალური ცეცხლის შეწყვეტის თაობაზე მხოლოდ ა.წ. 1 ივლისს მიიღო, გერმანიის, როგორც თავმჯდომარე ქვეყნის, აქტიური ძალისხმევის შედეგად.³ მაშინ, როცა 2014 წელს უშიშროების საბჭოს ერთი დღე დასჭირდა დეკლარაციის მისაღებად, რომელმაც ებოლას პანდემია საერთა-შორისო მშვიდობისა და უსაფრთხოების გამოწვევად აღიარა.⁴

ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაცია

გაეროს სპეციალიზებული სტრუქტურა – ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაცია (WHO) 194 სახელმწიფოს აერთიანებს; მისი მთავარი ფუნქციაა გლობალური კოორდინირებული ძალისხმევის წარმართვა და ქვეყნების მხარდაჭერა დაავადებების პრევენციის, აღმოჩენისა და მართვის საქმეში. ჯანმოს გარშემო ამჟამად განვითარებული მოვლენები მულტილატერალიზმის თანამედროვე პრობლემების თვალსაჩინო ილუსტრაციაა. ორგანიზაცია არაერთხელ გააკრიტიკეს იმის გამო, რომ COVID-19-თან დაკავშირებით გლობალური

2. <https://www.economist.com/graphic-detail/2020/06/25/seventy-five-years-after-the-uns-founding-the-world-order-is-at-risk-of-collapse>

3. <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/maas-annahme-sicherheitsratsresolution-2532-COVID-19/2362076>

4. თუმცა ასევე გასათვალისწინებელია COVID-19-ის პანდემიის მასშტაბები და მრავალი ტექნიკურ-ორგანიზაციული სირთულე ეფექტური და მრავალმხრივი დიპლომატიის წარმართვისათვის.

ასტრიდ თორსი, მისი თანაშემწე, ზურაბ ხამაშურიძე, კოტე ზალდასტანიშვილი, თამარ ბერუჩაშვილი, დავით დონდუა - ეუთო-ს მინისტერიალი, ბაზელი, 2014, © საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო. **Astrid Thors, her assistant, Zurab Khamashuridze, Kote Zaldastanishvili, Tamar Beruchashvili, David Dondua – OSCE Ministerial, Basel, 2014, © Ministry of Foreign Affairs of Georgia.**

ჯანდაცვითი საფრთხის შესახებ დაგვიანებით განაცხადა და მეტიც – ჩინეთს კორონავირუსის აფეთქების დამალვაში ეხმარებოდა. ჯანმო ბრალდებებს უარყოფს, ხოლო მისი ხელმძღვანელი ტედროს გებრეისუსი მიიჩნევს, რომ მას „პოლიტიკური ფეხბურთისთვის“ იყენებენ.⁵

ამასთან, პანდემიის პირობებში ჯანმო აშშ-სა და ჩინეთს შორის სერიოზული გეოპოლიტიკური დაპირისპირების არენა გახდა. 2020 წლის აპრილში აშშ-მ ორგანიზაციას დაფინანსება შეუწყვიტა და ვირუსის წარმოშობის შესახებ დაუყოვნებელი გამოძიება მოითხოვა. მოგვიანებით, 2020 წლის მაისში, ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის ასამბლეაზე ჩინეთი შეეცადა ორგანიზაციისათვის მაქსიმალური მხარდაჭერა გამოეხატა: ჩინეთის პრეზიდენტმა განაცხადა დაავადებასთან საბრძოლველად 2 მილიარდი დოლარის კონტრიბუციის შესახებ და ექიმები მიავლინა აფრიკასა და სხვა განვითარებად ქვეყნებში, სადაც პანდემიამ სერიოზული მასშტაბები მიიღო. მან ასევე მოუწოდა წევრ ქვეყნებს ერთობლივად

5. *Pandemic politics*, Reuters (15.05.20).

გადაწყვეტიონ მომავალი ვაქცინის, როგორც გლობალური ე.წ. „საყოველთაო სიკეთის“, ხელმისაწვდომობის საკითხი. ამ ქმედებებს თან ახლდა სერიოზული დიპლომატიური და მედიაკამპანია ვირუსთან ბრძოლის ჩინური მიდგომის წარმატების შესახებ. ივნისში კი პრეზიდენტმა ტრამპმა უკვე ოფიციალურად აცნობა გაეროსა და აშშ-ის კონგრესს, რომ შეერთებული შტატები ჯანმოს რიგებს ტოვებს. ევროკავშირის ამჟამინდელი თავმჯდომარე ქვეყნის, გერმანიის კანცლერი ანგელა მერკელი პანდემიის დასასრულებლად მსოფლიოს ერთიანი ბრძოლისკენ მოუწოდებს, ხოლო ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციას უწოდებს ლეგიტიმურ, გლობალურ ინსტიტუტს, რომლის ფუნქციონირებაც გაუმჯობესებას საჭიროებს.⁶ ამ ფონზე ექსპერტები მიუთითებენ ახალ ტენდენციებზე – „როცა აშშ გამოდის მრავალმხრივი ინსტიტუტების წინააღმდეგ, ჩინეთი ცდილობს მოარგოს ისინი იმ ღირებულებებს, რომლებსაც არ იზიარებს ევროკავშირი“.⁷

მიუხედავად ამგვარი რთული რეალობისა, ევროკავშირის ძალისხმევის შედეგად შესაძლებელი გახდა მნიშვნელოვანი დიპლომატიური წარმატების მიღწევა და 19 მაისს ჯანმოს 73-ე ასამბლეაზე კომპრომისული, ისტორიული რეზოლუციის ერთხმად მიღება, რომელიც ევროკავშირმა 130 სახელმწიფოს სახელით წარადგინა. რეზოლუცია მოუწოდებს წევრ ქვეყნებს უზრუნველყონ COVID-19-ის წინააღმდეგ ნებისმიერ მედიკამენტსა და ვაქცინაზე გამჭვირვალე, თანაბარი და დროული ხელმისაწვდომობა. ასევე მიღწეულია შეთანხმება „მიუკერძოებელი, დამოუკიდებელი და ყოვლისმომცველი შეფასების“ ჩატარების შესახებ, რომელიც არ შემოიფარგლება მხოლოდ ჯანმოს საქმიანობით.⁸ ევროკავშირმა ასევე მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ა.წ. მაისში საგანგებო კონფერენციაზე გლობალური ვაქცინაციის ალიანსის (Gavi) მხარდასაჭერად ფინანსური რესურსების მობილიზაციის საქმეში.

ეს, რასაკვირველია, მოკრძალებული წარმატებაა იმ ამოცანებთან შედარებით, რასაც დღევანდელი მდგომარეობა მოითხოვს. ჯანმოს რეფორმირება და მის მიმართ ნდობის აღდგენა საკმაოდ რთული ამოცანაა, რომელსაც მულტილატერალიზმის გაჯანსაღების კონტექსტშიც უნდა მივიდგეთ და ამაში ევროკავშირის შეუძლია მნიშვნელოვანი როლი შეასრულოს.

ევროკავშირი

ბოლო წლების განმავლობაში ევროკავშირი სერიოზული სირთულეების წინაშე დადგა ევროზონის და მიგრაციის კრიზისების გამო. ამასთან, პოპულიზმმა, ნაციონალისტურმა განწყობებმა და „ბრექსიტმა“ ნეგატიურად იმოქმედეს ევროპული პროექტის მიმზიდველობაზე. ექსპერტების ვარაუდით, ამ ვითარებაში COVID19-ის პანდემია შეიძლება „ბოლო წვეთი“ აღმოჩნდეს, მაგრამ ასევე შეიძლება გახდეს განახლებისა და შემდგომი განვითარების შესაძლებლობა, როგორც შიდა, ისე საერთაშორისო არენაზე. ყველაფერი დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ გამოიყენებენ ევროპელი ლიდერები ამ შესაძლებლობას.⁹

6. 'Merkel: Coronavirus pandemic will be overcome quicker if world works', Reuters (18.05.20).

7. Dworkin A., *How to repair multilateralism after COVID-19*, ECFR (22.05.20).

8. <https://www.who.int/news-room/detail/19-05-2020-historic-health-assembly-ends-with-global-commitment-to-covid-19-response>

9. N.Tocci, *International Order and the European Project in Times of COVID-19*, Istituto Affari Internazionali (20.03.20).

გასათვალისწინებელია ისიც, რომ აშშ-სგან განსხვავებით, ევროპული ქვეყნები მულტილათერალიზმს განიხილავენ არა მარტო როგორც საგარეო პოლიტიკის წარმართვის ფორმატს, არამედ როგორც პრინციპს, რომელსაც ეფუძნება მრავალი ევროპული შეთანხმება, მათ შორის, შეთანხმება ევროკავშირის შესახებ (XXI მუხლი). განსხვავებით სხვა გლობალური მოთამაშეებისაგან (აშშ, რუსეთი, ჩინეთი), რომლებიც უპირატესობას ცალმხრივ საგარეო პოლიტიკას ანიჭებენ, ევროპულ პოლიტიკურ დისკურსში მულტილათერალიზმი ევროკავშირის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საბაზისო ღირებულებაა. ამ მიდგომის დასტური იყო გასულ წელს საფრანგეთისა და გერმანიის მიერ მულტილათერალიზმის საერთაშორისო ალიანსის ინიცირება, რომელმაც უკვე შემოიკრიბა 50-მდე ქვეყანა მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონიდან. ამ ალიანსმა ერთხმად დაუჭირა მხარი COVID-19-ის პირობებში გაეროს გენმდივნის მოწოდებას გლობალური ცეცხლის შეწყვეტის თაობაზე და თანამშრომლობის გააქტიურებას ვაქცინის შესამუშავებლად.¹⁰

როგორც ჯანმოს 73-ე ასამბლეაზე გამოჩნდა, ევროკავშირი ცდილობს, როგორც დამოუკიდებელი მოთამაშე, აქტიურად ჩაერთოს პანდემიის წინააღმდეგ საერთაშორისო სოლიდარობის მობილიზაციის საქმეში. მიუხედავად იმისა, რომ პანდემიის საწყის ეტაპზე ევროკავშირის შიგნით სწორედ ერთიანობისა და სოლიდარობის სერიოზული დეფიციტი შეიქმნა, მოგვიანებით ბრიუსელმა მოახერხა არაკოორდინირებული ქმედებების თავიდან აცილება, თავისუფალი გადაადგილებისა და ერთიანი ბაზრის პრინციპების დაცვა და ეტაპობრივად დაიწყო ევროკავშირის მძლავრი ინსტრუმენტის – ეკონომიკური ბერკეტის გამოყენება. 21 ივლისს, ოთხდღიანი მოლაპარაკებების შემდეგ, ევროკავშირის ლიდერებმა აზრთა სხვადასხვაობა დაძლიეს და COVID-19-ით დაზარალებული ეკონომიკის სტიმულირების 750 მილიარდი ევროს პაკეტზე ისტორიულ შეთანხმებას მიაღწიეს, წვერი ქვეყნების ეკონომიკის აღსადგენად. ამავდროულად, ევროკავშირმა ევროკომისიასა და წევრ ქვეყნებთან ერთად ჩამოაყალიბა 20 მილიარდი ევროს ბიუჯეტის საერთაშორისო პროგრამა TeamsEurope იმ პარტნიორი ქვეყნების დასახმარებლად, რომელთაც სერიოზული ზიანი მიაყენა COVID-19-ით გამოწვეულმა კრიზისმა.¹¹

ამ რთულ პერიოდში ევროკავშირის მოუწევს გადამწყვეტი რეფორმები გაატაროს და, საჭიროების შემთხვევაში, შექმნას სოლიდარობის ახალი მექანიზმები. ევროკავშირის ფორმულა უნდა იყოს „ძალა ერთობაშია“, რათა შესაძლებელი გახდეს მიმდინარე მწვავე ეკონომიკურ კრიზისთან გამკლავება, კრიზისის მართვის საერთო ევროპული სტრუქტურების გაძლიერება და რეალური სოლიდარობის მაგალითის დემონსტრირება საშინაო ფრონტზე. შედეგად, გაიზრდება შანსები, რომ ევროკავშირმა საგარეო არენაზე შეძლოს სტრატეგიული ნაბიჯების გადადგმა და მულტილათერალიზმის გადახალისებისა და გაჯანსაღების პროცესში თავისი სიტყვა თქვას. ევროკავშირის ასევე ხელს შეუწყობს გლობალური ლიდერობა საერთაშორისო ვაჭრობისა და დახმარების, კლიმატის ცვლილებისა და „მწვანე ეკონომიკის“ მიმართულებით.¹² ევროკავშირის უმაღლესი წარმომადგენელი საგარეო საკითხებში, ევროკომისიის

10. A.F. von Loringhoven, 'COVID-19 and Alliance for Multilateralism', UN Chronicle (30.05.20).

11. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/joint_communication_global_eu_covid-19_response_en.pdf

12. R. Balfour, *Raising Europe's Global Role Starts at Home*, Carnegie Europe (16.07.20).

ვიცე-პრეზიდენტი ჯოზეფ ბორელი აღნიშნავს, რომ „ამ ახალ გეოპოლიტიკურ რეალობაში ევროკავშირს პარტნიორები და თანამოაზრეები სჭირდება“.¹³

საქართველო

საქართველოში სანყის ეტაპზე პანდემიაზე დროულმა და ეფექტურმა რეაგირებამ და მთავრობისა და საზოგადოების ერთიანმა ძალისხმევამ ევროპაში ერთ-ერთი საუკეთესო შედეგი აჩვენა. დღეს ამბობენ, რომ პირველი ტალღა სწორედ ახლაა საქართველოში, ექვსი თვის დაგვიანებით, როცა პანიკა ნაკლებია, ექიმებმა მეტი იციან ვირუსის შესახებ და, ასე თუ ისე, ჩამოყალიბებულია დაავადების მართვის პროტოკოლი. საქართველო ყველა დონეზე აქტიურად თანამშრომლობს საერთაშორისო პარტნიორებთან და ორგანიზაციებთან, ჯანმოს ჩათვლით, რომელთაც თავის დროზე აღიარეს კიდევ ქვეყანაში ეპიდსიტუაციის მართვის წარმატებული გამოცდილება.

ამავე პერიოდში რუსეთის ფედერაციამ გააძლიერა დეზინფორმაციის კამპანია საქართველოს წინააღმდეგ და გაავრცელა მითები საქართველოს დაავადებათა კონტროლის ლუგარის ცენტრის შესახებ, რაც რუსეთის ჰიბრიდული ომის ნაწილია და ღია თავდასხმაა საქართველოს ეროვნულ უსაფრთხოებაზე. რუსეთმა ასევე უგულვებელყო გაეროს გენერალური მდივნის მოწოდება პანდემიის დროს მსოფლიოს კონფლიქტით დაზარალებულ ადგილებში ჰუმანიტარული დახმარების აღმოჩენის თაობაზე – რაც კიდევ უფრო ამძიმებს მოსახლეობის მდგომარეობას საქართველოს ოკუპირებულ ტერიტორიებზე.

პანდემიისგან დამოუკიდებლად, წესებზე დაფუძნებული მულტილათერალიზმი და მისი ეფექტიანობა სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია საქართველოს განვითარებისა და საშინაო და საგარეო პრიორიტეტების განხორციელებისათვის. საქართველოს მოსახლეობის სტრატეგიული არჩევანია გახდეს წესებზე დაფუძნებული პოლიტიკური, ეკონომიკური და უსაფრთხოების სისტემების – ევროკავშირისა და ნატო-ს ნაწილი. ამავდროულად, რუსეთის ოკუპაციით გამოწვეული არასტაბილურობისა და საფრთხეების დასაძლევად, საერთაშორისო თანამეგობრობისა და გაეროს უფრო მეტი ძალისხმევა გვესაჭიროება. ამიტომ, XXI საუკუნის გამოწვევების გათვალისწინებით, საქართველო გაეროს გაძლიერებისა და რეფორმირების მომხრეა, რათა ინკლუზიურობისა და განვითარების მიღწევა საერთაშორისო სამართლისა და წესებზე დამყარებული წესრიგის პატივისცემით მოხდეს.

როგორც ჩანს, COVID-19-ის პანდემია გამოიწვევს ახალი მსოფლიო წესრიგის ჩამოყალიბების პროცესს.¹⁴ ამ ახალ რეალობაში, სადაც მთავარია არა მარტო ეროვნული ძალისხმევა, არამედ უფრო ეფექტიანი საერთაშორისო თანამშრომლობა, საქართველოს სტრატეგიულმა პარტნიორებმა, გლობალურ დონეზე მოკავშირეებთან ერთად, ერთობლივი ძალისხმევა მულტილათერალიზმის გადახალისებისა და გაუმჯობესებისაკენ უნდა მიმართონ.

საქართველო მზადაა ამ პროცესის აქტიური მონაწილე გახდეს და საკუთარი წვლილი შეიტანოს წესებზე დამყარებული მრავალმხრივი თანამშრომლობის გაძლიერებაში, მათ შორის, პანდემიასთან ბრძოლის მიმართულებით.

13. https://eeas.europa.eu/topics/multilateral-relations/82725/world-disorder-europe-needs-partners_en

14. H. A. Kissinger, 'The Coronavirus Pandemic Will Forever Alter the World Order', *WSJ* (03.04.20).

ბოლოსიტყვაობა

ბოლო 75 წლის განმავლობაში მულტილატერალიზმი გლობალური მშვიდობისა და განვითარებისათვის მტკიცე დასაყრდენი იყო. თუმცა, მიმდინარე პანდემიამ ნათლად დაანახა ყველას, რამდენად მონყვალადია დღევანდელი ურთიერთდამოკიდებული მსოფლიო; რომ არც ერთი ქვეყანა, რაც არ უნდა ძლიერი იყოს, დამოუკიდებლად ვერ მიაღწევს წარმატებას. მზარდი გლობალური გამოწვევების ფონზე, სირთულეების გადალახვა მხოლოდ საერთაშორისო თანამშრომლობით და სოლიდარობით არის შესაძლებელი. მნიშვნელოვანია პანდემიის კრიზისი გამოყენებული იყოს მულტილატერალიზმის გასაჯანსაღებლად, რათა იზოლაციონიზმი არ გახდეს ახალი რეალობის, ე.წ. „new normal“-ის, ნაწილი. ეს რთული და წინააღმდეგობრივი პროცესია, თუმცა ისტორიას ახსოვს გლობალური სოლიდარობის წარმატებები, მათ შორის, მსოფლიოს ჯანდაცვის სფეროდან, როცა ცივი ომის ყველაზე უფრო რთულ წლებში შესაძლებელი გახდა პოლიომიელიტის ვაქცინისათვის საბინ ჩუმაკოვის პარტნიორობის ჩამოყალიბება, რამაც, საბოლოო ჯამში, ვაქცინის შემუშავებას შეუწყო ხელი.¹⁵ რადგან პანდემიის რეალობამ უკვე აჩვენა ცვლილებების პოტენციალი და მსოფლიოს დაანახა გლობალური თანამშრომლობის პრიორიტეტულობა, გამოსავალი იქნება მხოლოდ მეტი და უკეთესი მულტილატერალიზმი, რომელიც გაითვალისწინებს დღევანდელ რთულ გეოპოლიტიკურ რეალობას. ამასთან, კრიტიკულად მნიშვნელოვანია, რომ ევროკავშირმა და აშშ-მ მოახერხონ შეკავშირება საერთო ღირებულებებისა და ინტერესების გარშემო და გაააქტიურონ დემოკრატიული ქვეყნების გლობალური კოალიცია. ამ პარტნიორობამ ასევე უნდა შეუწყოს ხელი საერთაშორისო ინსტიტუტების რეფორმირებას და მათი ეფექტურობის გაზრდას. COVID-19-ის ვაქცინასთან დაკავშირებული აქტიური საერთაშორისო დიპლომატია მნიშვნელოვანი ფაქტორი იქნება გავლენების მოსაპოვებლად. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ თანამედროვე მულტილატერალურ თანამშრომლობას სახელმწიფოებთან ერთად ახალი აქტორებიც ჰყავს, მათ შორის, ბიზნესმენები და ფილანთროპები (მაგ. ბილ გეიტსი, ჯეკ მა), რომლებიც აქტიურად ჩაერთნენ პანდემიის წინააღმდეგ ბრძოლაში. ებოლას ეპიდემიის დროს ასეთმა პარტნიორობამ კარგი შედეგები მოიტანა და ამდენად, სასარგებლო იქნება ამ გამოცდილების სრულფასოვნად გამოყენება.

გაეროს გენერალური მდივანი კოფი ანანი თანამედროვე მსოფლიოს ისეთ ეგზისტენციალურ გამოწვევებს, როგორიცაა კლიმატის ცვლილება, ბირთვული იარაღის გავრცელება, ტერორიზმი და ეკონომიკური უთანასწორობა, უწოდებდა „პრობლემებს პასპორტის გარეშე“.¹⁶ დღეს მათ რიცხვს COVID-19-ც დაემატა, რომლის საფრთხემაც ნათლად აჩვენა, რომ კაცობრიობას მის დასამარცხებლად ერთადერთი გზა აქვს – საერთაშორისო თანამშრომლობის გაძლიერება განახლებული, ეფექტური მულტილატერალიზმისათვის. საქართველოს სტრატეგიული პარტნიორები ამ პროცესის ავანგარდში უნდა იყვნენ.

თამარ ბერუჩაშვილი არის საქართველოს მედმივი წარმომადგენელი საერთაშორისო სამღვაო ორგანიზაციაში, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი. იგი იყო საქართველოს საგანგებო და სრულუფლებიანი ელჩი გაერთიანებულ სამეფოში, საგარეო საქმეთა მინისტრი, სახელმწიფო მინისტრი ევროპული ინტეგრაციის საკითხებში, ვაჭრობისა და საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების მინისტრი.

15. P.J. Hotez, *Russian-United States vaccine science diplomacy: Preserving the legacy*, <https://doi.org/10.1371/journal.pntd.0005320> (25.05.17).

16. 'Environmental threats are quintessential "Problems without passports" SG tells European environmental ministers', UN Press Release SG/SM/6609 (23.06.98).

კოტე ზალდასტანიშვილი, გიგი წერეთელი - ეუთო, ვენა, 2014, © საქართველოს პარლამენტი. Kote Zaldastanishvili, Gigi Tsereteli - OSCE, Vienna, 2014, © Georgian Parliament.

მულტილატერალიზმის განმტკიცება და კარლამენტის როლის გაძლიერება პანდემიის დროს

გიორგი (გიგი) წერეთელი

*დემოკრატიული მმართველობა ქვეყნებში,
სახელმწიფოებს შორის გაზრდილი სოლიდარობა
და საერთაშორისო თანამშრომლობა
საუკეთესო გზაა მომავლისკენ*

2020 წელს COVID-19-ის პანდემიის გავრცელებამ გამოიწვია უპრეცედენტო გლობალური კრიზისი, რომელმაც ერთმანეთთან დაკავშირებული თანამედროვე საზოგადოებების სუსტი მხარეები დაგვანახა.

დაავადებულთა სიჭარბემ და სამედიცინო პერსონალისათვის განკუთვნილი დამცავი საშუალებების ნაკლებობამ ჩვენი ჯანდაცვისა და სოციალური უზრუნველყოფის სისტემა ჩამოშლის პირას მიიყვანა. ეკონომიკურად ერთმანეთზე დამოკიდებული ქვეყნები ისევ უამრავი გამოწვევის წინაშე დგანან, ინდუსტრიის გაჩერებით დაწყებული, მომარაგების ჯაჭვის რღვევითა და საზღვრების ჩაკეტვით დასრულებული. მომსახურების სექტორის აღმავლობა, რომელიც მსოფლიო ეკონომიკის ზრდის მთავარი ფაქტორი იყო და ხშირად უწყობდა ხელს სწრაფ განვითარებას, ერთ დღეში უიმედოდ გაჩერდა, ამით კი მასობრივი უმუშევრობა და შიდა ვალის არნახული ზრდა გამოიწვია.

თავიდან უმეტესობა აღიარებდა, რომ ეს მრავალმხრივ მძიმე კრიზისი საერთაშორისო მხარდაჭერასა და სოლიდარობის გაზრდას საჭიროებდა, რაც აუცილებელი იყო კრიტიკულ შემთხვევებში სამედიცინო დახმარების უზრუნველყოფისთვის. საერთო გამოწვევების წინაშე მდგომი ქვეყნებისთვის განსაკუთრებით სასარგებლო აღმოჩნდა ბოლო პერიოდში ერთმანეთისათვის საუკეთესო გამოცდილებების გაზიარება. დღეს, როდესაც ქვეყნების უმეტესობამ განაახლა ეკონომიკური საქმიანობა, გადამწყვეტ ფაქტორად რჩება მკაფიო და პირდაპირი საერთაშორისო კომუნიკაცია, რათა ვაქცინის შექმნამდე კონტროლს დაექვემდებაროს დაავადების გავრცელება.

საბედნიეროდ, მსოფლიო უკვე ფლობდა ყველა საჭირო საშუალებას ამ გამოწვევაზე ეფექტურად საპასუხოდ – წესებზე აგებული საერთაშორისო სისტემა, რომელიც ეფუძნება ნდობას, დიალოგს და ეყრდნობა ძლიერ საერთაშორისო ორგანიზაციებს.

სამწუხაროდ, ეს სისტემაც დიდი ხანია საკუთარი გამოწვევების წინაშე დგას: იცვლება რა ძალთა საერთაშორისო გადანაწილება, ჩნდება რევიზიონისტული და ავტოკრატიული სახელმწიფოები, რომელთაც საზოგადოების მართვის საუკეთესო საშუალებად დემოკრატიისა და თავისუფალი ბაზრისთვის პრობლემების შექმნა წარმოუდგენიათ. ქვეყნები უგულებელყოფენ საერთაშორისო კანონებსა და ნორმებს საკუთარი ეროვნული ინტერესების დასაცავად. საუბედუროდ, საქართველო ამ რეალობას კარგად იცნობს.

COVID-19-ით გამოწვეულმა კრიზისმა კიდევ უფრო გამოკვეთა მულტილათერალიზმის პრობლემები. ცხადად გამოჩნდა განსხვავება სხვადასხვა ქვეყნის ხელისუფლების მართვის სტილსა და შესაძლებლობებს შორის გამოწვევასთან გამკლავების საკითხებში. ზოგიერთმა ქვეყანამ მართვის სანიმუშო მაგალითი აჩვენა, დაეყრდნო რა მეცნიერებასა და გონივრულ ეკონომიკურ პრინციპებს. მიღებულ იქნა თამამი ზომები საზოგადოებრივი ჯანდაცვის მიმართულებით, სოციალური იზოლაციის უარყოფითი შედეგების თავიდან ასაცილებლად. სამწუხაროდ, აქვე გამოიკვეთა ბევრი ლიდერის წარუმატებელი ძალისხმევა. ხშირ შემთხვევაში მთავრობებმა ვერ შეძლეს ვირუსთან გამკლავება, ვერც საზოგადოებრივი ჯანდაცვის და ვერც ეკონომიკური თვალსაზრისით. ზოგმა კრიზისი პოლიტიკური ოპოზიციის ჩამოშორებისა და ძალაუფლების კონსოლიდაციისათვისაც კი გამოიყენა.

მიუხედავად ამისა, საერთაშორისო წესრიგზე უარის ნაცვლად, ჩვენ უნდა ავირჩიოთ მტკიცე და გაძლიერებული მულტილათერალიზმი, როგორც ერთადერთი ჭეშმარიტი გამოსავალი გლობალური კრიზისიდან. დღევანდელ ურთიერთდაკავშირებულ მსოფლიოში ჩვენი სიძლიერე ჩვენივე სისუსტეებზეა დამოკიდებული. შეუძლებელია გლობალური პანდემიის ეფექტურად შეკავება სახელმწიფოების ერთობლივი მოქმედების გარეშე. მხოლოდ ამგვარად შევძლებთ საზღვრების უსაფრთხოდ გახსნასა და ეკონომიკის გამოცოცხლებას.

როგორც ეუთო-ს საპარლამენტო ასამბლეის პრეზიდენტი, ჩემს კოლეგებთან ერთად 57 ქვეყნიდან, ვაგრძელებთ ჩვენს მისიას და ხელს ვუწყოთ დიალოგს კონფლიქტების პრევენციისა და მედიაციის, ეკონომიკური თანამშრომლობისა და მდგრადი განვითარების წახალისებისა და ადამიანის უფლებების დაცვის მიზნით.

COVID-19-ის გამოწვევის მიუხედავად, მე და ჩემმა კოლეგა პარლამენტარებმა გარკვევით განვაცხადეთ, რომ ვერ შევძლებდით უპრეცედენტო კრიზისების გადაჭრას იმ უამრავი გამოწვევის გვერდის ავლით, რომელთა წინაშეც ეუთო-ს რეგიონი დგას. არ უნდა დავივიწყოთ, რომ საზოგადოებრივი ჯანდაცვის კრიზისის გადალახვის შემდეგ მძიმე ეკონომიკური და გრძელვადიანი გარემოსდაცვითი პრობლემები გველის, რაც კლიმატის ცვლილებასაც გულისხმობს. ბოლო თვეების გამოწვევები შესაძლოა არაფრად მოგვეჩვენოს იმის ფონზე, რაც მომავალში გველოდება, თუ ჩვენ ვერ უზრუნველვყოფთ მწვანე ეკონომიკურ გაჯანსაღებას.

ამასთან, პანდემიით გაჩენილმა გაურკვევლობამ და არასტაბილურობამ შესაძლოა მოვლენების სახიფათო განვითარება და ძალადობრივი ექსტრემიზმის გაძლიერება გამოიწვიოს. ჯერ კიდევ გასააზრებელია კრიზისის გრძელვადიანი გავლენა უსაფრთხოებაზე, თუმცა უკვე თვალსაჩინოა უამრავი სახიფათო ტენდენცია, რასაც მთავრობები ყურადღებით უნდა მოეკიდონ. საჭიროა დავაკვირდეთ, თუ როგორ იყენებენ ექსტრემისტები COVID-19-ს და შესაბამისად გავაერთიანოთ ეროვნული, რეგიონული და საერთაშორისო პოლიტიკა, ასევე, საკანონმდებლო სტრატეგიები. ამასთანავე, დეზინფორმაციასთან ბრძოლა მოითხოვს კომპეტენტური ორგანოების, სამოქალაქო საზოგადოების, სოციალური მედიის პლატფორმებისა და საერთაშორისო ორგანიზაციების საერთო ძალისხმევას.

პანდემიამ ასევე წარმოაჩინა ისეთი ტიპის პრობლემები, რაც დამახასიათებელია კონფლიქტის ზონაში მცხოვრები ადამიანებისთვის – დევნილების, თავშესაფრის მაძიებლებისა და მიგრანტებისათვის. კორონავირუსმა გაზარდა მათი მონყვლადობა რთული საცხოვრებელი პირობების, ჯანმრთელობის პრობლემებისა და სანიტარიულ მომსახურებაზე შეზღუდული წვდომის გამო. სასაზღვრო-გამშვები პუნქტების დაკეტვამ კონფლიქტის ზონაში მცხოვრებთ ასევე შეუშლია წვდომა ჯანდაცვაზე. მათ მძიმე ტვირთად დააწვათ ეკონომიკური სირთულეებიც. სოციალურმა იზოლაციამ შეაფერხა დიპლომატია, კონფლიქტის მოგვარების მცდელობები და ჰუმანიტარული დახმარებების მიწოდება.

ამგვარად, არსებითად მნიშვნელოვანია, რომ დიპლომატებმა და საერთაშორისო ორგანიზაციებმა გამოიყენონ მათ ხელთ არსებული ყველა საშუალება დღევანდელ დღეს ნდობისა და ინტერპერსონალური ურთიერთობების გასამყარებლად, მათ შორის, ტექნოლოგიების სარგებლობით. ვინაიდან კორონავირუსთან დაკავშირებული შეზღუდვები შესაძლოა კიდევ დიდხანს გაგრძელდეს, მათ, ვინც ჩართულია კონფლიქტების მოგვარების საქმეში, უნდა იზრუნონ ციფრული წიგნიერების განვითარებაზე, ხოლო საერთაშორისო ორგანიზაციებმა უნდა გამონახონ ინოვაციური გზები, რათა დაეხმარონ საზოგადოებებს მძიმე ეკონომიკური კრიზისის გავლენასა და პანდემიის სოციალურ-პოლიტიკურ შედეგებთან გამკლავებაში.

ეუთო-ს საპარლამენტო ასამბლეის ფარგლებში ჩატარებულ ონლაინ-განხილვებში აღნიშნულია, რომ COVID-19-ის კრიზისის საპასუხო სამთავრობო და საპარლამენტო ქმედებები გრძელვადიან შედეგს გამოიღებს და აამაღლებს ნდობას იმ ინსტიტუტების მიმართ, რომელთაც ევალებათ კონკრეტული და ეფექტური რეაგირება არსებულ გამოწვევებზე.

მართლაც, ამ კრიზისმა აჩვენა, რომ საზოგადოების მხრიდან თანამშრომლობა, ასევე მთავრობისა და ექსპერტების მიერ შემუშავებული რეკომენდაციების შესრულება მჭიდროდ არის დაკავშირებული დემოკრატიული ინსტიტუტების მიმართ მოქალაქეების ნდობის ხარისხთან. ამ ნდობის მოსაპოვებლად თუ დასაბრუნებლად აღმასრულებელმა და საკანონმდებლო ორგანოებმა თანამშრომლობის მაღალი კულტურა უნდა გამოიჩინონ და დროებით დაივიწყონ პოლიტიკური განსხვავებები.

მაშინ, როდესაც პარლამენტებს დაევალოთ ემუშავათ საგანგებო ზომების დაცვის მიზნით შეზღუდული კონტაქტისა და განხილვების პირობებში, ჩვენ, პარლამენტარებმა, მნიშვნელოვანი როლი შევასრულეთ მოქალაქეებსა და მთავრობებს შორის უწყვეტი კავშირის შესანარჩუნებლად – ვავრცელებდით ინფორმაციას ჯანდაცვისა და უსაფრთხოების ახალი მითითებებისა თუ არსებული გამოწვევების, მაგალითად, სოციალური დისტანცირების მნიშვნელობის შესახებ, ზოგჯერ კი უიმედო სიტუაციებშიც ვპოულობდით გამოსავალს.

ფაქტი, რომ პარლამენტებმა, ყველა საჭირო შეზღუდვის მიუხედავად, განაგრძეს საქმიანობა კრიზისის ყველაზე მწვავე პერიოდებშიც კი, მნიშვნელოვანი იყო ეუთო-ს რეგიონში საპარლამენტო დემოკრატიის უწყვეტობის შენარჩუნების თვალსაზრისით. პარლამენტებმა გადამწყვეტი როლი უნდა შეასრულონ პრობლემებზე მყისიერი რეაგირებისა და მათი გრძელვადიანი მოგვარების საქმეში. კორონავირუსის შემდგომ ხანაში საშუალება გვექნება სრულფასოვნად გამოვიყენოთ ჩვენი საპარლამენტო პრეროგატივები, კონკრეტულად კი, ზედამხედველობის ფუნქცია, რათა სწორი ბალანსი შევინარჩუნოთ ჯანმრთელობის დაცვის, ეკონომიკური და სოციალური დარღვევების მინიმიზაციასა და ადამიანის უფლებების უზენაესობას შორის.

როდესაც საქართველოში ჯანდაცვის სფეროში გამოვლენილ პრობლემებზე მთავრობის რეაგირება დადებითად შევაფასე, ისიც აღვნიშნე, რომ ამ მხრივ ეკონომიკური მიდგომა უფრო პრობლემური გამოდგა. დღეს სახელმწიფოს ხელშია სტიმულირების ყველა საშუალება და რადგან მათი შერჩევა მოხდა ნაკლები დიალოგის, შეზღუდული მოლაპარაკებებისა და ზედამხედველობის პრინციპით, პარლამენტმა ვერ შეძლო დაედო პირობა ეკონომიკის გაჯანსაღების შემთხვევაში ყველა ჩვენი მოქალაქის საარსებო წყაროთი უზრუნველყოფის თაობაზე.

მსოფლიოს შეუძლია უკეთ გამოიყენოს პარლამენტარების განსაკუთრებული როლი და შესაძლებლობები - ავსახოთ ადამიანების ხედვა ჩვენს სამუშაოსა და კანონმდებლობაში. დემოკრატიული მმართველობა ქვეყნებში, სახელმწიფოებს შორის გაზრდილი სოლიდარობა და საერთაშორისო თანამშრომლობა საუკეთესო გზაა მომავლისკენ. მე და ჩემი კოლეგები ეუთო-ს საპარლამენტო ასამბლეაში განვაგრძობთ ამ მიმართულების ხელშეწყობას, რათა ჩვენი ყველა მოქალაქისთვის ერთნაირად მოქმედებდეს საჯარო პოლიტიკის დემოკრატიული, ეფექტური და თანმიმდევრული ზომები.

გიორგი (გიგი) წერეთელი არის ეუთო-ს საპარლამენტო ასამბლეის პრეზიდენტი. იგი იყო საქართველოს მთავრობის ვიცე-პრემიერი, საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრი, საქართველოს პარლამენტის წევრი.

ქართულ-რუსული ურთიერთობები კანდემიის შემდეგ

ზურაბ აბაშიძე

დიალოგი რუსეთთან შეიძლება გაიმართოს ნებისმიერ დონეზე, თუკი ეს რამენაირად წაადგება ოკუპირებულ ტერიტორიებთან დაკავშირებული პრობლემების მოგვარებას

2008 წლის აგვისტოს ომის შედეგები იმაზე გაცილებით მძიმე აღმოჩნდა, ვიდრე კონფლიქტის დასრულების შემდეგ წარმოგვედგინა. დაიღუპნენ სამოქალაქო და სამხედრო პირები. აფხაზეთიდან დევნილთა დიდ რაოდენობას ცხინვალის რეგიონიდან ახალი ტალღა შეუერთდა, რაც ქვეყნისათვის უდიდეს ჰუმანიტარულ, სოციალურ და ეკონომიკურ პრობლემად იქცა.

რუსეთმა სრული კონტროლი დაამყარა ჩვენი ქვეყნის იმ ტერიტორიებზე, რომლებსაც აგვისტოს ომამდე ნაწილობრივ ან სრულად აკონტროლებდა საქართველოს ხელისუფლება. მაგალითად, კოდორის ხეობაზე,¹ თვით ცხინვალის რეგიონში კი – 100-ზე მეტ სოფელზე.

საქართველოში, აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში, ისევ განთავსდა რუსეთის სამხედრო ბაზები, რომელთა გაყვანა 1990-იანი წლების ბოლოდან დიდი ძალისხმევის შედეგად მოხდა. ამან კარდინალურად შეცვალა ქვეყნის უსაფრთხოების გარემო და ამას ყოველდღიურად ვაწყდებით. სწორედ რუსეთის სამხედრო ბაზები იქცა ოკუპაციის მთავარ ღერძად.

ომის შედეგების „ინვენტარიზაციისას“ აღმოჩნდა, რომ წინა წლებში რუსულ კომპანიებზე გასხვისებული საქართველოს ენერგოსექტორის უამრავი სტრატეგიული ობიექტი და მათ შორის – 15 (!) დიდი ელექტროსადგური. რუსულმა კომპანიებმა შეიძინეს სხვა მნიშვნელოვანი ობიექტებიც, მათ შორის, ნავთობისა და გაზის მრეწველობის, მინერალური რესურსების, სამრეწველო და სამედიცინო სექტორებში. ქვეყნის ეკონომიკის დიდი ნაწილი რუსეთის კონტროლის ქვეშ აღმოჩნდა.

1. 2008 წლის აგვისტოში დავთმეთ სამხედრო თვალსაზრისით ფრიად გამაგრებული კოდორის ხეობა და ასევე იქ განლაგებული დიდძალი ძვირადღირებული სამხედრო ტექნიკა.

ასეთია რეალობა და ფაქტები. რატომ და რისთვის გაკეთდა ეს? ვის მიზნებს ემსახურებოდა? პასუხები ამ კითხვებზე დღემდე არ მოგვისმენია.

ომის შემდეგ საერთაშორისო დონეზე მიღებულ დოკუმენტებში ჩვენი ქვეყნისათვის დამაზიანებელი შეფასებებიც გაკეთდა.² საქართველოში ინტერვენციისათვის მოსკოვს პრაქტიკულად საფასური არ გადაუხდია, მის წინააღმდეგ არც რაიმე სანქცია დაწესებულა.

მიუხედავად ამ დრამატული გარემოებებისა, დღევანდელი გადასახედიდან, ომის უმძიმეს შემდეგად მაინც მისი სამართლებრივი ასპექტები იქცა. რუსეთის მიერ აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად აღიარება ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის დე ფაქტო მოშლას ნიშნავს, რაც დღევანდელი საქართველოსთვის უმძიმესი გამოწვევაა.

თუკი რეალური ფაქტებით ვიმსჯელებთ, 2004-2012 წლებში რუსეთმა საქართველოში მიაღწია იმაზე გაცილებით მეტს, ვიდრე მანამდე იოცნებებდა. საქართველოს ტერიტორიული ერთიანობა ფაქტობრივად მოიშალა.

დღეისათვის რუსეთი არ აპირებს ოკუპირებული ტერიტორიების აღიარებაზე უარის თქმას, საქართველო კი ამ ე. წ. „ახალ რეალობას“ ვერ შეეგუება. ეს არის სამართლებრივად ჩიხური სიტუაცია, რომელშიც მოექცა ქართულ-რუსული ურთიერთობა. ამ ვითარებაში დიპლომატიური კავშირების აღდგენაზე საუბარი შეუძლებელია.

ჩიხურ ვითარებაში არიან ოკუპირებული აფხაზეთი და ცხინვალის რეგიონიც, რადგან მათ დამოუკიდებლობას რეალური პერსპექტივა არა აქვს. ამ რეგიონებში მრავალმხრივ მძიმე ვითარებას ემატება დემოგრაფიული ფაქტორიც. ქართული მოსახლეობის უდიდესი ნაწილის განდევნის შემდეგ ფაქტობრივად მოხდა ამ ტერიტორიების დეპოპულაცია, რაც ეკონომიკური განვითარების საშუალებას არ იძლევა.

საქართველოს ხელისუფლებამ 2012 წლის შემდეგ შეძლო შეემცირებინა რუსეთთან სამხედრო კონფლიქტის განახლების საფრთხე, რაც დამოკლეს მახვილად ექცა ქვეყნის დამოუკიდებლობას. რუსეთთან დაძაბულობის მაღალი ტემპერატურის შემცირება აუცილებელი წინაპირობა იყო ქვეყნის შიდაპოლიტიკური ვითარების დასამშვიდებლად, უცხოური ინვესტიციების მოსაზიდად და საერთაშორისო ეკონომიკური პროექტების განსახორციელებლად, ევროპული და ევროატლანტიკური ინტეგრაციის გზაზე რეალური შედეგების მისაღწევად. ხელისუფლების ამ პრაგმატულმა მიდგომამ რეალური შედეგები გამოიღო. ამ კურსს მტკიცედ უჭერენ მხარს ჩვენი დასავლელი პარტნიორები.

2. ამის სამწუხარო მაგალითია ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეის 2008 წლის #1633 რეზოლუცია, რომელიც ფაქტობრივად ადანაშაულებს ქართულ მხარეს 7 აგვისტოს (!) ცხინვალის რეგიონში არაპროპორციული სამხედრო ძალის გამოყენების, მოქალაქეების სიცოცხლისათვის რისკების შექმნის და საერთაშორისო სამართლის დარღვევისათვის.

კოტე ზალდასტანიშვილი, ზურაბ აბაშიძე - ოფიციალური შეხვედრა, თბილისი, 2015, © საქართველოს მთავრობის ადმინისტრაცია. **Kote Zaldastanishvili, Zurab Abashidze - Official Meeting, Tbilisi, 2015, ©Administration of the Government of Georgia.**

2012 წლიდან ამოქმედდა ქართულ-რუსული არაფორმალური დიალოგის ე. წ. პრალის ფორმატი, რომელმაც ხელი შეუწყო ორ ქვეყანას შორის სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების აღდგენასა და პრაქტიკული პრობლემების მოგვარებას. რუსეთიდან ტურიზმის ზრდამ იმპულსი მისცა ამ სექტორის სწრაფ განვითარებას და, ზოგადად, ქვეყნის ეკონომიკურ პროგრესს.³

ცეცხლის შეწყვეტის შესახებ 2008 წლის შეთანხმების რეალიზაციის მთავარ მექანიზმად რჩება ჟენევის საერთაშორისო დისკუსიები. სწორედ ამ უმნიშვნელოვანესი ფორმატის ფარგლებში ცდილობს ქართული მხარე საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და დასავლელი პარტნიორების მხარდაჭერით ოკუპირებულ რეგიონებთან დაკავშირებული უსაფრთხოებისა და ჰუმანიტარული პრობლემების მოგვარებას.

3. 2019 წლის ივნისის მოვლენების შემდეგ რუსეთის ხელისუფლებამ მიიღო გადაწყვეტილება საქართველოსთან საპაერო მიმოსვლის შეჩერების შესახებ, რამაც მნიშვნელოვნად შეამცირა რუსი ტურისტების რაოდენობა.

სამწუხაროდ, ამ თვალსაზრისით, რეალური პროგრესის მიღწევა დღემდე ვერ ხერხდება. პირიქით, აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში მცხოვრები ქართული მოსახლეობისათვის ვითარება სულ უფრო რთულდება. გრძელდება ე. წ. ბორდერიზაციის პროცესი, ძლიერდება რუსეთის პოლიტიკური და სამხედრო კონტროლი.

ამ ვითარებაში უაღრესად მნიშვნელოვანია ევროკავშირის სადამკვირვებლო მისიის (EUMM) საქმიანობა, რომელიც უსაფრთხოების ერთადერთი საერთაშორისო მექანიზმია, დაკავშირებული კონფლიქტურ რეგიონებთან.

ახლა მთავარი კითხვაა, თუ როგორი იქნება ქართულ-რუსული ურთიერთობები პანდემიის შემდეგ. ეს დამოკიდებული იქნება ზოგად ვითარებაზე მსოფლიოში COVID-19-ის დამარცხების შემდეგ და ჩვენი დასავლელი პარტნიორების მზადყოფნაზე გააგრძელონ საქართველოს მხარდაჭერა.

ამ რთულ კითხვებზე პასუხების საძიებლად საჭიროა ანალიზი იმისა, თუ რა გავლენა იქონია უხილავმა ვირუსმა საერთაშორისო პოლიტიკისა და ჩვენი რეგიონის მთავარ აქტორებზე, რა ფორმით გამოვლენ ისინი პანდემიიდან.

ფაქტია, რომ პანდემიამ უდიდესი და სრულიად მოულოდნელი გამოცდის წინაშე დააყენა საერთაშორისო ორგანიზაციები და, ზოგადად, საერთაშორისო ურთიერთობების სისტემა. გაერო და მისი ორგანიზაციები უპრეცედენტო გამოწვევების წინაშე აღმოჩნდნენ. ნაწილობრივ ეს იმით აიხსნება, რომ პანდემიის საწყის ეტაპზე მსოფლიოს წამყვანმა ქვეყნებმა დამოუკიდებლად, ხშირად პარტნიორებთან შეუთანხმებლად დაიწყეს ზომების მიღება, რაც უმთავრესად მეზობლებისგან დისტანცირების ხასიათს ატარებდა. წელს შემოდგომაზე, პირველად მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, გაეროს ტრადიციული გენერალური ასამბლეა მსოფლიოს ლიდერების ფიზიკური მონაწილეობის გარეშე ჩატარდა.

აშშ-მ ღიად გამოხატა უკმაყოფილება მსოფლიოს ჯანდაცვის ორგანიზაციის საქმიანობასთან დაკავშირებით და გადაწყვიტა უარი თქვას მის წევრობაზე. 2018 წელს აშშ-მ ანალოგიური გადაწყვეტილება მიიღო იუნესკო-სთან დაკავშირებით.

ევროკავშირისათვის ეგზისტენციალურ გამოწვევად იქცა დიდი ბრიტანეთის გადაწყვეტილება, დატოვოს ამ ორგანიზაციის რიგები. ამ დაძაბულ ფონზე პანდემიამ კიდევ უფრო დააზარალა ევროკავშირის წევრი ქვეყნების ერთიანობა და სოლიდარობა. თითქოს ყველა თავის საზღვრებში ჩაიკეტა, იმატა ცალკეული ქვეყნების უკმაყოფილებამ გაერთიანების წამყვანი სახელმწიფოების მიმართ.

მიუხედავად იმისა, რომ ბრიუსელსა და ევროკავშირის ქვეყნების დედაქალაქებში მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადაიდგა პანდემიის ეკონომიკური და ფინანსური შედეგების დასაძლევად, ახლო მომავალში გაცილებით მეტი იქნება გასაკეთებელი ევროპული ერთიანობისა და საერთო სულისკვეთების აღსადგენად და გასაძლიერებლად.

საქართველოსთვის უაღრესად მნიშვნელოვანია, თუ რამდენად წარმატებით გადალახავს პანდემიას ჩვენი დიდი მეზობელი და სტრატეგიული პარტნიორი – თურქეთი. ამ ქვეყნის დემოკრატიული ინსტიტუტების შენარჩუნება და გაძლიერება დიდ გავლენას ახდენს რეგიონის ქვეყნებზე, ხოლო თურქეთის კეთილდღეობა – საქართველოს მოსახლეობაზე.

დაძაბულობა მთიან ყარაბაღში, რომელიც პერიოდულად მწვავდება აზერბაიჯანსა და სომხეთს შორის, დიდ საფრთხეს უქმნის რეგიონის სტაბილურობასა და მშვიდობას. 2020 წლის შემოდგომაზე დაპირისპირებულ მხარეებს შორის აქტიური საბრძოლო მოქმედებები მიმდინარეობს. ძნელი წარმოსადგენია, თუ რა დამანგრეველი შედეგები შეიძლება მოჰყვეს ამ კონფლიქტის კიდევ უფრო ესკალაციას. საქართველო ღრმად არის დაინტერესებული, რათა ორმა მეგობარმა და მეზობელმა ქვეყანამ გამონახოს საერთო ენა და საერთაშორისო ჩართულობით, მშვიდობიანი გზით მოგვარდეს ეს მრავალწლიანი პრობლემა. ეს სერიოზული წინაპირობა იქნება სამხრეთ კავკასიის კეთილდღეობისა და პროგრესისათვის.

შეიტანს თუ არა კორექტივებს პანდემია რუსეთის საშინაო და საგარეო პოლიტიკაში?

2020 წლის პირველ კვარტალში ნავთობზე საერთაშორისო ფასების მკვეთრმა შემცირებამ, ხოლო შემდეგ პანდემიით გამოწვეულმა სირთულეებმა ორმაგად დააზარალა რუსეთი. ენერგორესურსების ექსპორტზე ორიენტირებული რუსეთის ეკონომიკა მიმდინარე წელს, ექსპერტთა აზრით, 5-დან 8 პროცენტამდე შემცირდება, რაც სერიოზული გამოწვევა იქნება ქვეყნისათვის.

მიუხედავად მძიმე ეკონომიკური ვითარებისა, პანდემიის შემდგომ პერიოდში რუსეთი, დიდი ალბათობით, შეეცდება შეინარჩუნოს თავისი საგარეო-პოლიტიკური პრიორიტეტები და ბოლო წლებში მოპოვებული საერთაშორისო დივიდენდები. მიმდინარე წლის ივნისის ბოლოს რუსეთში ჩატარებული საყოველთაო კენჭისყრის შედეგები და საკონსტიტუციო ცვლილებების მიღება სამართლებრივად გზას უხსნის პრეზიდენტ პუტინს დიდხანს შეინარჩუნოს საპრეზიდენტო პოსტი. ამგვარად, მას ეძლევა შანსი განახორციელოს ის სტრატეგიული კურსი, რომელსაც პრეზიდენტობის წინა პერიოდში ემსახურებოდა.

ამ სტრატეგიული კურსის ერთ-ერთი პრიორიტეტი კვლავ იქნება რუსეთის სამეზობლოში მოსკოვისათვის ხელსაყრელი გარემოცვის შექმნა და დასავლეთის გავლენის შემცირება. რუსეთი აამოქმედებს ყველა რესურსს, რათა არ დაუშვას ამ რეგიონის ქვეყნების განევრიანება ნატო-ში. ეს მისთვის „წითელი ხაზი“ იყო და, სავარაუდოდ, ასეც იქნება ახლო და საშუალო პერსპექტივაში.

მოსკოვი განაგრძობს ევრაზიული ინტეგრაციის პროექტების განხორციელებას, მაქსიმალურად შეეცდება მათში უკრაინის, მოლდოვის, სამხრეთ კავკასიისა და ცენტრალური აზიის ქვეყნების ჩართვას.

მოსკოვში არა აქვთ ილუზია იმის თაობაზე, რომ პანდემია აიძულებს დასავლეთს შეცვალოს რუსეთის მიმართ მკაცრი პოლიტიკა და მოუხსნას მას სანქციები. ამიტომ კრემლი შეეცდება გამოიყენოს დასავლეთის შიდა პრობლემები. ამასთანავე, რუსეთის დღის წესრიგში კვლავ იქნება დასავლეთთან, კერძოდ, ევროპის ქვეყნებთან ურთიერთობათა მეტ-ნაკლებად ნორმალიზება, ეკონომიკურ და ენერგეტიკულ ასპექტებზე აქცენტების გადატანა.

რუსეთის პოლიტიკის მიმართ ჩვენს პრაგმატულ და ამავე დროს პრინციპულ მიდგომას ალტერნატივა არ აქვს: ქვეყნის ტერიტორიების ოკუპაციას არასდროს შევეგუებით, ხოლო ევროატლანტიკური კურსი სტრატეგიული არჩევანია. ამავე დროს, მომხრე ვართ რუსეთთან დიალოგისა, რადგან დიალოგის ალტერნატივა შეიძლება კვლავ ტრაგიკული ძალადობა იყოს, რაც საბედისწერო შეიძლება აღმოჩნდეს ჩვენი ქვეყნისათვის.

დიალოგი რუსეთთან შეიძლება გაიმართოს ნებისმიერ დონეზე, თუკი ეს რამენაირად წაადგება ოკუპირებულ ტერიტორიებთან დაკავშირებული პრობლემების მოგვარებას.

მოსკოვში აცნობიერებენ, რომ ე. წ. „ახალი რეალობა“ საქართველოსათვის მიუღებელია. თუმცა, ისინი შეეცდებიან სხვადასხვა ბერკეტითა და ფორმით მიგვაჩვიონ აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის „დამოუკიდებლობას“. ამ რთულ ვითარებაში ჩვენი საერთაშორისო პოზიციების დაცვა და დასავლელი პარტნიორების მხარდაჭერის გაძლიერება საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტია.

ეპიდემიოლოგიური სიტუაციის გამოსწორების კვალდაკვალ უნდა დავიწყოთ მუშაობა რუსეთთან საავიაციო მიმოსვლის აღდგენასა და ტურიზმის განახლებაზე. ამისათვის შესაძლებელია ე. წ. პრალის ფორმატის გამოყენება. გარდა წმინდა ეკონომიკური ფაქტორისა, ტურიზმი საქართველოს ეფექტური „რბილი ძალაა“, იგი ჩვენი ქვეყნის მეგობრებისა და თავყანისმცემლების მომრავლებას ემსახურება.

ბოლო წლებში საქართველოს საგარეო ვაჭრობა დადებითი დინამიკით ვითარდებოდა, გაიზარდა ექსპორტი. მის დივერსიფიცირებას ხელს უწყობს თავისუფალი სავაჭრო რეჟიმის წარმატებით ამოქმედება ევროკავშირთან, რომელიც ჩვენი პირველი სავაჭრო პარტნიორია. ასეთივე რეჟიმი მოქმედებს ჩინეთთან, რომელთანაც აგრეთვე პოზიტიური სავაჭრო დინამიკა გვაქვს. აქტიურად მიმდინარეობს მოლაპარაკებები აშშ-სთან თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების გაფორმებასთან დაკავშირებით. ქართველი მენარმეები დაინტერესებული არიან რუსულ ბაზარზე თავიანთი საქმიანობის გაფართოებით. ქართული სახელმწიფოს ვალდებულებაა მხარში ამოუდგეს ქართულ ბიზნესს და მაქსიმალურად დაეხმაროს მას რუსეთთან ვაჭრობისას პრობლემების მოგვარებაში. თუმცა, რისკი ყოველთვის ბიზნესის ნაწილია და ეს განსაკუთრებით რუსეთს ეხება. ჩვენი ბიზნესმენებისთვის არახალია რუსეთის ეს ნაკლებად პროგნოზირებადი სირთულეები.

მიუხედავად ამისა, რუსეთი ჩვენი საექსპორტო პროდუქციის ნაწილის გასაღების ბუნებრივი ბაზარია და ამის უყურადღებოდ დატოვება ყოველგვარ საღ აზრს იქნებოდა მოკლებული. 2013 წლიდან რუსულ ბაზარზე დაახლოებით 2,3 მილიარდი დოლარის ღირებულების ქართული პროდუქცია გავიდა. ეს ჩვენთვის ძალიან დიდი შემოსავალია.

დასავლელ პარტნიორებთან ერთად უნდა მივაღწიოთ პროგრესს ჟენევის საერთაშორისო დისკუსიების პროცესში. ამ თვალსაზრისით, უმნიშვნელოვანესი ნაბიჯი იქნებოდა ევროკავშირის სადამკვირვებლო მისიის (EUMM) მანდატის სრული ამოქმედება, მისი ფუნქციის აღსრულება აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში.

საქართველო ცალმხრივად და პირნათლად ასრულებს საერთაშორისო ვალდებულებას ძალის გამოუყენებლობის შესახებ, როგორც იურიდიული თვალსაზრისით, ასევე პრაქტიკული საქმეებით. ახლა რუსეთის ჯერია ანალოგიური ნაბიჯის გადადგმისა. ქართული დელეგაცია ამ მხრივაც გააგრძელებს მუშაობას ჟენევაში.

ჟენევის დისკუსიების დღის წესრიგის უმნიშვნელოვანესი საკითხია აფხაზეთში დევნილთა დაბრუნების ხელშეწყობა. უნდა მოინახოს გზები აფხაზებთან და ოსებთან პირდაპირი კონტაქტების გასაფართოებლად. ახლო მომავალი გვიჩვენებს, თუ რა დოზით იქნება მზად აფხაზეთის ახალი დე ფაქტო ხელისუფლება, არ შეუშალოს ხელი ამგვარ კონტაქტებს. ერთ-ერთი განსახილველი თემა შეიძლება იყოს საქართველოს ხელისუფლების ინიციატივა „ნაბიჯი უკეთესი მომავლისკენ“, რომლის მიზანია ჰუმანიტარული სიტუაციის გაუმჯობესება და საოკუპაციო ხაზის გასწვრივ მცხოვრებ ადამიანებს შორის საქმიანი კავშირების ხელშეწყობა.

იმედია, კაცობრიობა დაძლევის პანდემიას და ნელ-ნელა ცხოვრება ნორმალურ კალაპოტს დაუბრუნდება. თუმცა, დიდი ილუზია იქნებოდა იმის წარმოდგენა, რომ პოსტპანდემიური სამყარო უფრო ჰარმონიული იქნება, ვიდრე ვირუსის გამოჩენამდე იყო.

დიდ კრიზისებს დიდი შედეგები მოჰყვება, ხშირად – არაპროგნოზირებადი. რეალურად, ჯერ უცნობია, თუ რა დრო დასჭირდება მსოფლიოს ეკონომიკის რეაბილიტაციას და რა შედეგებს გამოიღებს უახლოეს წლებში მიმდინარე უპრეცედენტო კრიზისი.

პანდემიის დასრულების შემდეგ ჩვენ „აღმოვაჩინეთ“, რომ არსად გამქრალა საერთაშორისო ტერორიზმი. პირიქით, შეიძლება მან ძალებიც კი მოიკრიბა. მედიის ყურადღება კვლავ დაუბრუნდება მსოფლიოს კონფლიქტურ რეგიონებს, ახლო აღმოსავლეთს, ავღანეთს, ბირთვული იარაღის გაუვრცელებლობის პრობლემას, გაზრდილ სიღარიბესა და მილიონობით დამშეულ ბავშვს.

ასე რომ, ჩვენს ქვეყანას წინ რთული ეპოქა, რთული სამყარო და რთულ რუსეთთან მეგობლობა ელის.

ზურაბ აბაშიძე არის საქართველოს პრემიერ-მინისტრის სპეციალური წარმომადგენელი რუსეთის ფედერაციასთან ურთიერთობების საკითხებში. იგი არის ქართული ენციკლოპედიის სამეცნიერო რედაქციის მთავარი რედაქტორი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, პოლიტიკის მეცნიერებათა დოქტორი. იყო საქართველოს საგანგებო და სრულუფლებიანი ელჩი რუსეთის ფედერაციაში, ევროკავშირთან და ნატო-სთან საქართველოს მისიების ხელმძღვანელი.

კოტე ზალდასტანიშვილი, არჩილ გეგეშიძე, დავით კოტარია, ოთარ ბერძენიშვილი, რევაზ გაჩეჩილაძე, ვლადიმერ ჭანტურია - ამბასადორიალი, თბილისი, 2014, © საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო. **Kote Zaldastanishvili, Archil Gegeshidze, David Kotaria, Otar Berdzenishvili, Revaz Gachechiladze, Vladimer Chanturia - Ambassadorial, Tbilisi, 2014, © Ministry of Foreign Affairs of Georgia.**

ქართულ-აფხაზური და ქართულ-ოსური ურთიერთობების ტრანსფორმაცია კანდემიის კონტექსტში

არჩილ გეგეშიძე

საერთაშორისო ორგანიზაციების კოლექტიური ავტორიტეტი აუცილებელი პირობაა საქართველოში არსებული კონფლიქტების ტრანსფორმაციის პროცესის დასაწყებად და წარმატებით განსახორციელებლად

ორ ათწლეულზე მეტია, ვერაფრით ხერხდება საქართველოში არსებული ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტების მოგვარება. გამოსავლის ძიებაში ჩართული პოლიტიკოსები, ავტორიტეტული საერთაშორისო ორგანიზაციები (გაერო, ევროკავშირი, ეუთო), სამოქალაქო საზოგადოების აქტივისტები, აკადემიური წრეების საუკეთესო წარმომადგენლები და დონორი ორგანიზაციები ამაოდ ცდილობენ პროგრესის მიღწევას. მთავარი წყარო, რაც კონფლიქტის მხარეებს შორის არსებულ დაპირისპირებას ასაზრდოებს, ოპონენტების ერთმანეთისგან რადიკალურად განსხვავებული ხედვაა, რასაც სპეციალისტები ნაციონალური პროექტების შეუთავსებლობასაც უწოდებენ. ამიტომაც არის, რომ ერთადერთი სამშვიდობო პლატფორმა – „ვენევის საერთაშორისო დისკუსიები“ – შედეგს ვერ იძლევა. ვერც სამოქალაქო სექტორის ეგიდით ნდობის აღდგენისკენ მიმართულმა ძალისხმევამ დაახლოვა მხარეები. მეტიც, 2010 წლიდან მოქმედმა რეფერალური მომსახურების სახელმწიფო პროგრამამ, რომელიც ჯანდაცვის უფასო სერვისების მიწოდებას გულისხმობს და რომლითაც დღემდე აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დაახლოებით 15 ათასამდე მაცხოვრებელმა ისარგებლა, ჯერ ვერ მოახდინა გარდატეხა საზოგადოებრივ ცნობიერებაში. შედეგად, ქართველების სახით „მტრის ხატი“ კვლავ შენარჩუნებულია. თავის მხრივ, განდგომილი ტერიტორიების სტატუსთან დაკავშირებული ქართულ-რუსული დაპირისპირება დამატებით ამძიმებს ვითარებას. ყოველივე ამის გამო კი, კონფლიქტების მოგვარების შესაძლებლობა თვალსაწიერ მომავალში თითქმის ნულოვანია. არადა, შექმნილი ვითარება, რაც 2008 წლის მოვლენების შემდეგ ჩამოყალიბდა, რთულად ასატანი ხდება და მძიმე ტვირთად აწევს საზოგადოებას და მთელ სახელმწიფოს. ვითარების სირთულეს განსაკუთრებით ამძაფრებს ქართულ-აფხაზური და ქართულ-ოსური კონფლიქტების ძალადობრივი ხასიათი. იგულისხმება დე ფაქტო

ადმინისტრაციების მიერ გამყოფი ხაზების გასწვრივ ადამიანთა გადაადგილების შეზღუდვა, ასევე საქართველოს მოქალაქეების გატაცების, დატყვევების, წამებისა და მკვლელობის შემთხვევები. აღსანიშნავია, აგრეთვე, „ბორდერიზაციის“ სახელით ცნობილი თბილისის მიერ კონტროლირებადი ტერიტორიების მცოცავი ანექსია.

კონფლიქტის საფასური

გარდა იმისა, რომ დღევანდელ პირობებში არსებული კონფლიქტების ყოვლისმომცველი დარეგულირება შეუძლებელი ამოცანაა, თავად კონფლიქტების ხსენებული ძალადობრივი ხასიათი დიდ ფასად უჯდება ყველა დაინტერესებულ მხარეს. გაჭიანურებული კონფლიქტების საფასური მრავალგანზომილებიანია და განსხვავდება თითოეული დაინტერესებული მხარის შემთხვევაში. ასე, მაგალითად, ეკონომიკური ხასიათის საფასური აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთისთვის გარედან შემოღობილი ინვესტიციების დეფიციტია, რაც ზოგადი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მთავარი მუხრუჭია. საქართველოსთვისაც მნიშვნელოვანია კონფლიქტების გამო არშემოღობილი (დაკარგული) უცხოური ინვესტიციები, თუმცა, აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთისგან განსხვავებით, ამ ფაქტორს ეგზისტენციური ხასიათი არა აქვს. სამაგიეროდ, საქართველოსთვის კონფლიქტებს საგარეო-პოლიტიკური ფასიც აქვს იმ თვალსაზრისით, რომ მათი მოუგვარებლობა შემაფერხებელი ფაქტორია ქვეყნის ევროპული და ევროატლანტიკური ინტეგრაციის გზაზე. საერთაშორისო ორგანიზაციებიც „ზარალბენ“ კონფლიქტების მოუგვარებლობით იმ რეპუტაციული ხასიათის საფასურის გამო, რისი გადახდაც მათ უწევთ. ამ მხრივ ნიშანდობლივია ევროკავშირის მაგალითი: მაშინ, როდესაც ევროკავშირი აქტიურად უჭერს მხარს თბილისის მიერ წარმოდგენულ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის არაღიარების პოლიტიკას, მან ვერაფრით მოახერხა ამ თვითაღიარებულ რესპუბლიკებთან სათანადო ჩართულობა, მიუხედავად დეკლარირებული „ჩართულობისა და არაღიარების“ პოლიტიკისა. ეს კი ამცირებს ნდობას ევროკავშირის ვალდებულებების მიმართ. თავის მხრივ, დონორ ორგანიზაციებს სულ უფრო უცრუვდებათ იმედი ნდობის აღდგენაზე ორიენტირებული მრავალმილიონიანი პროგრამების განხორციელების ფონზე ხელშესახები შედეგების არარსებობის გამო. ყველაზე მაღალ საფასურს კი კონფლიქტის უშუალო მხარეები იხდიან. ეს საფასური სოციალურ-კულტურული ბუნებისაა და უკავშირდება ერთმანეთის მიმართ გაუცხოებას, ერთი მხრივ, ქართულ სამოგადოებასა და, მეორე მხრივ, აფხაზურ და სამხრეთ ოსურ სამოგადოებებს შორის. თუ არ შეჩერდა, ეს პროცესი მომავალში შერიგების ყოველგვარ პერსპექტივას გააქრობს.

რა უნდა შეიცვალოს?

აფხაზურ და სამხრეთოსურ სამოგადოებებთან ურთიერთობების გრძელვადიანი პერსპექტივის თვალსაზრისით, სულ უფრო ცხადი ხდება, რომ აუცილებელია შექმნილი არახელსაყრელი კონტექსტი ისე შეიცვალოს, რომ შესაძლებელი გახდეს დაპირისპირებულ მხარეებს შორის რაიმე სახის კონსტრუქციული პროცესის დაწყება. ამასთან დაკავშირებით ბოლო პერიოდში სამოქალაქო სექტორის წარმომადგენლებს შორის სულ უფრო მეტად იკიდებს

ფეხს მოსაგრება საქართველოში კონფლიქტების ტრანსფორმაციის საჭიროების შესახებ. აქვე განვმარტავთ, რომ იგულისხმება კონფლიქტების რეალური ტრანსფორმაცია და არა ტრანსფორმაციაზე ორიენტირებული ამაო ძალისხმევა, რაზეც ნაშრომის დასაწყისში იყო საუბარი. სხვაგვარია ისტებლიშმენტის დამოკიდებულება ხსენებულ საკითხთან. დამკვიდრებული აზრია, რომ ხელისუფლება უკვე დგამს სათანადო ნაბიჯებს ქართულ-აფხაზური და ქართულ-ოსური ურთიერთობების ტრანსფორმაციისთვის. კერძოდ, მიიჩნევენ, რომ ჯანდაცვის რეფერალურ პროგრამას და სამშვიდობო ინიციატივას „ნაბიჯი უკეთესი მომავლისკენ“ უკვე მოაქვს შედეგები, მიუხედავად იმისა, რომ, ხელისუფლებისვე განცხადებით, რუსული ოკუპაციის პირობებში ეს არის მაქსიმუმი, რაც ქართულ მხარეს შეუძლია შესთავაზოს მასთან დაპირისპირებულ მხარეებს.¹ ვითარების ასეთი შეფასება ირიბად გულისხმობს, რომ აღნიშნული კონსტრუქციული პროცესი უკვე დაწყებულია.

ქართულ საზოგადოებაში, მათ შორის, საექსპერტო წრეებში, ამგვარი შეგრძნება არ არის. 2008 წელს შეწყვეტილი სამშვიდობო პროცესის ნაცვლად გვაქვს ვითარება, სადაც კონფლიქტის მხარეებს შორის ურთიერთობები კვლავ ანტაგონისტურია, ძალადობრივი ხასიათისა, ახალ თაობებს შორის გაუცხოება კი გრძელდება და ღრმავდება. ასეთ ფონზე, სამწუხაროდ, ჯერაც არ არსებობს ერთიანი ხედვა იმ საწყისი ნაბიჯების შესახებ, რაც, ქართულ-აფხაზური და ქართულ-ოსური ურთიერთობების სირთულის მიუხედავად, არსებული კონტექსტის პოზიტიური ცვლილების მეტად რთულ პროცესს ადგილიდან დაძრავდა. ამის შესასწავლად წინა წლებში რამდენიმე კვლევა ჩატარდა,² რომლებმაც აჩვენა ურთიერთობების ტრანსფორმაციის საჭიროება, თუმცა იმდროინდელ კონტექსტში ქმედითი ნაბიჯების გადადგმის შესაძლებლობა ვერ გამოიკვეთა. აღსანიშნავია, რომ იმხანად, ახლად მომხდარი 2008 წლის მოვლენების ფონზე, საექსპერტო წრეებიც არ იყვნენ მზად ურთიერთობების ტრანსფორმაციის მკაფიო ხედვის ჩამოყალიბებისთვის, არათუ კონკრეტული ნაბიჯების განსაზღვრისთვის. ეს თემა არ იყო მეინსტრიმული დისკურსის ნაწილი. დღეს, როდესაც მეტი საშუალებაა და, შესაბამისად, მზადყოფნა ვითარების გადასაზრებლად, დღის წესრიგში კვლავ დგება ქართულ-აფხაზური და ქართულ-ოსური ურთიერთობების ტრანსფორმაციის გზების გამოძებნა. ამიტომაც არის, რომ ბოლო პერიოდში ამ მიმართულებით ძალისხმევაც განახლდა. ასე, მაგალითად, ხელისუფლებამ ძლიერი პოლიტიკური ნების გამოვლენით სცადა ქმედითი ნაბიჯი გადაედგა. კერძოდ, შემუშავდა ზემოხსენებული სამშვიდობო ინიციატივა „ნაბიჯი უკეთესი მომავლისკენ“, რაც პარლამენტსა და სხვადასხვა უწყებას შორის უპრეცედენტო თანამშრომლობის შედეგი იყო. სხვა საკითხია, რომ მხოლოდ ინიციატივა, როგორც ასეთი, საკმარისი არ აღმოჩნდა, რადგან მის სრულფასოვნად განსახორციელებლად მთელი რიგი სხვა ნაბიჯებია გადასადგმელი, რაც შიდა და გარე ფაქტორებისგან შემდგარი კონტექსტის შეცვლასთან არის დაკავშირე-

1. სახელმწიფო მინისტრის ქ. ციხელაშვილის სატელევიზიო გამოსვლა, POS TV, 10 ივნისი, 2020 წ.

2. A.Gegeshidze, I.Haindrava, *Prospects for the Transformation of the Georgian-Abkhaz Conflict, Transformation of the Georgian-Abkhaz Conflict: Rethinking the Paradigm*, Conciliation Resources, 2011, გვ.37-40; *Paths to peace? A survey of public attitudes towards potential transformation of the Georgian-Abkhaz conflict*, Georgian findings, Conciliation Resources, 2013.

ბული. ხსენებული ფაქტორები სხვადასხვა ბუნებისაა და თითოეული მათგანი კონფლიქტის ტრანსფორმაციაზე სხვადასხვა მიმართულებით ახდენს გავლენას. წინამდებარე წერილის ფარგლებში შეუძლებელია ყველას ჩამოთვლა, მაგრამ თვალსაჩინოებისთვის რამდენიმე ფაქტორს მოკლედ მიმოვიხილავთ:

1. ქართული საზოგადოება და მმართველი ელიტა ერთგვარად შეგუებულია იმ ფაქტს, რომ კონფლიქტების ყოვლისმომცველი მოგვარება შეუძლებელია და, საუკეთესო შემთხვევაში, შორეული პერსპექტივის საქმეა. შესაბამისად, ყველა შეგუებულია იმას, რომ თუკი რამ საფასური ახლავს კონფლიქტს, ეს საფასური უნდა იყოს გადახდილი. ამავდროულად, ნაკლებადაა გაცნობიერებული, თუ რაოდენ მაღალია ეს საფასური და დროთა განმავლობაში რამდენად სახიფათო ხდება ამ საფასურის გადახდის გაგრძელება. პირველ რიგში, ეს, ერთი მხრივ, ქართულ საზოგადოებასა და, მეორე მხრივ, აფხაზურ/ოსურ საზოგადოებებს შორის მიმდინარე სოციალურ-კულტურულ გაუცხოებას ეხება, რაც სულ უფრო ღრმავდება და შეუქცევად ხასიათს იღებს.
2. კონფლიქტების ტრანსფორმაციას ხელისუფლების მხრიდან სტიმულირება სჭირდება გაბედული და ნოვატორული ნაბიჯების სახით, მათ შორის, ოკუპირებული ტერიტორიების მიმართ არსებული შემზღუდველი პოლიტიკის მოდიფიცირება. ამგვარი ნაბიჯები კი არ გადადგმულა. ხელისუფლების თავშეკავებული პოზიცია, ძირითადად, ორი შემთხვევებით გათვალისწინებულია: ა) ხელისუფლება ვარაუდობს, რომ ამგვარი ნაბიჯების შედეგად შეიძლება „პროცესი ხელიდან გაექცეს“ და დასავლეთმა (მთავრობებმა, ევროკავშირმა და სხვ.) შეარბილოს საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის მხარდაჭერის (შესაბამისად, არალიარების) პოლიტიკა; ბ) მძაფრი შიდაპოლიტიკური პოლარიზაციის პირობებში, ნებისმიერი „ნოვატორული ნაბიჯი“ შესაძლოა თავის სასარგებლოდ გამოიყენოს „ჩასაფრებულმა ოპოზიციამ“ და არჩევნების წინ მმართველ პარტიას პრობლემები შეუქმნას ლეგიტიმაციის თვალსაზრისით.
3. მმართველი ელიტის დამოკიდებულებასთან ერთად, არანაკლებ მნიშვნელოვანია, რა დამოკიდებულება აქვს კონფლიქტის ტრანსფორმაციის საკითხთან ქართულ საზოგადოებას. საზოგადოებაში არსებობს გარკვეული შიში, სტერეოტიპები, მითები, რომლებიც, სავარაუდოდ, ხელის შემშლელი შეიძლება აღმოჩნდეს კონფლიქტების ტრანსფორმაციის პროცესისთვის. ხსენებული წარმოდგენების საფუძველზე ცალკეული სოციალური ჯგუფები აგრესიასაც კი ავლენენ ოპონენტი საზოგადოების მიმართ, რაც დროდადრო სოციალურ ქსელებშიც ჩანს. როგორც ხდება ხოლმე, ხშირად ეს სხვადასხვა შიში თუ სტერეოტიპი ცრუ ანალიზს ეფუძნება ან ძველად არსებული კონტექსტის გადმონაშთია და დღევანდელ ვითარებაში უკვე უსაფუძვლოა. მიუხედავად ამისა, ეს შიში და სტერეოტიპები არსებობს და ხელს უშლის ქართულ საზოგადოებაში აფხაზებისა და ოსების მიმართ ტოლერანტობის სათანადო განცდის ჩამოყალიბებას.
4. რუსეთის ფაქტორი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გარემოებაა, რომელიც კონფლიქტების ტრანსფორმაციის შესაძლებლობაზე ახდენს გავლენას. ბევრი ვარაუდობს, რომ კონფლიქტის მხარეებს შორის ურთიერთობების აღდგენა რუსეთის ინტერესებში არ შედის და მას ამ საქმეში ნებისმიერ დროს შეუძლია ხელის შეშლა. ამისთვის რუსეთს

უამრავი ბერკეტი აქვს. ამავე დროს, ანალოგიის გზით, პოსტსაბჭოთა სივრცეში მოლ-დოვა/დნესტრისპირეთის მაგალითს თუ გამოვიყენებთ, რუსეთს ხელი არ შეუშლია ურთიერთობების ტრანსფორმაციისთვის, ვინაიდან ამაში ვერ ხედავდა საკუთარი სტრატეგიული ინტერესების შელახვის საფრთხეს. რადგანაც საქართველოში არსებული კონფლიქტების შემთხვევაში უცნობია, როგორი იქნება რუსეთის რეაქცია, ეს ბუნდოვანება კონფლიქტების ტრანსფორმაციის იდეისადმი უფრო სკეპტიციზმს აძლიერებს, ვიდრე ენთუზიზმს.

5. აფხაზურ და სამხრეთოსურ საზოგადოებებს და მმართველ ელიტებს, რუსული ოკუპაციისა და ინტენსიური ანტიქართული პროპაგანდის გავლენით, უჭირთ ქართულ მხარესთან კონფრონტაციის შერბილებამე ფიქრი. მიუხედავად იმისა, რომ ე.წ. დამოუკიდებლობის აღიარებამ ვერ მოიტანა რეალური კეთილდღეობა, ამ საზოგადოებებში არ მიმდინარეობს მსჯელობა ქართულ მხარესთან ურთიერთობების გაუმჯობესების მიზანშეწონილობის თაობაზე. ახალი ხელისუფლება (ბჟანიას გუნდი) ერთგვარი გამონაკლისია, რომელიც საჯაროდ ლაპარაკობს ქართულ მხარესთან საჭირობო საკითხებზე დიალოგის აუცილებლობაზე. ამგვარი დიალოგის „შესაძლებლობის ფანჯარა“ ხანმოკლე რომ არ აღმოჩნდეს, საჭიროა ადგილობრივ პოლიტიკურ სპექტრში ხსენებულ საკითხთან დაკავშირებით პოზიციების კონსოლიდაცია. გასათვალისწინებელია რუსეთის ფაქტორიც, რომელიც, სავარაუდოდ, არ იქნება კონსტრუქციული. ასეთ ვითარებაში არსებითი მნიშვნელობა აქვს ქართულმა მხარემ ამ მიმართულებით ადეკვატური ნაბიჯები გადადგას და, რაც მთავარია, მესამე მხრიდან პროცესს ჰქონდეს ხელშეწყობა.
6. კონფლიქტის მხარეებს შორის ნდობა პრაქტიკულად გამქრალია და ამიტომ ურთიერთობების აღსადგენად რაიმე სახის პოზიტიური პროცესის დაწყებას მესამე მხარის ხელშეწყობა სჭირდება. ამგვარი ფასილიტატორის როლის შესრულება დღეს საერთაშორისო ორგანიზაციების ისეთ კონსორციუმს შეუძლია, როგორიცაა ევროკავშირის, გაეროსა და ეუთო-ს ერთობა. მათი კოლექტიური ავტორიტეტი და დიპლომატიური რესურსები აუცილებელი პირობაა საქართველოში არსებული კონფლიქტების ტრანსფორმაციის პროცესის დასაწყებად და წარმატებით განსახორციელებლად, მათ შორის, რუსეთის მხრიდან შესაძლო ობსტრუქციის შესაკავებლადაც. ასევე დიდი მნიშვნელობა აქვს მათი მხრიდან, ტრანსფორმაციის მიმართულებით, ქართულ პოლიტიკურ სპექტრში ერთიანი პოზიციის შემუშავების ხელშეწყობას და ამით მმართველი პარტიის ზემოხსენებული ერთ-ერთი შემადგერხებული გარემოების განეიტრალებას. ჯერჯერობით ამგვარი პროაქტიური როლის შესრულების მზადყოფნა საერთაშორისო ორგანიზაციებში არ ჩანს.

პანდემია და კონფლიქტების ტრანსფორმაციის პერსპექტივა

COVID-19-ის პანდემიის გამოცხადებასთან ერთად გაჩნდა მოლოდინი, რომ საერთო განსაცდელთან გამკლავების მიზნით კონფლიქტის მხარეებს შორის თანამშრომლობა თუ ურთიერთდახმარება აუცილებელად მოხდებოდა და, შედეგად, კონფრონტაციის მუხტი

შემცირდებოდა. მეტიც, ბევრი ვარაუდობდა, რომ „ზოგი ჭირი მარგებელიას“ პრინციპით საფუძველი ჩაეყრებოდა ქართულ-აფხაზური და ქართულ-ოსური ურთიერთობების დათბობას. ეს მოლოდინი გამართლდა, მაგრამ ნაწილობრივ. საქართველოს მთავრობამ, საერთაშორისო ორგანიზაციებთან თანამშრომლობით, ჰუმანიტარული ტვირთის რამდენიმე პარტია შეიტანა აფხაზეთში. მსგავსი აქციები განხორციელდა საქართველოს ცალკეული პოლიტიკური პარტიების ეგიდითაც. ასევე გაიმართა ქართველი და აფხაზი ეპიდემიოლოგების ონლაინ-კონსულტაციები. სამწუხაროდ, სამხრეთ ოსეთის ხელმძღვანელობამ ანალოგიურ შეთავაზებაზე კატეგორიული უარი განაცხადა. თუმცა აღსანიშნავია, რომ მარტის თვიდან მოყოლებული მიმდინარეობდა ორივე ოკუპირებულ რეგიონთან ეპიდემიოლოგიური ვითარების შესახებ ინფორმაციის გაცვლა. მიუხედავად ამისა, ამ ნაშრომზე მუშაობის პერიოდში ე.წ. საზღვრები ორივე ოკუპირებულ ტერიტორიასთან ჩაკეტილი იყო. კვლავ არ ფუნქციონირებდა ინციდენტების პრევენციისა და რეაგირების მექანიზმი (IPRM). მუშაობდა მხოლოდ „ცხელი ხაზი“, თუმცა შეინიშნებოდა ამ სტატუს-ნეიტრალური მექანიზმის პოლიტიზების მცდელობები დე ფაქტო ხელისუფლებების მხრიდან.³

სხვა რაიმე ხელშესახებ ტენდენციამ საუბარი ნაადრევია, ჯერ ერთი, იმიტომ, რომ დასკვნების გამოსატანად საკმარისი დრო არ გასულა. მეორე, აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში ჯერჯერობით შენარჩუნდა იმგვარი ეპიდემიოლოგიური ვითარება, რომ არ დამდგარა თბილისის მხრიდან სასიცოცხლო მნიშვნელობის მასშტაბური დახმარების განევის საჭიროება. არადა, ამგვარი დახმარება, სავარაუდოდ, აფხაზეთში ქართული მხარის მიმართ მაღლიერების განცდას გააჩენდა. მესამე, საქართველოში მოახლოებული საპარლამენტო არჩევნების წინ ოფიციალური თბილისი თავს იკავებს აქტიური კავშირებისგან დე ფაქტო ადმინისტრაციებთან და მხოლოდ საჯარო განცხადებებით შემოიფარგლება. შესაბამისად, აფხაზური მხარისგან მომდინარე დიალოგის ინიციატივაზე პრაქტიკული შემხვედრი ნაბიჯები ჯერ არ ჩანს. თუმცა, ზოგადი განწყობა პოზიტიურია და უნდა ვივარაუდოთ, რომ საპარლამენტო არჩევნების შემდეგ, თუნდაც არასაჯარო არხებით, ამგვარი დიალოგი გაიმართება. თუკი დიალოგი სისტემატურ ხასიათს მიიღებს და კონსტრუქციულ ფორმატად ჩამოყალიბდება, შეიძლება მივიჩნიოთ, რომ პანდემიამ, პირდაპირ თუ არა, ირიბად მაინც, ხელი შეუწყო კონფლიქტური ურთიერთობების ტრანსფორმაციის პროცესის დაწყებას.

არჩილ გეგეშიძე არის ლევან მიქელაძის სახელობის ფონდის აღმასრულებელი დირექტორი, გეოგრაფიის მეცნიერებათა დოქტორი. იგი იყო საქართველოს საგანგებო და სრულუფლებიანი ელჩი ამერიკის შეერთებულ შტატებში, საქართველოს პრეზიდენტის მთავარი მრჩეველი საგარეო პოლიტიკის მიმართულებით, სახელმწიფოს მეთაურის თანაშემწე ქვეყნის უსაფრთხოების საკითხებში.

3. საქართველოს უშიშროების სამსახურის ანალიტიკური დეპარტამენტის დირექტორის მოადგილის (ირაკლი ანთაძე) საექსპერტო წრეებთან ონლაინ-შეხვედრაზე გაკეთებული განცხადება (14.07.2020).

საქართველო გაყოფილი ხაზებისა და პანდემიის პირობებში

ქეთევან ციხელაშვილი

*ღრმად მწამს, რომ საქართველოს
შუაგულში აღმართული მავთულხლართები
არამდგრადია და დაიშლება*

პანდემიით გამოწვეული კრიზისი ყველას და ყველაფერს შეეხო. თუმცა იქ, სადაც გლობალურ გამოწვევას ხელოვნურად შექმნილი პრობლემები ემატება, ყოველდღიურობის ტვირთი ორმაგად მძიმეა.

2020 წლის გაზაფხულზე, პანდემიის კრიტიკულ ფაზაში, მაშინ, როცა ყველა ძალისხმევა საშიში ვირუსისგან თავდაცვაზე იყო მიმართული, შიდა ქართლის სოფელ ტახტისძირში საკუთარ სამეურნეო მიწებზე წვდომადაკარგული 11 მოსახლისათვის ალტერნატიული სარჩო-საბადებლის მოძიებით ვიყავით დაკავებული და სწორედ ამ მძიმე პერიოდში რუსეთის საოკუპაციო ძალებმა 14 სოფელში ახალი ბარიკადები აღმართეს და კიდევ უფრო მეტი ადამიანი დააბარალეს.

დღეს 100 კილომეტრამდე მავთულხლართით და ღობეებით გაყოფილ სოფლებში 50 ათასამდე ადამიანი ცხოვრობს. რამდენიმე მეტრის დაშორებით მცხოვრები მეზობლები და ნათესავები წლებია ერთმანეთს ხელს ვერ ართმევენ, სალოცავებსა და სასაფლაოებზე ვერ გადადიან, საკუთარ სამეურნეო ნაკვეთებს ვერ ამუშავებენ. ვინც ნებსით თუ უნებლიეთ დაბრკოლებების გადალახვას შეეცდება, უკანონოდ აკავებენ. რუსული სასაზღვრო ძალების მონაცემებით, 2017 წელს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან სამჯერ მეტი, 2018 წელს ხუთჯერ მეტი, ხოლო 2019 წელს ექვსჯერ მეტი ადამიანი დააკავეს დანარჩენ საქართველოში გადმოსვლის მცდელობისას, ვიდრე პირიქით. ამ მახინჯი პრაქტიკით განსაკუთრებით სწორედ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მცხოვრები მოსახლეობა ზარალდება. რუსულ ოკუპაციას ასეთი მძიმე, აბსურდული და გროტესკული სახე აქვს, არალეგიტიმური და არაპუმანური.

მაღალია კონფლიქტის ადამიანური ფასი. მაშინ, როცა საქართველოს ტერიტორიების 20 პროცენტზე მეტი ოკუპირებულია, მოსახლეობის 15 პროცენტი, მათ შორის, დევნილები,

მავთულხლართების პირისპირ თუ ამ მავთულხლართების მიღმა მცხოვრები ადამიანები, ყოველდღიურად განიცდიან მიმდინარე რუსული ოკუპაციის და გადაუჭრელი კონფლიქტის მძიმე წნეხს.

ვითარება არც „გაყინულია“ და არც სტატიკური, როგორც ხანდახან მოიხსენიებენ საერთაშორისო დისკურსში. პროცესები საკმაოდ დინამიკურია, დინამიკა კი – არასახარბიელო. რეგულარულია სხვადასხვა პროვოკაციული ქმედებები, იყო ყველაზე მძიმეც – ადამიანის სიცოცხლის ხელყოფა, როგორც ეს ოთხი ახალგაზრდის – დავით ბაშარულის, გიგა ოთხოზორიას, არჩილ ტატუნაშვილის და ირაკლი კვარაცხელიას შემთხვევებში მოხდა. დამნაშავეთა დაუსჯელობა ახალ დანაშაულს უწყობს ხელს. 2020 წლის აგვისტოში ცხინვალის იზოლატორში, ამჯერად ეთნიკურად ოსი ახალგაზრდა ინალ ჯაბიევი, სავარაუდოდ, ცემით და წამებით მოკლეს, რამაც ადგილობრივი მოსახლეობა ქუჩის საპროტესტო აქციებზე გამოიყვანა და ბევრს გაახსენა სასტიკად ნანამები არჩილ ტატუნაშვილი. გასაპროტესტებელი კი ისედაც ბევრი დაუგროვდათ უმძიმეს ყოფაში, რაც COVID-19-ით გამოწვეული კრიზისის ფონზე კიდევ უფრო გამოიკვეთა.

მავთულხლართებით სრულად იზოლირებულ ცხინვალის რეგიონში, საკვები პროდუქტისა და მედიკამენტების დეფიციტის პირობებში, ადგილობრივ სააფთიაქო მაღაზიებში არაერთი „რეიდი“ მოეწყო დიდი ძალისხმევით შეტანილი პირველადი სამედიცინო პრეპარატების კონფისკაციის მიზნით, მათზე ქართული წარწერების გამო. არც პანდემიის და არც მკაცრი ზამთრის პერიოდში, როცა გარესამყაროსთან ერთადერთი ალტერნატიული დამაკავშირებელი როლის გვირავი ხელოვნური თუ ბუნებრივი მიზეზებით ჩაიკეტა და რეგიონის მომარაგება სრულიად შეწყდა, ე.წ. გადასასვლელი პუნქტები არ გახსნილა. ადგილზე ჰუმანიტარული კრიზისია. მოსახლეობა კი ფაქტობრივად არის რეჟიმის მძევალი, რაც განსაკუთრებით მძიმედ ახალგორში მცხოვრებ ქართველებზე აისახება, რომელთაც, აფხაზეთში გალის მოსახლეობის მსგავსად, შეზღუდული აქვთ არაერთი ფუნდამენტური უფლება და თავისუფლება. ტრაგიკულია, რომ ერთი წლის განმავლობაში 15 ადამიანის სიცოცხლე შეეწირა საოკუპაციო რეჟიმის უარს და დანაშაულებრივ სიჯიუტეს, რამაც არ მისცა კრიტიკული სამედიცინო დახმარების საჭიროების მქონე ამ პირებს საქართველოს კონტროლირებად ტერიტორიაზე დროულად გადასვლის შესაძლებლობა.

აღსანიშნავია, რომ წლების განმავლობაში, ისევე, როგორც პანდემიის პირობებში, საქართველოს სახელმწიფოს არც ერთი დღით არ შეუწყვეტია უფასო სამედიცინო მომსახურების გაწევა ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მაცხოვრებლებისათვის. მათი რიცხვი, ვინც საოკუპაციო რეჟიმის მიერ დანესებული შეზღუდვების მიუხედავად, მაინც ახერხებს საქართველოს კონტროლირებად ტერიტორიაზე გადმოსვლას, COVID-19-ის ფონზე უკვე რამდენიმე ასეულს შეადგენს ორივე რეგიონიდან, ხოლო წლების განმავლობაში ათასობითაა.

ცალკე აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ აფხაზეთის მიმართულებით, პანდემიის საწყის ეტაპზევე არაერთი არაფორმალური არხის გამოყენებით შედგა თანამშრომლობა, შესაბამისი ინფორმაციის, გამოცდილების, სამედიცინო პრეპარატებისა და აღჭურვილობის გაზიარება, რაც განსაკუთრებული ჩაკეტილობის გამო ცხინვალის რეგიონის მიმართულებით დიდწილად იზღუდება.

კოტე ზალდასტანიშვილი - საოკუპაციო ხაზთან, ხურვალეთი, 2015, © საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო. **Kote Zaldastanishvili - At the occupation line, Khurvaleti, 2015, ©Ministry of Foreign Affairs of Georgia.**

კრიზისმა მეტად გამოიტანა სააშკარაოზე ის, რომ ხელოვნური ბარიკადების მიღმა, წლიდან წლამდე მძაფრდება რუსიფიკაციის ღია საფრთხის აღქმა ადგილობრივ მოსახლეობაში.

საქართველოს რეგიონების ე.წ. დამოუკიდებლობის „აღიარება“ რუსეთზე სრული დამოკიდებულების „გამოცხადებული ქრონიკის“ ათვლის წერტილად იქცა. რეგიონებში შეზღუდულია საერთაშორისო წვდომა. ტერიტორიები მზარდად იზოლირებული და გასამხედროებული ხდება. ოკუპირებულ რეგიონებში მძიმდება ვითარება და თანდათან მცირდება მოსახლეობა – ცხინვალის რეგიონი 80 პროცენტით და აფხაზეთი კი თითქმის 70 პროცენტით დაცლილია კონფლიქტამდე მცხოვრები მოსახლეობისგან. უმეტესობა დევნილია საკუთარი სახლიდან, ბევრი კი იძულებული გახდა დაეტოვებინა ადგილსამყოფელი მძიმე ჰუმანიტარული ვითარებისა და განვითარების პერსპექტივის არქონის გამო. ერთადერთი მზარდი სეგმენტი რუსული სამხედრო კონტინგენტია, რომელიც დღეს კარგად შეიარაღებულ

10 ათასზე მეტ სამხედრო მოსამსახურეს, მასშტაბურ სამხედრო ბაზებს, წელიწადში 130-ზე მეტ სხვადასხვა მნიშვნელოვან სამხედრო წვრთნასა და მანევრს მოიცავს, რომელთა შესაძლებლობების რადიუსი და, შესაბამისად, უსაფრთხოების რისკები, მნიშვნელოვნად სცდება ერთი საზოგადოების, ერთი ქვეყნის მასშტაბებს და ევროპული უსაფრთხოების გამოწვევას წარმოადგენს.

ამ პირობებში, განსაკუთრებით ცხინვალის რეგიონი, დღეისათვის იქ მცხოვრები 20 ათასი ადამიანით, გასამხედროებულ გეტოს დაემსგავსა, რომლის ყოველდღიურობის ნაწილია საბჭოთა თარიღების აღნიშვნა საბჭოთა ლიდერების უზარმაზარ პლაკატებთან დაყენებული პიონერთა ფორმებში გამოწყობილი სკოლის მოსწავლეებით. XXI საუკუნის ამ ბავშვებს საბჭოთა სიმბოლიკითა და იდეოლოგიით გაჯერებული სიურრეალისტური რიტუალებით დაშლილ წარსულში აბრუნებენ და გაურკვეველ მომავალს უსახავენ. ამავე ადგილიდან, პანდემიის პირობებში, თითქმის ყოველდღიურად ისმოდა პროპაგანდისტური ნარატივები საქართველოს ჯანდაცვის სისტემის წინააღმდეგ და მათ შორის ყველაზე ხშირად – 2013 წლიდან მოქმედი ლუგარის ლაბორატორიის მიმართ. „ბრალდებები“ აბსურდული და ფანტასმაგორიულია, მათ შორის, COVID-19-თან დაკავშირებით. ჰიბრიდული ომის ეს მეთოდები კი სხვა, უფრო მასშტაბურ მიზნებს ემსახურება და არაფერი აქვს საერთო ადგილზე მცხოვრები მოსახლეობის ინტერესებთან.

დღეს აშკარაა, რომ დაყოფისა და დაშორიშორების ეს უხეში სტრატეგია, რომელსაც რუსეთი, საქართველოს გარდა, უფრო ფართო სამეზობლოშიც იყენებს ექსკლუზიური ზეგავლენის მოპოვების მცდელობისას, პირდაპირ ადამიანების წინააღმდეგ მოქმედებს. ერთმნიშვნელოვნად შეიძლება ითქვას, რომ არსებული ვითარება არც ქართველების, არც ოსების და არც აფხაზების ინტერესებში არ შედის. ის ყველას გვაზარალებს.

მეტიც, შეიძლებოდა ცალკე ნარკვევის მომზადება იმაზეც, თუ რატომ არ შედის ეს რუსეთის გრძელვადიან ინტერესებში, რატომ იქნებოდა მისთვის კეთილმეზობლური და სტაბილური საქართველო და, ზოგადად, სამეზობლო უფრო ხელსაყრელი. ასევე, რატომ არის მისი ტანკებითა და ჯარისკაცებით ზურგამაგრებული მავთულხლართების სტრატეგია წარუმატებლობისათვის განწირული. ასეთი ხელოვნური კედლები, რომელიც ზღუდავს ადამიანის უფლებებს და ბუნებრივ მისწრაფებებს უკეთესი მომავლისაკენ, არა მხოლოდ საერთაშორისო სამართლის ნორმების, არამედ ბუნების კანონების წინააღმდეგ არის მიმართული. ამიტომ ისინი არაერთხელ დარღვეულა ისტორიის მანძილზე. ღრმად მწამს, რომ საქართველოს შუაგულში აღმართული მავთულხლართები არამდგრადია და დაიშლება. თუმცა, დრო კრიტიკულია და ის არსებული სტატუს-კვოს პირობებში ადგილობრივი საზოგადოებების საკეთილდღეოდ არ მოქმედებს. ამრიგად, აუცილებელია ერთმანეთისაკენ გადაიდგას ნაბიჯები დიალოგის, საერთო ინტერესების გარშემო თანამშრომლობისა და ნდობის განმტკიცებისაკენ, სრულიად პრაგმატული ინტერესების და სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი საჭიროებების გათვალისწინებით. ეს ერთადერთი სწორი სვლაა მომავალში. და, შესაძლოა, პანდემიის ფონზე ამის საჭიროება კიდევ უფრო კარგად აღიქვან და გააცნობიერონ გამყოფი ხაზების პირობითად მეორე მხარეს.

საქართველომ ბოლო პერიოდში გადადგა უპრეცედენტო ნაბიჯები სამშვიდობო პოლიტიკის ფარგლებში. „ნაბიჯი უკეთესი მომავლისკენ“ ქართული მხარის ორი წლის წინ წარმოდგენილი მასშტაბური, ინოვაციური, თამამი და ქმედითი ინიციატივაა, რომელსაც პარლამენტმა გაუმყარა ზურგი ცხრა სხვადასხვა კანონში ერთხმად მიღებული ცვლილებებით. ინიციატივამ სოლიდური და ერთსულოვანი მხარდაჭერა მოიპოვა, როგორც შიდა წრეებში, ისე საერთაშორისო თანამეგობრობაში. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ის მაღალი ინტერესი, რომელიც აფხაზური და ოსური საზოგადოებების მხრიდან გამოიკვეთა.

ინიციატივა სამ ძირითად მიმართულებას მოიცავს და აერთიანებს არაერთ ახალ, ქმედით, მათ შორის, ახალ სტატუს-ნეიტრალურ მექანიზმებს იმისთვის, რომ ჰუმანიტარული და მოქნილი მიდგომებით გადაიჭრას კონკრეტული საკითხები და შეიქმნას კონსტრუქციული სივრცე ხალხთაშორის დიალოგის, ნდობის მშენებლობისა და შერიგებისათვის.

პირველი მიმართულება გამყოფი ხაზების გასწვრივ ვაჭრობის წახალისებას გულისხმობს, ახალი შესაძლებლობების შექმნის გზით. ვაჭრობა და საერთო ეკონომიკური ინტერესი არის მშვიდობის ერთ-ერთი ყველაზე მყარი წინაპირობა, გარდა იმისა, რომ ემსახურება ადამიანების კეთილდღეობის ზრდას და მათთვის ცხოვრების ღირსეული გარემოს შექმნას.

მეორე ასეთი მიმართულებაა ახალი შესაძლებლობების უზრუნველყოფა ხარისხიანი განათლების მისაღებად, როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე საზღვარგარეთ. განათლებაში ინვესტიცია მომავალზე გათვლილი ყველაზე გამართლებული ხერხია და ხელოვნური ბარიკადებით გამოწვეული ერთგვარი „გაუცხოების“ დაძლევის საშუალება.

მესამე მიმართულება იმ სიკეთეებსა და სარგებელებზე ხელმისაწვდომობის გამართლებას, რაც ქვეყნის განვითარების პროცესში და პარტნიორებთან წარმატებული თანამშრომლობის შედეგად იქმნება, მათ შორის, ევროკავშირთან თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმსა და უვიზო მიმოსვლის შესაძლებლობებზე.

ინიციატივას აქვს მეოთხე, უმნიშვნელოვანესი მიმართულება და ე.წ. დაუნერეელი თავი – ეს არის შეთავაზება და, ასევე, კონკრეტული საგზაო რუკაც დიალოგის და ურთიერთმოშ-გებიანი თანამშრომლობის წარმართვის თაობაზე აფხაზურ და ოსურ საზოგადოებებთან.

ბევრისთვის უცნობია, თუ რა მოცულობის სამუშაო ჩატარდა მისი შემუშავებისას, მის გასაჯაროებამდე. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ ამას წინ უძღოდა არაერთი შეხვედრა და კონსულტაცია, მათ შორის, აფხაზური, ასევე ოსური საზოგადოების სხვადასხვა წარმომადგენელთან, დაინტერესებულ ჯგუფებთან. შედეგად, ინიციატივაში ასახული წინადადებები ეხმიანება მათ საჭიროებებს და მნიშვნელოვნად შეესაბამება მათ მოლოდინს.

პირველივე მცირე საგრანტო პროგრამის ამოქმედებისას გამყოფი ხაზების გასწვრივ ვაჭრობის წახალისებისათვის გაკეთებული განაცხადების რიცხვი თითქმის ოცჯერ აღემატებოდა საპილოტედ გამოყოფილ რესურსს. ამ ინტერესის საპასუხოდ, ეკონომიკის სამინისტრომ მიიღო გადაწყვეტილება პროგრამის გაგრძელებისა და ასევე ახალი სამშვიდობო ფონდის დაარსების თაობაზე, რომელსაც უკვე აქვს მნიშვნელოვანი საერთაშორისო მხარდაჭერა.

კოტე ზალდასტანიშვილი - ავსტრიის პრეზიდენტ ჰაინც ფიშერისათვის რწმუნებათა სიგელების გადაცემის ცერემონიალი, ვენა, 2013, © ავსტრიის პრეზიდენტის ადმინისტრაცია. **Kote Zaldastanishvili - Ceremony of Presentation of Credentials to the Austrian President Heinz Fischer, Vienna, 2013, ©Administration of the President of Austria**

ინიციატივის ერთ-ერთი საგანმანათლებლო მექანიზმის ამოქმედებისთანავე ოკუპირებული რეგიონებიდან სტუდენტების რიცხვი, წინა წლებთან შედარებით, ორნახევარჯერ გაიზარდა.

ყველაზე მნიშვნელოვანი ინდიკატორი კი არის ის გახშირებული ქართულ-აფხაზური და ქართულ-ოსური კონტაქტები, რომელთა ინიციატორიც პრაქტიკულად უკვე სხვადასხვა პირი და ინტერესთა ჯგუფია. წარმოდგენილი კონკრეტული პროექტები კი ღიადაა და აშკარად დიალოგის და თანამშრომლობის სულისკვეთებას ეფუძნება.

უკანასკნელი რვა წელია მაქვს სამშვიდობო პროცესის დინამიკაზე უშუალოდ დაკვირვების საშუალება. ამიტომ თამამად და სრული პასუხისმგებლობით შემიძლია აღვნიშნო, რომ ბოლო ორი წლის განმავლობაში უპრეცედენტოდ მაღალია სხვადასხვა დონეზე ქართულ-აფხაზური და ქართულ-ოსური კონტაქტებისა და შეხვედრების რიცხვი, მით უფრო, 2008 წლის შემდგომ პერიოდში, რომელიც ახალ საუბედურო წყალგამყოფად იქცა კონფლიქტის მოგვარების ისედაც რთულ ციკლში.

პირადად მე და ჩემმა თანაგუნდელებმა ორმოცზე მეტი დახურული შეხვედრა გავმართეთ აფხაზური და ოსური საზოგადოების წარმომადგენლებთან, ხშირად სხვადასხვა ქვეყნის დედაქალაქებში, თითქმის გასაიდუმლოებულ ფორმატში, რაც, ცხადია, არა ქართული მხარის ინტერესის, არამედ ზემოთ აღწერილი ვითარების სამსუხარო გამოძახილია, ჯერჯერობით მაინც. თუმცა, ეს შინაარსობრივად და თვისებრივად მნიშვნელოვანი სიახლე და შესაძლებლობების ახალი ფანჯარაა, სადაც დრო ასევე მნიშვნელოვანი ფაქტორია. ვფიქრობ, ეს საყურადღებო და პოზიტიური ინდიკატორია, რაც, მიუხედავად მზარდი დაბრკოლებებისა, საქართველოს სამშვიდობო პოლიტიკის და არჩეული სტრატეგიის სისწორეზე მიანიშნებს.

ამ ძალისხმევას რამდენიმე ძირითადი პრიორიტეტი და ორი მთავარი მიმართულება აქვს: ეს არის დეოკუპაცია – რუსეთთან მიმართებაში და შერიგება – აფხაზურ და ოსურ საზოგადოებებთან მიმართებაში. ამ სტრატეგიის ქვაკუთხედია მშვიდობა, როგორც მიზანიც და საშუალებაც.

ქართული სახელმწიფოს და საზოგადოების წარმატებაა ის, რომ, რეგულარული პროვოკაციების მიუხედავად და საკმაოდ რთულ გეოპოლიტიკურ კონტექსტში, საქართველო ინარჩუნებს მშვიდობას, რაც, ცხადია, პირობითია მიმდინარე ოკუპაციის ფონზე და დიდწილად კონფლიქტის ესკალაციის თავიდან არიდებას ნიშნავს. მაგრამ ეს არის არა მოცემულობა, არამედ ყოველდღიური და კომპლექსური სამუშაო, თუმცა – ეგზისტენციალური.

ქვეყანა წლების განმავლობაში თანმიმდევრული, კონსტრუქციული, პრაგმატული პოლიტიკით ადასტურებს, რომ მშვიდობაზე ორიენტირებული სანდო უსაფრთხოების პარტნიორია და დაინტერესებულია სტაბილურობითა და ურთიერთობების ნორმალიზებით. ცხადია, ამის საძირკველს სუვერენიტეტის და ტერიტორიული მთლიანობის პატივისცემა წარმოადგენს.

ქართული სახელმწიფოს და საზოგადოების წარმატებაა ასევე ის, რომ ურყევად ინარჩუნებს ევროპული და ევროატლანტიკური ინტეგრაციის კურსს და, მიუხედავად არაერთი დარტყმისა, არც ამ კურსიდან ამოვარდნილა. თითქმის 80-პროცენტიანი საზოგადოებრივი მხარდაჭერა იმის გამოხატულებაა, რომ ეს არ არის მხოლოდ თავისუფალი არჩევანი. ეს ერთადერთი არჩევანია თავისუფლებისათვის. ქვეყნისთვის წარმატება ამ გზაზე და ევროპული მოდელის სახელმწიფოს კონსოლიდაცია ასევე ეგზისტენციალურია. თავის მხრივ, ეს კონფლიქტის მოგვარების გზაზე წარმატების ერთ-ერთი წინაპირობაცაა, რამდენადაც პროგრესი წარმოადგენს ალტერნატივას და გზავნილს მომავალში საოკუპაციო ხაზს მიღმა დღეს იზოლაციაში მცხოვრები მოსახლეობისათვის.

ქართული დიპლომატიის წარმატება და საერთაშორისო თანამეგობრობის მხარდაჭერის გამოხატულებაა მდგრადი არალიარების პოლიტიკა. ჟენევის საერთაშორისო დისკუსიები, მიუხედავად რთული პერიპეტიებისა, რჩება ერთადერთ და მნიშვნელოვან პლატფორმად, სადაც, საერთაშორისო თანამეგობრობის ხელშეწყობით, მსჯელობა მიმდინარეობს რუსეთის, როგორც კონფლიქტის მხარის მიერ აღებული ვალდებულებებისა და საერთაშორისო სამართლის ნორმების შესრულების აუცილებლობაზე.

არალიარების ჩარჩოს პირობებში მნიშვნელოვანია სვლა კონფლიქტის მშვიდობიანი და სრულმასშტაბიანი მოგვარებისაკენ, რადგან არსებული სტატუს-კვო ვერ უზრუნველყოფს მდგრად მშვიდობასა და სტაბილურობას. ეს არ არის მხოლოდ საქართველოს ამოცანა. ევროპარლამენტი აგვისტოს ომის შედეგებისადმი მიძღვნილ საეტაპო რეზოლუციაში (2018) აღნიშნავს, რომ საქართველოს ტერიტორიების განგრძობითი ოკუპაცია პოტენციურ საფრთხედ რჩება სხვა ევროპული ქვეყნების სუვერენიტეტისთვის და ამასთან, რაც განსაკუთრებით ხაზგასასმელია, საქართველოში კონფლიქტების მოგვარება მნიშვნელოვანია მთლიან ევროპულ კონტინენტზე უსაფრთხოებისა და სტაბილურობის გასაძლიერებლად.

კონფლიქტის მთლიანად მოგვარება გრძელვადიანი ამოცანა და რთული პროცესია, მისი შედეგები კი მძიმედ აისახება ათასობით ადამიანის ყოველდღიურობაზე. თუმცა სამშვიდობო პოლიტიკას აქვს პრაგმატული და ადამიანზე ორიენტირებული ხასიათი. დევნილები, გამყოფი ხაზის პირას მცხოვრები ადამიანები და, განსაკუთრებით, ოკუპირებული ტერიტორიების მცხოვრებლები ამგვარ მხარდაჭერას იღებენ, მათ შორის, ჩართულობის სტრატეგიის ფარგლებში.

აღსანიშნავია, რომ პოლიტიკას პროაქტიული ხასიათი აქვს. მუდმივი პროვოკაციების რეჟიმში სამშვიდობო ძალისხმევის დიდი რესურსი ინციდენტებზე რეაგირებაზე, პროვოკაციების განეიტრალებასა და ცეცხლის ჩაქრობის ამოცანებზეა მიმართული. ეს რუსეთის კარგად გამიზნული პოლიტიკის ნაწილია. მნიშვნელოვანია, რომ შერიგებისა და ნდობის განმტკიცების მიმართულებით პროაქტიულად გადაიდგას ნაბიჯები, რაც პროცესს დინამიკას შემატებს და შერიგების იმ პოტენციალს გამოიყენებს, რომელიც გამყოფი ხაზების ორივე მხარეს არსებობს და კარგად გამოიკვეთა ახალი სამშვიდობო ინიციატივების ამოქმედების ფონზე. მავთულხლართები სწორედ ამ პოტენციალის შემაკავებელი ხელოვნური ფაქტორია. შესაბამისად, მავთულხლართებს აქვს „ანტიდოტი“ – ეს ხალხთაშორის კონტაქტების გაორმაგებული და გასამმაგებული ძალისხმევით ხელშეწყობაა.

კონტექსტი რთულია, მაგრამ ამოცანის მიღწევა სავსებით შესაძლებელია. მიუხედავად ბევრი ხილული და უხილავი დაბრკოლებისა, რაც დღეს ქართულ და აფხაზურ, ქართულ და ოსურ საზოგადოებებს აშორიშორებს, მაგალითად, კონფლიქტის ტკივილიანი გამოცდილება, მაგრამ მათ ბევრი რამ აერთიანებს კიდევ. ეს არა მხოლოდ წარსულში თანაცხოვრების ხანგრძლივი ისტორია, ტრადიციების ერთობლიობა, კულტურული სიახლოვე ან შერეული ოჯახებია, არამედ ამჟამინდელი სწრაფვა მშვიდობისაკენ, განვითარებისა და უკეთესი მომავლისაკენ.

***ქეთევან ციხელაშვილი** არის საქართველოს საგანგებო და სრულუფლებიანი ელჩი ავსტრიაში, მუდმივი წარმომადგენელი ეუთო-სა და ვენაში მდებარე სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციებში. იგი იყო საქართველოს სახელმწიფო მინისტრი შერიგებისა და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში.*

კონფლიქტების პრევენცია მრავალფეროვანი საზოგადოების ინტეგრაციის ხელშეწყობის გზით

ლამბერტო მანიერი

მრავალფეროვან საზოგადოებებში დროთა სვლას არ შეუმცირებია კონფლიქტის პოტენციალი

უმცირესობების საკითხების აქტუალობა კონფლიქტის პრევენციისთვის

ეროვნული უმცირესობების საკითხებში ეუთო-ს უმაღლესი კომისრის (HCNM) თანამდებობა, რომელსაც 2017-2020 წლებში ვიკავებდი, 1990-იანი წლების დასაწყისის გეოპოლიტიკური ლანდშაფტის შედეგად შეიქმნა. საბჭოთა კავშირისა და იუგოსლავიის დაშლამ ახალი საზღვრების გაჩენა და კონფლიქტების გაღვივება გამოიწვია. ახლადშექმნილი სახელმწიფოები ეროვნული იდენტობის ჩამოყალიბებას ან ძველის აღდგენას ცდილობდნენ. მათი გეოპოლიტიკური ინტერესები და მზარდი ნაციონალიზმი კი განსაზღვრავდა საკითხებს, რომელთა წინაშეც ისინი აღმოჩნდნენ შეცვლილ გეოპოლიტიკურ ვითარებასა და საზღვრებში მოქცეულნი. ამ ქვეყნების მოსახლეობისთვის გამომწვევად იქცა მრავალფეროვანი საზოგადოების მართვა, გართულდა ბალანსის პოვნა მოქალაქეთა უფლებების – მათ შორის, ეროვნული უმცირესობების უფლებების – დაცვასა და ეროვნული იდენტობის ჩამოყალიბებისთვის ეთნოცენტრისტული ნარატივის გამოყენებას შორის. დაირღვა სტაბილურობა, საზოგადოება გაიხლიჩა და გაჩნდა კონფლიქტები, რომელთა ნაწილიც დღემდე მოუგვარებელია.

უნდა აღინიშნოს, რომ მრავალფეროვან საზოგადოებებში დროთა სვლას არ შეუმცირებია კონფლიქტის პოტენციალი; სამაგიეროდ, შეიცვალა კონფლიქტის ბუნება, მას განუვითარდა ჰიბრიდული ხასიათი, რაზეც გავლენას ახდენს ფაქტორების, აქტორებისა და ინტერესების სიმრავლე. ამდენად, აუცილებელი გახდა ახალი საშუალებების პოვნა და დანერგვა თანამედროვე კრიზისებსა და კონფლიქტებზე ეფექტურად საპასუხოდ.

რეგიონულ და გლობალურ მოთამაშეებს შორის დაპირისპირება ეუთო-ს მთელ რეგიონში გვხვდება. ამ კონტექსტში მნიშვნელოვანია აღინიშნოს „მონათესავე სახელმწიფოების“

როლი მათთან აფილირებული უმცირესობების დაცვის საქმეში, რომლებიც ცხოვრობენ სხვა, ხშირად - მეზობელ სახელმწიფოებში. ისინი ცდილობენ, გავლენა მოახდინონ უმცირესობების მიმართ გატარებულ პოლიტიკაზე, განსაკუთრებით, ენის, განათლების, ისტორიის მიმართ დამოკიდებულებისა და მოქალაქეობის კუთხით.

ნაციონალიზმის ზრდა, ქსენოფობია და უმცირესობების გარიყვა წარმოადგენს ფაქტორებს, რომელთა გაძლიერებაც ეუთო-ს რეგიონში ართულებს მრავალფეროვანი საზოგადოებების განვითარებას. მოსახლეობის გადაადგილებამ, მათ შორის, იმიგრაციამაც, ერთი მხრივ, ბევრგან გაზარდა საზოგადოების მრავალფეროვნების ხარისხი, თუმცა, მეორე მხრივ, გააძლიერა შიში და დისკრიმინაციის საფრთხე. სულ ახლახან COVID-19-მა, უსაფრთხოების რისკების მატებასთან ერთად, გამოააშკარავა და ზოგიერთ შემთხვევაში გააღრმავა კიდევ მრავალფეროვანი საზოგადოებების სტრუქტურული დისბალანსი.

ეროვნული უმცირესობების საკითხებში ეუთო-ს უმაღლესი კომისრის როლი ეთნიკური კონფლიქტების პრევენციის საქმეში

ბევრ ადგილას ეხება გეოპოლიტიკურ ლანდშაფტს, რომლის ფარგლებშიც სამი წლის განმავლობაში ვმუშაობდი, როგორც ეროვნული უმცირესობების საკითხებში ეუთო-ს უმაღლესი კომისარი. ეს მისია ახლახან დავასრულე.

ეუთო-ს უმაღლეს კომისარს ორმაგი მანდატი აქვს: უპირველეს ყოვლისა, მან ადრეულ ეტაპზე უნდა აღმოაჩინოს საწყისი ნიშნები მოახლოებული კონფლიქტისა, რომელიც ეროვნული უმცირესობების ირგვლივ ვითარდება და მეორე, მან უნდა უზრუნველყოს „დროული ზომების“ მიღება ეროვნულ უმცირესობებთან დაკავშირებულ ისეთ საკითხებზე, რომლებიც წარმოადგენს კონფლიქტის პოტენციურ წყაროს. ეუთო-ს აქვს შესაძლებლობა დაეხმაროს თავის წევრ სახელმწიფოებს მრავალფეროვანი საზოგადოების ინტეგრაციის პოლიტიკის შემუშავებასა და განხორციელებაში. სწორედ ინტეგრაცია არის კონფლიქტის პრევენციის საკვანძო საკითხი.

სახელმწიფოების მხარდამჭერი პოლიტიკის მთავარი ინსტრუმენტებია რეკომენდაციები და სახელმძღვანელოები, რომლებიც ბოლო ოცდაათი წლის განმავლობაში შეიმუშავეს წინა უმაღლესმა კომისრებმა სხვადასხვა სექტორული მიმართულებით. ეფუძნება რა საერთაშორისო სამართლისა და ნორმების სულისკვეთებას, მათი მიზანია ეუთო-ს წევრი სახელმწიფოების „საუკეთესო პრაქტიკების“ გაზიარება, რომლებიც ემყარება ყველა წინა უმაღლესი კომისრის უშუალო სამუშაო გამოცდილებას შესაბამისი მიმართულებით. მართალია, ეს დოკუმენტები არ ეყრდნობა წევრ სახელმწიფოებს შორის შეთანხმებულ, კონსენსუსით მიღებულ პრინციპებს, მაგრამ ინსტიტუტის მიმართ საყოველთაო პატივისცემა, დაფუძნებული უმაღლესი კომისრის პერსონალურ ანგარიშვალდებულებაზე, და თანამშრომლობა შესაბამისი სფეროს აღიარებულ ექსპერტებთან და პარტნიორებთან, ამ რეკომენდაციებსა და სახელმძღვანელოებს სძენს ავტორიტეტსა და უნარს, გავლენა იქონიონ პოლიტიკაზე. მე ვფიქრობ, ამგვარი ტექნიკური და თემატური მიდგომა ეფექტური

კოტე ზალდასტანიშვილი, ლამბერტო ზანიერი - საქართველოს მთავრობასა და ეუთო-ს შორის ურთიერთგაგების მემორანდუმზე ხელმოწერის ოფიციალური ცერემონიალი. ვენა, 2014, © ეუთო. **Kote Zaldastanishvili, Lamberto Zannier - Signing the Memorandum of Understanding between Georgia and OSCE, Vienna, 2014, © OSCE.**

გზაა სენსიტიურ საკითხებზე პოლიტიზირების გარეშე საპასუხოდ, რაც ფუნდამენტურად მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა ნდობის მოპოვებისა და შენარჩუნების საქმეში და, ამავე დროს, წარმოადგენს HCNM-ის მანდატის ქვაკუთხედს.

თემატური რეკომენდაციები და სახელმძღვანელოები მოიცავს საკითხების ფართო სპექტრს, დაწყებული ინტეგრაციის ყოვლისმომცველი პროცესის ხელშეწყობისთვის საჭირო პოლიტიკითა და იმ გამოწვევებით, რომლებიც ეროვნული უმცირესობების საკითხებისადმი სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობების პერსპექტივიდან მიდგომას ახლავს, გაგრძელებული თემებით, რომლებიც ისეთ სპეციფიკურ მიმართულებებს ეხება, როგორიცაა განათლება, ენა, ჩართულობა, მედია, მრავალეთნიკური საზოგადოების მოწყობა თუ ხელმისაწვდომობა სამართალზე.

უმაღლეს კომისრად მუშაობის პერიოდში მე და ჩემი გუნდი ხშირად ვაწვდიდით თემატურ რეკომენდაციებსა და სახელმძღვანელოებს ეუთო-ს წევრ სახელმწიფოებს და ვაძლევდით

რჩევებს მათი გამოყენების შესახებ. თემატური მიდგომა ასახულია პროგრამულ აქტივობებში. პროექტების ფარგლებში ვცდიდით პრაქტიკულ მაგალითებს, თუ რა შეიძლება და გაკეთებულიყო სხვადასხვა თემატური მიმართულებით, მათ შორის განიხილებოდა გამოყოფის სტრატეგიაც, რომელიც მიზნად ისახავდა მესაკუთრეობის განცდის გაჩენას ხელისუფლებისა და უმცირესობების ჯგუფებისათვის. აღსანიშნავია, რომ პროექტს მხარს უჭერდნენ დონორებიც.

HCNM-ის რეკომენდაციებსა და სახელმძღვანელოებში ასახული პრინციპების ხელშეწყობის, განხორციელებისა და პრაქტიკული მაგალითების გაცნობის აუცილებლობა განსაზღვრავდა დიდწილად ჩემს მუშაობას საქართველოში, სადაც პატივი მქონდა ჩავსულიყავი 2018 წლის სექტემბერში.

HCNM-ის ჩართულობა საქართველოში

უმცირესობების განათლებისა და ენის საკითხები, ასევე მათი საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა ასპექტში მონაწილეობის ხელშეწყობა წარმოადგენდა საქართველოს 2015-2020 წლების სამოქალაქო თანასწორობისა და ინტეგრაციის სახელმწიფო სტრატეგიისა და სამოქმედო გეგმისთვის HCNM-ის მიერ გაცემული საგრანტო მხარდაჭერის ნაწილს; ამავდროს, ეს იყო გასულ წლებში საქართველოში ჩემი მუშაობის მთავარი მიმართულებაც.

როდესაც საქმე ეხება განათლებისა და ენის პოლიტიკას, HCNM ემხრობა ბალანსს უმცირესობების ენის დაცვას, მის ხელშეწყობასა და სახელმწიფო ენის დაუფლების საჭიროებას შორის, რაც ფუნდამენტურად მნიშვნელოვანია, თუ გვინდა, რომ უმცირესობები აქტიურად ჩაერთონ ქვეყნის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. ამ მიდგომის შესაბამისად, 2000-იანი წლების დასაწყისში ჩვენ მხარი დავუჭირეთ სახელმწიფო ენის გაკვეთილებს ეთნიკური სომხებისთვის, რომლებიც კომპაქტურად არიან დასახლებული სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში. საბოლოოდ, სახელმწიფომ ზურაბ ჟვანიას სახელობის სახელმწიფო ადმინისტრირების სკოლის სახით გადაიბარა ეს ფუნქცია და უზრუნველყო ენის გაკვეთილები უმცირესობით დასახლებულ რეგიონში მომუშავე საჯარო მოსამსახურეთათვის. უმაღლესი კომისრების მიდგომებთან დაკავშირებული დიალოგის შთაგონებით, საქართველომ ასევე შექმნა 1+4 პროგრამა, რომელმაც საშუალება მისცა უმცირესობების წარმომადგენელ აბიტურიენტებს გაეუმჯობესებინათ სახელმწიფო ენის უნარები მოსამზადებელი წლის განმავლობაში და შემდგომ გაეგრძელებინათ ჩვეულებრივი საბაკალავრო პროგრამა შერჩეულ უნივერსიტეტებში. ამ პროექტმა უმცირესობების წარმომადგენელი მოსწავლეები წაახალისა დარჩენილიყვნენ საქართველოში უმაღლესი განათლების მისაღებად.

ჩვენ ამ პროცესს თვალყურს ვადევნებდით სამცხე-ჯავახეთისა და ქვემო ქართლის რეგიონის სკოლებში და ხელს ვუწყობდით სომხურ და აზერბაიჯანულენოვან სასწავლებლებში მრავალენოვანი განათლების დანერგვას. უმცირესობის წარმომადგენელ სტუდენტებს ენის დაუფლების კუთხით, ზოგადად, ჰქონდათ პროგრესი, მაგრამ მასწავლებლების შემთხვევაში, შესაძლებლობები და რესურსები ბოლომდე გამოყენებული არ იყო. ბოლო ხანებში ჩვენ ძალისხმევა მივმართეთ ეთნიკური უმცირესობებით დასახლებული ორი რეგიონის სპეცია-

ლურად შერჩეულ სკოლებსა და სკოლამდელ დაწესებულებებზე, სადაც ხელი ეწყო და ენაზე დაფუძნებულ მრავალენოვან განათლებას. ჩვენი მიდგომა ემთხვევა განათლების სამინისტროს მიერ შემუშავებულ ხედვას ეროვნული უმცირესობების განათლების შესახებ.

უკვე ხუთი წელია ჩვენ ასევე ჩართული ვართ ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში ეროვნული უმცირესობების მონაწილეობის ხელშეწყობის საქმეში, წამყვან პარტიებთან მათი დაახლოების გზით. აქტივობები მოიცავს კვლევების ჩატარებას და სტრატეგიული დოკუმენტების მომზადებას; მონაწილეობას მრავალპარტიული მრგვალი მაგიდის დისკუსიებში, სადაც უმცირესობების წარმომადგენლები ურთიერთობას ამყარებენ პარტიების ლიდერებთან; პარტიების წარმომადგენლების ვიზიტების მხარდაჭერას უმცირესობებით დასახლებულ რეგიონებში და უმცირესობის წარმომადგენელი ახალგაზრდების ვიზიტების მხარდაჭერას დედაქალაქში; ექსპერტების ჩართულობას პოლიტიკური პარტიების მიერ ინტეგრაციის დღის წესრიგის შემუშავებაში და უმცირესობების წარმომადგენელი ახალგაზრდების სტაჟირებას წამყვან პარტიებში. მიმდინარე წლის ოქტომბრის საპარლამენტო არჩევნების ფონზე, საქართველოს პოლიტიკურ ცხოვრებაში ეროვნული უმცირესობების მონაწილეობის ნახალისება ფუნდამენტურად მნიშვნელოვან საკითხად რჩება.

საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა ასპექტში უმცირესობების მონაწილეობისა და წარმომადგენლობის ხელშეწყობისათვის, რაც ასევე გულისხმობს უმცირესობებსა და სახელმწიფო ინსტიტუტებს შორის ნდობის გაძლიერებას, ჩვენ აქტიურად ვმუშაობთ წესრიგის დამყარებისა და კანონის უზენაესობის კუთხით. დახმარება გავწიეთ პოლიციის შესახებ კანონის შემუშავებაში, რომელიც აქცენტს აკეთებს რეგიონული წესრიგის კონტროლის გაძლიერებაზე, რაც ასახულია საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს აკადემიის სასწავლო გეგმაში. ასევე, გავმართეთ რამდენიმე მრგვალი მაგიდა ეროვნული უმცირესობებისთვის სასამართლოს წვდომის საკითხზე.

დასკვნა

ბოლო წლების განმავლობაში საქართველომ მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადადგა უფრო ერთიანი საზოგადოების ჩამოყალიბების მიმართულებით და ჩემთვის პატივია, რომ მომეცა ამ პროცესში მონაწილეობის შესაძლებლობა. მომავალში, ლატენტური კონფლიქტების მოგვარებასთან ერთად, ყურადღება უნდა გამახვილდეს ყოვლისმომცველი ინკლუზიური პოლიტიკის განხორციელებაზე, რომელიც ხელს შეუწყობს სოციალურ ერთობას. საზოგადოების, როგორც მთლიანის წარმოდგენა და მისდამი მრავალმხრივი და გრძელვადიანი მიდგომა განამტკიცებს ინკლუზიურობას საზოგადოებრივ ცხოვრებაში; იგი ასახულია წინა უმაღლესი კომისიების გამოცდილებაში და საუკეთესო საშუალებაა მშვიდობისა და სტაბილურობისათვის.

ლამბერტო მანიერი არის იტალიელი დიპლომატი, ტრიესტის უნივერსიტეტის საპატიო დოქტორი, ეუთო-ს საპარლამენტო ასამბლეის კონსულტანტი. იგი იყო ეუთო-ს უმაღლესი კომისარი ეროვნული უმცირესობების საკითხებში, ასევე, ეუთო-ს გენერალური მდივანი.

კოტე ზალდასტანიშვილი, ვლადიმერ პაპავა, ნიკო ლეკიშვილი, თემურ ჭყონია, თბილისი, 1998, © საქართველოს მთავრობის ადმინისტრაცია. Kote Zaldastanishvili, Vladimer Papava, Niko Lekishvili, Temur Chkonia, Tbilisi, 1998, © Administration of the Government of Georgia.

COVID-19-ის პანდემიური ეკონომიკური კრიზისის და საქართველოს ეკონომიკის რეორიენტირების შესახებ

ვლადიმერ პაპავა

აუცილებელია ცოდნაზე დაფუძნებული ეკონომიკის მოდელზე გადასვლა

2020 წლიდან მსოფლიო ახალი გამონევის წინაშე დადგა, როცა ახალი ვირუსი (COVID-19) მასობრივად გავრცელდა და ამის გამო მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის გენერალურმა დირექტორმა ტედროს ადანომ გებრესუსმა 11 მარტს მისი გავრცელება პანდემიად აღიარა.¹

საყურადღებოა, რომ მედიცინას ურთულესი გამონევა გაუჩნდა – მას თავიდანვე არ გააჩნდა და, სამწუხაროდ, დღემდე არ გააჩნია უშუალოდ ამ დაავადების სამკურნალო პრეპარატი, ხოლო შესაბამისი ვაქცინის შექმნას, როგორც ვირუსის გავრცელებისთანავე ითქვა, სავარაუდოდ, სულ ცოტა, წელიწად-ნახევარი მაინც დასჭირდება. გასათვალისწინებელია, რომ მედიკოსებმა არც ის იციან ზუსტად, როგორია ვირუსის ქცევა. ამ ეპიდემიოლოგიური პრობლემის მნიშვნელობას განაპირობებს ის, რომ მისი ზეგავლენა ჩვენი ცხოვრების პრაქტიკულად ყველა სფეროს შეეხო.

ფაქტია, რომ ბევრმა ქვეყანამ COVID-19-ის გავრცელებას და თავად დაავადების სირთულეს სერიოზულად არ შეხედა, რის გამოც გვიან მიიღო ადამიანების ქცევის მეტ-ნაკლებად ქმედითი შემზღუდავი ზომები. ამ ქვეყნებიდან განსაკუთრებით გამოირჩევიან აშშ, დიდი ბრიტანეთი, იტალია, ესპანეთი, ბრაზილია და ისინი საკმაოდ დაზარალდნენ კიდევ ამის გამო. ცალკე უნდა აღინიშნოს შვედეთი და ბელარუსი, რომლებმაც არ შემოიღეს არანაირი შემზღუდავი ზომები, თუმცა შვედეთმა მოგვიანებით აღიარა, რომ საკმაოდ რთული შედეგები მიიღეს. რაც შეეხება ბელარუსს, იქ არსებული რეალური სიტუაციის შეფასება გართულებულია მმართველობის ავტორიტარული რეჟიმის გამო, რომელიც მკაცრად ზღუდავს მისთვის არასასურველი ინფორმაციის გავრცელებას.

1. WHO Director-General's Opening Remarks at the Media Briefing on COVID-19 - 11 March 2020, 'World Health Organization' (11.03.20). <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020> (12.08.2020).

ავტორიტარული რეჟიმების მცდელობა, დაემაღლათ ამა თუ იმ ქვეყანაში არსებული ეპიდემიური სიტუაცია, სულაც არ იყო მოულოდნელი, თუმცა მას მერე, რაც ვირუსის გავრცელებამ აშკარად მასშტაბური ხასიათი მიიღო, ზოგიერთ მათგანს მაინც მოუწია ელიარება, რომ საკმაოდ მძიმე ეპიდემიური სიტუაცია ჰქონდა. ასე მოიქცნენ, მაგალითად, ირანი და რუსეთი - მათ ვერ შეძლეს არსებითად გაეზარდათ საკუთარი ინფორმაციის მიმართ ნდობა.

იმის გათვალისწინებით, რომ ვირუსი უშუალოდ ადამიანებს შორის კონტაქტით ვრცელდება, აუცილებელი გახდა ამ კონტაქტების შეზღუდვა, რასაც ქვეყნების უმრავლესობამ ადრე თუ გვიან მიმართა კიდევ.

ადამიანებს შორის უშუალო კონტაქტების შეზღუდვამ კი, თავის მხრივ, განაპირობა საქმიანობის გარკვეული ნაწილის ონლაინ-რეჟიმზე გადაყვანა. ამის თვალსაჩინო მაგალითია განათლების სფერო, როცა სკოლებში - გაკვეთილების, უნივერსიტეტებში ლექცია-სემინარების ჩატარება ონლაინ-რეჟიმზე გადავიდა.

ამ მეტ-ნაკლებად წარმატებული მაგალითის განვრცობა ადამიანთა საქმიანობის ყველა სფეროზე უბრალოდ შეუძლებელია. ადამიანებს შორის უშუალო კონტაქტის შეზღუდვამ გამოიწვია საზოგადოებრივი კვების ობიექტების, სასტუმროებისა და სხვა ტურისტული ობიექტების დახურვა; შეჩერდა სამგზავრო ავია- და სარკინიგზო გადაზიდვებიც, საქალაქო ტრანსპორტი, მგზავრთა გადაყვანა საქალაქთაშორისო საავტომობილო ტრანსპორტით. საბოლოო ჯამში, შეჩერდა ყველა იმ ობიექტის ფუნქციონირება, სადაც ადამიანებს შორის კონტაქტი გარდაუვალი იყო. გამონაკლისის სახით, მათი განსაკუთრებული სასიცოცხლო მნიშვნელობიდან გამომდინარე, ნებადართულ იყო სასურსათო მაღაზიებისა და აფთიაქების ფუნქციონირება, თუმცა ამ ობიექტების საქმიანობისთვის საგანგებოდ შემოიღეს გარკვეული წესები, რათა მეტ-ნაკლებად შეეზღუდათ ადამიანებს შორის უშუალო კონტაქტი.

ამ ზომების ერთობლიობამ გამოიწვია ეკონომიკის არაერთი სექტორის გაჩერება, რამაც სამუშაოს და შესაბამისი შემოსავლების გარეშე დატოვა მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი. საბოლოო ჯამში კი, ჩამოყალიბდა ნამდვილი ეკონომიკური კრიზისი, თანაც არა ერთ ან ორ რომელიმე ცალკე აღებულ ქვეყანაში, არამედ მსოფლიოს, სულ ცოტა, 200 სახელმწიფოში, რამაც განაპირობა მისი სრულმასშტაბიანი გლობალური ხასიათი.

აუცილებლად გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ მოცემული ეკონომიკური კრიზისი თავისი არსით განსხვავდება ყველა იმ კრიზისისგან, რომლებიც უშუალოდ ეკონომიკაში ყალიბდებოდა და ამდენად, ეკონომისტებს ჰქონდათ იმის ადეკვატური ცოდნა, თუ რამ გამოიწვია ესა თუ ის კრიზისი და რა ზომები უნდა გატარებულიყო მათ საწინააღმდეგოდ.

თანამედროვე გლობალური ეკონომიკური კრიზისის გამომწვევი მიზეზები კი არ არის ეკონომიკაში და ამიტომ მისი დაძლევის ეკონომიკური მექანიზმები უბრალოდ არ არსებობს - ეკონომისტებს მხოლოდ იმის რჩევა შეუძლიათ მთავრობებისთვის, თუ რა ღონისძიებებია გასატარებელი უმუშევრად დარჩენილი მოსახლეობის სოციალური მხარდაჭერისთვის და დროებით „დაკონსერვებული“ ბიზნესის გადასარჩენად.

შექმნილი კრიზისის დასაძლევად, უწინარეს ყოვლისა, მედიკოსებმა, მიკრობიოლოგებმა, ფარმაცოლოგებმა უნდა შეიმუშაონ უშუალოდ COVID-19-ის სამკურნალო საშუალებები და შექმნან შესაბამისი ვაქცინა. სანამ ეს არ მოხდება, მანამდე ეკონომიკური კრიზისი შეიძლება შესუსტდეს, თუმცა ვერ დასრულდება. მაშასადამე, თანამედროვე გლობალური ეკონომიკური კრიზისის უმთავრესი თავისებურება ისაა, რომ ეკონომიკა მედიცინის მძევალი აღმოჩნდა.²

ეკონომიკის ისტორიაში ცნობილია სხვა შემთხვევებიც, როცა ეკონომიკური კრიზისის გამომწვევი მიზეზები არ იყო თავად ეკონომიკაში წარმოქმნილი. ამის თვალსაჩინო მაგალითებია მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ განვითარებული ეკონომიკური კრიზისი და კომუნისტური რეჟიმების ჩამოშლის შედეგად გამოწვეული ვითარება. ძნელი დასანახი არ არის, რომ ეს ორივე მდგომარეობა თანამედროვე კრიზისისაგან პრინციპულად განსხვავდება. კერძოდ, მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ დანგრეული იყო ქალაქები, ინფრასტრუქტურა, რაც მოითხოვდა აღდგენას, თანამედროვე ეკონომიკური კრიზისის შემთხვევაში კი ამგვარი ნგრევა საერთოდ არ ყოფილა. პრინციპულად იგივე შეიძლება ითქვას კომუნისტური რეჟიმის ჩამოშლის შემდეგ გამოწვეულ ეკონომიკურ კრიზისთან დაკავშირებითაც. კერძოდ, ამ ჩამოშლას მოჰყვა ერთი ეკონომიკური სისტემიდან (მბრძანებლური ეკონომიკიდან) მეორეზე (საბაზრო ეკონომიკაზე) გადასვლა, თანამედროვე კრიზისის პირობებში კი საერთოდ არ მომხდარა ეკონომიკური სისტემის ცვლილება და პრობლემა გამოიწვია გარკვეული დროით შეჩერებულმა ეკონომიკამ.

სწორედ ამან განაპირობა მოცემული ეკონომიკური კრიზისის უნიკალურობა.³ აქედან გამომდინარე, სულაც არ არის გასაკვირი, რომ COVID-19-ის პანდემიით გამოწვეული ეკონომიკური მდგომარეობის აღსანიშნავად ახალი ტერმინიც კი შეიქმნა. კერძოდ, აჯით დე ალვისმა შრი-ლანკიდან შემოგვთავაზა ტერმინი „კორონომიკა“, რომელიც ორი ტერმინის – „კორონა“ და „ეკონომიკის“ გაერთიანებით მიიღება.⁴ ამ ტერმინის გამოყენებით თანამედროვე გლობალურ ეკონომიკურ კრიზისს შეიძლება ვუწოდოთ „კორონომიკური კრიზისი“.

კორონომიკის მნიშვნელობის ზრდას ისიც უწყობს ხელს, რომ მსგავსი გლობალური საფრთხეების გაჩენა სულაც არ არის გამორიცხული მომავალშიც, რის გამოც კაცობრიობის წინაშე დადგა ახალი გამოწვევა, რომ მან ისწავლოს ამგვარ პირობებში ცხოვრება და, უშუალოდ, ეკონომიკური საქმიანობა.⁵

2. Papava, V. 'Coronomic Crisis: When The Economy Is a Hostage to Medicine'. *Eurasia Review*, 2020, March 29, <https://www.eurasiareview.com/29032020-coronomic-crisis-when-the-economy-is-a-hostage-to-medicine-oped/> (12.08.2020)

3. Ajili, W. 'Pourquoi la crise Covid-19 est-elle aussi inédite?' *L'Economiste*, 2020, 1 mai, <https://www.leconomiste-maghrebin.com/2020/05/01/pourquoi-crise-covid-19-est-elle-aussi-inedite/> (12.08.2020).

4. de Alwis, A. 'Coronomics – Plan Your Eggs and the Basket!' *Daily FT*, 2020, February 6, <http://www.ft.lk/columns/Coronomics-%E2%80%93-Plan-your-eggs-and-the-basket-/4-695109> (12.08.2020).

5. Gigerenzer, G. 'Why What Does Not Kill Us Makes Us Panic', *Project Syndicate*, March 12, 2020, <https://www.project-syndicate.org/commentary/greater-risk-literacy-can-reduce-coronavirus-fear-by-gerd-gigerenzer-2020-03?barrier=accesspaylog> (12.08.2020).

კორონომიკურმა კრიზისმა არაერთი კითხვა გააჩინა გლობალიზაციასთან დაკავშირებით. კერძოდ, სულ უფრო და უფრო აქტუალური ხდება იმის გარკვევა, ხომ არ არის ეს კრიზისი გლობალიზაციის დასასრულის დასაწყისი, ხომ არ დადგა დრო, რომ მოხდეს დეგლობალიზაცია და ხელი შეეწყოს იზოლაციონიზმს, ხომ არ გახდა აუცილებელი, უარი ითქვას ქვეყნებს შორის თავისუფალ ვაჭრობაზე?

ამ კითხვებზე პასუხი სულაც არ არის რთული, თუკი გავითვალისწინებთ, რომ პანდემია გლობალური ფენომენია, რის გამოც კორონომიკურმა კრიზისმა მთელი მსოფლიო მოიცვა, და პანდემიის დაძლევა მხოლოდ ერთობლივი ძალისხმევითაა შესაძლებელი. აქედან გამომდინარე, ის ქვეყნები, რომლებიც შეეწინააღმდეგებიან გლობალიზაციას, უფრო მეტად დაზარალდებიან.⁶

კორონომიკურმა კრიზისმა გამოიწვია წლების განმავლობაში ჩამოყალიბებული ღირებულებითი ჯაჭვებისა და მიწოდებათა ჯაჭვების რღვევა. ეს ჯაჭვები უმთავრესად ჩინეთის ეკონომიკასთან იყო დაკავშირებული. რადგანაც მომავალში COVID-19-ის მსგავსი ვირუსის წარმოქმნის პოტენციური საფრთხე ისევ და ისევ ჩინეთთანაა დაკავშირებული, ამან გამოიწვია ხსენებული ჯაჭვების დივერსიფიკაციის აუცილებლობა, რაც ორიენტირებული უნდა იყოს პოტენციური რისკების შემცირებაზე.⁷

ჩინეთიდან მსხვილი კომპანიების ქარხნების გატანის და მათთვის განთავსების ახალი ადგილის მოძიების პროცესში, სავარაუდოდ, იმ ქვეყნებს მიენიჭება უპირატესობა, რომლებსაც ერთდროულად ჩინეთთანაც აქვთ უკვე თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება⁸ და იმ ქვეყნებთანაც, რომელთა ბაზრებისთვისაც აწარმოებენ პროდუქციას ამ ქარხნებში.

ამ დებულებიდან გამომდინარე, საქართველოს ექმნება რეალური პერსპექტივა, გახდეს ჩინეთიდან გატანილი იმ ქარხნების ნაწილის ახალი განთავსების ქვეყანა, რომელთა პროდუქციის მოხმარებაც ძირითადად ევროპაში უნდა მოხდეს, რადგანაც საქართველოს აქვს თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება როგორც ევროკავშირთან⁹ და ევროპის თავისუფალი ვაჭრობის ასოციაციასთან (EFTA),¹⁰ ისე ჩინეთთანაც.¹¹

6. Frankel, J., *Will the Coronavirus Trigger a Global Recession?* 'Project Syndicate', February 24, 2020, https://www.project-syndicate.org/commentary/coronavirus-global-recession-prospects-by-jeffrey-frankel-2020-02?utm_source=Project%20Syndicate%20Newsletter&utm_campaign=11fa1362d7-sunday_newsletter_01_03_2020&utm_medium=email&utm_term=0_73bad5b7d8-11fa1362d7-93567601&mc_cid=11fa1362d7&mc_eid=e9fb6cbc-c0&barrier=accesspaylog (12.08.2020).

7. Dervis K. and S. Strauss, *What COVID-19 Means for International Cooperation*, 'Project Syndicate', March 6, 2020, https://www.project-syndicate.org/commentary/global-cooperation-can-prevent-next-pandemic-by-kemal-dervis-and-sebasti-n-strauss-2020-03?utm_source=Project%20Syndicate%20Newsletter&utm_campaign=cba7e1c6a1-sunday_newsletter_15_03_2020&utm_medium=email&utm_term=0_73bad5b7d8-cba7e1c6a1-93567601&mc_cid=cba7e1c6a1&mc_eid=e9fb6cbcc0&barrier=accesspaylog (12.08.2020).

8. *China FTA Network*, 'Ministry of Commerce', PRC, 2020, http://fta.mofcom.gov.cn/english/fta_qianshu.shtml (12.08.2020).

9. *Georgia, EU Sign Association Agreement*, 'Civil.g', June, 27, 2014, <https://old.civil.ge/eng/article.php?id=27417> (12.08.2020).

10. *Georgia Makes New European Free Trade Deal*, 'Agenda.ge', June 6, 2016, <https://agenda.ge/en/news/2016/1382> (12.08.2020).

11. *Georgia-China Free Trade Agreement Signed*, 'Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia', May 13, 2017, <http://www.economy.ge/?page=news&nw=180&s=sqartvelosa-da-chinets-shoris-tavisufali-vachrobis-shesaxe-b-xelshekruleba-gaformdeba&lang=en> (12.08.2020).

ამ საკითხებზე მსჯელობისას აუცილებელია იმის გათვალისწინებაც, რომ ჩინეთსა და ევროკავშირს შორის არ არსებობს თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება და, დიდი ალბათობით, არც უახლოეს მომავალში ჩანს მისი მიღწევის შესაძლებლობა.

ამავდროულად, აშშ-სა და ჩინეთს შორის იმდენადაა დაძაბული ურთიერთობები, რომ მათ შორის არა თუ თავისუფალ ვაჭრობაზე ფიქრია შესაძლებელი, არამედ აშკარაა მათ შორის მიმდინარე სავაჭრო ომი,¹² რაც თანამედროვე მსოფლიოს არაერთ სირთულეს უქმნის.¹³

აშშ-სა და ჩინეთს შორის შექმნილი არასახარბიელო ურთიერთობის ფონზე, საქართველოსთვის მომგებიანია ის გარემოება, რომ მას აქვს მეტ-ნაკლებად რეალური პერსპექტივა, ჰქონდეს თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება აშშ-სთანაც.¹⁴

ამ კონტექსტში კი იბადება უმთავრესი კითხვა: რამდენადაა საქართველო მზად, რომ მართლაც გახდეს ჩინეთიდან გატანილი სანარმოების ნაწილის განთავსების ახალი ქვეყანა? ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად აუცილებელია იმის გააზრება, თუ რა იყო წლების განმავლობაში და დღესაც რა რჩება საქართველოს ეკონომიკის მთავარ მამოძრავებელ სექტორად.

ფაქტია, რომ ამგვარი სექტორის ფუნქციას საქართველოს ეკონომიკაში ასრულებდა და დღესაც ასრულებს ტურიზმი.

როგორც ცნობილია, ტურიზმი ეკონომიკის სხვა სექტორებს ავითარებს, რადგანაც ქვეყანაში შემოსული ტურისტები ზრდიან ერთობლივ მოთხოვნას, რის გამოც, ეკონომიკის სხვა სექტორების სანარმოები, გაზრდილი მოთხოვნის შესატყვისად მიწოდების გაზრდის მიზნით, ზრდიან წარმოებას.

ეს მარტივი ეკონომიკური დებულება, სამწუხაროდ, საქართველოს „სასარგებლოდ“ ძირითადად ვერ მუშაობს. საქმე ისაა, რომ საქართველო იმპორტდამოკიდებული ქვეყანაა, როცა იმპორტი რამდენჯერმე აღემატება ექსპორტს, როცა ქვეყნის როგორც სამომხმარებლო, ისე სასურსათო კალათებში 80 პროცენტი იმპორტული საქონელია და მხოლოდ 20 პროცენტია საქართველოში წარმოებული. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, საქართველოში ფაქტობრივად ჩამოყალიბდა მომხმარებლური ეკონომიკა.

ამ გარემოების გათვალისწინებით, ქვეყანაში უცხოეთიდან შემოსული ტურისტის მიერ დახარჯული ყოველი 100 აშშ დოლარიდან, საშუალოდ, 80 აშშ დოლარი მიდის დამატებითი იმპორტის განსახორციელებლად, ქვეყნის ეკონომიკაში კი მხოლოდ 20 აშშ დოლარი რჩება. თუკი გავითვალისწინებთ იმას, რომ საქართველოსთვის ნომერი პირველი სავაჭრო პარტ-

12. *What Is the US-China Trade War? 'SCMP'*, April 13, 2020, <https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3078745/what-us-china-trade-war-how-it-started-and-what-inside-phase> (12.08.2020).

13. He L. *A US-China Trade War Is the Last Thing the World Economy Needs Now*, 'CNN Business', May 19, 2020, <https://edition.cnn.com/2020/05/19/economy/us-china-trade-war-resume-coronavirus-intl-hnk/index.html> (12.08.2020).

14. Rapoza, K. *Why Does Everyone Suddenly Want A Free Trade Deal With Georgia?* 'Forbes', March 5, 2020, <https://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2020/03/05/why-does-everyone-suddenly-want-a-free-trade-deal-with-georgia/#4ec8165750e6> (12.08.2020).

ნიორი თურქეთია, გამოდის, რომ ტურისტების შემოსვლა საქართველოში მხოლოდ ერთი მეხუთედით მუშაობს საქართველოს ეკონომიკის განვითარებაზე, ხოლო ოთხი მეხუთედით იმ ქვეყნებისა და, განსაკუთრებით, თურქეთის ეკონომიკაზეა ორიენტირებული, საიდანაც ვახორციელებთ იმპორტს. სწორედ ამიტომაც საქართველოს ეკონომიკა ე.წ. „ტურისტულ ხაფანგში“ მოქცეული.¹⁵

სამწუხარო ფაქტია, რომ სოფლის მეურნეობის განვითარებისთვის ხელსაყრელი ბუნებრივ-კლიმატური პირობების მქონე საქართველოში, სადაც შრომისუნარიანი მოსახლეობის თითქმის ნახევარი ცხოვრობს სოფლად, სოფლის მეურნეობა ქვეყნის ეკონომიკის მეთედზე ნაკლებს ქმნის, თანაც მაშინ, როცა ქვეყნის მრეწველობა პრაქტიკულად განუვითარებელია. კორონომიკურმა კრიზისმა კი დაგვანახა, რამდენად დიდი მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის სურსათით უზრუნველყოფას. აქედან გამომდინარე, აუცილებელია საქართველოში აგრარული სექტორის განვითარებას მიეცეს განსაკუთრებული ყურადღება, რათა სასურსათო უსაფრთხოების დონის ამაღლებას მაქსიმალურად შეეწყოს ხელი.

აქვე ხაზგასასმელია, რომ სოფლის მეურნეობა ვერ გახდება ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების ძირითადი სექტორი, რადგან უმთავრესად აგრარული ორიენტაციის მქონე ქვეყნები თუ რეგიონები, სხვა თანაბარ პირობებში, ეკონომიკურად შედარებით განუვითარებელი არიან. ამის უმთავრესი მიზეზი კი ისაა, რომ სოფლის მეურნეობაში შექმნილი დამატებული ღირებულება საკმაოდ დაბალია.

იმისთვის, რომ საქართველოს ეკონომიკა მიმზიდველი იყოს ჩინეთიდან გამოტანილი ქარხნების ნაწილის განსათავსებლად, გარდაუვალია არა უბრალოდ ქვეყნის ინდუსტრიალიზაციის პროცესის ხელშეწყობა, არამედ აუცილებელია ცოდნაზე დაფუძნებული ეკონომიკის მოდელზე გადასვლა. ამას, რა თქმა უნდა, სჭირდება დრო და სწორედ ამიტომ, რაც შეიძლება სწრაფადაა მისაღები ის რადიკალური ზომები, რომლებმაც უნდა უზრუნველყოს ქვეყანაში საუნივერსიტეტო და პროფესიული განათლების განვითარება და მეცნიერების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის არსებითი გაუმჯობესება. აუცილებელია ამ სფეროში ნიჭიერი ახალგაზრდების მოზიდვა და შენარჩუნება, რასაც ასევე ესაჭიროება მეცნიერთა შრომის სათანადო დაფასება.

ყოველივე ამის ფონზე კი ტურიზმიც ბევრად უფრო სასარგებლო გახდება ქვეყნისთვის, რადგან საერთაშორისო დონეზე მისი ცნობადობის ამაღლებას შეუწყობს ხელს.

ვლადიმერ პაპავა არის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის პროფესორი, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი. იგი იყო ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი, საქართველოს ეკონომიკის მინისტრი.

15. Papava, V., *Georgia's Economy in a Tourist Trap*, 'Rondeli Blog', July 25, 2018, <https://www.gfsis.org/blog/view/854> (12.08.2020).

საქართველო-ჩინეთის ეკონომიკური ურთიერთობების პერსპექტივა კოსტანდემიური კრიზისის ფონზე

დავით აფციაური

ეკონომიკის კლასიკური სახით განვითარება გარკვეული დროით იმ დარგებით შეიცვლება, რომლებიც უკავშირდება ჯანმრთელობის დაცვის ინდუსტრიას

ორმხრივი დიპლომატიური ურთიერთობების დამყარების შემდეგ საქართველო-ჩინეთის ეკონომიკური კავშირი საკმაოდ აქტიურად და შინაარსიანად ვითარდებოდა. ეს თანამშრომლობა პირობითად შეიძლება გავყოთ ორ ეტაპად: 1992-დან 2013 წლამდე და 2013 წლიდან დღემდე. პირველ ეტაპზე ძირითადი ამოცანა იყო ერთობლივი ეკონომიკური თანამშრომლობის პოტენციალის შესწავლა და სამართლებრივი ბაზის ჩამოყალიბება, მოგვიანებით კი საქმიანმა ურთიერთობებმა დინამიზმი შეიძინა და კონკრეტული პროექტების განხორციელებაც დაიწყო. ეს, უპირველეს ყოვლისა, დაკავშირებულია 2013 წელს ჩინეთის სათავეში პოლიტიკოსთა ახალი თაობის მოსვლასთან, პრეზიდენტ სი ძინ პინის მეთაურობით, და მის გამოცხადებულ ჩინეთის გლობალური ინიციატივასთან – „ერთი სარტყელი – ერთი გზა“, რომელშიც საქართველოც მონაწილეობს. „სწორედ ეკონომიკური სფერო წარმოადგენს საქართველო-ჩინეთის ურთიერთობების ქვაკუთხედს. 2010 წლის შემდეგ საქართველოს ეკონომიკაში ჩინეთის როლი მზარდია“.¹ ბოლო წლებში გააქტიურდა ჩვენს ქვეყნებს შორის სამთავრობო და საქმიანი წრეების დელეგაციების გაცვლაც. 2014 წელს საქართველომ და ჩინეთმა გააფორმეს აღნიშნულ პროექტში თანამშრომლობის სამთავრობო მემორანდუმი. 2015 წელს საქართველო ერთ-ერთი დამფუძნებელი ქვეყნის სტატუსით შეუერთდა აზიის ინფრასტრუქტურისა და ინვესტიციების ბანკს, რომლის შტაბ-ბინაც პეკინშია. ამ ურთიერთობების ყველაზე დიდ მიღწევად მიიჩნევა 2017 წელს თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ ხელშეკრულების გაფორმება. 2019 წელს ქვეყნებს შორის საქონელბრუნვამ ისტორიულ რეკორდს მიაღწია – ერთი მილიარდი აშშ დოლარის მოცულობას. 2020 წლის იანვარ-მაისის მონაცემებით, ჩინეთთან სავაჭრო ბრუნვა, წინა წლის ანალოგიური პერიოდის მაჩვენებელთან შედარებით, 12 პროცენტით გაიზარდა, რაც აღემატება იმავე პერიოდში ევროკავშირის ქვეყნებთან მიღწეულ შედეგებს. 2019 წლის სავაჭრო ბრუნვის მიხედვით,

1. Larsen, J. 'Georgia-China Relations, the Geopolitics of the Belt and Road', *Georgian Institute of Politics* (2017), <http://gip.ge/georgia-china-relations-geopolitics-belt-road/>

ჩინეთი იკავებდა მესამე ადგილს საქართველოს უმსხვილეს სავაჭრო პარტნიორებს შორის, 10,5 პროცენტი წილით.² ასევე მესამე იყო უცხოელ პარტნიორებს შორის იმპორტის მიწოდებით. თავისი ადგილი დაიმკვიდრა ჩინურ ბაზარზე ქართულმა ღვინომაც, რომელიც ექსპორტის მოცულობაში წამყვანი კომპონენტია (ჩინეთი საქართველოსთვის მესამე საექსპორტო ბაზარია რუსეთისა და უკრაინის შემდეგ, 8,5 პროცენტის წილით ღვინის მთლიან ექსპორტში). ჩინეთის სხვადასხვა პროვინციაში ქართული ღვინის 40-მდე სავაჭრო ცენტრი გაიხსნა. ნაყოფიერად გრძელდებოდა თანამშრომლობა ისეთ დარგებში, როგორიცაა: ინფრასტრუქტურული ობიექტების მშენებლობა, ენერგეტიკა, სატრანსპორტო გადაზიდვები, უძრავი ქონება, სოფლის მეურნეობა, საბანკო სფერო, ტურიზმი და სხვა. რაც მთავარია, საქართველოს გავლით ევროპისკენ დაიწყო ჩინური ტვირთების ახალი სარკინიგზო მარშრუტების ათვისება, რითაც საფუძველი ჩაეყარა გლობალური საერთაშორისო პროექტის „ტრანსკასპიური“ / „შუალედური“ დერეფნის ექსპლუატაციას. 2020 წლის იანვრის მონაცემებით, საქართველოში სულ ჩინური კაპიტალით დარეგისტრირებულია აქტიური სტატუსის 222 კომპანია. ასევე გაფართოვდა ქართული კომპანიების საქმიანობა ჩინეთში. ჩინური ინვესტიციებით ჩამოყალიბდა სამი თავისუფალი ეკონომიკური ზონა. ბიზნესს ხელს უწყობს აგრეთვე ჰუმანიტარული ურთიერთობების განვითარებაც, ტურისტული ჯგუფების მზარდი გაცვლით (2019 წელს 51 პროცენტით გაიზარდა საქართველოში ჩინელ ვიზიტორთა რიცხვი). ტრადიციული გახდა საქართველოს მონაწილეობა ჩინეთში გამართულ ცნობილ საერთაშორისო გამოფენებსა და ეკონომიკურ ფორუმებში (პროექტ „ერთი სარტყელი – ერთი გზა“ ფარგლებში გამართული 2017 და 2019 წლების პეკინის გლობალური ფორუმები, თიანძინის და დალიანის ყოველწლიური ეკონომიკური ფორუმები, 2019 წლის შანხაის საიმპორტო გამოფენა და სხვა). ინტერესი გამოიწვია 2015, 2017 და 2019 წლებში თბილისში ჩატარებულმა „ახალი აბრეშუმის გზის“ საერთაშორისო კონფერენციებმა, რომლებმაც წვლილი შეიტანეს საქართველო-ჩინეთის ეკონომიკური კავშირების გაღრმავების საქმეში. შეგვიძლია მოვიყვანოთ საქმიანი ურთიერთობების ბევრი სხვა მაგალითიც.

საქართველოში ჩინური კაპიტალით მრავალი პროექტი განხორციელდა (2002-2019 წლებში – 695,82 მლნ. აშშ დოლარის ინვესტიცია), თუმცა ბოლო წლებში შემცირდა საინვესტიციო ნაკადები (2019 წელს ჩინეთმა უმსხვილეს ინვესტორ ქვეყნებს შორის მერვე ადგილი დაიკავა). ვერ ამოქმედდა ერთობლივი საწარმოების გახსნის გეგმა (გამონაკლისია ქუთაისში ჩინური წარმოშობის ელექტროავტომანქანების ქარხანა), ვერც სხვა საინტერესო პროგრამები, თუმცა ეს რეზერვებია სამომავლო თანამშრომლობისთვის.

ამ ეტაპზე, საქართველო-ჩინეთის ეკონომიკური ურთიერთობების პერსპექტივის განხილვა უნდა მოხდეს სრულიად ახალი ვითარების გათვალისწინებით, რაც COVID-19-ის პანდემიის კრიზისთან არის დაკავშირებული. რეალობა მოითხოვს არსებული მდგომარეობის ხელახალ ანალიზსა და მიდგომების განახლებას.

2. აქ და ქვემოთ წარმოდგენილია საქართველოს ეროვნული სტატისტიკის სამსახურის 2019 წლის მონაცემები.

ნუგზარ ქევხიშვილი, დავით აფციაური, ვანო ზოდელავა, მერაბ ადეიშვილი, კოტე ზალდასტანიშვილი, ვალერი ჩხეიძე - ოფიციალური ვიზიტი ამერიკის შეერთებულ შტატებში, 1997, დავით აფციაურის არქივიდან. **Nugzar Kevkhishvili, David Aptsiauri, Vano Zodelava, Merab Adeishvili, Kote Zaldastanishvili, Valeri Chkheidze - Official Visit to the United States of America, 1997, From the archive of David Aptsiauri.**

სადღეისოდ ნამდვილად რთულია პროგნოზის გაკეთება. ეს დამოკიდებულია, პირველ რიგში, პანდემიის დასრულების ვადებზე, ყოველ შემთხვევაში, მისი გავრცელების არსებითად შეჩერების შედეგებსა და მსოფლიო ეკონომიკის კრიზისიდან გამოსვლის შემდგომ დინამიკაზე.

მთლიანობაში, გლობალური განვითარების დინამიკა არასახარბიელოა. საერთაშორისო ორგანიზაციების პირველადი შეფასებით, მსოფლიო ეკონომიკის საერთო შიდა პროდუქტი 2020 წელს შემცირდება 3,2 პროცენტით, ხოლო მთლიანი დანაკარგი 2020 და 2021 წლებში შეადგენს 8,5 ტრილიონ აშშ დოლარს³, ისიც – თუ პანდემიის კრიზისი შედარებით მალე დასრულდება. არნახულად გაიზრდება უმუშევრობა, განსაკუთრებით დაზარალებულია სამომხმარებლო სექტორი (ტრანსპორტი, ტურიზმი), მრეწველობის რიგი მიმართულებები.

შეიძლება თამამად განვაცხადოთ, რომ COVID-19-ის პანდემიის კრიზისი მთლიანად შეცვლის მსოფლიოში არა მარტო სოციალურ-ეკონომიკურ, არამედ პოლიტიკურ, კულტურულ, ყოფით ცხოვრებას, უსაფრთხოების უზრუნველყოფის კრიტერიუმებს. დღეს ცნობილი მეცნიერები მიიჩნევენ, რომ ბევრი სისტემური ცვლილება გველოდება. ასე, მაგალითად,

3. 'World Economic situation and prospects as of mid 2020', United Nations, Department of Economic and Social Analysis (13 May, 2020). [un.org / development / desa/dpad/publication/world-economic-situation-and-prospects-as-of-mid-2020/](https://un.org/development/desa/dpad/publication/world-economic-situation-and-prospects-as-of-mid-2020/)

მსოფლიოში ცნობილი ეკონომისტი, ნობელის პრემიის ლაურეატი, ჯოსეფ სტიგლიცი აღნიშნავს, რომ კაპიტალისტური სისტემა, მიუხედავად მისი დიდი მნიშვნელობისა გლობალური და ეროვნული ეკონომიკის საფუძვლიანი განვითარების საქმეში, მოუშმადებელი აღმოჩნდა COVID-19-თან ნაყოფიერად ბრძოლისთვის და საჭიროა მისი მკვეთრი მოდერნიზაცია, ანუ უნდა განვითარდეს, მისი თქმით, „პროგრესული კაპიტალიზმი“.⁴ კიდევ ერთი დასავლელი სპეციალისტის, დანიელ მეთიუს შეფასებით, „ყველა ჩვენი კონცეფცია, რომელიც ეხება ეკონომიკას, განვითარებას, ბიზნესსაქმიანობას, გლობალიზაციას, განათლებას, ჯანდაცვას, მეცნიერებას და ტექნოლოგიებს, ნაკლებად მნიშვნელოვანი გახდა...“⁵

მსოფლიოში ბოლო წლების სოციალურ-ეკონომიკური კრიზისების ძირითად მიზეზად, ჩვენი აზრით, იკვეთება არაეკონომიკური შინაარსის ფაქტორები. ეს ეხება 2008 წლის გლობალურ ფინანსურ კრიზისს, რომელმაც გამოამჟღავნა სერიოზული პრობლემები ეკონომიკური პოლიტიკის მენეჯმენტში, განსაკუთრებით – რისკების პრევენციის კუთხით. სამწუხაროდ, საერთაშორისო თანამეგობრობის უუნარობამ საფრთხეების წინასწარ გამოვლენის და მართვის მიმართულებით, კვლავ იჩინა თავი გლობალური პანდემიის კრიზისის დროს.

არავინ იცის, რამდენ ხანს გასტანს პანდემიის შემდგომი ეტაპი, მაგრამ, ვფიქრობთ, ეკონომიკის კლასიკური სახით განვითარება გარკვეული დროით იმ დარგებით შეიცვლება, რომლებიც უკავშირდება ჯანმრთელობის დაცვის ინდუსტრიას და შესაბამისი სექტორების ფუნქციონირებას – განვითარდება, ასე ვთქვათ, „ჯანმრთელობის დაცვის ეკონომიკა“.

შესაძლოა, ახალი შინაარსით შეივსოს ზოგიერთი გლობალური ეკონომიკური პროექტიც, რაც უკვე ხელშესახებია: მაგალითად, ჩინეთი შემოდის ახალი ინიციატივით, რომ პროექტს „ერთი სარტყელი – ერთი გზა“ ახალი მიმართულება დაემატოს – ჯანმრთელობის დაცვის სფერო. გაჩნდა ახალი ტერმინიც – „ჯანმრთელობის დაცვის ერთი სარტყელი – ერთი გზა“ (ეს ახალი ტერმინი გამოიყენა ჩინეთის პრეზიდენტმა 2020 წლის მარტში გამართულ სატელეფონო საუბარში იტალიის პრემიერ-მინისტრთან). ეს მოსალოდნელიც იყო, რადგან ჩინეთში კრიზისამდეც აწარმოებდნენ სამედიცინო ინდუსტრიის ფუნქციონირებისთვის საჭირო თითქმის ყველა კომპონენტს.

„ცივი ომის“ დასრულების შედეგად, საერთაშორისო პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ურთიერთობებში, ძალთა გადანაწილებაში, მოხდა არსებითი ცვლილებები. არ არის გამორიცხული, რომ პანდემიამ კიდევ უფრო შეცვალოს არსებული ბალანსი. ექსპერტთა ფრთხილი პროგნოზით, შესაძლებელია ჩინეთი (მიუხედავად დანაკარგებისა) უფრო სწრაფად გამოვიდეს კრიზისიდან მისი მასშტაბური ფინანსური, მატერიალური, შრომითი რესურსებისა და ვირუსთან ბრძოლის უკვე შეძენილი გამოცდილების დახმარებით. აქედან გამომდინარე, გლობალურ პროექტს „ერთი სარტყელი – ერთი გზა“ შეჩერება არ უნდა ემუქრებოდეს და მასში საქართველოს მონაწილეობა აქტუალური უნდა დარჩეს მისი, როგორც სატრანზიტო და ევროპა-აზიას შორის თანამშრომლობის ერთ-ერთი არსებითი ცენტრის მნიშვნელობის

4. Stiglitz, J. E. 'Has Davos Man Changed?', Project Syndicate (January 30, 2020), https://www.project-syndicate.org/commentary/davos-gap-between-business-leaders-rhetoric-and-actions-by-joseph-e-stiglitz-2020-01?barrier=access_paylog

5. Dr. R.M. Mathew. 'Redefining Political Economy, Globalization & Business Models Consequent on Corona Virus Pandemics Economics', *Economic Theory* (April 09, 2020), Markotoracle.co.uk/Article/6928.html.

კახა კახრეიძე, დევიდ ლი, გიორგი ისაკაძე, ფადი ასლი, კოტე ზალდასტანიშვილი - საქართველოს მცირე და საშუალო საწარმოთა ასოციაციის დაფუძნება, თბილისი, 2010, ოჯახის არქივიდან. **Kakha Kokhreidze, David Lee, George Isakadze, Fady Asly, Kote Zaldastanishvili - Foundation of The Georgian Small & Medium Enterprises Association, Tbilisi, 2010, From the family archive.**

გამო. „აბრეშუმის გზის ეკონომიკური სარტყელის“ პროექტი კი საქართველოსთვის ქმნის ენერგეტიკული რესურსების სატრანსპორტო ჰაბის ზოგადად ეკონომიკურ ჰაბად ტრანსფორმაციის საშუალებას.⁶ მხედველობაში მისაღებია ის გარემოებაც, რომ ჩვენი რეგიონის მსხვილი ენერგორესურსების მწარმოებლები და სატრანზიტო ქვეყნები, მათ შორის, აზერბაიჯანი, ყაზახეთი, აქტიურად თანამშრომლობენ ჩინეთთან და წარმოადგენენ „ერთი სარტყელი – ერთი გზა“ „ტრანსკასპიური“/„შუალედური“ დერეფნის შემადგენელ ნაწილს. ამასთან, საქართველო, ცხადია, მზად არის შეუერთდეს სხვა ახალ გლობალურ პროექტებს, რათა განამტკიცოს თავისი, როგორც საიმედო საერთაშორისო პარტნიორის ფუნქცია.

აღნიშნული ტენდენციების და გარემოებების გათვალისწინებით, საქართველო-ჩინეთის ეკონომიკური თანამშრომლობა პოსტპანდემიის ფაზაში მეტწილად დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად სწრაფად და ეფექტურად დასრულდება ბრძოლა COVID-19-თან და რა პროცესები განვითარდება მსოფლიო პოლიტიკასა და ეკონომიკაში. ანუ რამდენად კონსტრუქციული და დაბალანსებული იქნება თანამშრომლობა აშშ-ს, ჩინეთსა და ევროკავშირს, ასევე სხვა მოთამაშეებს შორის გლობალური მასშტაბით, სამხრეთ კავკასიის

6. Kenneth T. Derr (1998), 'Commitment in the Caspian: A Chevron Perspective on Energy and Economic Development', *Chevron Corporation*, October 20, www.Chevron.com/stories/commitment-in-the-caspian-a-chevron-perspective-on-energy-and-economic-development.

რეგიონში მიმდინარე მოვლენების გათვალისწინებით. ამასთან დაკავშირებით წარმოგიდგენთ რამდენიმე ვარაუდს:

- პოსტკრიზისულ პერიოდში ჩინეთი ძირითადად დაკავდება შიდა საკითხების მოგვარებით, პირველ რიგში, ეკონომიკური სტაბილიზაციის უზრუნველყოფით და სხვა გადაუდებელი ღონისძიებებით, თუმცა, როგორც გლობალური მოთამაშე, აქტიურ მონაწილეობას მიიღებს საერთაშორისო პოლიტიკის და ეკონომიკის მნიშვნელოვანი საკითხების მოგვარებაში, მრავალმხრივი თანამშრომლობის ახალი მოდელების ჩამოყალიბებაში. ამ ვითარებაში მოსალოდნელია, რომ ჩვენი ერთობლივი ეკონომიკური თანამშრომლობა გარკვეული პერიოდით ნაკლებად ინტენსიური იყოს.
- მიუხედავად ყველაფრისა, მოსალოდნელია საქართველოსთან თანამშრომლობა გაგრძელდეს ისეთ დარგებში, როგორიცაა ვაჭრობა, მათ შორის, ელექტრონული ვაჭრობა (ამას ხელს უწყობს თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ ხელშეკრულება), ინფრასტრუქტურული პროექტები, კვების სხვა პროდუქტების (მათ შორის, ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქციის) ერთობლივი წარმოება, რაც პანდემიის შემდგომ პერიოდში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს.
- დღეს ბევრს ლაპარაკობენ ჩინეთიდან სამრეწველო სანარმოების გადატანაზე სხვა ქვეყნებში, მათ შორის, საქართველოშიც. ამ იდეას რეალური საფუძველი აქვს, თუმცა მისი განხორციელება ბევრადაა დამოკიდებული ადგილობრივი კვალიფიციური კადრებით უზრუნველყოფის საკითხის მოგვარებასა და სხვა ფაქტორებზე, ასევე საჭიროა ჩინეთის ნაყოფიერი გამოცდილების გასაზიარებლად შემუშავდეს საგანმანათლებლო/სატრენინგო პროგრამა საქართველოს უნივერსიტეტების ბაზაზე.
- ზოგადად, შეიძლება კომერციულად მომგებიანი იყოს ისეთი ერთობლივი სანარმოების გახსნა, რომლებიც მოემსახურებიან ჯანმრთელობის ინდუსტრიის განვითარებას (სამედიცინო მოწყობილობა და ინვენტარი, მედიკამენტები). ამას ხელს შეუწყობს ინიციატივის „ერთი სარტყელი – ერთი გზა“ სამედიცინო მიმართულების გეგმის პრიორიტეტული განვითარება.
- მნიშვნელოვანია, თუ როგორ განვითარდება ჩინეთის ინიციატივა „ერთი სარტყელი – ერთი გზა“, რომლის მიმართ ბევრ ქვეყანას გაეზარდა ინტერესი და ბოლო წლებში აქტიურად თანამშრომლობს კიდევ.
- საქართველოსთვის, რომელიც ევროპასა და აზიას შორის თანამშრომლობაში ერთ-ერთ საკვანძო ქვეყნად მოიაზრება, ამ პროექტში მონაწილეობა მნიშვნელოვანია, რადგან ჩინეთის უზარმაზარი ეკონომიკური პოტენციალის გარეშე ძნელად წარმოსადგენია ჩვენმა ქვეყანამ შეძლოს ამ ფუნქციის შესრულება. „საქართველოს შეუძლია რეალურად გახდეს ეკონომიკური ჰაბი, რაც საქართველოზე გამავალ „ცენტრალური აზია-დასავლეთ აზიის ეკონომიკური დერეფნის“ პროექტს სრულიად შეესატყვისება“⁷.
- აღნიშნული გლობალური ინიციატივის ფარგლებში პერსპექტიულია თანამშრომლობა ევროპა-აზიის მიმართულებით ტვირთების გადაზიდვის საქმეშიც, განსაკუთრებით, პანდემიის შემდგომ სარეაბილიტაციო ოპერაციებზე გაზრდილი მოთხოვნის ფონზე.

7. პაპავა, ვლ. „ერთი სარტყელი ერთი გზის ინიციატივა“ და საქართველო, საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევის ფონდი, N 93, 2017.

ბოლო წლებში გაიზარდა ტვირთების ტრანსპორტირება ჩინეთიდან ევროპაში, საქართველოს გავლით, მაგრამ ეს მხოლოდ საწყისი ეტაპია. საქართველო თანამედროვე ინფრასტრუქტურის ფორმირებით უნდა გახდეს ერთ-ერთი საკვანძო სატრანზიტო ჰაბი. კვლავ აქტუალურ პრობლემად რჩება „ტრანსკასპიური“/„შუალედური“ სატრანზიტო დერეფნის სრულფასოვნად ამოქმედება.

- საინტერესო მიმართულებაა ახალი ტექნოლოგიებით ერთობლივი პროდუქციის გამოშვება თავისუფალი ეკონომიკური ზონების, ანუ ტექნოლოგიური პარკების მოდელების გამოყენებით. ამ კუთხით ჩინეთს მოწინავე პოზიციები უკავია მსოფლიოში (შანხაის, შენჯენის, თიანძინის მაგალითები). საქართველოში ჩინური კაპიტალის მონაწილეობით შექმნილია სამი ასეთი ეკონომიკური ზონა (თბილისში, ქუთაისსა და ფოთში), მაგრამ ყველა ვერ ამუშავდა სრულფასოვნად. საქართველოს ინტელექტუალური რესურსების, ქვეყანაში სტაბილური ვითარების და ხელსაყრელი ბიზნესგარემოს, ევროკავშირთან და სხვა მეზობელ ქვეყნებთან ამოქმედებული თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმის გათვალისწინებით, ეს მომგებიანი პროექტი უნდა გახდეს. მან უნდა გააჟანსალოს საქართველოს ექსპორტის სტრუქტურაც, მათ შორის, ჩინეთთან, რომელიც ბოლო ათწლეულში პრაქტიკულად არ შეცვლილა – კვლავაც დომინირებს ნედლეულისა და სოფლის მეურნეობის პროდუქტების ექსპორტი.
- მიუხედავად ეკონომიკური და სოციალური პრობლემებისა, ვფიქრობთ, გაიზრდება ქართული ღვინისა და სხვა ალკოჰოლური პროდუქციის ექსპორტი ჩინურ ბაზარზე. ამისთვის არსებითია პროდუქციის ხარისხის შენარჩუნება და ჩინური ბაზრის სპეციფიკის უკეთ შესწავლა.

დაბოლოს, როგორც არ უნდა განვითარდეს გეოპოლიტიკური და გეოეკონომიკური ვითარება, კიდევ უფრო გაიზრდება იმ სახელმწიფოების მნიშვნელობა, რომლებიც უშუალოდ აკავშირებენ ერთმანეთთან მსოფლიო ბაზრის საკვანძო ნაწილებს და ასრულებენ, ასე ვთქვათ, „ხიდი-სახელმწიფოების“ ფუნქციას პანდემიის შემდგომ პერიოდში. ასეთი სახელმწიფოები განსაკუთრებულ ადგილს დაიკავებენ გლობალური თანამშრომლობის ახალ მოდელებში. რეგიონსა და მსოფლიოში აღიარებულია ჩვენი ქვეყნის ხელსაყრელი ბიზნესგარემო და ეკონომიკური რეფორმები. ამდენად, საქართველოს შეუძლია უფრო აქტიური გახადოს თავისი, როგორც საერთაშორისო დამაკავშირებლის ფუნქცია. ამ ყველაფერს აძლიერებს საქართველოს მიერ გაფორმებული თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ ხელშეკრულებები ევროკავშირთან, ჩინეთთან და მთელ სამეზობლოსთან.

საქართველოს რეალურად აქვს ყველა წინაპირობა, ეფექტურად წარმოადგინოს დასავლური ბიზნესინტერესები, აქტიურად ჩაერთოს აზიაში ეკონომიკურ პროექტებში და ამასთან, გაუზიაროს დასავლეთს აზიის რეგიონთან საქმიანი ურთიერთობების გამოცდილება და სპეციფიკა, მათ შორის – ჩინეთის მიმართულებითაც.

***დავით აფციაური** არის მინველი პროფესორი და მკვლევარი აშშ-ის, ევროპის, ჩინეთის, თურქეთის, სამხრეთ კავკასიის, ცენტრალური აზიისა და საქართველოს წამყვან სასწავლო და კვლევით დაწესებულებებში. იგი იყო საქართველოს საგანგებო და სრულუფლებიანი ელჩი ლიეტუვაში, ლატვიასა და ესტონეთში, ასევე ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკაში, მონღოლეთსა და ვიეტნამის სოციალისტურ რესპუბლიკაში.*

ნინო ბურჯანაძე, დეივიდ გლენდენინგი, კოტე ზალდასტანიშვილი - ევროკავშირი-საქართველოს ბიზნეს-საბჭოს დაფუძნება, თბილისი, 2006, © ევროკავშირი-საქართველოს ბიზნეს-საბჭო. **Nino Burjanadze, David Glendenning, Kote Zaldastanishvili - Launching The EU-Georgia Business Council, Tbilisi, 2006, © EU-Georgia Business Council.**

რთული პერიოდი და სწორი გადაწყვეტილებები – ფიქრები პანდემიისას

ჰოუარდ ჩეისი

*საქართველოს, როგორც ყოველთვის, ამ საგანგებო
ვითარებაშიც საკუთარი იდენტობა, პარტნიორებთან
მეგობრობა, საერთო ინტერესები გადაარჩენს*

პანდემიამ უზარმაზარი დარტყმა მიაყენა ეკონომიკას, მისი აღდგენა კი ხანგრძლივი და დაბრკოლებებით სავსე პროცესი იქნება. ბევრი ქვეყნის ხელისუფლება და საზოგადოება შეეცდება საკუთარ თავში ჩაიკეტოს. ეს შეცდომა არ უნდა დავეშვათ. პანდემიის კონტროლის, სოციალური სტაბილურობის, ეკონომიკის გაჯანსაღებისა და ეკოლოგიური მდგრადობის საკითხების მოსაგვარებლად ქვეყნებს შორის თანამშრომლობა კი არ უნდა შეიზღუდოს, არამედ, პირიქით, გაფართოვდეს, განსაკუთრებით, ისეთ სფეროებში, როგორიცაა მეცნიერება და მედიცინა, სანდო ინფორმაციის გავრცელება, ფინანსური მდგრადობა, კარგი მმართველობა და დიპლომატია. მომავალ თვეებში მიღებული პოლიტიკური გადაწყვეტილებები განსაზღვრავს, საით წავა ჩვენი საზოგადოება და რამდენად შეინარჩუნებს სიცოცხლისუნარიანობას შემდეგი ათწლეულების განმავლობაში.

გლობალიზაციის სიმტკიცე და სარგებელი COVID-19-ის პანდემიამდეც ხშირად დამდგარა ეჭვქვეშ. გარკვეული თვალსაზრისით ეს გასაგებიცაა: ციფრული კომუნიკაციებისა და სოციალური მედიის წყალობით, მთელი სამყარო თითქმის ხელის გულზე მოგვექცა – ბუნებრივი თუ ადამიანის ქმედებით გამოწვეული კატასტროფები, ეკრანის მეშვეობით, გაჩენისთანავე ახერხებენ ჩვენს გაოცებას. დიდია ცდუნება იმისა – ან იქნებ ესეც მოჩვენებითია – რომ სამყაროს ყველა კუთხეში ადამიანებს ერთნაირი ნივთები, გამოცდილება თუ გასართობი გვქონდეს. საზოგადოებაში გაჩენილი კლიმატის ცვლილებასა თუ სოციალურ უსამართლობასთან დაკავშირებული პრობლემები მალევე გლობალურ მოძრაობებში გადაიზრდება ხოლმე, რომლებიც მთელ მსოფლიოში პოლიტიკოსებისა და მთავრობებისგან რეაგირებას ელოდნენ, მაშინაც კი, როცა ბოლომდე გარკვეული არ არის, თუ რა სახის ზომებია მისაღები.

ამასთან, ისიც გვესმის, რომ ვითარება სულაც არ არის მარტივი. ციფრულმა სამყარომ სრულიად წაგვლეკა, თანამედროვე ტექნოლოგიების ამ აურზაურში გვინდა რაღაც აზრი ვიპოვოთ. საყრდენს ვეძებთ ურთიერთობებში, ვცდილობთ გავერკვეთ საკუთარ სოციალურ ინტერესებში, ვეძებთ ჩვენივე პროფესიის ადამიანებს, რადგან მათთან საერთოს გამოიხატავს

შეგვიძლია. ამასთან, ისიც დანამდვილებით ვიცით, რომ ციფრულ კომუნიკაციებს დიდი სარგებლობა მოაქვს, რადგან ჩვენთვის საინტერესო ადამიანებთან და მოვლენებთან უფრო სწრაფად და ადვილად გვაახლოებს. ამიტომ ვცდილობთ გავარკვიოთ, რამდენადაა ეს ყველაფერი დაკავშირებული ერთმანეთთან, როგორ დავინახოთ და გავიაზროთ ის, რაც მნიშვნელოვანია, და რა შეიძლება გავაკეთოთ იმისათვის, რომ ჩვენი გარემოსა და საზოგადოების მდგრადი მომავალი უზრუნველვყოთ, პრობლემები მოვაგვაროთ.

სწორედ ამ კონტექსტში უნდა განვიხილოთ გლობალური პანდემია, როგორც მნიშვნელოვანი გავლენის მქონე ძალა. ის ხომ არც პირველია და, სამწუხაროდ, არც უკანასკნელი. გლობალიზაციას ამ კონტექსტში თავისი წვლილი უდავოდ შეაქვს. მთელ მსოფლიოში ინტენსიური მიმოსვლის აღდგენა აუცილებელია როგორც საქმიანი ადამიანებისთვის, ისე დასვენების მსურველთათვის (თუნდაც მათთვის, ვისაც მსოფლიოში გაფანტული ნათესავებისა და მეგობრების მონახულება გვსურს) და ეს უმნიშვნელო საკითხი სულაც არ არის. ამასთან, ისიც ცხადია, რომ პანდემიის მართვა დიდწილად გლობალური ამოცანაა, რომელიც, უპირველეს ყოვლისა, ეფუძნება მეცნიერებასა და კვლევებს, ასევე მნიშვნელოვანია არსებული რეალობის მართვის საუკეთესო მეთოდების შესწავლა და გაზიარება (მართალია, პანდემიის გავრცელებისას სწორი რჩევები ბევრმა არაფრად ჩააგდო, მაგრამ ამ ვითარებაში საკმაოდ პოზიტიური ტენდენციაც გამოჩნდა – ადამიანების უმეტესობა საკითხს დიდი პასუხისმგებლობით მოეკიდა).

დღევანდელი რეალობა იქნებ საგულისხმო მინიშნებადაც გამოდგეს არა მხოლოდ პანდემიის არსის, არამედ ზოგადად იმის ამოსახსნელად, თუ როგორ გავერკვეთ კომუნიკაციების გლობალურ „გრიგალში“. ერთი მხრივ, პასუხისმგებლობა საკუთარ თავზე უნდა ავიღოთ, ყურადღება საკუთარ ოჯახებზე, მეგობრებსა და კოლეგებზე გადავიტანოთ, საზოგადოებაში გავრცელების რისკები შევამციროთ და „სახლში დავრჩეთ“ – ამ სიტყვების პირდაპირი მნიშვნელობით. მეორე მხრივ კი, საჭიროა ურთიერთობები დავამყაროთ და განვაკეთაოთ, მოვეუსმინოთ, ვიკითხოთ, ვისწავლოთ და ყველა გზით ვითანამშრომლოთ, რათა გავაძლიეროთ ჩვენი საზოგადოებები და ავამოქმედოთ ის, რაც „ახალ ნორმად“ იქცევა.

მსგავსი მიდგომა ვრცელდება დიდ პოლიტიკასა თუ მთავრობის გადანაცვებულებებზეც, იმაზე, რაც ჩვენს ცხოვრებას განსაზღვრავს, მიუხედავად იმისა, რომ ზოგჯერ შესაძლოა ეს სხვაგვარად მოგვეჩვენოს. უდავო და ნათელია სწორი პოლიტიკისა და კომპეტენტური მართვის მნიშვნელობა, რასაც ხანდახან სათანადოდ ვერ ვაფასებთ. ის ქვეყნები, რომლებსაც პანდემიასთან ბრძოლაში მეცნიერული მიდგომის მნიშვნელობა კარგად ესმოდათ და შექმნილ ვითარებაში საუკეთესო გადანაცვებულებებს იღებდნენ, დიდ სიძნელეებს ბევრად უკეთ გაუმკლავდნენ, ვიდრე ისინი, ვინც მხოლოდ ლოზუნგებს აფრიალებდნენ და ვისი ქმედებაც წარმოდგენას უფრო გავდა, ვიდრე საქმის კეთებას. შესაძლოა, მოქალაქეებმა და ამომრჩევლებმა პოლიტიკოსები საბოლოოდ იმის მიხედვით დააფასონ ან განსაჯონ, თუ რამდენად დიდი ზეგავლენა იქონია მათმა ლოზუნგებმა, თუმცა ისიც ფაქტია, რომ მყარ საფუძველზე აგებულმა და კარგად გააზრებულმა პოლიტიკამ ამ რთულ და სტრესულ ვითარებაში მეტ ადამიანზე მოახდინა სასიკეთო გავლენა.

კოტე ზალდასტანიშვილი, არვე ტორვიკი, ბადრი ჯაფარიძე, დევიდ გლენდენინგი - „სტატოილის“ ღონისძიება, ბრიუსელი, 2006, ოჯახის არქივიდან. **Kote Zaldastanishvili, Arve Thorvik, Badri Japaridze, David Glendenning - Event organized by 'Statoil', Brussels, 2006, from family archive.**

ასევე უნდა გავიაზროთ ჩვენს ცხოვრებასა და საზოგადოებაზე გავლენის მქონე სხვა მნიშვნელოვანი პოლიტიკური საკითხები და გადანყვეტილებები. საქართველოში ამ მხრივ ნიშანდობლივი მაგალითის ძიება დიდხანს არ მოგვინევს. ეს არის ენერგეტიკული დერეფანი კასპიის ზღვიდან ხმელთაშუა ზღვამდე და ევროპამდე. წარსულს და 25-წლიან გამოცდილებას თუ გავიხსენებთ, თვალს თუ მივადევნებთ ამ პერიოდის მიღწევებსა და მოვლენებს, ეჭვგარეშეა, რომ სამხრეთ კავკასიის ნავთობისა და გაზსადენების არსებობა, რომლებიც ამერბაიჯანიდან საქართველოს გავლით თურქეთს და სხვა მიმდებარე ქვეყნებს უკავშირდება, გარდაუვალი იყო, თუმცა 25 წლის წინ ამ გადანყვეტილების სისწორეში ბევრი როდი იყო დარწმუნებული.

ამ ეპოქის ადამიანებისთვის მოვლენები ცივი ომის შემდგომი, წარმოუდგენლად დრამატული სოციალური ცვლილებების, პოლიტიკური გაურკვევლობისა და უზარმაზარი კომერციული თუ პოლიტიკური რისკების ფონზე ვითარდებოდა. დიდ სახელმწიფოებს თავიანთი ინტერესები ჰქონდათ, მაგრამ, საბედნიეროდ, შეერთებულმა შტატებმა ყველა სირთულის გადასალახად თანმიმდევრული და კონსტრუქციული გზა აირჩია. ინვესტორებმა კომერციული მოგების, სატრანსპორტო მარშრუტებისა და ბაზრებისათვის კონკურენციისა და ახალი, გრძელვადიანი ურთიერთობების დამყარების კარგი შესაძლებლობა დაინახეს, რამაც უზარმაზარ კაპიტალდაბანდებებსა და უპრეცედენტო ტექნიკურ მიღწევებს გაუხსნა გზა.

საბოლოოდ, უმთავრესი მაინც გადანყვეტილებები აღმოჩნდა და არა მხოლოდ გლობალური გეოპოლიტიკის განმსაზღვრელ შორეულ დედაქალაქებში მიღებული გადანყვეტილებები. იმ დროისთვის დამოუკიდებლობამოპოვებულ ამერბაიჯანსა და საქართველოს, ასევე მათ

მეზობელ თურქეთს, რისკები და სარგებელი დროულად, თუმცა დიდი გაურკვევლობის პირობებში, კარგად უნდა აეწონ-დაეწონათ. როგორც პანდემიის დროს, ინფორმაციის ფაქტორს მაშინაც დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა და კარგი ანალიზიც გადამწყვეტი იყო. საერთაშორისო თანამშრომლობისა და ურთიერთობების წყალობით, სათანადო ნიადაგი მომზადდა, საბოლოო გადაწყვეტილება კი კომპეტენტურმა და პასუხისმგებელმა ხელმძღვანელებმა მიიღეს.

ყველა ქმედებას გარკვეული შედეგი მოსდევს და ყველა შედეგი დადებითი ვერ იქნება, თუმცა, თუკი დაგვიქრდებით, აღმოვაჩენთ, რომ სამხრეთ კავკასიის ნავთობისა და გაზის სადენებმა რეგიონს მნიშვნელოვანი სარგებელი მოუტანა და ეს - არა მხოლოდ ეკონომიკური განვითარების თვალსაზრისით. უდავოა, რომ ამ პროექტის წყალობით საქართველომ და მისმა მეზობელმა ქვეყნებმა დანარჩენი მსოფლიოს მხრიდან მეტი ყურადღება დაიმსახურეს და ერთმანეთთანაც უფრო მჭიდრო კავშირები განავითარეს. სამხრეთ კორიდორის გაზსადენი აზერბაიჯანში იწყება და საქართველოს გავლით თურქეთს, ბულგარეთს, ალბანეთს, იტალიასა და ევროკავშირის გაზის ბაზარს უკავშირდება. შესაბამისად, იკვეთება საერთო ინტერესებიც. საქართველომ შეინარჩუნა უნიკალური იდენტობა და შეიძინა ახალი მეგობრები. მას ახლა ღირსეული ადგილი უჭირავს მოლაპარაკების მაგიდასთან, სადაც რეგიონული, ევროპული და გლობალური ინტერესები განიხილება.

ეს მიღწევები შეუძლებელი იქნებოდა, რომ არა ღირსეული ადამიანების მიერ სხვადასხვა ეტაპზე გამოვლენილი თავდადება და ცოდნა. ჩვენი პასუხისმგებლობა და მოვალეობაა, რომ ამ ადამიანების მიღწევებს გავუფრთხილდეთ და COVID-19-ით გამოწვეული არეულობის ეტაპი გადავლახოთ. სახელმძღვანელო პრინციპები ამ შემთხვევაშიც უცვლელია - სიფრთხილე და ყურადღება ქვეყნის შიგნით, კავშირები და თანამშრომლობა როგორც უშუალო მეზობლებთან, ასევე სხვებთან, გეოპოლიტიკური რეალობისა და პოლიტიკური საკითხების ღრმა ცოდნა, გაცნობიერება და ნებისმიერ სიტუაციაში კომპეტენციისა და საღი აზრის პატივისცემა.

საქართველო ახალგაზრდა ქვეყანაა, თუმცა მის საზოგადოებას ღრმა ფესვები და გამოკვეთილი იდენტობა აქვს. ის უამრავ კრიზისს გადაურჩა და მომავალშიც გადაურჩება. ქვეყანას ბევრი მეგობარი ჰყავს როგორც ევროპაში, ისე შეერთებულ შტატებსა და სამეზობლოში. ამ მეგობრულ ურთიერთობებს ნებისმიერ ვითარებაში სჭირდება გაფრთხილება და ხელშეწყობა. ეს არის მოცემულობა, რომელიც პანდემიის პირობებშიც უცვლელი რჩება. მეტიც, მისი მნიშვნელობა დროთა განმავლობაში იზრდება და ძლიერდება. საქართველოს, როგორც ყოველთვის, ამ საგანგებო ვითარებაშიც საკუთარი იდენტობა, პარტნიორობთან მეგობრობა, საერთო ინტერესები გადაარჩენს და კიდევ უფრო უწყვეტი, ურთიერთდაკავშირებული მომავლისკენ გაუკაფავს გზას.

პოუარდ ჩეისი არის კომპანია „დოუ ქემიკალის“ უფროსი დირექტორი ევროპის ახლო აღმოსავლეთთან, აფრიკასთან, თურქეთსა და ინდოეთთან სამთავრობო ურთიერთობების საკითხებში. იგი იყო კომპანია „ბრიტიშ პეტროლიუმის“ ევროპულ სტრუქტურებთან ურთიერთობების ხელმძღვანელი, უფროსი დირექტორის რანგში ხელისუფლებასთან ურთიერთობების საკითხებში წარმოადგენდა „ბრიტიშ პეტროლიუმს“ ბრიუსელში, ვაშინგტონში, მოსკოვში, ლონდონსა და მსოფლიოს სხვა მნიშვნელოვან ქალაქებში.

COVID-19-ით შეზღუდული სამყაროს ცვალებადი და ჯერაც უცვლელი მოცემულობები

ირაკლი მენაღარიშვილი

COVID-19-მა დააჩქარა გადასვლა უფრო ფრაგმენტულ მსოფლიო წესრიგზე

COVID-19-ის პანდემია მართლაც უპრეცედენტო გამოდგა. ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის (OECD) გენერალური მდივანი ანხელ გურია წერს: „ეს (COVID-19) XXI საუკუნის მესამე და უდიდესი ეკონომიკური, ფინანსური და სოციალური შოკია და საპასუხოდ მოითხოვს თანამედროვე გლობალურ ძალისხმევას, რომელიც მასშტაბით მარშალის გეგმისა და გასული საუკუნის „ახალი შეთანხმების“ ჯამს უტოლდება. „...ახლა დროა, სასწრაფო და მასშტაბური პასუხისა, სუბნაციონალურ, ეროვნულ და საერთაშორისო დონეზე... მხოლოდ სათანადო, სანდო და საერთაშორისოდ კოორდინირებულ ძალისხმევას შეუძლია დაძლიოს ჯანდაცვის გადაუდებელი გამოწვევა, შეამსუბუქოს ეკონომიკური შოკი და დასახოს აღდგენის გზა“.¹

COVID-19-ის პანდემიამ შეცვალა მსოფლიოს აღქმის უამრავი განზომილება, მაგრამ ჯერჯერობით – ყველაფერი არა. ჯერაც მიმდინარეობს მწვავე დისკუსია არაერთ პრინციპულ საკითხზე და, როგორც მოვლენათა განვითარებიდან ჩანს, სიურპრიზებს კიდევ უნდა ველოდეთ და შეიძლება მოულოდნელი, მწვავე მსჯელობის თემებიც გაგვიჩნდეს.

დღეს ჩვენ მხოლოდ რამდენიმე მათგანს შევხებით. ამასთან, შევეცდებით ეს თემისები საქართველოს რეალობას და COVID-19-თან ბრძოლაში მის გადადგმულ ნაბიჯებს დავუკავშიროთ.

COVID-19 პირველი ეპიდემია როდია, რომელმაც საქართველოს მოსახლეობას მძიმე განსაცდელი მოუტანა. ქართველ ხალხს შუა საუკუნეებში მთელ ევროპასთან და აზიასთან ერთად მოუხდა შავი ჭირისა თუ ყვავილის პანდემიების გადატანა და მსოფლიოში ნატურალური ყვავილის აღმოსაფხვრელ ბრძოლაში მონაწილეობა. მრავალი სხვა პროფესიის

1. OECD Secretary-General Angel Gurría: Coronavirus (COVID-19): Joint actions to win the war, (21.03.2020), <http://www.oecd.org/newsroom/oecd-secretary-general-coronavirus-war-demands-joint-action.htm>

წარმომადგენლებთან ერთად, ქართველ ეპიდემიოლოგებს თავდაუზოგავი ბრძოლა დასჭირდათ საქართველოს, და არა მარტო საქართველოს, საუკუნოვანი პრობლემის – მალარიის ეპიდემიის შესაჩერებლად და საბოლოოდ მოსასპობად. ამას მხოლოდ მედიკოსების მცდელობა როდი ეყოფოდა. კოლხეთის უზარმაზარი, ჭაობიანი სივრცეების – მალარიის ამ ერთ-ერთი ისტორიული ბუდის მოშლის გარეშე წარმოდგენილი იყო ამ დაავადებასთან გამკლავება. ამიტომ ათწლეულების განმავლობაში მიმდინარებდა კოლხეთის ჭაობიანი დაბლობის დაშრობის გიგანტური პროექტი, რომელიც ამავე დროს კოლოსალურ ეპიდსა-წინააღმდეგო ძალისხმევასაც წარმოადგენდა. ამ ყველაფრის შედეგად გასული საუკუნის 60-იანი წლებიდან საქართველოში მალარიის მხოლოდ ერთეული, ისიც იმპორტირებული, შემთხვევებიღა ვლინდებოდა. ასე გაქრა მსოფლიოს სამედიცინო რუკიდან მალარიის მსხვილი ენდემური კერა – „კოლხეთი“.

საქართველოს კოვიდსაწინააღმდეგო ღონისძიებებიც პირველ ეტაპზე სამაგალითოდ მიიჩნია არაერთმა საერთაშორისო სტრუქტურამ. ამის ძირითადი მიზეზი, რა თქმა უნდა, პროფესიონალ ეპიდემიოლოგთა და სახელმწიფო აპარატის ფუნქციების დროული და კორექტული განაწილება იყო, რის შედეგადაც შესაძლებელი გახდა პანდემიის ადრეულ ეტაპზე შეკავება და დაავადების გავრცელების მართლაც ეფექტური კონტროლი. მიუხედავად ამისა, ჯერ ნაადრევია COVID-19-ის ისტორიის არქივისათვის გადაცემა. დღეს უკვე ეპიდსიტუაციის ახალი გამწვავების მომსწრენი გავხდით. ასე რომ, საქართველოს ხელისუფლებას და, რა თქმა უნდა, სამედიცინო სამსახურს კიდევ დიდხანს მოუწევთ დაძაბული საქმიანობა.

COVID-19-ის პანდემიამ სერიოზული გავლენა მოახდინა მსოფლიო პოლიტიკურ წესრიგზე და ბევრი რამ მართლაც ახლებურად დაანახა მსოფლიო საზოგადოებას. COVID-19-მა თითქმის მკვეთრად დაამუხრუჭა გლობალიზაციის უნივერსალური პროცესი და დააჩქარა გადასვლა უფრო ფრაგმენტულ მსოფლიო წესრიგზე, რომელშიც გაურკვეველია საერთაშორისო სისტემის მომავალი ორგანიზაციული პრინციპები. ამ თვალსაზრისით, რაც არ უნდა უცნაურად ჩანდეს, პანდემია და აშშ-ის პრეზიდენტის გლობალური, იზოლაციონისტური დღის წესრიგი გარკვეულწილად ერთმანეთს მოერგო კიდევ.

აღსანიშნავია, რომ ამ ვითარებაში მსოფლიოს ორი ზესახელმწიფო, ერთმანეთის კონკურენტი აშშ და ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა, ვერ გამოვლენ COVID-19-დან „გამარჯვებული“ ისე, რომ თან მკვეთრად შეცვალონ გლობალური ძალაუფლების ბალანსი თავიანთ სასარგებლოდ.

COVID-19-ის ეკონომიკური გავლენა ასევე აისახება აშშ-ისა და, შესაძლოა, სხვა ქვეყნების თავდაცვის ბიუჯეტებზეც, რაც ძალის მოდერნიზაციის ტემპზეც იმოქმედებს.

„დიდი ძალის კონკურენციის“ პარადიგმა არასწორად აღწერს ეროვნული უსაფრთხოებისა და თავდაცვის უახლეს სტრატეგიაში ამ ახალ გეოპოლიტიკურ გარემოს.

ლუი მიშელი, ირაკლი მენაღარიშვილი, კოტე ზალდასტანიშვილი - ბელგიის საგარეო საქმეთა მინისტრის ვიზიტი საქართველოში, თბილისი, 2002, © საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო. **Louis Michel, Irakli Menagharishvili, Kote Zaldastanishvili - Visit of Belgian Minister of Foreign Affairs to Georgia, Tbilisi, 2002, © Ministry of Foreign Affairs of Georgia.**

ახალ გეოპოლიტიკურ პირობებში, ნებისმიერი ქვეყნისათვის უფრო და უფრო რთულდება საკუთარი ნების განხორციელება, რადგან ძალის რამდენიმე პოლუსი ერთდროულად თანამშრომლობს და კონკურენციას უწევს მას.

ამ სამყაროში აშშ ჯერ კიდევ მართავს საკუთარ ალიანსებს, თუმცა მოკავშირეები ახლა უფრო არჩევენ, სად უნდათ მოკავშირეობა შეერთებულ შტატებთან და სად – საკუთარი გზით სიარული.

პანდემიისას, როგორც ჩვეულებრივ საერთო-ეროვნული კრიზისების დროს, მკაფიოდ იკვეთება ქვეყნის ლიდერის არა მხოლოდ როლი და ადგილი პოლიტიკურ სისტემაში, არამედ მისი უნარები და პიროვნული თვისებებიც კი. ამ თვალსაზრისით, COVID-19-მა ბევრ შემთხვევაში მასშტაბური გლობალური ტესტის ფუნქციაც შეასრულა. COVID-19-ის პანდემიის პერიოდში არაერთი სახელმწიფოს მეთაურის, პოლიტიკოსის, რბილად რომ ვთქვათ, „ექსცენტრული“ ფრაზა ან პოლიტიკური გადაწყვეტილება მოექცა მსოფლიო მედიის ყურადღების ცენტრში. ყველაზე მეტი ყურადღება, რა თქმა უნდა, აშშ-ს პრეზი-

დენტმა დაიმსახურა. ამის დასტურად საკმარისია მისი ერთი განცხადებაც კი – მან თქვა, რომ შეეზღუდათ COVID-19-ზე ტესტების რაოდენობა, რადგან ტესტების რიცხვის გაზრდა იწვევდა გამოვლენილ ინფიცირებულთა რაოდენობის მატებას. ვფიქრობთ, აქ კომენტარი არც არის საჭირო.

პრეზიდენტი ტრამპი დაუნდობლად გააკრიტიკა ფილოსოფოსმა და პუბლიცისტმა ფრენსის ფუკუიამამ. იგი წერს: „ქვეყნის ერთ-ერთი უბედურება ის იყო, რომ კრიზისის დროს მის სათავეში თანამედროვე ისტორიის მანძილზე ყველაზე არაკომპეტენტური და საკამათო ლიდერი იდგა და მისი მართვის მოდელი ზეწოლითაც არ შეცვლილა. დონალდ ტრამპმა ვერ შეძლო ეფექტურად განეღებინა თავისი შესაძლებლობები, როდესაც ეს სიტუაციამ მოითხოვა. იმის გამო, რომ დაპირისპირება და რისხვა, როგორც ის მიიჩნევდა, უკეთ ემსახურებოდა მის პოლიტიკურ ბედს, ვიდრე ეროვნული ერთობა, მან კრიზისი ახალი დაპირისპირებების დასაწყებად და სოციალური დაყოფის გასაღრმავებლად გამოიყენა. პანდემიის დროს შეერთებულმა შტატებმა ცუდი შედეგი აჩვენა რამდენიმე მიზეზის გამო, მაგრამ მათგან ყველაზე მნიშვნელოვანი ქვეყნის ლიდერის უუნარობა გახლდათ“.²

რატომ არიან დემოკრატიები უკეთესი მოთამაშეები პანდემიისას? COVID-19-ის პანდემიამ გაამძაფრა კამათი იმის შესახებ, ხელში იგდებენ თუ არა ავტორიტარული სახელმწიფოები მთელ მსოფლიოში ძალაუფლებას. ამის საპირისპიროდ, დემოკრატიები წარმოაჩენენ ინოვაციისა და ადაპტაციის უნარს. მიუხედავად მრავალი ნიშნის არსებობისა, რომ არაერთ ქვეყანაში ძალოვნების (სამხედროები, პოლიცია, უსაფრთხოების სამსახურები) ლიდერებმა კრიზისი თავიანთი ძალაუფლების კონსოლიდაციისთვის გამოიყენეს, კორონავირუსმა ავტოკრატიის დაუცველობა უფრო გამოავლინა, ვიდრე მისი სიძლიერე.

ჩინეთი არქეტიპული, ავტორიტარული სახელმწიფოა. მისმა მთავრობამ შეძლო თავისი ცენტრალიზებული, უნიტარული გადაწყვეტილების მიღების სტრუქტურის უფლებამოსილების გამოყენება, რათა მკაცრად დაებლოკა ჰუბეის პროვინცია და ამით „შეეჩერებინა“ ვირუსის გავრცელება ქვეყნის მასშტაბით. ჩინეთში ვირუსით დაღუპულთა რაოდენობა, სავარაუდოდ, ბევრად აღემატება ოფიციალურ მონაცემებს, ამიტომ ჩინეთის ხელისუფლების განცხადებები ვირუსის გავრცელების შეჩერების შესახებ მსოფლიოს საზოგადოებას სერიოზულად არ მიუღია.

რა თქმა უნდა, დემოკრატია ყოველთვის პოზიტიური როდია. ქვეყნები, სადაც COVID-19-მა ყველაზე უარესი შედეგები მოიტანა ერთ სულ მოსახლეზე სიკვდილობით, უმეტესად დემოკრატიულია, მათ შორის, დიდი ბრიტანეთი, ბელგია, იტალია, ესპანეთი და შეერთებული შტატები. რაც უმეტეს შემთხვევაში მცდარმა ან დაგვიანებულმა გადაწყვეტილებებმა განაპირობა.

საგულისხმოა, რომ დემოკრატიულ ქვეყნებში ეპიდსიტუაცია გამწვავდა პანდემიის დასაწყისში, სანამ შესაბამისი სამსახურები სათანადო გამოცდილებას შეიძენდნენ. შემდგომმა

2. Francis Fukuyama, *The Pandemic and Political Order*, Foreign Affairs July/August 2020, <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2020-06-09/pandemic-and-political-order>

ნაბიჯებმა კი გამოავლინეს დემოკრატიული წყობის საკმაო მოქნილობა და ინოვაციურობა, რამაც მათ ეპიდსიტუაციის კონტროლის საშუალება მისცა.

დემოკრატიული ქვეყნები არიან საუკეთესოთა შორის, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც მათ ხელმძღვანელობენ არა პოპულისტი ლიდერები, არამედ ისინი, ვისაც საზოგადოება ენდობა. ამის მაგალითებია გერმანია, ტაივანი, ფინეთი, ნორვეგია, ახალ ზელანდია და სამხრეთი კორეა – ამ ხუთეულს ხელმძღვანელობენ ქალები, რომელთა მართვის სტილი უფრო ინკლუზიურია.

დემოკრატიებმა ასევე აჩვენეს თავიანთი თანდაყოლილი გამძლეობა და ადაპტაციის უნარი. ბრიტანეთის ცენტრალიზებულ სისტემებს უფრო მეტ პოლიტიკურ კონტროლს უწევდნენ რეგიონული მთავრობები. ტაივანის შემთხვევაში გამოჩნდა, რომ ინდივიდუალური დემოკრატიული უფლებების დაცვით შესაძლებელია ეფექტური ზედამხედველობა ნებაყოფლობით ჯანმრთელობის დაცვაზე. გერმანია კი ეყრდნობა თავისი ფედერალური მთავრობის სიძლიერეს. პოლიტიკურად კიდევ უფრო გაყოფილმა დემოკრატიებმა, როგორებიცაა შეერთებული შტატები და დიდი ბრიტანეთი, სწრაფად წარმოადგინეს მასპინძლობის ინდუსტრიის მასიური მაკროეკონომიკური სტიმული, რასაც მრავალპარტიული მხარდაჭერა ჰქონდა.

ამავე დროს, დემოკრატიის წარმომადგენლებმა აჩვენეს თავიანთი მრავალფეროვანი და დამოუკიდებელი სამოქალაქო საზოგადოებების სიძლიერე და მნიშვნელობა, რომ ამ ტიპის კრიზისის მოსაგვარებლად თავისუფლად შეუძლიათ მობილიზება. კორპორაციების, უნივერსიტეტების, ფონდებისა და არაკომერციული ორგანიზაციების პარტნიორობით ადგილობრივ ხელისუფლებასა და საერთაშორისო სტრუქტურებთან შესაძლებელი გახდა სამედიცინო მომსახურების, სოციალური დახმარებისა და ვაქცინაციის უზრუნველყოფაც კი.

ავტორიტარული სახელმწიფოების სიმყიფე აშკარად გამოჩნდა ჩინეთის მაგალითზე. როდესაც ქვეყანაში მხოლოდ ერთი მუდმივი ლიდერია, პარტია ან პირი, მარცხი დაუშვებელია და შეცდომები არ უნდა გამოჩნდეს. ჩინეთის კომუნისტურმა პარტიამ სცადა ვირუსის გავრცელების მასშტაბის დაფარვა 2019 წლის დეკემბრიდან 2020 იანვრის დასაწყისამდე. ასე რომ, დაპირისპირება დემოკრატიულ და ავტორიტარულ რეჟიმებს შორის ასეთ კრიზისულ სიტუაციაშიც კი, როგორც ისტორიულად, ისე დღესაც, უცვლელ მოცემულობად რჩება.

ვფიქრობთ, მოახლოვდა ეპილოგის დროც. მაგრამ ამ ესეს ეპილოგი ჯერ არ ეკუთვნის. ეპილოგი მოსათხოვრები ამბის ფინალშია საჭირო. COVID-19-ის ისტორიის დასასრულამდე კი ჯერ ადრეა. უფრო მეტიც, უკანასკნელ ხანს გამოქვეყნებული მონაცემებით, პანდემიის ისტორიამ, როგორც ზემოთ მოგახსენეთ, შეიძლება კიდევ არაერთი სიურპრიზი შემოგვთავაზოს. ასე რომ, არავინ იცის, წინ კიდევ რა გველოდება, მაგრამ ადამიანთა ცივილიზაციის მოქნილობისა და ადაპტაციის უნარის წყალობით, შეიძლება გვქონდეს დღემდე შეუცვლელი მოცემულობების სასიკეთოდ შეცვლის იმედი.

ირაკლი მენაღარიშვილი არის სტრატეგიული კვლევების ცენტრის დირექტორი. იგი იყო საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრი, საქართველოს პრემიერ-მინისტრის მოადგილე, საქართველოს ჯანდაცვის მინისტრი.

თინათინ ხიდაშელი, კოტე ზალდასტანიშვილი - საქართველოს თავდაცვის მინისტრის ვიზიტი ავსტრიაში, ვახაუ, 2015, © საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო.
Tinatin Khidasheli, Kote Zaldastanishvili - Georgian Minister of Defense visiting Austria, Wachau, 2015, © Ministry of Foreign Affairs of Georgia.

თავისუფლება კანდემიის ჟამს

თინათინ ხიდაშელი

სახეზეა ინსტიტუციური მართვის არარსებობა და მოსახლეობის მზარდი მოთხოვნილება ერთი უნარიანი, მკაცრი ხელის მიმართ

დემოკრატიული მმართველობის დამყარება დასავლურ სამყაროში ტირანიაზე, ძალაუფლებისა და, შესაბამისად, სახელმწიფოს ერთი ადამიანის ან ადამიანების მცირე ჯგუფის მიერ მითაცებასა და ძალადობაზე გამარჯვების მანიფესტაციაა. დემოკრატიული მმართველობის დამკვიდრება კაცობრიობის უდიდესი მონაპოვარია, რომელმაც განვითარების წინაპირობად ტოლერანტობა, თანასწორობა და თავისუფლება აქცია. დემოკრატიის მონაპოვარია სახელმწიფო საქმეების გაძღოლის საყოველთაოობა, თანამონაწილეობა, მუდმივი კონტროლი და ანგარიშვალდებულება, უთანასწორობის, კლასობრივი ან რაიმე სხვა მოტივით მინიჭებული პრივილეგიების წინააღმდეგ ბრძოლა. დემოკრატიის მონაპოვარია უნივერსალურ ღირებულებად არა კონკრეტული ოჯახების შთამომავლობის, ქონების ცენზის, სქესის ან რელიგიური იერარქიის, არამედ ადამიანის გამოცხადება. სახელმწიფოს განვითარება და პროგრესიც სწორედ ადამიანებს შორის ურთიერთობებს, ადამიანებს შორის თავისუფალ და ჯანსაღ კონკურენციაში მიღწეულ წარმატებას ემყარება.

განმანათლებლობის ეპოქიდან მოყოლებული, სწორედ ადამიანის მთავარ ღირებულებად და სახელმწიფოს საყრდენად გამოცხადების კვალდაკვალ, ადამიანის ბედნიერებისკენ მუდმივი სწრაფვის ხელშეწყობა ან, მინიმუმ, ხელის არშეშლა მაინც, მოდერნიზებული, რესპუბლიკური მმართველობის სახელმწიფოების უზენაეს ღირებულებად იქცა. აკი, ასეც ჩაინერა ამერიკის დამოუკიდებლობის აქტში, ჯერ კიდევ 1776 წლის 4 ივლისს:

„ადამიანები შექმნილი არიან როგორც თანასწორი არსებანი, მათ ღმერთმა მიანიჭა გარკვეული ხელშეუვალი უფლებები, როგორიცაა სიცოცხლე, თავისუფლება და ბედნიერებისკენ ლტოლვა; ამ უფლებათა განსამტკიცებლად იქმნებიან მთავრობები, რომლებსაც კანონიერი ძალაუფლება ენიჭებათ იმათი თანხმობით, ვისაც ისინი განაგებენ; თუ განმგებლობის რაიმე ფორმა ოდესმე ამ მიზნის შემლახავი გახდება, ხალხს ენიჭება უფლება შეცვალოს ან გააუქმოს იგი და შექმნას ახალი მთავრობა“.

სწორედ ამერიკის დამოუკიდებლობის დეკლარაციის, საფრანგეთსა და დიდ ბრიტანეთში შუა საუკუნეებში მიღებული სხვადასხვა დეკლარაციისა და ქარტიის საფუძველზე ჩამოყალიბდა თანამედროვე ადამიანის უფლებათა სამართალი, რომელიც კრიზისების, ბუნებრივი თუ ადამიანის მიერ გამოწვეული კატასტროფების დროს ადამიანების თავისუფლებისა და ღირსების დაცვისთვის მოგონილი და შექმნილი წესების ერთობლიობაა. შესაბამისად, ლოგიკურია, რომ მისი უდიდესი ნაწილი ყველაზე დიდი გლობალური კატასტროფის – მეორე მსოფლიო ომის შედეგია. კერძოდ, 1948 წელს კონსენსუსი შედგა ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციაზე. მანამდე, ერთი დღით ადრე, ხელი მოეწერა კაცობრიობის საწინააღმდეგო უმძიმესი დანაშაულის – გენოციდის შესახებ კონვენციას და ადამიანის უფლებათა ყოვლისმომცველი და გლობალური მოძრაობაც დაიწყო, რომლის შედეგია XX საუკუნის 50-60-იან წლებში გაეროსა და ევროსაბჭოს მრავალი კონვენცია.

ადამიანის უფლებების სხვადასხვა მექანიზმის, კანონის, სამართალწარმოების თუ უფლებდაცვითი კამპანიების აუცილებლობა მაშინ დგება დღის წესრიგში, როდესაც ადამიანის სიცოცხლე, ხელშეუხებლობა, გადაადგილების ან გამოხატვის თავისუფლება და სხვა თანდაყოლილი თუ შექმნილი უფლებები საფრთხის წინაშე აღმოჩნდება. ამგვარი რისკები კი ომების, რევოლუციების, კონფლიქტების, პანდემიების, წყალდიდობების, მიწისძვრებისა და სხვა კრიზისების დროს ბუნებრივად მატულობს, რასაც ერთვის მმართველთა ოპორტუნიზმი, ამგვარი კატასტროფები საკუთარი ძალაუფლების განსამტკიცებლად გამოიყენონ. ხელისუფლების დიდი დილემაც სწორედ აქ არის: რამდენად მოახერხებს დაიცვას ბალანსი გადაუდებელი აუცილებლობის წესებით მართვასა და დემოკრატიული, ადამიანის უფლებების დაცვასა და პატივისცემაზე დაფუძნებული წესებით სახელმწიფოს მართვას შორის.

ერთი მხრივ, სრულიად ერთმნიშვნელოვანია ბუნებრივი პროცესით ნაკარნახევი შეზღუდვების აუცილებლობა, ხოლო მეორე მხრივ, კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი ხდება ყველა იმ მექანიზმის ზედმიწევნით შესრულება, რომელიც ბალანსის შენარჩუნებას უზრუნველყოფს. ადამიანის უფლებათა სამართალიც სწორედ ბალანსის დაცვის დებულებებითა და მოთხოვნებით არის გაჯერებული ტირანიის, ერთმმართველობისა და სახელმწიფოს მიტაცების თავიდან აცილების მიზნით.

დღეისათვის დემოკრატიული სამყარო შეთანხმებულია იმ ძირითად მსაზღვრელებსა და პირობებზე, რომელთა ზედმიწევნით დაცვაც ქმნის საფუძველსა და შესაძლებლობას უფლებებისა და თავისუფლებების შეზღუდვის ან დროებითი შეჩერებისთვის. ეს პირობებია:

- შეზღუდვის დაშვება პირდაპირ უნდა იყოს კანონით გათვალისწინებული;
- შეზღუდვა უნდა იყოს აბსოლუტურად აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში და მიზნის მიღწევის ერთადერთი საშუალება;
- შეზღუდვა უნდა ეფუძნებოდეს ექსპერტულ, სამეცნიერო დასაბუთებას, მათ შორის, ალტერნატიული წყაროებით;
- დაუშვებელი უნდა იყოს შემზღუდავი ან ამკრძალავი გადანყვეტილების მიღება ერთპიროვნულად, ხელისუფლების რომელიმე ორგანოს მიერ;

- სავალდებულოდ უნდა განისაზღვროს შეზღუდვის ან შეჩერების ზუსტი პერიოდი, რაც უნდა ექვემდებარებოდეს რეგულარულ გადასინჯვას, ყოველი კონკრეტული მომენტისთვის ყველაზე აუცილებელი კორექტირებისთვის;
- დაუშვებელია მისი გამოყენება დისკრიმინაციულად, რაიმე ნიშნით იდენტიფიცირებული ადამიანთა კონკრეტული ჯგუფის მიმართ.

ადამიანის უფლებების სამართლის ამოცანა განსაზღვრულია, როგორც საზოგადოების ხშირად ერთმანეთთან რადიკალურად დაპირისპირებულ ინტერესებს შორის მუდმივი ბალანსის ძიება, რომელიც ყოველთვის, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში უნდა განიხილებოდეს მეტი სიკეთის მიღების (ანუ მეტი სიკეთის ტესტის) პრიმმაში. ბუნებრივია, აქ არ იგულისხმება მონობის და წამების აკრძალვა, რაც საყოველთაოდ აკრძალულია. თამამად შეგვიძლია ვამტკიცოთ, რომ ყოველ ჯერზე, როდესაც შეზღუდვა ან შეჩერება არ არის დასაბუთებული, დროით მკაცრად შემოსაზღვრული და არ ახლავს გადასინჯვის და მუდმივი კონტროლის მექანიზმები, საქმე გვაქვს თვითნებურ, დაუსაბუთებელ და არალეგიტიმურ გადანყვებილებებთან. ასეთ პირობებში კი, შეზღუდვის ხარისხიდან და მასშტაბიდან გამომდინარე, ძალიან მარტივია დემოკრატიული რესპუბლიკა პოლიციურ სახელმწიფოდ იქცეს.

დღეს გლობალურად მძვინვარე კოვიდპანდემიის პირობებში, მსოფლიო მხოლოდ ჯანდაცვის სისტემის ან ჯანმრთელობის უფლების დაცვის მდგრადობას არ ცდის. პანდემიის პირობებში, ჯანმრთელობის დაცვის უფლებას ბუნებრივად ებმის სიცოცხლისა და ადამიანის ხელშეუხებლობის უფლება და გადაადგილების თავისუფლების, სიტყვისა და გამოხატვის უფლების, შრომის უფლებისა და განათლების უფლების მაღალი რისკი. ეს იმ უფლებათა მხოლოდ ნაწილია, რომელთა შეზღუდვა ან დროებითი შეჩერება, საგანგებო მდგომარეობის გამოცხადების კვალდაკვალ, ყველაზე მეტად არის მოსალოდნელი.

თუმცა, თუკი შევეცდებით არსებულ მდგომარეობას უფრო შორიდან შევხედოთ და უფრო დიდი სურათი დავინახოთ, გამოჩნდება, რომ გამოწვევა, რომლის წინაშეც ლიბერალურ-დემოკრატიული ინსტიტუტები აღმოჩნდნენ, შესაძლოა დემოკრატიული მმართველობის გამოცდის ფუნდამენტური ტესტი იყოს. ვფიქრობთ, არ იქნება გადაჭარბებული, თუ ვიტყვით, რომ ათეული წლებია, მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანა, მიუხედავად დემოკრატიის ხარისხისა, იდენტური გამოწვევების წინაშე არ დამდგარა.

სამართლიანობა მოითხოვს ითქვას, რომ მიუხედავად ქვეყნების ეკონომიკური განვითარებისა თუ ინსტიტუციური მდგრადობისა, COVID-19-ით გამოწვეული კრიზისის სიმძაფრის, მასშტაბურობისა და ვირუსის მზაკვრული ბუნების გამო, ამ კრიზისს პრაქტიკულად ყველა სახელმწიფო მოუშაადებელი დახვდა.

ქვეყნების, ხშირ შემთხვევაში კი, მოქალაქეების სრული იზოლაცია იყო მრავალი ქვეყნის პირველი სპონტანური რეაქცია. ვირუსის მასშტაბური გავრცელების პირველ თვეებში, რამდენიმე სახელმწიფოს გარდა, არსად მომხდარა ინტერესების გაზომვა, მეტი სიკეთის ტესტის გამოყენება და შეზღუდვებისა და აკრძალვების დივერსიფიკაცია. საკუთარი კონსტიტუციური მოდელის წყალობით, რომელიც უბრალოდ კრძალავს გადაადგილებას

თავისუფლების უფლების თუნდაც დროებით გაუქმებას, სრულიად უნიკალური აღმოჩნდა იაპონიის მიდგომა, სადაც ხელისუფლება, მოქალაქეებისთვის რაიმეს აკრძალვის დაწესების გარეშე, რეკომენდაციებს გასცემდა. შესაბამისად, ისინიც საკუთარი რისკის და ინფორმირებული გადაწყვეტილებების ფარგლებში მოქმედებდნენ. უმნიშვნელოვანესი პირობა, რომელიც ნებისმიერი კრიზისისა თუ კატასტროფის დროს უნდა დავიცვათ, არის სახელმწიფოს ვალდებულება მოქალაქეებთან მუდმივი, უწყვეტი კომუნიკაციის რეჟიმში მოქმედებდეს იმისათვის, რომ მათ არჩევანის გაკეთების დროს ინფორმირებული გადაწყვეტილებების მიღების შესაძლებლობა ჰქონდეთ. უფრო მეტიც, არსებობს საერთაშორისოდ აღიარებული ვალდებულება, რომ კომუნიკაციის არხები თანაბარი სიხშირით ახდენდნენ მოსახლეობის ინფორმირებას როგორც მოქალაქეებისთვის გასაგებ ყველა ენაზე, ისე შეზღუდული შესაძლებლობების ადამიანებისა და ბავშვებისთვის გასაგები თხრობის ფორმატის გამოყენებით.

დღევანდელი პანდემიის მსგავსი ვითარების დროს სამი ძირითადი მდგენელი არის თანაბრად მნიშვნელოვანი, საფიქრალი და გასააზრებელი ნებისმიერი პოლიტიკური თუ პრაქტიკულად განსახორციელებელი ქმედებების შესახებ გადაწყვეტილებების მიღებისას.

პირველი - მყისიერი საფრთხისგან შენი ქვეყნის მოქალაქეების დაცვის ვალდებულებაა. მოცემულ შემთხვევაში, ეს საფრთხე სიცოცხლის შენარჩუნებაზე გადიოდა. ისევე, როგორც დანარჩენ მსოფლიოში, საქართველოშიც არ არსებობდა არც ვირუსის და არც მასთან გამკლავების სრულყოფილი და მრავალმხრივ დასაბუთებული ანალიზი. შესაბამისად, ქვეყნების უმეტესობა ერთმანეთთან კონსულტაციით, ანალოგიით ან, ცოტა მოგვიანებით, ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის რეკომენდაციების შესაბამისად იღებდა გადაწყვეტილებებს. ასე რომ, პანდემიის გავრცელების მასშტაბის პირველი ზრდის დადასტურებისთანავე საქართველოს ხელისუფლების გადაწყვეტილება შემდგომი სამოქმედო სტრატეგიის შემუშავებამდე მაქსიმალური იზოლაციისა და საზღვრების ჩაკეტვის შესახებ სწორი, დასაბუთებული და გამართლებული იყო.

შოკის ნიშნების მქონე პირველი ფაზის გავლის შემდეგ, ბუნებრივია, იწყება მეორე ეტაპი – კრიზისის შეფასება, ობიექტური მიზეზებით გამოწვეული დანაკარგებისა და გატარებული ზომებით გამოწვეული პრობლემების ანალიზი. ეს სწორედ ის ეტაპია, როდესაც ზევით რამდენჯერმე ნახსენები – საგანგებო ზომების მიმართ ანგარიშვალდებულებისა და მუდმივი გადასინჯვის – აუცილებლობა დგება. გრძელვადიანი, მდგრადი და წარმატებული შედეგებისთვის პრაქტიკულად ყოველდღიურად უნდა ხდებოდეს იმის გაზომვა, თუ როგორია თანაფარდობა სახელმწიფოს ჩარევას, უფლებების შეზღუდვა-გაუქმებასა და რეალურად მიღებულ ან მოსალოდნელ შედეგებს შორის. სწორედ ამგვარი ანალიზის დამოუკიდებელ და ხელისუფლების ჩარევისგან თავისუფალ გარემოში მიმდინარეობა იძლევა აუცილებელი კორექტივების შეტანის შესაძლებლობას ყველა ტიპის აკრძალვისა თუ შეზღუდვის რეჟიმში. სამწუხაროდ, განსხვავებით პირველი გადაწყვეტილებების ეფექტურობისაგან, საქართველოს ხელისუფლებამ მარტივი, ერთგვარად პრიმიტივისტული, თუმცა, ერთი შეხედვით, უსაფრთხო პოლიტიკა აირჩია. სრული იზოლაციის და ქვეყნის აბსოლუტური ჩაკეტვის პირობებში შეინარჩუნა ვირუსის გავრცელების პრევენციის დადებითი დინამი-

კა, ინფიცირებისა და გარდაცვალების დაბალი მაჩვენებლები. თუმცა ამგვარი მიდგომა პოზიტიური მაგალითია მხოლოდ ზედაპირული მიმოხილვისთვის, ვინაიდან ის ვერ ქმნის არათუ გრძელვადიანი, არამედ შუალედური წარმატების წინაპირობასაც კი.

დემოკრატიული სახელმწიფოების უდიდესი უმრავლესობის არჩევანის საპირისპიროდ, საქართველოს ხელისუფლებამ ერთი ძლიერი მმართველის, ერთი პასუხისმგებელი პირის პრინციპი აირჩია და შესაბამისად ჩაკეტა ყველა გზა კონსულტაციების, კვლევების, რეკომენდაციებისა და საჯარო განსჯა-მსჯელობისთვის. დაზუსტებისთვის ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ როგორც პანდემიასთან, ისე ნებისმიერ სხვა კატასტროფასთან ბრძოლა არ არის მხოლოდ კონკრეტული დარგის სპეციალისტების საქმე, ის, უპირველეს ყოვლისა, ერთიანი სახელმწიფო პოლიტიკის დომეინია. პანდემიაზე გამარჯვებას ორი თანაბრად მნიშვნელოვანი დონე აქვს – გადარჩენილი სიცოცხლე და გადარჩენილი სახელმწიფო. უკვე ერთმნიშვნელოვნად შეიძლება ითქვას, რომ, პირველ ეტაპზე სიცოცხლის გადარჩენისთვის ბრძოლის წარმატების ფონზე, საგანგებო მდგომარეობის გამოცხადებიდან შვიდი თვის შემდეგაც არ არსებობს მოკლე, საშუალო თუ გრძელვადიანი ეკონომიკური პოლიტიკის დოკუმენტი, ფუნდამენტური რეფორმების პაკეტი ან ფინანსური სტაბილიზაციის გეგმა. აღარაფერს ვამბობთ პანდემიის შედეგებთან ბრძოლის გზაზე გადაწყვეტილების მიღების პროცესში საზოგადოების ფართო თანამონაწილეობისა და ჩართულობის ან სტრატეგიული კომუნიკაციის პლატფორმის არარსებობაზე. არადა, ნებისმიერი კრიზისიდან გამოსვლა მხოლოდ მაშინ არის სწრაფად, ნაკლები დანაკარგებითა და წარმატებით შესაძლებელი, როდესაც ქვეყანას რეალურად ან ვირტუალურად ხელჩაჭიდებული მოქალაქეები სოლიდარობისა და ერთად დგომის ჯაჭვს შემოარტყამენ ხოლმე.

დემოკრატიული მმართველობა რთული და კომპლექსური პროცესია. მისი სირთულე იმიტომაც არის გამოწვეული, რომ ეფექტური და წარმატებული მოდელის წინაპირობას გადაწყვეტილებების მიღების და საკუთარი საქმიანობის დაგეგმვის პროცესში მოსახლეობის მაქსიმალური თავისუფლების უზრუნველყოფა წარმოადგენს. ყველაზე უფრო წარმატებულ, მდიდარ და უსაფრთხო დემოკრატიებში სახელმწიფოს მთავარი დანიშნულებაა არ ჩაერიოს და ადამიანებს თავისუფალი განვითარების შესაძლებლობა მისცეს. ეს პირობა იმ შემთხვევებზეც ვრცელდება, თუკი ქვეყანაში საგანგებო ან საომარი მდგომარეობაა გამოცხადებული. პირობის დაცვა კი იმაში გამოიხატება, რომ ხელისუფლება მუდმივი კონსულტაციების რეჟიმში, საზოგადოების მაქსიმალური თანამონაწილეობით ახდენს პირობების კორექტირებას სწორედ თავისუფლების სასარგებლოდ, სანაცვლოდ კი ინარჩუნებს მაღალ პოლიტიკურ ნდობას.

საგანგებო მდგომარეობის თანმდევი გარემოებების მესამე და უმნიშვნელოვანესი მდგენელი კანონის უზენაესობაა. დემოკრატიული სახელმწიფო სწორედ იმით არის უპირატესი, რომ, მიუხედავად ვითარების განსაკუთრებულობისა, სამართლებრივი გარემო მოქალაქეებისთვის არასოდეს არის მოულოდნელი და ბუნდოვანი. ნებისმიერი გადაწყვეტილების მიღების დროს ინსტიტუციური მოწყობის სტაბილურობა დემოკრატიული მმართველობის იმპერატივია. ზემოთ ვთქვით, რომ საგანგებო მდგომარეობების დროს და შეზღუდვების დაწესებისას აბსოლუტური იმპერატივია, რომ გადაწყვეტილებებს თვითნებურად არ უნდა

იღებდეს ერთი რომელიმე შტო და ასეთი გადაწყვეტილებები ყოველთვის უნდა იყოს ანგარიშვალდებული და ექვემდებარებოდეს გადასინჯვას. საქართველოს კონსტიტუციაში ეს პროცედურა სწორედ დემოკრატიულობის შესაფერისი წესრიგით არის მოცემული. კერძოდ, გადაწყვეტილებას საგანგებო მდგომარეობის გამოცხადების შესახებ ხელისუფლების ერთი შტო იღებს, თუმცა მისი ძალაში შესვლისა და დამაგრებისთვის სავალდებულოა მეორე შტოსგან დადასტურება. ასევე კონსტიტუციითაა განსაზღვრული, რომ სავალდებულოა შეზღუდვებისთვის კონკრეტულად განსაზღვრული დროის დადგენა და მუდმივი ანგარიშვალდებულებისა და გადასინჯვისთვის პარლამენტის უწყვეტ რეჟიმში მუშაობა. სამწუხაროდ, პროცესის გამართივებისთვის საქართველოს ხელისუფლებამ კონსტიტუციით დადგენილისაგან განსხვავებული სამოქმედო ველი აირჩია. პარლამენტმა, კონსტიტუციის იმპერატიული მოთხოვნების საწინააღმდეგოდ, ზემოხსენებული საკუთარი უფლებამოსილებების ძლიერი მმართველისთვის დელეგირება არჩია, რითაც არა მხოლოდ დისკუსიის, თანამონაწილეობისა და ინფორმირების ველი გააქრო, არამედ კითხვის ნიშნის ქვეშ დააყენა თავისი გადაწყვეტილებების ლეგიტიმურობა.

პანდემიასთან ბრძოლის შვიდმა თვემ საქართველოს სახელმწიფოებრიობის ყველა სისუსტე ერთად გამოავლინა: ინსტიტუციური მართვის არარსებობა და მოსახლეობის მზარდი მოთხოვნილება ერთი უნარიანი მკაცრი ხელის მიმართ, რომელიც პრობლემებს ინდივიდუალურად გაუმკლავდება.

ჭკვიან კაცს უთქვამს: დემოკრატია არის მმართველობის ყველაზე უარესი ფორმა, თუ არ ჩავთვლით მმართველობის სხვა ცნობილ ფორმებსო, და თუ ვთანხმდებით, რომ დემოკრატიული მმართველობა ნამდვილად უპირატესია დღემდე ჩვენთვის ცნობილ ყველა ფორმასთან შედარებით, მაშინ იმპერატიულია მისი დაცვა არა მხოლოდ მშვიდობის დროს, არამედ, განსაკუთრებით, კრიზისებისა და კატასტროფების პირობებში.

ყოველ ჯერზე, როდესაც ხელისუფლება ცდილობს აუცილებლად მისაღები გადაწყვეტილებებისკენ მისასვლელი გზა პროცესის თვითნებური ცვლილებით დაამოკლოს, ინდივიდუალურად მართვის შემძლეობის დემონსტრირებით დემოკრატიული ინსტიტუტები გვერდზე გასწიოს და გადაუდებელი აუცილებლობის მოტივით კანონის მოთხოვნებს გვერდი აუაროს, ის უარს ამბობს დემოკრატიაზე და, შესაბამისად, ქვეყნის გრძელვადიან წარმატებაზე.

დემოკრატიული მმართველობა სწორედ იმიტომ ჯობია ყველა სხვა ჩვენთვის ცნობილ მოდელს, რომ ის იძლევა შესაძლებლობას, კანონის უზენაესობის დაცვითა და დემოკრატიული წარმომადგენლობით კრიზისების დროსაც მივიღოთ სწრაფი და საჭირო გადაწყვეტილებები, თან ეს ისე ვაკეთოთ, რომ ყოველი ჩვენგანის მომავალი პროგნოზირებადი დავტოვოთ და არ ვიყოთ დამოკიდებული ერთი რომელიმე ყოვლისშემძლე მმართველის ნებასა და უნარზე.

თინათინ ხიდაშელი არის ორგანიზაცია „სამოქალაქო იდეის“ თავმჯდომარე, კავკასიის უნივერსიტეტისა და საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტის (GIIPA) პროფესორი. იგი იყო საქართველოს თავდაცვის მინისტრი, რესპუბლიკური პარტიის ერთ-ერთი ლიდერი, საქართველოს პარლამენტის ევროპასთან ინტეგრაციის კომიტეტის თავმჯდომარე, ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციის თავმჯდომარე.

გამოხატვის თავისუფლება COVID-19-ის პირობებში

დუნია მიატოვინი

დებინფორმაციის წინააღმდეგ ბრძოლა და პრესის თავისუფლების დაცვა ანტონიმები არ არის

ევროპის საბჭოს წევრი ქვეყნების უმეტესობისთვის COVID-19 ისტორიაში შევა, როგორც ამ საუკუნის ყველაზე მნიშვნელოვანი მოვლენა. პანდემიამ ჩვენი საზოგადოებები საფუძვლიანად შეარყია, მის წინააღმდეგ მიღებულმა ზომებმა კი საგრძნობლად იმოქმედა ხალხის ცხოვრებაზე. ეს ვითარება დღემდე გრძელდება.

სამედიცინო სფეროში შექმნილ კრიზისს დაემატა პანდემიასთან საბრძოლველად შემოღებული რეგულაციები, რამაც ცხოვრების სხვადასხვა სფეროზე მოახდინა გავლენა, კერძოდ, გადაადგილების თავისუფლებაზე, ოჯახურ ცხოვრებაზე, განათლებაზე და დასაქმებაზე.

ადამიანების ჯანმრთელობისა და სიცოცხლის სასარგებლოდ, ქვეყნები იძულებული გახდნენ მიეღოთ ისეთი საგანგებო ზომები, როგორიცაა იზოლაცია და კარანტინი. სამწუხაროდ, ხდება ამ აუცილებელი ზომების ადამიანის უფლებებისა და გამოხატვის თავისუფლების საწინააღმდეგოდ გამოყენებაც. ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა კი შექმნილი ვითარების ერთგვარ მსხვერპლად იქცა.

ჟურნალისტებისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მუშაობის უსაფრთხო პირობები. მათ არ უნდა ჰქონდეთ დევნისა და თავდასხმის შიში. ეს ხაზგასმითაა აღნიშნული მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციაში (2016)⁴ – ჟურნალისტიკის, ჟურნალისტებისა და საინფორმაციო საშუალებების სხვა წარმომადგენლების დაცვის თაობაზე.

ამ საფრთხეებზე ჯერ კიდევ ადრეულ ეტაპზე ვლაპარაკობდი. პანდემიის შესახებ დებინფორმაციის წინააღმდეგ ბრძოლა აუცილებელი და ლეგიტიმურია. ზოგიერთმა სახელმწიფომ მაშინ „ყალბი ინფორმაციის“ გავრცელებისათვის სასჯელად პატიმრობა შემოიღო, სხვა ქვეყნებმა კი კერძო კომპანიებს ასეთი ინფორმაციის განადგურების მეტი უფლება მისცეს, რამაც სასამართლო სისტემა გარკვეულწილად პასუხისმგებლობისაგან გაათავისუფლა. ჩემი მიზანი იყო, თავიდან აგვეცილებინა ისეთი საკანონმდებლო აქტები, ბრძანებულებები

და გადანწყვეტილებები, რომლებიც ჟურნალისტებისა და საინფორმაციო საშუალებების სხვა წარმომადგენლების მუშაობას შეაფერხებდა, ასევე დაირღვეოდა საზოგადოების უფლება, მიეღო სარწმუნო ინფორმაცია.

კრიზისის დროს, პირველ რიგში, ირღვევა პრესის თავისუფლება, ინფორმაციის მიღებისა და აზრის თავისუფლად გამოხატვის უფლებები. ამ არასასურველმა რეალობამ COVID-19-ის პანდემიის დროსაც იჩინა თავი. მიუხედავად ამისა, ვფიქრობ, სათანადო დასკვნების გამოსატანად და წინა შეცდომების გამეორებისგან თავის დასაზღვევად დღეს ბევრად მეტი საშუალება გვაქვს, ვიდრე ადრე გვქონდა.

ყველას გვინდა, და შეგვიძლია კიდევ, რომ არსებულმა თუ შემდგომმა კრიზისებმა ადამიანის უფლებებზე მხოლოდ მინიმალურად იმოქმედოს.

მინდა ყურადღება გავამახვილო სამ კონკრეტულ საკითხზე:

პირველი – დეზინფორმაციის წინააღმდეგ ბრძოლა და პრესის თავისუფლების დაცვა ანტონიმები არ არის. სინამდვილეში, ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი, რაც ადამიანებს შეუძლიათ მოითხოვონ დეზინფორმაციასთან საბრძოლველად და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში სრულფასოვანი ჩართვისთვის, არის პროფესიონალი ჟურნალისტების მიერ ეთიკის ნორმების დაცვით გავრცელებულ სარწმუნო ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობა. თუმცა, რიგ ქვეყნებში ინფორმაციის გაფილტვრასა და სიტყვის თავისუფლების მოთხოვნებზე რეაქცია აშკარად იგვიანებს. არის შემთხვევები, როცა ჟურნალისტებს პრეს-კონფერენციებზე დასწრების, ჯანდაცვის სფეროს ხელმძღვანელებისაგან ინფორმაციის მოპოვების ან სამართალდამცავი ორგანოების მიერ ჩატარებული ოპერაციების გადაღების საშუალება არ ეძლევათ. თუ გამოხატვის თავისუფლებასა და საინფორმაციო საშუალებებზე შეზღუდვები გარდაუვალია, ეს შეზღუდვები ევროპის ადამიანის უფლებათა კონვენციის მეათე მუხლით დაშვებულ ზღვარს არ უნდა გასცდეს, ასევე დაცული უნდა იყოს გადაუდებელი აუცილებლობისა და პროპორციულობის პრინციპიც.

ნებისმიერ შემთხვევაში, დეზინფორმაციის წინააღმდეგ მიღებული ზომები ჟურნალისტებსა და საინფორმაციო საშუალებების სხვა წარმომადგენლებს თავიანთი მოვალეობების შესრულებაში ხელს არ უნდა უშლიდეს. ევროპის საბჭოს წევრი სახელმწიფოები მხოლოდ იმით არ უნდა შემოიფარგლონ, რომ პროპაგანდად და დეზინფორმაციად მიჩნეული მასალების გავრცელება არ დაუშვან. ეს საკითხი ბევრად უფრო რთულია და გაცილებით კომპლექსურ მიდგომას საჭიროებს. ერთ-ერთი გამოსავალი ისაა, რომ მთავრობამ მხარი დაუჭიროს კვალიფიციურ, ეთიკის დამცველ და დამოუკიდებელ მაუწყებლებსა და ჟურნალისტებს.

მეორე უმთავრესი საკითხია – როგორ შევინარჩუნოთ აზრის გამოხატვის თავისუფლება კრიზისის პირობებშიც კი. ცხადია, ჟურნალისტები უსაფრთხო გარემოში უნდა მუშაობდნენ და რეალურ ცხოვრებასა თუ ციფრულ სივრცეში საქმიანობისას დევნისა და თავდასხმის შიში არ უნდა ჰქონდეთ. სამწუხაროდ, ყოფილა შემთხვევები, როცა მაღალი რანგის ოფიციალური პირები COVID-19-ის საკითხებზე მომუშავე ჟურნალისტებს დევნიდნენ და აკავებდნენ, რადგან მათი რეპორტაჟები უბრალოდ არ მოსწონდათ.

ამას გარდა, თითქმის ყველა წევრ სახელმწიფოში, რომელსაც პანდემია შეეხო, დემონსტრაციების ამკრძალავი ან შემზღუდავი ზომები შემოიღეს. ხშირად, დემონსტრაციებს მართავდნენ უკიდურესად მემარჯვენე ძალები, რომლებიც შემთხვევით სარგებლობდნენ, რომ დემინფორმაცია გაეგრძელებინათ და თან თავი უფლებადამცველებად წარმოეჩინათ. აშკარაა, რომ გახშირდა იმ ჟურნალისტებზე თავდასხმის ფაქტებიც, რომლებიც სხვადასხვა საპროტესტო აქციას აშუქებენ. როგორ დავიცვათ აზრის თავისუფლად და უსაფრთხოდ გამოხატვის უფლება, მათ შორის, ციფრულ სამყაროში? ამ საკითხზე მეტი დაფიქრება და მისი სიღრმისეული ანალიზი გვმართებს.

აქვე **შესაძმე საკითხს** შევხებით – **ციფრული ინსტრუმენტების გამოყენება** ნამდვილად შეიძლება იმისათვის, რომ საზოგადოება უფრო მოქნილი გახდეს, საგანგებო ვითარების დროსაც კი. თუმცა მათი მეშვეობით პრობლემების გამძაფრებაც ხდება. პანდემიის პირობებში ციფრული ინსტრუმენტები გამოიყენება კარანტინთან დაკავშირებული მითითებების შესასრულებლად, ინფექციის გავრცელების პროცესის გასაკონტროლებლად ან მოსახლეობისთვის ინფორმაციის მისაწოდებლად, რომ თავიდან აიცილონ დაინფიცირებულ პირებთან შესაძლო კონტაქტი. იმთავითვე ვშიშობდი, რომ ასეთი ინსტრუმენტების გამოყენება მონაცემთა დაცვას შეუქმნიდა საფრთხეს, ამიტომაც მივეცი წევრი ქვეყნების მთავრობებს

დუნია მიატოვიჩი, მერი გოგოლაძე, აიდარ ბოტაგაროვი, კონსტანტინე ქვანაკიძე, კოტე ზალდასტანიშვილი, თედო ჯაფარიძე, გია ვოლსკი - ვიზიტი ეუთო-ში, ვენა, 2015, © საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო. **Dunja Mijatović, Meri Gogoladze, Aidar Botagarov, Konstantin Kvachakidze, Kote Zaldastanishvili, Tedo Japaridze, Gia Volski - Visiting OSCE, Vienna, 2015, © Ministry of Foreign Affairs of Georgia.**

პრაქტიკული რეკომენდაციები, რომ ეს ინსტრუმენტები მხოლოდ დემოკრატიის წესების გათვალისწინებით შეემუშავებინათ და გამოეყენებინათ. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი მონაცემთა დაცვის საკითხებზე ის ძირითადი მინიმალური სტანდარტია, რომელიც წევრი სახელმწიფოებისათვის სახელმძღვანელო დებულებად უნდა იქცეს.

უდავოა, რომ პანდემიის პირობებში მთავრობები ურთულესი გამოწვევების წინაშე დგანან, თუმცა სხვადასხვა სახის შევიწროებისა და ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობის შეზღუდვის გასამართლებლად არც ეს ვითარება გამოდგება. ჟურნალისტები და საინფორმაციო საშუალებების სხვა წარმომადგენლები საზოგადოებისათვის მნიშვნელოვან სამუშაოს ასრულებენ, ამიტომ მათ შრომას სჭირდება დაცვა და არა – შეზღუდვა.

მე მოვუწოდებ ევროპის საბჭოს ყველა წევრ სახელმწიფოს, დაიცვან პრესისა და საინფორმაციო საშუალებების თავისუფლება და უზრუნველყონ, რომ დეზინფორმაციის წინააღმდეგ ბრძოლის მეთოდები გონივრული და თანაზომიერი იყოს. მათი აღსრულება მუდმივი მეთვალყურეობით უნდა ხდებოდეს, მათ შორის, პარლამენტისა და ადამიანის უფლებათა დამცველი ეროვნული ორგანიზაციების მხრიდან.

დუნია მიატოვიჩი არის ევროსაბჭოს ადამიანის უფლებათა კომისარი, მედიის სამართლისა და მედიის რეგულაციის ექსპერტი. იგი იყო ეუთო-ს წარმომადგენელი მედიის თავისუფლების საკითხებში.

ემიგრაცია თუ დიასპორა?

იოსებ ნანობაშვილი

დიასპორა თვითორგანიზებული ემიგრაციაა

ემიგრაციასთან ურთიერთობა ქართული სახელმწიფოს საშინაო და საგარეო დღის წესრიგის იმ კატეგორიის საკითხია, რომელმაც განსაკუთრებული აქტუალობა ბოლო წლებში შეიძინა. შესაბამისად, ემიგრაციასთან ურთიერთობას ჯერ კიდევ აკლია საჭირო ინსტიტუციონალიზაცია და მკაფიოდ სტრუქტურირებული მიდგომები. 2018 წელს საქართველოს კონსტიტუციაში შეტანილმა ჩანაწერმა, რომ „სახელმწიფო იღებს ვალდებულებას, იზრუნოს უცხოეთში მცხოვრები თანამემამულეების სამშობლოსთან კავშირის შენარჩუნებასა და განვითარებაზე“¹, ახალი იდეები გააჩინა. ამასთან, ემიგრაციასთან ურთიერთობის საკითხი საჭიროებს როგორც არასამთავრობო წრეების, ისე სამთავრობო დონის ისეთ კვლევებსა და სიღრმისეულ განხილვებს, რომელთა დახმარებითაც გამოიკვეთებოდა ემიგრაციასთან ურთიერთობების ფუნდამენტური მიდგომები. შემდეგ ამ მიდგომების საფუძველზე უნდა დაიგეგმოს ის ნაბიჯები, რომლებიც ჩვენს ქვეყანასა და ქართული საზოგადოების საზღვარგარეთ მცხოვრებ ნაწილს შორის რთულ და მგრძნობიარე ურთიერთკავშირის საერთო მიზნების განხორციელებისაკენ მიმართულ კოორდინირებულ ძალისხმევად გარდასახავს.

აღნიშნული მიზნის მისაღწევად, ბუნებრივია, საჭიროა იმ მიზეზების დადგენა, რომლებიც ხელს უშლიან ქართულ „ემიგრაციას“ იქცეს ქართულ „დიასპორად“ (დიასპორა (ბერძნული სიტყვიდან διασπορά – „გაბნევა“) საკუთარი სამშობლოდან უცხო ქვეყანაში გადაადგილებულ ჯგუფს აღნიშნავს და თანამედროვე სამყაროში შეიძლება პირდაპირი გავლენა მოახდინოს „სამშობლოს“ ყოველდღიურ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სოციალურ ცხოვრებაზე).

მიგრაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის განმარტებით, დიასპორას წარმოადგენენ „მიგრანტები და მათი შთამომავლები, რომელთა იდენტობა და კუთვნილება უკავშირდება მათი მიგრაციის გამოცდილებასა და მიგრაციის ისტორიას“. ამ თვალსაზრისით, ქართულ ემიგრაციას მართლაც შეიძლება ეწოდოს „დიასპორა“ – საზღვარგარეთ მყოფი ქართველები დიდი სიამაყით „ქართველობენ“, იცავენ რელიგიურ და სახალხო ტრადიციებს, ქმნიან ქართული კულტურის ცენტრებს, ცეკვისა და სიმღერის ანსამბლებს, ნაკეთობებისა და ხელსაქმის წრეებს, ინარჩუნებენ სამშობლოსთან კავშირს.

1. სრულიად რევოლუციური იყო 2017 წლის გადამწყვეტილება, რომლის მიხედვითაც, ქართული სახელმწიფო დღემდე სრულად ფარავს საზღვარგარეთ გარდაცვლილი ჩვენი ყველა თანამემამულის სამშობლოში გადმოსვენების ხარჯებს, მიუხედავად მათი სოციალური სტატუსისა. საელჩოებს ევალებათ ამ პროცესის ლოჯისტიკურ-ადმინისტრაციული საკითხების მოგვარება.

ამასთან, მიგვაჩნია, რომ მიგრაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის ზემოხსენებული განმარტება არასრულია და უგულებელყოფს ზოგიერთ ისეთ ასპექტს, რომლებიც „ემიგრაციის“ „დიასპორად“ ჩამოსაყალიბებლად არის აუცილებელი. ამ თვალსაზრისით, ვფიქრობთ, უპირველეს ყოვლისა, დიასპორა თვითორგანიზებული ემიგრაციაა. ეს თვითორგანიზება კი, არა მხოლოდ უცხო ქვეყანაში გაუმჯობესებული პირობებით თვითდამკვიდრების ინსტიტუტით არის ნაკარნახევი, არამედ წარმოადგენს კარგად გააზრებულ გადაწყვეტილებას, რომ ადამიანმა სამშობლოს საზღვრებს გარეთ, საკუთარი შესაძლებლობების რეალიზების გზით გააგრძელოს საკუთარი ქვეყნის სამსახური, სამშობლოს სახელზე ზრუნვა, უცხო ქვეყანაში შეძენილი განათლებისა და უნარ-ჩვევების საკუთარი ქვეყნის სასარგებლოდ გამოყენება. თავის მხრივ, „სამშობლოც“ უნდა იყოს მზად, ხელი შეუწყოს „ემიგრაციის“ „დიასპორად“ ტრანსფორმაციას, ასევე, გამოავლინოს დიასპორის რესურსის სათანადოდ გამოყენების უნარი.

შესაძლებელია არაერთი მაგალითის მოყვანა, როდესაც ემიგრაცია მძლავრ დიასპორულ ორგანიზმად ჩამოყალიბდა და სამშობლოს განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა. ამის კარგ მაგალითად გამოდგება უკრაინული დიასპორა კანადაში, ბერძნული, ირლანდიური და ებრაული დიასპორები აშშ-ში, თურქული დიასპორა ევროკავშირში და სხვა. ამ კონტექსტით, უნდა ვაღიაროთ, რომ ქართული ემიგრაცია დღემდე ვერ ახერხებს ჩამოყალიბდეს რეალურ „დიასპორად“. ქართულ ემიგრაციასა და მის სამშობლოს შორის აშკარა გაუცხოებაა და ეს გაუცხოება, სამწუხაროდ, ორმხრივია.

მიმდინარე ეტაპზე სახელმწიფო ინსტიტუტები, მათ შორის საელჩოები, ქართულ ემიგრაციასთან ურთიერთობებს, ვფიქრობთ, ‘learning by doing’ პრინციპით უდგებიან. მოსალოდნელია, რომ ამ პროცესში თანდათანობით დაგროვდება საკმარისი გამოცდილება, რომელიც ხელს შეუწყობს ემიგრაციასთან ურთიერთობის გეგმის შექმნას. აქვე გასათვალისწინებელია, რომ თავად ქართული ემიგრაცია საკმაოდ დინამიკურად ვითარდება, იძენს ახალ უნარებსა და საჭირო მოქნილობას, რეაგირებს რა როგორც ადგილსამყოფელი ქვეყნების პოლიტიკურ-ეკონომიკურ რყევებზე, ისე სამშობლოში განვითარებულ პროცესებზე.

ქვემოთ წარმოდგენილია ქართული ემიგრაციის შესახებ ჩემი რამდენიმე დაკვირვება, ჩამოყალიბებული 2015-2020 წლებში ქ. ათენში საქართველოს ელჩად მუშაობის პერიოდში. ვფიქრობ, ამ საკითხების გამოკვეთა დაგვეხმარება დავინახოთ ზემოაღნიშნული მრავალკომპონენტიანი პრობლემის ზოგიერთი მიზეზი მაინც.

მეისიერი გაუცხოება

საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ ჩვენი ქვეყნიდან საზღვარგარეთ ემიგრაციის რამდენიმე ტალღა დაიძრა და შედეგად, ჩვენი რამდენიმე ასეული ათასი თანამემამულე საქართველოს საზღვრებს გარეთ აღმოჩნდა.

უცხო ქვეყნებში ემიგრაციის მიზეზი, უმრავლეს შემთხვევაში, ყოფითი პირობების გაუმჯობესების სურვილია. სტანდარტულად, ემიგრანტი თავის გადაადგილებაში ადანაშაულებს საკუთარ ქვეყანას, რომელმაც, ემიგრანტის აზრით, ვერ შეძლო მისი თვითრეალიზებისთვის

საჭირო პირობების შექმნა. შედეგად, საკუთარი ქვეყნის მიმართ დამოკიდებულებაში უარყოფითი მუხტი ემიგრირების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისთანავე ჩნდება.

უცხო ქვეყნის საზღვრის კვეთისას უპირველესი მნიშვნელობის საკითხია ემიგრირებული პირის სამართლებრივი სტატუსი, ვინაიდან რაიმე სახის ფორმალური სტატუსის გარეშე ემიგრირებული პირი ვერ ახერხებს ახალ გარემოში კანონიერად მოქმედებასა და უცხო ქვეყანაში ადაპტაციას.

ემიგრანტის მიერ საზღვარგარეთ ფორმალური სტატუსის მიღებას არაოფიციალურად „ლეგალიზებას“ ვუწოდებთ. ემიგრირებული პირის ე.წ. ლეგალიზება რთული და მგრძნობიარე საკითხია. გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან საქართველოს მოქალაქის უცხო ქვეყანაში ემიგრაცია უმრავლეს შემთხვევაში მის მიერ ე.წ. „პოლიტიკური თავშესაფრის“, ანუ ლტოლვილის სტატუსის მოთხოვნით იწყებოდა, იმისდა მიუხედავად, ჰქონდა თუ არა განმცხადებელს შესაბამისი რეალური მიზეზი – „ლტოლვილთა სტატუსის შესახებ“ გაეროს 1951 წლის კონვენციის მიხედვით, ლტოლვილის სტატუსი შეიძლება მიენიჭოს პირს, ვისაც „აქვს საფუძვლიანი შიში, რომ შეიძლება გახდეს დევნის მსხვერპლი რასის, რელიგიის, აღმსარებლობის, ეროვნების, გარკვეული სოციალური ჯგუფისადმი კუთვნილების ან პოლიტიკური შეხედულებების გამო და არ შეუძლია ან არ სურს, ამგვარი შიშიდან გამომდინარე, დაბრუნდეს თავისი წარმოშობის ქვეყანაში...“ ასეთი განაცხადის მიღებისას ადგილსამყოფელი ქვეყანა იწყებს მის შესწავლას და გასცემს საბუთს, რომ ემიგრირებული პირის განაცხადი განიხილება. სწორედ ეს საბუთია პირველი დოკუმენტი, რომელიც უმრავლეს შემთხვევაში ქართველი ემიგრანტის უცხო ქვეყანაში ყოფნის ლეგალური საფუძველი ხდება.² ამავდროულად, ხსენებული განაცხადი, მისი შინაარსიდან გამომდინარე, საკუთარი სამშობლოსგან დისტანცირებისკენ გადადგმულ პირველ ფორმალურ ნაბიჯსაც წარმოადგენს – საბერძნეთის რესპუბლიკაში ამჟამად დაახლოებით 300 ათასი ქართველი ემიგრანტია; საქართველოს საელჩოს საკონსულო აღრიცხვაზე მხოლოდ 15 ათასამდე პირი ირიცხება; საქართველოში ჩატარებულ არჩევნებში დაახლოებით 5 ათასი ემიგრანტი მონაწილეობს.³

ემიგრანტული ყოფა

საბერძნეთის რესპუბლიკაში ქართველი ემიგრანტი თვითრად, საშუალოდ, 500-600 ევროს გამოიმუშავებს. ამ თანხით იგი ახერხებს როგორც უცხო ქვეყანაში არსებობას, ასევე საქართველოში საკუთარი ოჯახის ფინანსურ დახმარებას.

2. თავშესაფრის სისტემით ბოროტად სარგებლობის შემთხვევათა შესამცირებლად ბოლო წლებში საქართველოს მთავრობამ დაგეგმა ღონისძიებები ევროკავშირის წევრი ქვეყნების მიერ საქართველოს უსაფრთხო ქვეყნების სიაში შეყვანის მიზნით. ქვეყნის უსაფრთხოდ აღიარება არ ნიშნავს, რომ მის მოქალაქეებს თავშესაფრის მიღებაზე განაცხადის შეტანა ეკრძალებათ. თუმცა, უსაფრთხო ქვეყნების სიაში შეყვანა ნიშნავს იმას, რომ ამ ქვეყნის მოქალაქეები თავშესაფრის მოთხოვნაზე პასუხს დაჩქარებული წესით მიიღებენ. ამ ეტაპზე, საქართველო უსაფრთხო ქვეყანად ევროკავშირის 14-მა ქვეყანამ და, ასევე, შვეიცარიამ ცნო.
3. არჩევნებში მონაწილეობის მისაღებად საჭიროა მხოლოდ საქართველოს მოქალაქეობის დამადასტურებელი პირადობის მოწმობა ან პასპორტი. არჩევნებში მონაწილეობის უფლება არ არის დამოკიდებული პირის სტატუსზე (ლეგალურად მყოფი თუ არალეგალურად მყოფი) ადგილსამყოფელ ქვეყანაში.

გამომუშავებული მწირი თანხის ეფექტურად სამართავად ქართველმა ემიგრანტებმა საზღვარგარეთ შექმნეს ერთგვარი სოციალური მიკროკლიმატი, რომელიც მათ შესაძლებლობას აძლევს მეტ-ნაკლებად კომფორტულად მოიწყონ ყოფა საზღვარგარეთ, ამავე დროს, მოაგვარონ ფინანსური პრობლემები, ზოგ შემთხვევაში კი, საქართველოში შეიძინონ უძრავ-მოდრავი ქონება. ამასთან, ქართველი ემიგრანტები ახერხებენ მონაწილეობის მიღებას ადგილსამყოფელი ქვეყნის სოციალურ და ეკონომიკურ ცხოვრებაში, ინტეგრირებას ადგილობრივ საზოგადოებასთან, სხვადასხვა სფეროში საკუთარი უნარ-ჩვევების რეალიზებას.

ქართული ემიგრაცია ერთიანი ქართული საზოგადოების ნაწილი და ანარეკლია. მასში წარმოდგენილია საქართველოს მოსახლეობისთვის დამახასიათებელი ყველა ნაკლი და ღირსება. ამიტომ, რა გასაკვირია, რომ სოლიდარობის ნაკლებობა ქართულ დიასპორულ ორგანიზაციებს ხშირად ხელს უშლის ერთობლივი პროექტებისა და ინიციატივების განსახორციელებლად კონსოლიდაციაში. უცხო გარემოში, ჯერ – თვითგადარჩენის მიზნით, ხოლო შემდეგ – დამკვიდრებისა და განვითარების მისაღწევად, ემიგრაციული ჯგუფები თანამშრომლობის ნაცვლად, უმრავლეს შემთხვევაში, ერთმანეთს მკვეთრად უპირისპირდებიან. შედეგად, ქართული ემიგრაციის კონსოლიდაცია რთულად შესასრულებელ ამოცანად რჩება. თუმცა, ამ მიმართულებით შეთავაზებულ ინიციატივებს, როგორც წესი, ქართული ემიგრაცია ენთუზიაზმით ეკიდება – 2019 წელს პირველად ჩატარდა სრულიად საბერძნეთის ქართული დიასპორული ფორუმი, რომელშიც 50-ზე მეტი დიასპორული ორგანიზაციის დელეგატმა მიიღო მონაწილეობა.

ემიგრაციული წვლილი ქართულ ეკონომიკაში

საკუთარი ოჯახებისთვის ქართველი ემიგრანტების ყოველთვიურად გადმორიცხული თანხები წინააღმდეგობრივ და მგრძნობიარე თემად რჩება. საკითხის წინააღმდეგობრიობა უკავშირდება განსხვავებას აღქმაში – რამდენად შეიცავს „პატრიოტულ ელემენტს“ ემიგრანტების მიერ თავიანთი ოჯახებისთვის გადარიცხული თანხები. საკითხის მგრძნობელობა კი – თანამედროვე საქართველოს ახალ სოციალურ ფენომენს – „ქართველ ემიგრანტ ქალს“ – ქართველი ემიგრანტი ქალების თავდაუზოგავი შრომა სამართლიანად მიიჩნევა საქართველოში მცხოვრები არაერთი ოჯახის ფიზიკურად გადარჩენის მთავარ ფაქტორად.

გლობალური პანდემიის დაწყებამდე საბერძნეთის რესპუბლიკიდან საქართველოში ყოველთვიურად 15 მილიონ ევრომდე ირიცხებოდა. ანალოგიური სურათია ჩვენი ემიგრანტების კონცენტრაციისა სხვა ქვეყნებშიც. ეკონომისტების შეფასებით, ამ ფულად ნაკადებს მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვთ ჩვენი ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ მდგრადობაში, პირდაპირი გავლენა აქვთ ქართული ლარის კურსის სტაბილურობაზე.

თავად ემიგრაციის არცთუ მცირე ნაწილი უცხოეთიდან გადარიცხულ თანხებს მიიჩნევს ლამის ერთადერთ ფაქტორად, რომელიც ქართული ეკონომიკის სტაბილურობას უზრუნველყოფს. ქართულ ეკონომიკაში შეტანილი ამ წვლილის საპასუხოდ ემიგრაცია აყენებს ისეთ მოთხოვნებს, როგორიცაა ემიგრაციაში მყოფთა უფლებების დაცვა, ხარისხიანი საკონსულტო მომსახურების გაწევა, ქართული ემიგრაციის თვითმყოფადობის შენარჩუნების ხელშეწყობა, ჩვენი ქვეყნის სხვადასხვა სფეროს განვითარებაზე ქართული ემიგრაციის

ნინო ზალდასტანიშვილი, თამარ ლეონიძე, გია ყანჩელი მეუღლითურთ, გიორგი დანელია, კოტე ზალდასტანიშვილი - „არ დაიდარდოს“ ჩვენება ქართულ ემიგრანტებთან შეხვედრაზე, ანტვერპენი, 2004, ოჯახის არქივიდან. **Nino Zaldastanishvili, Tamar Leonidze, Giya Kancheli with spouse, Georgiy Daneliya, Kote Zaldastanishvili - Screening of the movie 'Don't Grieve' in company of Georgian emigrants, Antwerp, 2004, from the family archives.**

მოსაზრებების გათვალისწინება, ასევე ღიად გამოხატავს საკუთარ პოზიციას ქვეყანაში შექმნილი პოლიტიკური და ეკონომიკური ვითარების შესახებ.

ამ კუთხით, ქართული ემიგრაციის გააქტიურება უკავშირდება უკანასკნელ წლებში სოციალური ქსელებისა და კომუნიკაციის სხვა საშუალებების უპრეცედენტო განვითარებას, რამაც გააიოლა როგორც საქართველოს ხელისუფლების სხვადასხვა შტოს წარმომადგენლებზე ემიგრაციის წვდომა, ისე სხვადასხვა დაინტერესებული ჯგუფის მიერ ემიგრანტებში გარკვეული განწყობების სწრაფი მობილიზება.

პოსტპანდემური ეკონომიკური კრიზისის გამო ემიგრაციული ფინანსური ნაკადების შემცირება შესაძლოა მნიშვნელოვან პრობლემად იქცეს როგორც ემიგრანტების სამშობლოში დარჩენილი ოჯახებისთვის, ისე ბიუჯეტის შევსების საფრთხის მქონე საქართველოს ეკონომიკისთვის. განვლილ თვეებში საბერძნეთიდან ფულის გადმორიცხვა თითქმის განახევრდა. თუ ეკონომიკურმა კრიზისმა ქართული ემიგრაციის პირობების შემდგომი გაუარესება გამოიწვია, ეს ნამდვილად ნეგატიურად აისახება ქართულ ეკონომიკაში მათი მონაწილეობის მოცულობაზეც.

რადგან პანდემია ვახსენეთ, აღვნიშნოთ ისიც, რომ პანდემიის პირობებში, სახელმწიფოს ხელშეწყობით, ქართველ ემიგრანტთა სამშობლოში დაბრუნების ღონისძიებებმა მხოლოდ ნაწილობრივ შეასრულეს ემიგრაციასთან კავშირების განმტკიცების ამოცანა. დაბრუნების პროცესს უკავშირდებოდა არაერთი წინააღმდეგობრივი ასპექტი, რომლებიც ქართულ ემიგრაციას გაორებულ გრძნობას უჩენდა – მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფოს მიერ ორგანიზებულმა ჩართვებმა რეისებმა სამშობლოში საქართველოს ათასობით მოქალაქე დააბრუნეს, ემიგრანტებს კითხვები დარჩათ რეისების ინტენსივობასთან, მგზავრობის ღირებულებასთან, საკარანტინო რეგულაციების გამოყენებასა და სხვა საკითხებთან დაკავშირებით.

კრიმინალი

წლების განმავლობაში საზღვარგარეთ საქართველოს მოქალაქეების მიერ ჩადენილი კრიმინალური ქმედებები მნიშვნელოვან ჩრდილს აყენებდა ქართული ემიგრაციის სახელს, მათ შორის, უარყოფითად მოქმედებდა ქართველ ემიგრანტებთან ადგილობრივი დამსაქმებლების დამოკიდებულებაზე. ჩემი დაკვირვებით, უკანასკნელ წლებში ამ კუთხით ვითარება გაუმჯობესდა – საბერძნეთის რესპუბლიკაში მნიშვნელოვნად შემცირდა კრიმინალური შემთხვევები საქართველოს მოქალაქეების მონაწილეობით.

ეს, ვფიქრობ, ორი ფაქტორით აიხსნება: პირველი – ქართული საზოგადოების ფართო ნაწილს მკაფიოდ ჩამოუყალიბდა კრიმინალური აზროვნების მიუღებლობა, მეორე – ქართველ ემიგრანტთა ახალ თაობას, რომელთა მნიშვნელოვანი ნაწილი საზღვარგარეთ დაიბადა ან გაიზარდა, კრიმინალურ მომავალზე ბევრად უკეთესი განვითარების პერსპექტივა აქვს. შედეგად, კრიმინალური ჯგუფები ვეღარ იღებენ ე.წ. „შევსებას“ და მათი რაოდენობა ბუნებრივად მცირდება. ვიმედოვნებთ, რომ ეს ტენდენცია მომავალშიც გაგრძელდება და მალე, ალბათ, დავინწყებას მიეცემა ცნება „ქართველი კრიმინალი“.

ემიგრაციის ინტელექტუალური პოტენციალის გამოყენების საკითხი

ვფიქრობ, მცირე პროგრესია ქართული ემიგრაციის ინტელექტუალური რესურსის „ქართული საქმის“ სასარგებლოდ გამოყენების თვალსაზრისითაც. ამ მიმართულებით მხოლოდ „წერტილოვან“ წარმატებებზე შეიძლება საუბარი: 2018 წელს ქ. ათენში საქართველოს საელჩომ საბერძნეთში, მოქმედი ქართველი იურისტების ჯგუფთან ერთად ორგანიზაცია ემიგრაციის პოლიტიკის განვითარების საერთაშორისო ცენტრის (ICMPD – International Center for Migration Policy Development) მხარდაჭერით, ქართველი ემიგრანტებისთვის გამოსცა საბერძნეთში ლეგალური მიგრაციის ყოვლისმომცველი გზამკვლევი, რომელშიც აისახა საბერძნეთის ყველა შესაბამისი სამართლებრივი ნორმა, „ლეგალიზების“ პროცედურები, ლეგალურად და არალეგალურად მყოფ ემიგრანტთა უფლებები და ა.შ.; 2017 წელს საბერძნეთის მთავრობამ მიიღო გადაწყვეტილება ქართული ენის შესწავლის პროგრამის საბერძნეთის საჯარო სკოლებში ამოქმედების თაობაზე, რასაც საბერძნეთში მცხოვრები არაერთი ქართველი პედაგოგი ენთუზიამით გამოეხმაურა და ქ. ათენის საჯარო სკოლებში ამ პროგრამის განხორციელებაში აქტიურად და ორგანიზებულად ჩაერთო.

ზოგიერთი დასკვნითი მოსაზრება

ბუნებრივია, ჩვენს წერილს არ აქვს ამბიციია, რომ წარმოადგინოს ემიგრაციასთან ურთიერთობების დარეგულირების კონკრეტული რეკომენდაციები, თუმცა, ვფიქრობთ, იგი რამდენიმე სასარგებლო დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას მაინც იძლევა:

- საქართველოსა და ქართულ ემიგრაციას შორის არსებული რთული და მგრძნობიარე ურთიერთკავშირის საერთო მიზნების განხორციელებისაკენ მიმართულ კოორდინირებულ ძალისხმევად გარდასახვა“ ეროვნული მნიშვნელობის ამოცანაა და დღემდე ამ ამოცანის გადასაჭრელი ეფექტიანი, გრძელვადიანი გეგმა არ შემუშავებულია.
- ხსენებულ გეგმაში უნდა გამოიკვეთოს ის მიზეზები, რომლებიც ხელს უშლის „ქართულ ემიგრაციას“, იქცეს „ქართულ დიასპორად“, რომელიც შეძლებს თვითორგანიზებას, რათა სამშობლოს საზღვრებს გარეთ საკუთარი შესაძლებლობების რეალიზების გზით გააგრძელოს საკუთარი ქვეყნის სამსახური.
- თავის მხრივ, „სამშობლოც“ უნდა იყოს მზად, ხელი შეუწყოს „ემიგრაციის“ „დიასპორად“ გარდასახვას და გამოავლინოს დიასპორის რესურსის შესაბამისად გამოყენების უნარი.
- ქართული ემიგრაცია არაამბიციურ ხასიათს ამჟღავნებს. ქართველი ემიგრანტი კმაყოფილდება იმით, რომ ახერხებს მეტ-ნაკლებად კომფორტულად იცხოვროს საზღვარგარეთ და მოაგვაროს გარკვეული ფინანსური პრობლემები. ქართველი ემიგრანტის არაამბიციურობის ერთ-ერთ მიზეზად შეიძლება დასახელდეს ის ფაქტი, რომ იგი არასაკმარისად „იკვებება“ იმ პატრიოტული ენერგიით, რომელსაც თავისი სამშობლო უნდა უგზავნიდეს და რომელიც შესაძლებლობას მისცემდა, თავი არა დისტანცირებულ ინდივიდად, არამედ უცხო ქვეყანაში თავისი სამშობლოს ნაწილად ეგრძნო. სამშობლოსთან სუსტი პატრიოტული ენერგეტიკული კავშირები შეიძლება იყოს ასევე ერთ-ერთი მიზეზი, რის გამოც ემიგრაციული ჯგუფები ერთმანეთთან ქიშპობასა და დაპირისპირებას ამჟობინებენ და შედეგად, ვერ ხერხდება ქართული ემიგრაციის კონსოლიდაცია.

ვფიქრობთ, თუ ემიგრაციის პრობლემას კიდევ უფრო განვაზოგადებთ, მივაღწეოთ პრობლემასთან – როგორ უნდა მოხერხდეს, რომ ქართული საზოგადოების ყველა სოციალური და პროფესიული ჯგუფი, იქნება ეს სამთავრობო, არასამთავრობო, კომერციული, სამეცნიერო თუ კულტურული წრეებიდან, საქართველოში თუ მის ფარგლებს გარეთ, სამშობლოს სამსახურში „ირიცხებოდეს“, ანუ სამშობლოს მიმართ გაცნობიერებული პასუხისმგებლობის გრძნობით იცხოვროს და ქვეყნის ინტერესებისა და ქვეყნის წინაშე მდგარი ამოცანების შესატყვისი პროფესიული სტანდარტით იშრომოს.

იოსებ ნანობაშვილი არის კავკასიის უნივერსიტეტის სამართლის სკოლის დეკანი, საერთაშორისო ურთიერთობების დოქტორი. იგი იყო საქართველოს საგანგებო და სრულუფლებიანი ელჩი საბერძნეთის რესპუბლიკაში.

კოტე ზალდასტანიშვილი, ბრიუსელი, 2006, © „ბრიტიშ პეტროლეუმი“
Kote Zaldastanishvili, Brussels, 2006, ©British Petroleum.

პიროვნება და პოსტპანდემიური სამყარო

ლანა ღოღობერიძე

დღევანდელი განსაცდელიდან პიროვნება გამდიდრებული გამოვა

საყოველთაო კატასტროფას გავყავართ პლანეტარულ დონეზე. თავდება ცნებები – ქალაქი, სახელმწიფო, კონტინენტი. უეცრად აღმოვჩნდით ძალიან პატარა დედამიწაზე. ცნებამ – კაცობრიობა – შეიძინა რეალური შინაარსი.

რას მოუტანს მას – კაცობრიობას – ეს თავს დატეხილი კატასტროფა და მისგან გამონვული ქაოსი? გახდება ის უფრო ადამიანური, გამგებიანი, ტოლერანტული თუ, პირიქით, მოიმატებს გაუტანლობა, გაუცხოება, საკუთარ თავში ჩაკეტვის ტენდენცია?

როგორი იქნება პოსტპანდემიური სამყარო? ერთი რამ ცხადია: ეპიდემიები თავისებურად ცვლიან საზოგადოებებს, ეკონომიკურ სტრუქტურებს, ადამიანურ ურთიერთობებს. ვფიქრობ, ამ მხრივ მნიშვნელოვანია ამ პრობლემის გააზრება ცალკეული პიროვნების თვალთახედვით. რა გავლენას მოახდენს საერთო განსაცდელი ადამიანზე, პიროვნებაზე?

ბევრს გულუბრყვილობად მიაჩნია ფიქრი იმაზე, რომ საყოველთაო კატასტროფიდან ამოიზრდება კაცობრიობის, უფრო ზუსტად, ცალკეული ადამიანის სრულყოფის იდეა. შეიძლება წარმოვიდგინოთ ასეთი პესიმისტური სურათი: კრიზისი დასრულდება და ადამიანი მყისიერად დაუბრუნდება ჩვეულ ნორმად მიჩნეულ ცხოვრების სტილს, რომელიც ბუნების მოხმარებაზე, გაჩანაგებაზე, ადამიანის მოქმედების შედეგად კლიმატის შეცვლაზე და ატმოსფეროს დაბინძურებაზე დამყარებული. ასე გაგრძელდება მომავალ კრიზისამდე, სანამ ბუნება კიდევ ერთხელ იპოვის ისტორიაში დასაბრუნებელ გზას და მორიგ ჯერზე შეგვახსენებს საკუთარ ძალას.

მე კი მაინც ვფიქრობ, რომ დაგროვილი ტრაგიკული გამოცდილების შედეგად, ადამიანის უკეთესობისაკენ სწრაფვის იდეა მთლად საფუძველს მოკლებული არ არის.

ერთი რამ უტყუარია: საერთო უბედურება ახლებური ინტენსივობით და სიმწვავეთ გვაფიქრებს ჩვენს მოკვდავობაზე, სიცოცხლეზე, სიკვდილზე, ღმერთზე. საკუთარი კანით გვაგრძნობინებს, რომ არ ვართ მარტონი ამ პლანეტაზე. უფრო მეტი სიღრმით გვეუფლება

ფიქრი მოვლენათა წარმავლობაზე და ყოველი ჩვენგანის არსებობის აზრის პრობლემაზე. რეალურად ხელშესახები ხდება განსხვავება მატერიალურსა და სულიერს შორის, წარმავალსა და მარადიულს შორის, სიცოცხლის საბოლოო აზრსა და ყოველდღიურობას შორის.

რანი ვართ? რისთვის მოვევლინეთ ამ ქვეყანას? ამ ფუნდამენტური საკითხის გასარკვევად საჭიროა გავიაზროთ: რა არის ის მთავარი, რაც განასხვავებს ადამიანს, ჰომო საპიენსს, ყველა სხვა ცოცხალი არსებისაგან? ვფიქრობ, ეს არის ორი რამ: მხოლოდ ადამიანს შეუძლია განიცადოს ემპათია, ანუ თანაგრძნობა სხვის მიმართ და შეიგრძნოს ბუნების ან ადამიანის მიერ შექმნილი სილამაზე. ამავე დროს მგონია, რომ ეს არის ის ორი განცდა, რომელიც განსაკუთრებით მწვავედება სწორედ საერთო უბედურების და ქვეყნების თუ ცალკეული ადამიანის იძულებითი განმარტოების პირობებში. კარანტინი, თვითიზოლაცია – დიალოგი საკუთარ თავთან. შენი „მეს“ ახლებურად წაკითხვის მცდელობა. მართლაც ფიქრისკენ და მოვლენათა ახსნისკენ გიბიძგებს. ხვდები, რომ დღევანდელი მდგომარეობა განსაცდელია, საიდანაც ყოველმა ჩვენგანმა საკუთარი დასკვნა უნდა გამოიტანოს. ყველაფერზე მეტად ადამიანური ურთიერთობები გაკლია. არ გყოფნის ტელეფონით საუბარი, ვირტუალური ურთიერთობა. გენატრება რეალური კავშირი ახლობლებთან, გინდა დაინახო, დაეღაპარაკო, შეეხო ადამიანს, რომელიც გიყვარს. ფიქრობ შენს ცხოვრებაზე და ვერსად, ვერცერთ ეტაპზე, ვერ იაზრებ საკუთარ თავს სხვებისგან გაცალკევებულად. პირიქით, ხედავ შენს თავს სხვათა სინათლეში ან სხვათა ჩრდილში. ის, შენი ცხოვრება, დასახლებულია ადამიანთა – ცოცხალთა თუ წასულთა – აჩრდილებით. შენი ცხოვრების გზა – ხან ვიწრო, კლდოვანი, გაუვალი, ორივე მხარეს უფსკრულებით შემოზღუდული, ხან ფართო, გაშლილი... მაგრამ ყოველთვის – აღმართ-დაღმართი. და ამ გზაზე – მე და სხვები, ახლობლები, მეგობრები, შემთხვევითი შეხვედრილები. მოვდივართ თუ მივდივართ?

უსვამ ამ მუდმივ კითხვებს საკუთარ თავს და უცებ შემოგხვდება ტექსტი იტალიელი ექიმის პოსტიდან: „ინფიცირებულები საავადმყოფოში მართონი შემოდიან. ოჯახის წევრებს თანხლების უფლება არ აქვთ. მათ იციან, როდის დგება უკანასკნელი საათი. ადამიანები მართლობაში კვდებიან, ისე, რომ ოჯახებს ვერ ემშვიდობებიან. გლოვის გარეშე, როგორც ცხოველები“. ეს ლაკონიური, თითქოს ემოციის გარეშე ნათქვამი სიტყვები გულის სიღრმემდე გწვდება. ფიქრობ იმათზე, ვინც ამ საყოველთაო პანდემიის გამო მართლობაში სიკვდილისთვის არიან განწირული. რომლებიც მიდიან ამ ქვეყნიდან გლოვის გარეშე, ახლობელთა დატირების გარეშე. და შენში იღვიძებს ემპათია, თანაგრძნობა ამ უცხო ადამიანების მიმართ.

ამას წინათ ერთმა ტაქსის მძღოლმა არ გამოართვა მგზავრს ფული, როდესაც ლუგარის შენობასთან ჩამოსვა და გაიგო, რომ ის ამ დაწესებულების თანამშრომელია. „თქვენ ყოველი ჩვენგანის გადარჩენაზე ზრუნავთ და ერთადერთი, რითიც მე შემიძლია გიპასუხოთ, არის ეს უბრალო რამ – არ გამოგართვათ მგზავრობის საფასური“... ქალი გაოგნებული და მაღლიერი ჩავიდა მანქანიდან.

ერთმანეთის გაგება, თანაგრძნობა, სოლიდარობა... ამის მაგალითები უხვად არის ჩვენს გარშემო. თანაგრძნობა კი საფუძველია იმისა, რომ ადამიანთა შორის დასადგურდეს

კოტე ზალდასტანიშვილი შვილიშვილებთან ერთად, ვენა, 2016, ოჯახის არქივიდან.
Kote Zaldastanishvili with his grandchildren, Vienna, 2016, from the family archive.

სოლიდარობა, ანუ ერთიმეორის დახმარების სურვილი. და მე არ ვიცი, არსებობს ამ ქვეყნად რაიმე უფრო მშვენიერი, ვიდრე ერთმანეთის დახმარების და სოლიდარობის იდეით შეპყრობილი ადამიანები?

ყოველ დილას ისე ვხვდები მთელ კედელზე მოფენილ ერთ მხარეს წითელ, მეორე მხარეს ვარდისფერ ვარდებს, თითქოს პირველად დავინახე. ცოტა სასაცილოდაც მეჩვენება სულ ერთი და იმავე აღფრთოვანების გამოხატვა. მერე მახსენდება რაბინდრანათ თაგორის ნათქვამი: „ნუ იტყვი, აი, დილა და ნუ დაემშვიდობები მას გუშინდელი სახელით. შეხვდი მას ყოველდღე, როგორც ახლადშობილ ბავშვს, რომელსაც ჯერ არა აქვს სახელი“. ეს აღმოსავლური სიბრძნე მოვლენის არსში მახედებს და მეც უფრო გულლიად ვამუღავნებ სიხარულს ყოველი ახალი ვარდის გაფურჩქვნის გამო. ამ რამდენიმე დღის წინ კი მანქანების ხმაურისაგან გათავისუფლებულ ქალაქში შაშვის გალობა გავიგონე. ამის მერე რამდენიმეჯერ მერგო ეს ბედნიერება: შუაგულ თბილისის ძველ უბანში, სოლოლაკში, შაშვის მოულოდნელი, გამაოგნებელი გალობა! მერე ის მგალობელი დავინახე კიდეც: ეზოს გარეთ, ქუჩაში, ჯერ კიდევ გაუკვირტავი ნეკერჩხლის ხმელ ტოტზე შემომჯდარი. როგორც

ჩანს, გაიხარა ამ უეცრად დადუმებულ ქალაქში უცნაურად დამკვიდრებული სიჩუმით და ამღერდა. მის ეს პატარა, არცთუ განსაკუთრებით ლამაზი ჩიტი და გალობს. ვცდილობ ამოვიცნო მისი სიმღერის დრო და რიტმი და ჯერჯერობით ვერ ვახერხებ. ეტყობა, ეს მხოლოდ მის განწყობას ექვემდებარება. სული აევსება სიყვარულით და მღერის. შეიძლება, ოდესმე მოგწყინდეს ამ ქვეყნად ყოფნა, როდესაც ყოველ წუთს ახალი სასწაული გელოდება? თან ამ სასწაულს მზამზარეულად გთავაზობს ბუნება! და შენ მხოლოდ ის გევალება, ხელი არ შეუშალო მის შექმნას, მიაპყრო თვალი ან ყური, გაირინდო და დატკბე.

ხოლო რაც შეეხება სილამაზეს, რომელსაც ადამიანი ქმნის თავისი ხელით და რომლის აღქმა კიდევ ერთი ბედნიერებაა... კორონათი გამოწვეულ უძილო ღამეებში ხან რომელი ლექსის სტრიქონები ამომიტივტივდებოდა, ხან რომელი. გამახსენდა ყველაფერი, რითიც ოდესმე ვყოფილვარ გატაცებული. მაგრამ ამ განსაკუთრებულ სიტუაციაში ყველაზე მეტად მაინც ის ლექსები მიზიდავდა, რომლებიც რაღაცით მაგონებდა დღევანდელ მდგომარეობას.

„წვიმამ და ქარმა დაარბიეს ჩემი წალკოტი და დამრჩა ბალი, ნაყოფის და ხილის გარეშე“... შარლ ბოდლერის აშლილ გონებაში დაბადებული „ბოროტების ყვავილები“, რომლებიც „საფლავად ქცეულ დედამიწაზე ეძებენ მისტიურ საზრდოს“ და ეს მისტიური საზრდო ჩვენი სისხლია: „და ჩვენი სისხლით იკვებება მტერი მდუმარე“.

ან პოლ ვერლენის „ჩამავალ მზეთა მელანქოლია“! საფლავთა თავზე ჩამავალი მზეები, რომლებიც საყოველთაო მელანქოლიას ბადებენ...

„და უცნაური სინათლით სავსე,
აჩრდილთა როკვა გარემოს ავსებს,
და ხეტილობს ჩრდილი ვეება,
როგორც მზეები,
ჩამავალნი საფლავთა თავზე“.

მერე ისევ და ისევ გალაქტიონი:

„მთვარეში შავი შრიალებს ჩალა.
შავი ლეჩაქი დაეცა შარებს.
დამშვიდდი. სძინავს ალაზნის კარებს.
მთვარეში შავი შრიალებს ჩალა.
შენს მოგონებას, როგორც ეს ჭალა
მთების დუმილი ამინანქარებს,
მთვარეში შავი შრიალებს ჩალა,
შავი ლეჩაქი დაეცა შარებს“...

ნეტავი, რა ხილვა ჰქონდათ პოეტებს ამ დროს? ბოროტების ყვავილები, რომლებიც მოეფინენ საფლავად ქცეულ დედამიწას, საყოველთაო მელანქოლია, რომელსაც საფლავთა თავზე ჩამავალი მზეები აჩენენ და მთვარის შუქზე მოშრიალე შავი ჩალა და შავი ლეჩაქი... აპოკალიპტური სურათები. ქვეყნიერების დასასრული. მაგრამ რატომღაც ხდება საპირის-

პირო. კითხულობ ან იხსენებ ლექსს და გეუფლება ნეტარების განცდა. რატომ? ეს უკვე ლექსის მაგიაა. ხელოვნების მაგია. პოეტის მიერ სწორედ ამ ლექსიკით, ამ რიტმით, ამ რითმით გამოთქმული განცდა თუ ფიქრი პირდაპირ სულში გწვდება და ახალი ძალით გაზიარებს სამყაროს მშვენიერებას. ეს კი იგივე განწმენდაა. თუმცა გალაქტიონი ამავე ლექსში პირდაპირი ტექსტითაც გამშვიდებს:

„დამშვიდდი. ტალღებს მიანდე ნავი.
რაც დაიკარგა, ის აღარ მოვა.
აქვითინების დრო მერე მოვა.
დამშვიდდი. ტალღებს მიანდე ნავი.
სასონარკვეთას არ მისცე თავი,
არ მოიზიდო ფიქრების თოვა.
დამშვიდდი. ტალღებს მიანდე ნავი.
ის დაიღუპა. ის აღარ მოვა“.

ხანდახან, ალბათ, ესეც აუცილებელია: გაიაზრო, რომ „ის აღარ მოვა“. დამშვიდდე, სასონარკვეთას არ მისცე თავი და ნავი მიანდო ტალღებს. გაჰყვე დინებას. შეიძლება უფრო შორსაც წახვიდე: განავრცო, მოირგო შენთვის პოეტის ნაფიქრალი. გააცნობიერო, რომ დასრულდა შენი არსებობის რაღაც ეტაპი, რომ ცხოვრება ახალი კარის შეღების მუდმივი პროცესია. რომ შენ თვითონ შენი ამქვეყნად არსებობის ფაქტი გავალეს: დახურო ერთი კარი და შეაღო მეორე. და მაშინ წინ ყოველთვის სასწაული გელოდება. ესეც შეიძლება განვიხილოთ, როგორც დღევანდელი სამყაროს თავს დატეხილი საერთო განსაცდელის შედეგი და თავისებური განწმენდა.

დაბოლოს:

მე მაინც მჯერა, რომ დღევანდელი განსაცდელიდან პიროვნება გამდიდრებული გამოვა. უფრო დაფიქრებული, უფრო მომართული მშვენიერების აღსაქმელად, სხვისი ტკივილის გულთან უფრო ახლოს მიმტანი. უტოპიაა? შეიძლება. მაგრამ ისიც გავიხსენოთ, რომ საბოლოოდ უტოპიები და უტოპისტები ცვლიან სამყაროს. ამგვარ მოსაზრებას ამყარებს იმ მოაზროვნეთა ნაფიქრალი, რომელთაც ადამიანის სულის ჯურღმულებში ჩაიხედეს, კარგად იცოდნენ ადამიანის გაუტანლობის, შურის, დაუნდობლობის ფასი და მაინც „შავი ჭირის“ საშინელი გამოცდილებიდან გამოიტანეს ასეთი დასკვნა: „მას (ნაწარმოების მთავარ გმირს, ექიმ რიოს) უნდოდა უბრალოდ ეთქვა, რომ არის ერთი რამ, რასაც სწავლობ ამ წარღვნის შუაგულში, რომ ადამიანებში მეტია აღსაფრთოვანებელი, ვიდრე გასაკიცხი“. და კიდევ: „ახლა მათ უკვე იცოდნენ, რომ თუ არსებობს რაღაც, რაც ყოველთვის გინდა და რასაც ხანდახან აღწევ, ეს ადამიანური სინაზეა“.

(ალბერ კამიუ. „შავი ჭირი“).

ლანა ლოღობერიძე არის კინორეჟისორი, საქართველოს კინოაკადემიის საბჭოს წევრი, ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი, მრავალი საერთაშორისო კინოფესტივალის ლაურეატი. იგი იყო ორი მოწვევის პარლამენტის წევრი, ევროპის საბჭოში საქართველოს დელეგაციის თავმჯდომარე, საქართველოს მუდმივი წარმომადგენელი ევროპის საბჭოსა და იუნესკო-ში.

კოტე ზალდასტანიშვილი, ვენა, 2015,
© Cercle Diplomatique.
Kote Zaldastanishvili, Vienna, 2015,
© Cercle Diplomatique.

CONTENTS

143 | Foreword

145 | Unforgettable Kote, Whom We Miss So Much / Konstantine Gabashvili

153 | Introduction / Maia Panjikidze

Georgia's Place in the World and Multilateralism

159 | Georgia's Place in the World / Revaz Gachechiladze

165 | 'I Am Georgian Therefore I Am European':
Identity in Times of Pandemic / Natali Sabanadze

169 | Georgia and European Integration:
Objectives of Georgian Diplomacy / Kakha Gogolashvili

175 | Georgia's Foreign Policy – Neither Myth Nor Reality / Tedo Japaridze

181 | The Corona Test: The Impact of the COVID-19 Pandemic
on Multilateralism / Tamar Beruchashvili

187 | Reinforcing Multilateralism and Strengthening the Role of Parliaments
in Times of Pandemic / George (Gigi) Tsereteli

The Russian Factor and Relations with Sukhumi and Tskhinvali

191 | Georgian-Russian Relations After the Pandemic / Zurab Abashidze

197 | The Transformation of Georgian-Abkhaz and Georgian-Ossetian Relations
in the Context of the Pandemic / Archil Gegeshidze

203 | Georgia in Conditions of Dividing Lines and Pandemic / Ketevan Tsikhelashvili

211 | Preventing Conflicts by Fostering the Integration
of Diverse Societies: / Lamberto Zannier

The Economy and Search for Ways of Emerging from the Crisis

215 | On the COVID-19 Pandemic Economic Crisis
and the Reorientation of the Georgian Economy / Vladimer Papava

221 | Prospects for Georgian-Chinese Economic Relations
in the Context of Post-COVID-19 Pandemic Crisis / David Aptsiauri

227 | Good Decisions in Challenging Times – Thoughts from a Pandemic / Howard Chase

Civil Society, Democracy, Human Rights and Social Issues

231 | The Altered And Still Unchanged Realities
of a World Driven Mad by COVID-19 / Irakli Menagharishvili

235 | Freedom Amid the Pandemic / Tinatin Khidasheli

241 | Freedom of Expression in Times of COVID-19 / Dunja Mijatović

245 | Emigration or Diaspora? / Ioseb Nanobashvili

251 | An Individual in the Post-Pandemic World / Lana Gogoberidze

მარი ან ისლერ-ბეგინი, კოტე ზალდასტანიშვილი, ლევან მიქელაძე - მიღება
ევროპარლამენტში, ბრიუსელი, 2006, © ჰორსტ ვაგნერი, European United
Photographers & Images. Marie Anne Isler-Béguin, Kote Zaldastanishvili, Levan
Mikeladze - Reception in the European Parliament, Brussels, 2006, © Horst
Wagner, European United Photographers & Images.

FOREWORD

This collection of essays titled *Reflection on a Changed World* is devoted to prominent Georgian diplomat Kote Zaldastanishvili, published to mark the 60th anniversary of his birth.

The efforts of the Levan Mikeladze Foundation and its contribution to the implementation of the project are to be emphasised in this connection as well as support from the EU-Georgia Business Council and the Levan Mikeladze Diplomatic Training and Research Institute

The Levan Mikeladze Foundation was founded in 2020 and explores issues of foreign and security policy, focusing on the analysis of the challenges Georgia is facing in this regard.

The EU-Georgia Business Council was established in 2006 at the initiative of Kote Zaldastanishvili and British Petroleum, in cooperation with Statoil, Borjomi, Total, Wissol and others. The council aims at encouraging the development of economic and business relations between the EU and Georgia.

The Levan Mikeladze Diplomatic Training and Research Institute is an analytical centre under the Georgian Foreign Ministry. It works towards the advanced training of diplomats and the development of strategic directions of foreign policy.

The editorial board thanks Konstantine Gabashvili for the biography of Kote Zaldastanishvili as well as Kote Zaldastanishvili's Georgian and foreign colleagues Maia Panjikidze, Revaz Gachechiladze, Natali Sabanadze, Kakha Gogolashvili, Tedo Japaridze, Tamar Beruchashvili, Giorgi Tsereteli, Zurab Abashidze, Archil Gegeshidze, Ketevan Tsikhelashvili, Lamberto Zannier, Vladimer Papava, David Aptsiauri, Howard Chase, Irakli Menagarishvili, Tinatin Khidasheli, Dunja Mijatovic, Ioseb Nanobashvili and Lana Gogoberidze for the essays written specifically for this collection.

Special thanks go to the sponsors of this edition, Mamuka Khazaradze and Badri Japaridze, and the authors of the idea, Kote Zaldastanishvili's family, whose efforts were crucial for implementing this project.

This collection of essays titled *Reflection on a Changed World* was created during a particular situation. It is an attempt to respond to the questions arising due to the crisis caused by the pandemic. We are deeply convinced that the publication offers many interesting opinions and ideas to a broad circle of interested readers and will definitely become a solid basis for further discussions.

Editorial Board

Tbilisi, October 2020

კოტე ზალდასტანიშვილი, ჰელმუტ კოლი - ოფიციალური მიღება გერმანიის კანცლერთან, ბონი, 1995, © მიქაელ ფონ ლინგენი. **Kote Zaldastanishvili, Helmut Kohl - Official reception held by the Chancellor of Germany, Bonn, 1995, © Michael von Lingen.**

UNFORGETTABLE KOTE, WHOM WE MISS SO MUCH

Konstantine Gabashvili

I first became familiar with Kote Zaldastanishvili in April 1993, when I was looking to select a person to head the Foreign Relations Department at Tbilisi City Hall. It was a difficult time and the work was hard. There was such a department at City Hall, but it was absolutely enfeebled. Fresh blood, vigorous people, and a lot of work were necessary. Tbilisi had several twin cities, including Saarbrücken. The then mayor of the city, Hajo Hoffmann, and Saarland Minister President Oskar Lafontaine immediately provided unimaginable assistance: They sent child nutrition, medicines and food to our capital city, which had been destroyed by civil war. Several planes landed in Tbilisi. Other twin cities were also waiting to make contacts. In short, there was plenty of work to be done.

Incidentally, Kote Zaldastanishvili was the person they recommended for the post. His experience and background seemed impressive to me despite his young age. Kote was 33, the age when a young man is most active. Yes, Kote was born in 1960 into a traditional Georgian hard-working and highly-cultured family. His father, Nodar Zaldastanishvili, was a mechanical engineering professor at the Georgian Polytechnic Institute and his mother, Lala Janjgava, was a research associate of the Institute of Geology.

Kote graduated from the Polytechnic Institute with a focus on automated control systems. I do not want to offend anyone, but at that time, it was the degree that provided the most up-to-date and broad education at the Georgian Polytechnic Institute. Later, he began working as an engineer at a scientific research centre with the same speciality. He was soon taken to the department and in 1984, he became a postgraduate student at Dresden Technical University. This was only possible at that time if you met two conditions – the postgraduate student-to-be had to have a good command of German and have excellent marks on their diploma. This was very interesting for the leadership of the Foreign Relations Department at Tbilisi City Hall – a good knowledge of a foreign language and a technological education, particularly taking into account the fact that Kote defended his doctoral thesis at Dresden Technical University and within the timeframe, in 1987, was awarded a PhD in technical sciences. This was evidence of his particular diligence and fitness for work, as students rarely completed postgraduate courses in our country successfully and within the set timeframes. The result showed that German-style thoroughness and personal organisation had become Kote's key features.

He then returned as an assistant to his department at the Polytechnic University. Two years later, he was in Germany again. He was dispatched as a researcher to the Technical University of Erlangen-Nuremberg. Kote was a senior lecturer of the department and the deputy director of teaching at the institute in 1990-1992. Later, he held two other very important posts, which not only deeply convinced me of the need to invite Kote Zaldastanishvili to the post of Foreign Relations Department head at Tbilisi City

Hall, but also motivated me to make a final decision: First, from 1992, Kote worked as head of the administration of the Georgian State Committee for Foreign Economic Relations and second, one of the most efficient organisations of the German government, which took efforts to provide quick assistance to Georgia, the German Corporation for International Cooperation (GTZ), chose Kote Zaldastanishvili as its representative in Georgia. Before I became familiar with Kote Zaldastanishvili personally, we had given the GTZ a space for its office, an opportunity they had eagerly accepted. It was then I met the person that I had chosen to cooperate with. Kote soon became head of the Foreign Relations Department of Tbilisi City Hall. At the same time, he continued to be the head of GTZ's Tbilisi bureau.

I had made a good choice. Kote quickly restored strong relations with the twin cities of Saarbrücken and Nantes, established fresh contacts with the Baku and Yerevan city halls, and developed an active and successful cooperation with the GTZ, planning projects with the organisation and implementing them. The head of the city government and I discussed issues he raised or was entrusted with effectively every single day. Some may find it ridiculous now, thinking that I am 'passing off' the usual activities as something special, but they were achievements at that time. Before he came to head it, the department was effectively idle. Kote did a lot to normalise relations with foreign partners. Germans, who were the first to actively help us together with Americans and Turks, trusted us due to their partnership with people like Kote. They relied on people like him in their attempts to avoid corruption and achieve results.

In 1993, I resigned from the post of city mayor. I was offered to become the ambassador to Germany and effectively shape the first Georgian embassy in the West. After I made the decision, I already knew the three diplomats who would work with me in the embassy, and I had in mind who would have what functions. I regarded Kote as an envoy. Interestingly, I was asked to take 1,108 people (I counted them with obsession) to Bonn. However, I withstood the pressure and took precisely the three (and another one, a reliable and active manager) to the embassy.

We daringly started building the embassy from scratch, having no resources. We worked day and night like a horse. To give you an approximate idea of the amount of our salaries, I can say that my salary of ambassador was 200 dollars less than that of the drivers of the embassies of some other countries and that of my employees 100 dollars less than mine depending on their ranks. However, this was of no importance compared to the unique sentiment of carrying out a mission.

It seems funny to me now, when I recall my contacts with the Ministry and Parliament from street telephones or first reports sent by fax from a post office in the city. All of us worked selflessly. The Germans accepted our credentials very quickly and we started working with German ministries to obtain more legitimacy for Georgia and quickly develop, discuss, approve and launch important projects. We successfully worked with a faction of the German Parliament and their heads, journalists, and NGOs. All of us did a lot to make large German companies take an interest in Georgia. In the evenings and

კოტე ზალდასტანიშვილი - დისერტაციის დაცვა,
დრეზდენი, 1987, ოჯახის არქივიდან.

**Kote Zaldastanishvili – Doctoral thesis defence,
Dresden, 1987, From the family archive.**

on weekends, we searched for a building for the embassy, accommodation, and the cheapest possible furniture for our apartments. We bought furniture for the embassy and it was a little better, but already used. We sorted out problems with communications and equipment. We also had to take care of Georgians day and night. Some of them needed to find their way through Europe and others were to be rescued from prison. Diplomats of the first Georgian embassies are fully aware of all this. The only thing I want to say is that none of them felt tired even for a second. The same can be said about Kote – especially him.

We arrived in Bonn in the middle of January and at the beginning of May, we already had a well-functioning and equipped embassy, accommodation and transport. We had established relations with the government, parliament, society and the German business sector. Relations with the Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ), the German Development Bank (KfW), and, of course, the GTZ were full of trust, which was largely to Kote's credit. When the Germans realised that we were also concerned about Georgian corruption, the cooperation between us laid the foundation for a lot of positive deeds. We received assistance worth hundreds of millions from Germany. I cannot mention all the achievements here, but Kote made a major contribution to all of them.

One of the assignments proved to be 'fatal' for Kote to a certain extent. A meeting of an organisation was held in Bonn and it was given a name there too. The organisation is now known as the World Trade Organisation (WTO). Kote attended the meeting and when he

came back, he told us what happened at the meeting and also set objectives. The first diplomatic mail after the meeting took comprehensive materials on a thousand pages and conditions for membership to the Georgian government. In December 1995, the Georgian President consulted with me over the phone and linked Kote Zaldastanishvili's name to foreign trade. Kote had been appointed Minister of Trade and Foreign Economic Relations. I jokingly described him when Shevardnadze asked me what kind of man he was. I answered that he was a resident of Vake from Kiziki.

Kote was given quite the concrete and complicated task of merging two ministries, those of foreign economic relations and trade as well as the agency called the 'chief supplier' and he cut the number of employees. The latter was effectively a trade monster of the Soviet-style planned economy. Its existence in conditions of the market economy was nonsense. Kote was to cope with this grandiose task. The decision was indeed right. Being accustomed to German-style work, the honest young man was indeed able to cope with it.

Do you think Kote was happy to fly back to Tbilisi? Even today, I am familiar with very few people who would say 'I do not want' when offered a ministerial post and in a super-ministry too. Kote did not want to leave Germany, but he obeyed the decision and started working in Georgia.

I have to add a few words as a poetic note here. What I have to say is a big and important part of Kote's life. Georgian diplomats are aware that our small embassies – at least most of them – effectively have to live as one family. Therefore, families of diplomats, who others find it easy to establish relations without any conflicts, are important for the internal calm and comfort within embassies, and are an indispensable condition for productive work. Kote's wife Tamar Leonidze, a doctor by profession, was born into the family of the Great Gogla's son Niko Leonidze, a teacher of Georgian journalists, and the excellent Georgian philologist Lali Dzotsenidze. Tamar is a person of phenomenal kindness and love and a lady full of culture and dignity. Twenty-five years have passed since the Zaldastanishvilis left Bonn, but the foreign diplomats, who made friends with them there, have continued to visit them in Tbilisi up to now. And the twin sisters are also amazing girls – Mariam, who is an illustrator, and Nino, who is a diplomat.

Kote launched the reconstruction of the ministry, modernising it. He managed to very quickly establish a compact and efficient management system, modernised it through reforms and created a modern legislation. During all this, he was the national coordinator of the TACIS and the alternative Georgian manager of the EBRD. It is absolutely clear that had Kote not enjoyed a particular confidence nor have had his endlessly unsatisfied high moral standards – a Georgian minister of that period could not have enjoyed such respect on the part of these international organisations.

Georgian politics was characterised by frequent collisions and changes due to various steps that depended on the situation. Changes that ended in the minimisation of the number of ministries took place at the end of 2000 and the Ministry of Foreign Economic Relations merged with the Ministry of Foreign Affairs.

თამარ ლეონიძე, კოტე ზაღდასტანიშვილი, ამსტერდამი, 2004, ოჯახის არქივიდან.
Tamar Leonidze, Kote Zaldastanishvili, Amsterdam, 2004, From the family archive.

While these changes were prepared, Kote Zaldastanishvili received several offers, of which he eagerly agreed to accept the post of the head of the Georgian mission to the EU based in Brussels. In 1998-2000, Kote headed the EU-Georgian dialogue as an ambassador representing our country. His activities covered the Council of Europe, the European Commission, and the European Parliament. It was not at all difficult for him to cope with cooperation projects in trade, transport and energy and coordinate relations of the World Customs Organisation and INTAS with our country. His experience was the foundation for our cooperation with all parties in the European Parliament and he established relations with them.

According to the decision that the president, ministry and parliament had made at the end of 2000, Kote Zaldastanishvili became the Georgian ambassador to the Benelux countries in addition to being the ambassador to the EU. This implied a significant expansion of his functions in Brussels and much more work. Only people like Kote can eagerly and with enthusiasm do four or five times more work, giving more rigour and dimension to the arena of their activities. Kote spent the full term as ambassador in Brussels. His ambassadorship was successful, which is confirmed by the fact that the three Benelux countries (Luxembourg, Belgium, and the Netherlands) that were members of the EU

კოტე ზალდასტანიშვილი, სალომე ზურაბიშვილი, მიხეილ სააკაშვილი, ხავიერ სოლანა - საქართველოს პრეზიდენტის ვიზიტი ევროპის საბჭოს გენერალურ მდივანთან, ბრიუსელი, 2004, ©ევროპის საბჭო. **Kote Zaldastanishvili, Salome Zurabishvili, Micheil Saakashvili, Javier Solana - Georgian President visiting Secretary General of the Council of the European Union, 2004, ©Council of the European Union.**

and NATO developed a firm position on Georgia's integration with the EU, which was not so easy to achieve given these countries' constant scepticism over the expansion of these organisations in general.

There is even more to show that he was a successful ambassador. When Kote was no longer the head of the diplomatic mission in Brussels, he moved to the sphere of economic relations. His active work ended in an initiative launched by BP and several other large foreign companies to form the EU-Georgia Business Council, asking Kote Zaldastanishvili to head it. Several Georgian groups also took an interest in this new organisation. Suffice it to mention the names of the companies – BP, Statoil, Borjomi, Total, Wissol – that became convinced by Kote's personal and professional features. It was with the financial support from these companies (there were many more smaller organisations too) that allowed Kote to head this council for seven years. It was important that it was based in Brussels and actively cooperated with the Georgian Ministry of Foreign Affairs and other government agencies. The organisation constantly worked to attract investors, organising numerous meetings and negotiations and implementing agreements. It is an important organisation, if it is appropriately used by the state.

In 2013, Kote returned to the official diplomatic arena. He was appointed ambassador to Austria and permanent representative to OSCE and other international organisations based in Vienna.

This responsible mission implied much more intensive work, particularly for an active person like Kote. This time, he had to constantly do increasingly complicated and important work at the OSCE. It is quite clear that the occupation of the two Georgian regions by Russia; the policy of non-recognition linked to this; the elimination of the OSCE observer missions in South Ossetia and Abkhazia, a result of a rough Russian policy in the OSCE; and Russian propaganda attacks on Georgia required particular activeness from the Georgian ambassador to the OSCE. Kote had to actively defend Georgia's positions at meetings held effectively every week or even more frequently. Although he was seriously ill, he never missed any meetings to do his duty as a citizen and diplomat.

Regarding relations with Austria, the country has known Georgia as a potential business partner for quite some time now. Everyone remembers one of the first foreign investors in Georgia, Leopold Bausbek, and the first hotel he built in Gudauri. There were very few Georgian diplomats, who would be aware of matters of business cooperation. Big plans and active work could probably have brought much more numerous and fruitful results, as diplomatic work needs time. He managed to achieve so much that the Austrian government awarded him for his contribution. Everyone expected more and there would have been more achievements, but...

There was a treacherous disease and tireless struggle for life. Tamar selflessly stood with him day and night. So did his younger brother Nodar Zaldastanishvili, an excellent doctor, his children, sons-in-law and friends. Everyone did all they could, supporting and cheering up Kote and each other. During his last arrival on leave in Tbilisi, it was he who cheered us up like he usually did – with much noise and laughter. He did this courageously and firmly like he did everything in his life.

I already said a little about him as a professional, but I would also like to add that I have seen very few, who would love life so much, radiate so much joy, be so sincere and unfailing, and be so considerate and open-hearted. Even great scientists find it difficult to explain what 'biophile' means, but it is so simple. It was Kote. Little time was remaining in the end. I saw him shortly before his departure from Tbilisi. He told me secretly that he was too tired of the disease, but he was determined to go back to his work, which helped him a lot...

He was a person, whom everyone respected and whom his relatives loved – unforgettable Kote, whom we miss so much, a personality, diplomat, family man and friend. The Georgian president posthumously awarded him the Medal of Brilliance for his achievements.

Konstantine Gabashvili is a Professor at Ilia State University. He holds a PhD in Philology. He has served as Ambassador to Germany, to Poland, and to the Italian Republic, Republic of Malta and San Marino. He was Chairman of the Foreign Relations Committee of the Parliament of Georgia, Mayor of Tbilisi and Minister of Education of Georgia.

კოტე ზალდასტანიშვილი რწმუნებათა სიგელებს გადასცემს ბელგიის მეფეს, ალბერტ II-ს, ბრიუსელი, 2001, © მარიო ჩანკეტი. **Kote Zaldastanishvili presenting credentials to the King of Belgium Albet II, Brussels, 2001, © Mario Cianchetti.**

INTRODUCTION

Maia Panjikidze

In January 2020, when the idea emerged to publish a collection of essays devoted to the 60th anniversary of our dear colleague, friend, and excellent diplomat, Kote Zaldastanishvili, no one could imagine that this year would become so special for the whole world and of course Georgia. Issues traditionally typical for an election year had largely determined the political agenda of our country and there seemed to be no 'threats' that could be replaced by other issues.

The pandemic that broke out throughout the whole world made fundamental changes to the everyday life of almost every country. It turned any plans developed in advance upside down, making healthcare the main objective of governments and subordinating all others to it. At the same time, the invisible threat and the need for unprecedented measures necessary to combat it exposed in Georgia systemic weaknesses in the fields of politics, economics and social life among other things.

The danger of the pandemic is not yet over. Moreover, it has not yet reached its peak (work on this book was completed at the end of October 2020). Expectations of something worse have not disappeared and the efforts of the governments in Western countries to find ways of recovering the huge losses the global economy has suffered are no less strenuous than those aimed at producing a vaccine against the virus. This makes it clear how unprotected people are in critical situations. At the same time, experts are actively trying to analyse the changed reality, possible reactions to it and new challenges. It is high time we too see the shortcomings of the political, economic and social systems, turn a critical eye to the development of our country and find ways of resolving problems that have become visible during the crisis.

Politicians should actively respond to a crisis, but the main question is what kind of actions are needed – authoritarian actions with uncompromising responses under the pretext of the need to overcome the crisis or democratic ones, which may take a longer and more inconvenient path, but which are constantly based on the main value of protecting human rights and freedoms in addition to the protection of human health. The fact that the world is not insured against pandemics and other global challenges in the future makes the discussion of these approaches even more necessary. Therefore, plans for developing global mechanisms for preventing and overcoming crises such as reinforcing international organisations, broadening cooperation between countries, and developing mechanisms for making vaccines available should be supplemented with local measures taken in specific countries. The scale of restrictions and prohibitions should not depend on how well-functioning a healthcare system is, nor from fear of an economic collapse, as loosening them may produce even worse results.

The world is trying to gradually revert to the usual rhythm of life, but it has already become clear that a lot of things that changed during the pandemic cannot be restored to their previous shape. Global communications acquired a completely new importance as a result of the crisis. It seems to have given an additional impetus to the pace of the development and implementation of modern technologies that have already been developing at a breakneck speed. The opinion that a solid part of domestic and international communications have finally moved to the virtual space is gradually taking root. Urgent issues of socioeconomic development, security and foreign policy; Georgian-Abkhaz and Georgian-Ossetian relations; prospects for Georgia's integration into the EU; the country's bilateral and regional relations, particularly as we are witnessing an unprecedented escalation of a conflict between neighbouring countries; ways of helping the Georgian economy to emerge from the crisis; prospects for the use of transport potential; the strategy of overcoming obvious weaknesses in the spheres of healthcare, education, ecology and social security; and human rights and the state of democracy are to be approached in a different manner adjusted to the changed reality.

The Georgian and foreign authors of this collection of essays have united first and foremost to pay tribute to the memory of Kote Zaldastanishvili. They decided to communicate their thoughts to interested readers instead of personal memories. Most of these authors have personally participated in shaping and implementing Georgia's foreign and security policy for decades. Their own views, the achievements and mistakes they can see and their analysis of new challenges and prospects the country is facing in conditions of the pandemic will definitely help us find a way out of such a complicated situation. I am sure that Kote, as a person who constantly thought about the future of this country would be more pleased with this approach.

You will find essays from 18 of Kote Zaldastanishvili's colleagues in this book. It is natural that their thoughts mostly cover foreign and security policy. Much attention is also given to analysing the economic situation as well as human rights, democracy and social issues. The collection ends in an essay that describes with particular delicacy the importance of personality in the post-pandemic world. The aim of this Introduction is to offer readers an orientation and outline the main issues and theses, which the authors discuss at length.

Georgia's place in the world and multilateralism

'Georgia's place is in Europe', in a Europe that is an 'assembly of societies with similar values and world visions,' says Revaz Gachechiladze. He believes, however, that despite Georgia's European orientation, joining the EU is a difficult to achieve objective due to hindering factors, of which the ambiguous attitude of some part of society towards the liberal European world vision and lifestyle and a bend towards Christian fundamentalism are most thought-provoking. Natali Sabanadze focuses on other factors holding back the 'political project' of European and Euro-Atlantic integration: It is not sufficient that we regard ourselves as Europeans if others refuse to recognise us as such. Kakha Gogolashvili implies effectively the same, when he describes diplomatic relations between

Georgia and the EU as 'asymmetric'. The EU wants to promote our transformation in the direction of Europeanisation, while Georgia is trying to efficiently carry out reforms in due time. The Association Agreement signed with the EU is helpful in these matters.

Tedo Japaridze does not share the idea that Georgia's foreign policy priorities are unchanged. He believes that we are still reaping the results of the mistakes made by all Georgian governments due to their 'lack of appropriate political culture, education, tactics and strategy' and we do not know even now what the goals of our foreign policy are. He reminds us that 'the domestic policy of a country should shape its foreign policy, not vice versa'.

However, to what extent the global crisis caused by the pandemic will change the world, the EU proper, and the idea of multilateralism, which is, according to Tamar Beruchashvili, one of the fundamental ideas of the EU, is no less important than determining one's own place. Tamar Beruchashvili ponders what impact the expected changes may have on Georgia and concludes that the pandemic will lead to a new world order, which will further increase mutual dependence between countries whilst new challenges will revive multilateralism and prevent isolationism from gaining force. Giorgi Tsereteli regards the reinforcement of international communications, joint efforts and democratic rule as the main objectives of parliamentarianism, as this will help to overcome the economic, environmental and other problems accompanying the crisis in the healthcare system in order to prevent dangerous trends from becoming stronger.

The Russian factor and relations with Sukhumi and Tskhinvali

The Russian occupation of Abkhazia and the Tskhinvali region makes combating the pandemic-caused crisis in Georgia more complicated. The population residing in the occupied territories have restricted access to medical services – both diagnostics and treatment. The population residing in conflict zones are among the most vulnerable groups. Special efforts are needed in critical situations to improve their conditions. The disinformation policy pursued by the de facto governments of the occupied territories makes the situation even more complicated. They do not shun using the pandemic for political purposes, aiming to reinforce hostile positions regarding the Georgian side. It is natural that the situation in the occupied territories was duly reflected in this collection of essays.

Zurab Abashidze describes the recognition of Abkhazia and the Tskhinvali region by Russia as the gravest possible result of the war. Despite the impasse in the Karasin-Abashidze format in Prague and the international discussions in Geneva, he believes that dialogue with Russia at any level is only acceptable 'if it is useful in some way for the resolution of the problems linked to the occupied territories'.

Archil Gegeshidze believes that 'changing the context, which consists of domestic and foreign factors', is indispensable to improving the situation and achieving a real transformation of the conflicts. He expects that the cooperation in the healthcare sphere which took shape within the frames of managing the pandemic and is more active with

the Abkhaz side compared to the Ossetian side will become even more intensive and regular after the parliamentary election. It will take the shape of a 'constructive format' which can, to a certain extent, facilitate the 'launch of the transformation of relations between parties to the conflicts'.

Ketevan Tsikhelashvili notes that cooperation through informal channels is also more intensive with Abkhazia than with the Tskhinvali region and Georgia's peace initiatives, including A Step to a Better Future, causes serious interest among the Abkhaz and Ossetians. Correspondingly, the growth of contacts over the past two years has been unprecedented and is a trend that offers hopes.

Like the Georgian authors, Lamberto Zannier, former OSCE High Commissioner on National Minorities, was directly involved in many political processes linked to Georgia. He notes that promoting education, maintaining minorities' languages and mastering the state language as well as the involvement of ethnic minorities in the social and public life require more efforts, particularly in the conditions of the pandemic, when timely access to information may be of vital importance.

The economy and search for ways of emerging from the crisis

The Global Preparedness Monitoring Board founded by the World Health Organisation and the World Bank published an interim report on 13 September 2020. According to the report, the world's collective inability to respond in a timely and appropriate manner to problems caused by the pandemic inflicted 'irreparable damage on humankind'.¹ About 30 million people were infected between the start of the spread of COVID-19 and the publication of the report and almost 1 million died of the virus proper or complications due to it. Experts are looking into not only the long-term social and political results of the crisis, but also the immense damage the economy suffered. They think that the damage will continue to grow in the future due to the prolonged closure of schools for younger generations and the damage inflicted by the recession.

Vladimer Papava believes that since the crisis was not caused by economic factors, mechanisms for overcoming it should not be sought in the economy. He asks 'whether this crisis can be the beginning of the end to globalisation' and whether 'it may be the right time to start de-globalisation and promote isolationism'. The author believes that Georgia will get the chance to become a country that hosts large enterprises pulling out of China and that for this purpose, it is necessary 'to switch to a knowledge-based economic model'.

Eyeing prospects for Georgian-Chinese economic relations against the backdrop of the pandemic, David Aptsiauri presumes that the focus of the Chinese economy will switch to the 'healthcare economy'. He believes that economic cooperation will become possible precisely in this sphere.

1. GPMB Annual Report, September 2020.

მაია ფანჯიკიძე, დეა მუმლაძე, თეა მაისურაძე, ალექსანდრე მაისურაძე, ირაკლი ვეკუა, კონსტანტინე ქვანაკიძე, კოტე ზალდასტანიშვილი - თათბირი ეუთო-ში გამოსვლის წინ, ვენა, 2014, © საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო. **Maia Panjikidze, Dea Mumladze, Tea Maisuradze, Alexander Maisuradze, Irakli Vekua, Konstantine Kvachakidze, Kote Zaldastanishvili** - Meeting before a speech in OSCE, Vienna, 2014, ©Ministry of Foreign Affairs of Georgia.

Howard Chase notes that understanding the benefits of globalisation and modern technologies as well as personal responsibilities that are to be harmonised is the formula that is to shape the lives of not only individual citizens, but also approaches to decisions made in big-time politics. As regards Georgia, 'identity, friendship and shared interests' are going to help Georgia overcome the crisis.

Civil society, democracy, human rights and social issues

There is no doubt that the protection of life is the first objective of the international community and individual countries, because the right of life is a fundamental human right. Nevertheless, other fundamental rights should not become its victims. Human rights organisations regularly report on gross violations to freedom of press and expression, along with other freedoms under the pretext of combating the pandemic. Three authors of this collection of essays discuss the state of the democratic process in critical situations.

'COVID-19 seems to have sharply slowed down the universal process of globalisation and speeded up the transition to a more fragmented world order with unclear organisational principles of the international system in the future,' Irakli Menagarishvili notes. He distinguishes between the democratic and autocratic approaches to the pandemic and those aimed at overcoming crises in general, sharing the opinion that the struggle against the pandemic was more efficient in countries under the inclusive rule of women.

Tina Khidasheli overviews the crisis caused by the pandemic in Georgia, concluding that the 'lack of institutional governance and the increasing demand among the population for one strict and skilful hand that is to cope with each problem individually' are clearly visible. She believes that the supremacy of law must ensure a country's stability in any situation.

Dunja Mijatovic says that the governments of many countries used medical measures indispensable in times of the pandemic as a pretext for restricting human rights and freedom of expression. The author believes that the protection of freedom of press and expression and the struggle against disinformation are the most efficient measures for overcoming crises.

Citizens residing in foreign countries – asylum-seekers and migrants – belong to the vulnerable groups mentioned above, as the pandemic has made their lives extremely complicated. Ioseb Nanobashvili describes their life, giving recommendations on what their homeland and emigrants proper are to do to enable the latter to become a diaspora and serve the 'Georgian cause' to the greatest extent possible.

The collection ends in Lana Gogoberidze's poetic essay 'An Individual in the Post-Pandemic World'. What impact will the calamity that erased borders between states and continents and struck the whole humankind have on people and personalities? This is the question with which the author is concerned. She hopes that the 'idea of humans striving towards improvement as a result of tragic experience is not completely groundless', because humans are the only creatures, who can 'feel empathy' and 'perceive beauty'. The emergency situation enables you to become engaged in dialogue with your own self. It should motivate you 'to view your own ego in a new light', draw conclusions from the disaster and learn to help others, express solidarity and sympathy with people, perceive natural or human-made beauty and find delight in the little things. The author is sure that 'individuals will emerge enriched from the current calamity. They will be more thoughtful and better prepared to perceive beauty and feel others' pain'. It would be difficult to find a better ending to a book created to express respect for a person who is dear to you and to commemorate him, aggrieved at his departure.

The first festive collection of *Liber amicorum*, published in Leipzig in 1640 to mark the 200th anniversary of book printing, established the best method for appreciating the contribution of prominent people and traditionally includes the exclusive unpublished thoughts of authors. The editorial board thanks the Georgian and foreign authors of this book for their work done to honour our friend and colleague Kote Zaldastanishvili. We also would like to thank the Levan Mikeladze Foundation, the EU-Georgia Business Council, and the Levan Mikeladze Diplomatic Training and Research Institute for cooperation and express hope that this collection of essays will contribute to understanding Georgia's place in the post-pandemic world and the challenges and prospects it is facing.

Maia Panjikidze is a Professor at Caucasus University in Georgia. She holds a PhD in Philology. She has served as Foreign Minister of Georgia, Ambassador of Georgia to Germany and to the Kingdom of the Netherlands.

GEORGIA'S PLACE IN THE WORLD

Revaz Gachechiladze

*Integration into the EU is a declared purpose
of a majority of the Georgian population
and almost all political entities*

The place (and role!) of a country in the world can be considered based on various parameters, including the size, location, demography, economic and military potential and geopolitical situation in the neighbourhood. The parameters often depend on each other, change over time and can be best evaluated in comparison to those of other countries. Of course, evaluations should be based on reality, not just wishful thinking.

It seems that we know everything about Georgia, but there is still room for saying things.

Size. Georgia is a small country with a commensurate limited economic potential and quite significant political risks.

Georgia is in 120th place in the world according to land area (c. 70,000 sq. km). In addition, it is unable to control almost a fifth of its internationally recognised domain.

Georgia is in the second half of the second hundred of the world countries with its population of 3.7 million (about 4 million together with the occupied territories).

As a comparison, the first Population Census in the Republic of Turkey in 1927 showed the country having 13.6 million citizens. According to the all-Union Population Census in 1926, Georgia had a population of 2.7 million. Thus, the size of Georgia's population was five times smaller than that of Turkey. Almost a century later, Turkey had 83 million citizens according to 2020 estimates, now 21 times more than the population of Georgia. The population of the Russian Federation is 36 times as numerous as Georgia's and that of today's Azerbaijan is nearly three times as many (Georgia was ahead of Azerbaijan in terms of population in 1926). Armenia is the only neighbour that has a smaller population.

Location. Georgia's geo-political location used to change over history, but it seems to have been quite important for its neighbours. For example, Russia perceived Georgia as the 'Gate to the Middle East' from the end of the 18th century up to the collapse of the empire.

The political-geographical location of independent Georgia is quite peculiar. It separates Russia and Turkey from each other. Earlier, for almost two centuries from the beginning of the 19th century, these two countries had a common land border. They fought five wars in the 19th and 20th centuries and some of them were fought on Georgian territory. The former metropolis claims exclusive rights in the so-called near abroad, viewing Georgia as a part of the latter. In addition, the acute conflict between Armenia and Azerbaijan continues and its aggravation implies indirect risks for neighbouring Georgia.

At the same time, other countries, including those located overseas, have also taken an interest in Georgia due to its political- and economic-geographical location.

The economic-geographical location of independent Georgia is quite advantageous:

- It is the only country with access to an open sea among the eight former Soviet states in the South Caucasus and Central Asia (the Caspian Sea is a closed water reservoir); seven landlocked countries and Iran regard or already use Georgian ports as an alternative route for foreign economic ties with the West;
- Georgia is effectively the only transit country for strategically allied neighbour countries that do not have common borders such as Armenia and Russia on the one hand and Azerbaijan and Turkey on the other (Azerbaijan's exclave Nakhchivan does have a common border with Turkey, but it is far detached from mainland Azerbaijan);
- A gas pipeline of vital importance for Armenia goes from Russia across Georgia;
- Oil and gas pipelines of vital importance for Azerbaijan go to Turkey and the Black Sea coast via Georgia.

But what are the benefits of the transit function for Georgia?

Economic benefits are sufficient (although not decisive), however the increasing traffic is quite damaging for the environment. As regards the political aspect, on the one hand, Georgia acquires more importance in the region due to its transit function, but on the other, the same function contributes to an increase in geopolitical competition in the area.

Demography: Unlike neighbouring Armenia, no ethnic and religious homogenisation of the population has taken place in Georgia. Ethnic minorities reside along the borders and they require a special approach on the part of the Georgian authorities. Trends in the natural movement of the population do not provide any reasons for optimism: The size of the ethnic group that gave the name to the country is not going to grow significantly. On the contrary, it is expected to decrease: The birth rate is low and fertile and fit-for-work population continue to emigrate.

Employment is not sufficient to keep potential emigrants at home. It is also necessary to guarantee appropriate salaries, which can only be achieved through a sharp growth of the economy. Such a growth depends on qualified people with innovative skills, good management and the expansion of the domestic consumer market. Emigration serves to slow down the pace of improvement of everything mentioned above. It is a vicious circle.

კოტე ზალდასტანიშვილი რწმუნებათა სიგელებს გადასცემს ავსტრიის პრეზიდენტ ჰაინც ფიშერს, ვენა, 2013, © ავსტრიის პრეზიდენტის ადმინისტრაცია. **Kote Zaldastanishvili presenting credentials to the Austrian President Heinz Fischer, Vienna, 2013, ©Administration of the President of Austria**

Economy. There is no doubt that international tourism is beneficial for this country, but it is not a sustainable component of economic growth, as a lot of external and even internal factors can have an impact on it. For example, the crisis artificially kindled by domestic political forces in the summer of 2019 had a negative impact on foreign tourism in Georgia, as Russia used it as a pretext for banning trips by its tourists to Georgia. In 2020, foreign tourism collapsed due to the pandemic (though the same is true for the whole world). Not long ago in some countries (for example, Egypt and Tunisia), the collapse of foreign tourism was due to other causes, such as terrorist attacks.

It is therefore necessary to find an economic niche that would be more reliable than tourism. It is to work for export, as the Georgian market is too small for a large-scale production aimed at only domestic consumption.

It is probably not so bad for democracy that we have no oil and gas deposits, because all post-Soviet countries with hydrocarbon resources have turned into dictatorships. However, it would nevertheless be good if we did have them! Copper ore and concentrates, ferroalloys, wine, hazelnuts and fruits are the major goods exported. In short, we

export raw materials and food and foreign tourism is an invisible item of export. One of the main destinations of exports is Russia (2/3 of wine and more than 1/3 of tourists before 2020), which can always impose a politically motivated embargo on imported Georgian products and prevent its citizens from travelling to Georgia.

The same foreign policy risk hinders significant foreign investments in Georgia, as hardly anyone will agree to invest big money in a country located in an unreliable neighbourhood.

So far, we have had no significant high-tech enterprises, as qualified specialists are needed for this purpose. It is true, however, that the number of such specialists is growing and there is an increasing number of modern universities, for example, in Kutaisi and Tbilisi, which is holding out hope.

Moving some types of enterprises from China to Georgia has been under discussion recently. Is this to happen? And are such enterprises going to move together with the necessary workforce?

It is hard to discuss comparative **military potential**, when one of your neighbours is a nuclear state that regards the post-Soviet space as its sphere of influence, another neighbour has the second largest army in NATO that is able to wage war in Syria and Libya simultaneously, and there are two smaller neighbours who have drastically increased defence spending because of being involved in constant military confrontation with each other.

Geopolitics. A small country should make a good choice of a powerful ally or allies, correctly presenting its importance to make both sides interested.

The fact that the United States became Georgia's main strategic partner is quite logical. Tbilisi could not have acted otherwise, being under constant pressure on the part of former metropolis. On the other hand, Washington is not helping Georgia for humanitarian purposes alone. It seems to find it worth providing aid to a democratic pro-Western state located in a key position in Eurasia and able to play a significant role in ensuring security in the Black Sea region.

The Washington Post wrote in 2016: 'The good news for the West is that Georgia has been and still is a beacon of democracy, the rule of law, and the fight against corruption in a sea of darkness from despots in the region.'¹ Not much has changed in the basis for such an assessment since then.

Bilateral dependence has been sustainable despite changes of power on both sides of the ocean.

1. L. Todd Wood, *The Georgia imperative for the West, Keep it aligned with EU, NATO*, Washington Post (19.09.2016).

The rotation of more than 11,000 Georgian soldiers in the Security Assistance Forces in Afghanistan under the aegis of NATO is proof that Georgia is serious in its intention to join NATO.

The aspiration of the Georgian population towards the EU is high and stable. While the opinion of people (and presumably the political elite) on joining NATO has wavered from one year to another, a majority has been consistent in expressing support.

In this case, it is rather the scepticism of a number of Western European politicians that we are facing. Russia has recognised two additional 'states' on Georgian territory and deployed military bases there, which is one reason for Western Europeans' reservations regarding Georgia's admission to NATO.

Russia sees NATO as its rival and it will do all it can to prevent Georgia from joining this bloc as well as the EU.

We will probably have to wait until a situation takes shape where NATO will need Georgia. Although no such situation can be viewed in the foreseeable future, it should not theoretically be ruled out. We can recall the situation in 1952, when Turkey (and Greece) was admitted into NATO as a counterweight to the aggressive behaviour of the Soviet Union. NATO needed Turkey at that time due to the latter's geographic location, which is, incidentally, quite far from the North Atlantic area.

We believe that **Georgia's place is in Europe**. Europe is not only how it is seen on the map – a small area located in the extreme west of the huge Eurasian continent. Europe is also an assembly of societies with similar values and world visions.

Integration into the EU is a declared purpose of the majority of the Georgian population and almost all political parties. There are positive expectations that in this case, Georgia's economic development will be guaranteed, which will naturally lead to the improvement of the population's material well-being and speed up the transformation of society in terms of full democratisation.

In the meantime, some EU-founding countries refrain from even talking about European prospects for the country of Georgia. Georgia's admission to the EU does not seem to be a major economic burden for them, but in the opinion of the leaders of the sceptically-minded countries, it is going to be an additional political burden.

From a purely political-geographical viewpoint, it would be very advantageous for us to see neighbouring Turkey as a member of the EU. However, some EU founding countries are even more sceptical regarding the admission of Turkey, which can be explained by the dramatic changes in the latter's domestic and foreign policy and the peculiarities of its demographic potential.

It is possibly necessary to immediately start thinking about the domestic and foreign problems awaiting Georgia in its theoretically possible accession to the EU and afterwards.

I would like to mention just a few problems, of which some need to be settled immediately and others are at least to be taken into account.

Will the EU borders with all four neighbours of Georgia be effectively protected, while we have a delimited and demarcated border with only Turkey, having inherited such a border from Soviet times?

How is the problem of the administrative borders with the occupied territories going to be resolved?

We have been overwhelmed during the last 30 years or so by the feeling that some in our society have become inclined to a kind of Christian fundamentalism and all governments of this country have also expressed reverence at various levels to top spiritual hierarchs. Are we sure that clerics and their numerous parishioners fully share European values, which are liberal in general, and are ready to reconcile themselves with the European lifestyle?

After the hypothetical accession to the EU, freedom of labour migration will facilitate additional emigration from Georgia.

This is yet another vicious circle.

As a comparison, millions of employable citizens capable of working moved to Western Europe from Baltic and Central European countries after joining the EU in 2004, and they are more advanced economically compared to Georgia. Poland and Slovakia continue to suffer from the lack of qualified personnel and ordinary workers. They are now attracting workers from Ukraine, Serbia, and even Georgia.

At the same time, questions asked sincerely should not give rise to pessimism! This country is a parliamentary democracy, the media are free, and there are well-functioning institutions governing the country, all positive features of Georgia in the eyes of other democratic countries. At the first stage of the pandemic, the government introduced tough measures. As a result, we found ourselves among the 'green countries'. However, it became clear in October 2020 that the first wave was only then hitting Georgia. By that time, Georgia moved to the 'red zone' and it had not reached the peak yet.

But still, let's hope that the experience obtained in the crisis may give Georgia an impetus to show its real value to the world?

***Revaz Gachechiladze** is a Professor at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University. He holds a PhD in Geography and is a Member of the Georgian National Academy of Sciences. He has served as Ambassador of Georgia to Israel, Armenia, the UK and Slovakia.*

'I AM GEORGIAN THEREFORE I AM EUROPEAN': IDENTITY IN TIMES OF PANDEMIC

Natali Sabanadze

*It is not sufficient to feel
and identify yourself as European,
it is important to be recognised as such by others*

Introduction

Why write about identity in times of pandemic? The pandemic is still ongoing and its long-term impact is far from clear. Yet, speculations proliferate ranging from an economic meltdown to global political disorder; from the demise of the 'West' to the return of the Great Depression. When addressing the French nation, President Macron demanded from his compatriots the kind of solidarity and commitment that one would expect from a country at war. History has shown us that whenever there is a talk of war or of a major crisis, the politics of identity is never too far. It is precisely in times of crises that our identities, both collective and individual, are both tested and forged.

Identities are plural, layered and complex. Most of us not only have our identities defined as nationality, but also derived from our gender, profession, class, and so on. There is no natural hierarchy amongst these forms of affiliation despite what radical nationalists around the world would want us to believe; each may prevail depending on their circumstances. It is precisely the denial of the multiplicity of one's identity that is the root cause of many conflicts, past and present. As Amartya Sen aptly noted, 'The incitement to ignore all affiliations and loyalties other than those emanating from one restrictive identity can be deeply delusive and also contribute to social tension and violence'.¹

Keeping in mind the plurality of one's identity and the scope of the subject matter, this essay focuses only on the collective identity defined as national and on its relationship with broader supranational forms of identity. More specifically, it explores the political implications of how national and European forms of identity co-exist and complement each other with the focus on the current, pandemic-dominated context. It discusses three aspects of this relationship: that of choice, recognition and utility.

1. Amartya Sen, *Identity and Violence: The Illusion of Destiny* (London: Norton, 2006), p.21.

კოტე ზალდასტანიშვილი, ნატალი საბანაძე, კახა სიხარულიძე, ხათუნა სალუქვაძე - ამბასადორიალი, თბილისი, 2013, © საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო. **Kote Zaldastanishvili, Natali Sabanadze, Kakha Sikharulidze, Khatuna Salukvadze – Ambassadorial, Tbilisi, 2013, © Ministry of Foreign Affairs of Georgia.**

A European Georgian: On choice and recognition

When Georgia joined the Council of Europe, the head of the Georgian delegation, Zurab Zhvania, stated in his opening remarks: 'I am Georgian, therefore, I am European'. This phrase has become emblematic of Georgia's struggle to be seen and recognised by others as a European nation. The matter is deeply political as it is invariably linked to Georgia's geopolitical choice to join European and Euro-Atlantic structures.

Georgia's determination to emphasise its Europeanness is a means to legitimise its political choice and European aspirations in the eyes of others. Thus, the promotion of Georgia's European identity has become a political project. It is not sufficient to feel and identify yourself as European, it is important to be recognised as such by others. According to British political philosopher Anthony Appiah, 'being a people is not just a matter of how you think of *yourselves*. What *others* outside the group think is important, too. Identity... is negotiated between insiders and outsiders. And throughout the twentieth century your fate could be determined by the decisions that other people made as to which people you belonged to.'² This is why Zhvania was not simply asserting Georgia's Europeanness, but he was also seeking recognition of this fact from his European audience with the hope for a common future.

On utility of identity

Georgia's choice is both culturally determined and politically driven; it is both emotional and pragmatic. In the modern international system, culture and identity defined as national (as opposed to local, provincial or regional) has a clear political utility. It legitimises the claim of a people for self-governance through statehood and therefore, for liberty. European identity, in turn, is a precondition for joining the European Union, which is also about liberty by seeking peace and protection from great power domination.

2. Kwame Anthony Appiah, *The Lies that Bind: Rethinking Identity* (London: Profile Books, 2018), p. 79-80.

While national narratives are riddled with references to the ancient past, myths and traditions that bind people to their 'imagined' national communities,³ the modern nation is a relatively recent phenomenon. Its political relevance has been particularly enhanced with the emergence of the existing international system of nation-states. In 1830, Hegel wrote: 'In the existence of people the substantial purpose is to be a state and to maintain itself as such; a *people* without a state form a *nation* as such has no real history...'⁴ According to Hegel, all the peoples that mattered would gradually build states of their own and this proposition came to dominate the world.⁵ National identity, therefore, has acquired in the modern age a special utility related to the promise of self-governance and statehood.

National identity, however, is not an exclusive form of collective identity. As Zhvania's phrase implies, identities can be multiple and mutually complementary. Belonging to a nation and deriving a strong sense of identity from this affiliation does not preclude one from feeling a degree of attachment to a supra-national cultural group or territory. One may also have a strong local sense of identity in addition to a national and supra-national one as is often the case in Belgium. There, one may first of all feel Flemish or Francophone Bruxellois and then Belgian as well as European and not necessarily in that order. Plurality also implies that not all identities are of equal strength and generate the same sentiments. David Miller speaks about thin and thick forms of identity when discussing the functioning of multinational states.⁶ The same logic could apply to one's national and European identities with the former being a 'thicker' and the latter a 'thinner' form of self-identification.

European identity may not evoke the same emotions or have as strong a sentimental value as national affiliation for most Europeans, but it certainly has been reinforced by the creation of the European Union, acquiring a considerable political utility. Having a European identity and being recognised as such is a precondition for any prospect of joining the EU. For many East European nations, such as Georgia, emphasising European-ness has become a part of their national narratives. As Tony Judt writes, Poles, Lithuanians, Ukrainians have all described themselves in their literature and national myths as guarding the edges of 'Europe' and Christianity. This has become a source of their collective identity and a driver for inclusion and acceptance 'in' Europe. According to Judt, 'what these peripheral nations hoped to gain from the distant prospect of inclusion in the new Europe was less important than what they stood to lose by being left out'.⁷

COVID-19 effect: Return of the state

With the expansion of supra-national entities such as the EU, the breakdown of boundaries, internalisation of trade and the globalisation of social and political relations, the

3. See Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (London: Verso, 2016).

4. Appiah, *Lies that Bind*, p.73; See also Jean-Jacques Rousseau, *Considerations on the Government of Poland* (translated by Willmore Kendall, Indianapolis: Hackett Publishing, 1985).

5. Appiah, p.73.

6. See David Miller, 'Citizenship and National Identity' (Cambridge: Polity Press, 2000).

7. Tony Judt, *Postwar: A History of Europe since 1945* (London: Pimlico, 2007), p.753.

state was seen to be losing its earlier relevance and importance in the organisation of human life. The last decade was dominated by the discourse on globalisation and its consequences with the state being considered one of the main losers. It seemed increasingly inadequate to deal both with challenges and opportunities produced by the de-territorialisation of social relations. In the words of Anthony Appiah, ‘the national age was to be edged aside by the “network age”’.⁸ Today, under the unexpected impact of the COVID-19 the opposite is happening. The planes are grounded, the borders are closing, and the overall conclusion is that ‘it takes a state’ to deal with the challenge.⁹

However, the pandemic was an international challenge that did not stop at borders., The response to it was largely national. Even in the EU, member states failed to coordinate and come up with a common response, instead acting alone with protectionist policies strictly in national interests. This seemed to have reassured citizens and the idea of a strong and effective state that can adequately respond to and manage crises is back on centre stage. Consequently, we are witnessing a remarkable reversal of a dominant discourse from the retreat of the state under the powers of globalisation to the retreat of globalisation and the return of the state.

The impact of this so-called ‘Coronationalism’¹⁰ is hard to prejudge but there are two possibilities with implications for Georgia. On the one hand, the return of the state we are witnessing today, if sustained, may translate into the weakening of the EU and European identity; it may promote the kind of identity politics that is exclusive, populist and intolerant and thus reduce the political space for greater openness and international cooperation. An inward-looking EU is less likely to expand to and integrate with the countries of the neighbourhood such as Georgia.

At the same time, however, the crisis may lead to a stronger and more cohesive EU, which will assume the role of a global player it proclaims to aspire to be. Depending on how it will handle the post-crisis recovery, the sense of European identity and belonging to the union may receive a considerable boost. Georgia, for instance, has dealt with the pandemic remarkably well during the first wave. It made it to the EU’s very select list of green countries due to strict measures imposed from early on, while panic stricken world was struggling with a mounting death rate. Georgia has been using its success to once more promote its European ambitions, making the case that Georgia is now a well-functioning state, deserving of a shared future with the rest of Europe.

Natali Sabanadze is Head of the Georgian Mission to the EU and Ambassador to the Kingdom of Belgium and the Grand Duchy of Luxembourg. She holds a PhD from Oxford University in International Relations. She has previously served as the Senior Adviser/Head of Section at the OSCE High Commissioner on National Minorities.

8. Appiah, *The Lies that Bind*, p.98.

9. Francis Fukuyama, ‘The Pandemic and Political Order’, *Foreign Affairs* (July-August, 2020).

10. The term was used in the CEPS report, ‘Coronationalism vs. Geopolitical Europe’ at <https://www.ceps.eu/ceps-publications/coronationalism-vs-a-geopolitical-europe/>

GEORGIA AND EUROPEAN INTEGRATION: OBJECTIVES OF GEORGIAN DIPLOMACY

Kakha Gogolashvili

It is a priority of Georgian diplomacy to prevent the 'cooling' of the EU and its institutions regarding the problem of the de-occupation of Georgia

I

The decline of the role of classical diplomacy in international politics started back after the end of World War II. Josef Korbel wrote about this in 1962 and Lord Vansittart in the English journal *Foreign Affairs* back in 1950. The decline could have been due to the quick development of democracy in Europe and America, because if we quote Machiavelli and Tocqueville, efficient diplomacy requires the quick resolution of problems without keeping the public informed – doing this covertly in most cases – which is simpler to accomplish in conditions of autocratic or totalitarian rule.¹ The intensive development of multilateralism and international law also restricted the potential of diplomacy and narrowed its area of manoeuvring. The development of communications over the past 30 years restricted the freedom of decision-making on the ground by 'frontline' diplomats (i.e. accredited diplomatic missions in foreign countries). Diplomacy seems to have become not so efficient and the professionalism and personal skills of diplomats have become not so important. Staff officers in the central apparatus of a country's foreign agency now make decisions on how the personnel in an embassy are to act, who to meet, and what to speak with them about. Instructions are now received ahead of every meeting and reports are submitted to the staff in the centre at lightning speed. Diplomatic missions look like instrumental appendages in such circumstances.

Despite this, diplomacy has retained several important functions, which cannot be replaced by other instruments. These include a benevolent attitude achieved in the host countries through personal contacts and relations, informal communications with information sources (diplomats or specialists working in other areas), identification and assessment of real influences and access to behind-the-scenes information (i.e. that which is not available to the public).

1. This does not at all mean that the two excellent thinkers did not recognise democracy as the best system of governance.

In authoritarian countries, the role of personalities in the vertical lines of decision-makings is more clear-cut, while diplomats working in democratic countries have fewer opportunities to manoeuvre and exert influence on decisions. On the other hand, information is mostly open in democratic countries, although principles of high politics, including *arcana imperii*,² continue to be in place, because the international community does not yet fully share the fundamental norms of democracy. Correspondingly, transparency and predictability cannot work in foreign policy.

It is in democratic countries or unions (first and foremost the United States, NATO, and the EU and its member countries) that decisions that are most important and necessary to us are made. Therefore, the objectives of diplomacy should be adjusted to the situation. In this short letter, we will touch on the objectives of Georgian diplomacy to be achieved in democratic countries – more precisely the EU and its member states.

II

The objectives of Georgian diplomacy are determined by our foreign policy goals. To achieve most of them it is necessary to get all state institutions effectively involved, as the goals are directly linked to trends in the development of the country. They are openly set forth in the country's foreign policy blueprint,³ which sets integration with the EU as a long-term strategic objective. Middle-term objectives such as the effective implementation of the EU-Georgia Association Agreement (including the DCFTA); reinforcement of strategic cooperation in terms of security policy; increased mobility between the EU and Georgia; implementation of the Road Map for Integration with the EU; further development of cooperation within the frames of the Eastern Partnership program; and facilitation of the efficient use of assistance from the EU all serve as tools for integration with the EU.

The fact that the blueprint presents the issue in such a hierarchy makes us view the aforementioned tactical objectives as only tools for achieving an ultimate goal – integration into the EU. However, this is not at all the case. All the middle-term objectives serve the development of the country and the reinforcement of its stability. Even if we lose any prospects for joining the EU for some reason (geographical, geopolitical, etc.), the implementation of the Association Agreement or efficient use of assistance from the EU is going to be as necessary as in any other case. If Georgia succeeds in achieving all these objectives, functional integration in the EU will become real and only one step will remain to institutional membership. Georgia has officially not been awarded the 'European perspective' and correspondingly, there has been no promise that it will ever be admitted to the EU, but, to some extent, it has been granted such a prospect by virtue of the 'accession clause' of the EU founding treaty (i.e. legally) as a Eastern European Country (recognised as such in the Preamble of the Association Agreement).

1. *Classified information* not communicated to the population.

1. Cf. Georgia's Foreign Policy Strategy for 2019-2022: <https://mfa.gov.ge/MainNav/ForeignPolicy/ForeignPolicyStrategy.aspx>

Our relations with the EU do not fit into the mode of classical foreign relations with two sovereign actors trying to develop peaceful and mutually beneficial cooperation. In this case, the EU is trying (and Georgia is accepting this with enthusiasm) to facilitate the transformation, development, and Europeanisation of the partner country, shaping on the basis of all these conditions that will enable Georgia to have as close and open relations with it as possible. As regards Georgia, its main objective is the timely and efficient implementation of reforms.

III

What are the role and opportunities of diplomacy in this context? It is possible to point out several issues here:

1. The objective of diplomacy is to identify any mismatch or discrepancies between the foreign political objectives the two countries (or partners) pursue in the region or the world. In this regard, Georgia and the EU almost fully fall together. Therefore, objectives of diplomacy are comparatively simple here – providing consultations and playing an active role in support of the peaceful policy the EU is pursuing in the world and the region. We also hold fully coinciding positions on the need for the peaceful restoration of Georgia's territorial integrity, but our approaches may sometimes differ in regards to achieving the objective, which may be due to the EU's economic dependence on Russia's energy resources or the desire of European businessmen to invest money in and trade with Russia. Correspondingly, it is a priority of Georgian diplomacy to prevent the 'cooling' of the EU and its institutions regarding the problem of the de-occupation of Georgia. It is necessary to maintain full support from the EU in the United Nations, OSCE and other international organisations and to step up its involvement, particularly in putting pressure on the countries that support Russia's positions on the occupation of Georgia's territories (for example, Armenia, which traditionally did not support the recent resolution on Abkhazia at the UN General Assembly).
2. The EU contemplates further rapprochement with Georgia only within the context of close regional cooperation with other countries involved in the Eastern Partnership Program. In the meantime, EU membership is a top priority for Georgia. Given the two different positions, there is a risk that the EU member states that oppose the recognition of the European perspective for Georgia at this stage will be overwhelmed by protest sentiments against alleged illusions among the Georgian population and government. To avoid this, they may cut back on the recognition of this country's achievements, putting more emphasis on failures and problems. In such a situation, diplomats have two objectives: a) To show mildly and delicately albeit firmly that Georgia is interested in integrating in the EU; b) To create in the EU the firm opinion that functional integration with the EU is no less important for Georgia than membership proper, that Georgia does not intend to politically speed up the membership problem and the country and its institutions are ready to draw closer to the EU step by step.

ალექსანდრე ხვთისიაშვილი, კახა გოგოლაშვილი, კოტე ზალდასტანიშვილი - ევროკავშირი-საქართველოს ბიზნეს-საბჭოს სემინარი, თბილისი, 2008, ოჯახის არქივიდან. **Alexander Kvtisiashvili, Kakha Gogolashvili, Kote Zaldastanishvili – The EU-Georgia Business Council Seminar, Tbilisi, 2008, From the family archive.**

3. Cooperation with the EU in security matters implies integration with the EU's Common and Security and Defence Policy (CSDP). The EU offers all Eastern Partnership countries to join the consultations under way within the frames of the format and particularly in terms of discussions linked to hybrid threats. Such an approach serves to make partner countries more resistant to security challenges, an issue mentioned in the EU Global Strategy (2016). In terms of bilateral relations, the Association Agreement and the memorandum signed (2015) provide an opportunity for Georgia to participate in EU military and civic missions, which it is already successfully using by participating in military operations. However, this is just one step. Recent decisions by the EU (the Global Strategy, the approval of the PESCO⁴ projects, and the opportunity for third countries to participate in them) create necessary grounds for Georgia's involvement in the Structured Cooperation within the frames of the CSDP, which encompasses numerous activities starting with retraining security and intelligence personnel, developing

1. An institution for constant structural cooperation envisaged under the Lisbon Treaty available to EU member states that are willing to be involved.

cyber-security systems and ending with projects of jointly producing weaponry, combat vehicles, air defence systems and reconnaissance capabilities. Georgia's involvement to the greatest possible extent in this and other projects in the future is going to advance our country on the path of European integration. It is necessary to resort to effective military diplomacy that will quickly identify directions of cooperation emerging between EU member countries and assess Georgia's potential of becoming involved. Later, diplomats dispatched to the aforementioned member states should actively work to ensure support for Georgia's involvement in PESCO projects.

4. The development of economic relations is first and foremost linked to the full and efficient use of the opportunities offered by the Association Agreement. Instruments of economic diplomacy – economic attachés and diplomatic personnel with similar competence dispatched to foreign countries – can play a major role here. Their aim is to motivate economic agents in local markets to take an interest in cooperating with Georgia, inform trade partners and investors, and establish their communication with representatives of Georgian business. However, it is also important that the cohort of diplomats working in neighbour countries, particularly in the countries located in the broad region of the Black and Caspian Seas, become more active. They should work to motivate businessmen in these countries to take an interest in establishing ties with Georgian companies to jointly make products to be exported from Georgia to the EU (at zero customs rates). However, to become involved in such cooperation, the diplomatic agency and the Ministry of Economy should offer businesses expertise and projects, which, for its part, needs coordination and cooperation between the agencies and experts.
5. The introduction in 2017 of the visa-free short-term stay of our citizens to the EU can be regarded as an important achievement, but it is also necessary to further develop mobility in terms of legal employment in the EU. The Association Agreement allows Georgian specialists and professionals to provide services in many spheres on the territory of the EU member countries, which also implies the right of these citizens to enter the EU and stay there for a certain time. However, competent EU agencies are still to review the documents confirming the qualification of these specialists to enable them to use the opportunity. For this purpose, it is necessary to harmonise the Georgian system of awarding labour qualifications or educational diplomas on EU standards and ensure their recognition by the EU. The Mobility Partnership signed with the EU in 2009 offers opportunities that are no less important. It serves to develop circular labour migration from Georgia to EU countries. Relevant agreements with several countries have already come into force and annual migration quotas have been determined, but the process has not been launched in practice. It is necessary to take more efforts in this field in the remaining EU countries.
6. Geographical remoteness is one of the factors that hinder full integration with the EU. It should be overcome by means of developing transport, energy and communication ties. Full support for the project of the Black Sea region joining

the Trans-European Transport Network (TEN-T) and timely implementation of the planned infrastructure projects are important in this regard. In this case, the objective of diplomacy is to attract necessary loans on conditions desirable for us. The EU is a growing digital market, which is actively digitalising commerce. Close cooperation with EU members and relevant agencies of the European Commission are necessary to develop high-level electronic commerce in this country and obtain full access to the European digital market.

7. Efficient use of multilateral context in addition to bilateral relations is necessary for integrating with the EU. The Eastern Partnership aims at not only drawing partner countries closer to the EU, but also intensifying cooperation within the region. Georgia should encourage the Europeanisation of its closest neighbours – Armenia and Azerbaijan. It is necessary to strengthen and broaden economic ties with these countries, which Georgia needs to obtain the image of an economically well-integrated country in the South Caucasus. However, it is even more important to increase political and economic ties with Ukraine and Moldova, as these are countries that border the EU. Creating a regional block or an economic union with these countries, for example, in the shape of a common economic area, would simplify our integration into the EU and reduce the impact of our geographical remoteness.
8. Despite the devastating effect of COVID-19, the EU is continuing to take intensive efforts in the broader region and the world, increasing the number of financial assistance programs. The package of assistance per capita is the largest for Georgia compared to the rest of the world. It is necessary to approach measures in response pragmatically, but very delicately to not offend countries that are our traditional supporters and lobbyists in the EU. The experience of the EU is going to be very useful in correctly managing post-crisis processes, as the EU mobilised an unprecedented amount of financial instruments to jointly overcome the crisis.

To achieve all these and many other objectives it is necessary to further coordinate diplomatic efforts with institutions working on domestic political issues, businesses, civil society, and the expert community. The Diplomatic Training Centre under the Georgian Foreign Ministry can serve as an instrument for establishing and developing such ties. It would be desirable if the centre maintained active dialogue with all aforementioned actors in addition to retraining diplomats.

Kakha Gogolashvili is Director of EU Studies at the Georgian Foundation for Strategic and International Studies, Co-Chairman of the EU-Georgia Civil Society Platform, and researcher and lecturer in the fields of European integration, European security and international trade.

GEORGIA'S FOREIGN POLICY – NEITHER MYTH NOR REALITY

Tedo Japaridze

A vigorous, effective foreign policy begins within the country, with developing strong democratic institutions, civil society and the market economy

The domestic policy agenda of a country should shape its foreign policy, not vice versa, as it looks like is happening in Georgia. The global political process is an integrated and complex phenomenon where any decision made within a country naturally becomes connected with its foreign version. Georgia's foreign policy should serve the internal renovation, invigoration, and improvement of our country first; this is, after all, the main function of a country's foreign policy in general. A vigorous, effective foreign policy begins with developing strong democratic institutions, civil society and the market economy. It starts within the country, but it doesn't end there: It is a continuous and uninterrupted process of perfection that provides citizens with profitable jobs, the safety and security of the state, a better environment and a stronger society. The well-being of the citizenry and a strong middle class should be the driving force behind a relevant foreign policy-making.

A situation where external factors and conditionality determine domestic political priorities is unacceptable. The main objective is what Georgian politicians have to tell their citizens, not who will say what about specific Georgian political parties or politicians in Europe and the United States. Both the Georgian government and the opposition should bear in mind that their activities must be guided by a care for their citizens and the national interests of the state.

Have we ever thought about what the national goals of our country's foreign policy are? Have we ever thought that one can ever implement a correct and purposeful foreign policy, if a consensus on its principles and goals has not been reached and agreed upon? Have we ever thought that Georgia's existential problems leave no room for indifference and lack of professionalism or just ignorance? Is it possible for Georgia to have not a single functioning institution dealing with analysis, threat-prevention, and state security in a world that is changing at lightning speed, while the COVID-19 pandemic is

completely changing previously existing priorities, values and rules of the game? Can we afford to have just a 'formal National Security Council' that is effectively neither functioning nor even visible?

If things continue as they are, it may be quite probable that the Georgian state will find itself completely detached and uninvolved from the processes unfolding in the world, which will ultimately end in the collapse of its statehood.

The major problems of our state today are the occupation by Russia of 20% of Georgian territory and very weak democratic state institutions. Our national dignity has been humiliated and territories were seized in 2008. The lawful rights of Georgian citizens are regularly violated: We have no right and privilege of freely moving around in our own territory. The overall mobilisation and feedback between the government and citizens are needed to counter these grave challenges.

The development of democratic principles has never been the basis for a strong state like it is now. Powerful states in the contemporary world are unconditionally based on democratic values and traditions. A country must be systemically strengthened: State institutions are to be uninterruptedly reinforced on the path of the supremacy of law and, what is most important, with the active participation and involvement of the citizens of the country in the most complicated and intricate process that democracy is in general.

What should be the cornerstone of the foreign policy of a small country like Georgia?

Small countries always have a choice in this world, and that is positive. Due to the complexity (supplemented by so-called transactionality, or decisions based on deals), international relations are packed with various opportunities. In such conditions, there is always a chance of finding a correct way out, if one is sharp, imaginative, vigorous and creative enough to identify what that particular chance is. We are to determine precisely what can really be achieved in those, indeed, extraordinary situations. It is also important to correctly analyse which foreign policy risks would be acceptable for us. Unfortunately, big countries still continue to regard Georgia only as a means (instrument) for the implementation of their own goals and not as an independent actor with its own sovereign foreign policy and interests. It is true that this does not rule out that they may have sympathies towards us, but when analysing the existing options that have taken shape around us, one gets the impression that we are indeed unable to pursue a genuinely independent domestic and foreign policy.

It is probably the right time to admit that this is the result of the lack of appropriate political culture, education, tactics and strategy. Instead of simply going with the flow, we should strive to become a functionally necessary, valuable and useful country. We should open wide the door to domestic political and economic reforms and constantly search for ingenious approaches in our foreign policy too. Support from international partners and allies will become possible only if we help ourselves first of all and promote the development of a genuine, not a so-called Potemkin-village kind of democracy,

ensure the supremacy of law at all levels, and develop strong and democratic state institutions. Our Western partners do show sympathy towards Georgia and this should be welcomed, but they indeed adjust their sympathies to their own strategic agendas – of the West and, specifically, the United States. That's natural, but it is also important not to remain with supportive 'strong statements' alone – we expect Georgia to become an essential element of Western policy agendas.

We should do all we can to become a part of the West's strategy, however, without remaining dependent on the political taste or the plans of some politicians and a tactical instrument for the implementation of their own agenda. It is a fact that at this stage, support provided by the West to its partners and allies is largely material. Therefore, if Georgia does not become the state the West really needs and values materially, the context of 'supportive statements' may soon become negative, which has unfortunately become increasingly frequent lately.

The world is now extremely overloaded with exceedingly complicated global and regional problems as well as immanent and complex changes that are of an asymmetric nature, supplemented by the global pandemic. As such, it cannot be ruled out that even Georgia's close friends and partners may fail to find time for Georgia, as all of them have their own interests and problems. Assuming this reality, there is a chance of our remaining dependent on 'situational' support. Moreover, our partners may even strike a deal with countries hostile to us, taking into account their own vital interests and so-called situational conditions and circumstances.

Our foreign policy must be based on three major principles: our national interests, realism and as much pragmatism as possible. Constantly taking national interests into account, they are to become the basis for the resolution of crucial problems, but maintaining values vital for us no matter what pragmatic approach may prompt us to reconcile with. Whilst analysing concrete foreign policy challenges, we should never forget that pragmatism by itself is not foreign policy. It can only be a tactic or approach necessary for the efficient resolution of a problem.

As regards realism, it is an indispensable factor of our foreign policy. Anyway, we should correctly assess our potential and we should have a precise idea of the weight and influence of our state in relations with neighbours in the region and globally and thus our foreign policy objectives should be based on these assessments. Our geographical location and related issues and a correct combination of realism and pragmatism will supplement each other and will help us to make wise decisions. We should keep in mind our rough neighbourhood and because of that, we must be extraordinary in any case. In politics, this implies constantly being not just cautious, but also useful and not being associated with problems and headaches. On the contrary, we should try to facilitate problem solving. We should do our best to implement our interests, pragmatically taking into account those of others, and develop the skills needed to clearly and efficiently communicate this to the international community.

A full national and political consensus within the country is necessary to resolve important foreign policy problems. We should constantly consider that if we do not have an appropriate and consolidated mutual understanding within the country, then it will be difficult to pursue a successful foreign policy, as that is based on domestic consensus everywhere and at any time. Given this, we should not allow a domestic political vacuum to take shape within the country, since there can be no foreign policy success without a firm success in the domestic sphere. Artificial differences between domestic and foreign policy disappear in the post-pandemic world and, of course, in Georgia.

Likewise, a sound and healthy discussion on foreign policy issues should only be conducted within the settings of the consensus achieved at the domestic level. Drawbacks and twists on the path of developing democracy, establishing supremacy of law and building state institutions in Georgia will make the resolution of foreign policy problems complicated and uncontrollable. We should have an absolutely clear and established deep-rooted idea of who we are today, what we want to become and what we are leaving to future generations. A correct and efficient foreign policy implies mobilisation of all the intellectual, organisational, and economic resources of the state. We should constantly strive for diplomatic credibility and trustworthiness in our international relations, because as soon as we become unconvincing, shallow and unpredictable, our ability to defend Georgia's vital interests will share the same fate, degrading and decreasing the support coming from the West. We should learn how to remain composed in critical situations and be consistent and constantly ready to cope with pressure from larger countries in the future, but of course, we should not rule out compromise-based decisions whilst not conceding our national interests.

Existing at the confluence of the conflicting interests of various powerful countries is simply the geographic and historical reality of Georgia. This reality is going to be much more inconstant and turbulent in the post-pandemic world. It is already quite clear that COVID-19 has created the need for a major revision of the hitherto existing international systems. Though many aspects have not been clarified yet, the principles of the relations between the states established after World War II are being transformed before our very eyes. The seemingly waning idea of nation-state has come to the foreground and questions have arisen regarding the efficiency of the common system of the coexistence of states.

It is a fact that values are also changing. For example, the idea of the EU has been ineffective at working fully and perfectly in this critical situation. The existing global strategic balances and the interests based on them are being actively revised. All countries are thinking about survival in times of trouble and probably, classical bilateral diplomacy will gradually replace fashionable multilateral concepts and paradigms. It is natural that the reality will determine the peculiarities and, most likely, distinctiveness of domestic and foreign policy of the Georgian state in the near future.

კოტე ზალდასტანიშვილი, თედო ჯაფარიძე - ეუთო-ს საპარლამენტო ასამბლეის სხდომა, თბილისი, 2016, © საქართველოს მთავრობის ადმინისტრაცია. **Kote Zaldastanishvili, Tedo Japaridze - Session of the OSCE Parliamentary Assembly, Tbilisi, 2016, © Administration of the Government of Georgia.**

Realising what kind of country we would like to live in is a precondition for success. It is not necessary to mechanically imitate others on the basis of emotions or interpretations. We should remain loyal to our historical system and mentality, geography and neighbourhood and a future nourished by our past, traditions and cultural heritage.

Georgia's foreign policy should be balanced and attuned to the regional and global context. We should develop our relations with the United States to a maximum degree. A maximal closeness to Washington has never been so necessary. But for that to happen, we should become a predictable, reliable and useful US partner that, I would like to repeat, is not 'complaining' constantly about our own or regional problems, but can be a noteworthy ally. We should become a country that has stronger ties with the United States and a country that will indeed move in the direction of the West, sharing genuinely Western values.

We should be integrated into European and Euro-Atlantic structures, but that can only happen based on internal consolidation and the development of democratic institutions. We should clearly identify our priorities in relations with our close neighbours. We should have a clear vision of and opinions on the processes under way in the Middle East and make bilateral relations with African countries as actively as possible. We should seek economic and political benefits in relations with Asian and Far East countries, trying to become a useful partner for China, Japan, South Korea, Singapore, and Indonesia. We should definitely try to balance the strategic interests of these countries in Georgia, which are often contradictory, and do our best in this regard (as well as in the context of European integration) to lobby Georgia's transit potential. We should also do our best to somehow emerge from the so-called Russian context, which is still valid on some Western agendas.

Georgia should positively become a constructive actor in the South Caucasus region, because it is in our national interests to establish stability and prosperity in our neighbourhood. As Americans say, we should think the unthinkable, not only boldly assuming responsibility as a mediator aiming at establishing peace and stability within the region, but also thinking about how beneficial it would be for Georgia's national interests and our national idea to function as an essential transit component connecting various regions. Let us think more actively to what extent we are able to be a bonding and unifying bridge both politically and economically. Such bold ideas and initiatives will help our country attract much more attention in the international arena, reinforce its standing, and become more useful. Correspondingly, the process of the implementation of our national interests will become more structured.

The Georgian state has an institutional and collective memory – a so-called geopolitical code – of multifaceted relations with our big and small neighbours. It is due to a multilateral foreign policy that we have prospects for becoming a useful and essential country for our allies and partners. Our experience of coexisting and having relations with big and small countries helps us to focus on the most complicated processes under way in the region and outside it. Our foreign policy will never be able to reach its 'top level', as some Georgian officials love to repeat, so long as the country is deep in economic poverty, unemployment and problems related to education and democratic development. Our aim is that this 'top level' brings about a concrete and tangible good for all the citizens of the country and first and foremost for average citizens of Georgia. This is the purpose Georgia's foreign policy and diplomacy should serve.

Tedo Japaridze holds a PhD in History. He has served as Foreign Policy Adviser to the Prime-Minister of Georgia, the Foreign Relations Parliamentary Committee Chairman, and the Foreign Minister. He chaired the National Security Council of Georgia and was Georgia's Ambassador to the United States, Canada and Mexico.

THE CORONA TEST: THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON MULTILATERALISM

Tamar Beruchashvili

*The pandemic could reshape
the global order*

The COVID-19 coronavirus came down on the world while the international system and balance of forces were already facing major challenges due to constant confrontations and the lack of trust and international cooperation.

Unfortunately, the COVID-19 pandemic only made the existing contradictions more intense, making it clear that solidarity is the exception rather than the rule. It seems impossible to reach agreement on issues of global importance. In addition, economic protectionism is now high on the agenda. Trends opposed to any efforts taken to further coordination emerge in a situation where indeed more is needed. At the same time, everyone admits that COVID-19 overrides borders, nationalities, religions and levels of development, exposing the whole of humanity to danger. Participating in a high-level online UN conference dedicated to the pandemic, Georgian President Salome Zourabichvili said: 'We need more multilateralism, not less, for cataclysms without borders can only be met by solidarity without borders. The United Nations has to be in the driving seat for revamping multilateralism.'¹

The COVID-19 crisis has shown the importance of multilateralism in today's world even more clearly. The pandemic has demonstrated that the policy of isolation can have no future in the contemporary world, where the spread of the virus from the Chinese city of Wuhan led to a global pandemic in just several months.

Multilateralism

The 75th anniversary of the United Nations coincided with an unprecedented global health crisis that has proved to be a serious test for multilateralism. Multilateralism has travelled a difficult road since the League of Nations and the United Nations were

1. Georgian President Salome Zourabichvili's speech at a high-level event on financing for development in the era of COVID-19 and beyond, 28 May 2020, [https://www.president.gov.ge/geo/pressamsakhuri/mimartvebi-\(1\).aspx](https://www.president.gov.ge/geo/pressamsakhuri/mimartvebi-(1).aspx)

created, standing many tests, undergoing a large-scale institutionalisation (which is often subject to criticism because of the bureaucracy and expenses), and playing a significant role in preventing world wars and shaping a mutually dependent world order after the Cold War. UN Secretary General Dag Hammarskjöld explained in 1954 that ‘the United Nations was not created to take mankind to heaven, but to save humanity from hell.’² However, this seems to be insufficient in the 21st century, as the multilateralism agenda has now become much more varied, particularly due to global challenges such as climate change, sustainable development and health. At the same time, growing nationalism, populism and protectionism have confronted globalisation, and this form of global governance, particularly over the past few years, has led to the shattering of multilateralism during a single significant extent.

The current COVID-19 pandemic damaged the three main pillars of the United Nations: peace and security, development and human rights. There is therefore an urgent need for a timely global response. Unfortunately, reaching a consensus was delayed against the background of confrontation between politicians and the UN Security Council adopting a resolution on a ceasefire during the pandemic only on 1 July due to the intensive efforts taken by the presiding country – Germany.³ In contrast, it took the Security Council just one day in 2014 to adopt a declaration that recognised the Ebola pandemic as a challenge to international peace and security.⁴

World Health Organisation

The specialised UN agency, the World Health Organisation (WHO), brings together 194 member countries. The main function of the organisation is to direct coordinated efforts and support countries in preventing, detecting and managing diseases. The events currently unfolding around the WHO are a vivid illustration of the problems multilateralism is now facing. The organisation has been criticised on many occasions for announcing with delay the global health danger related to COVID-19 and moreover, helping China to conceal the outbreak of the coronavirus. The WHO has denied the accusations and its head Tedros Ghebreyesus believes that the organisation is used as a ‘political football’.⁵

In addition, due to the pandemic, the WHO turned into an arena of major geopolitical confrontation between the United States and China. In April 2020, the United States stopped funding for the organisation and demanded immediate investigation into the origin of the virus. Later, at the WHO assembly held in May, China attempted to show as much support for the organisation as possible: The Chinese president announced the allocation of 2 billion dollars to combat the disease and dispatched doctors to Africa

2. <https://www.economist.com/graphic-detail/2020/06/25/seventy-five-years-after-the-uns-founding-the-world-order-is-at-risk-of-collapse>

3. <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/maas-annahme-sicherheitsratsresolution-2532-COVID-19/2362076>

4. However, the scale of the COVID-19 pandemic and numerous technical and administrative difficulties hindering efficient and multilateral diplomacy should also be taken into account.

5. ‘Pandemic politics’ (Reuters, May 15, 2020).

and other developing countries where the pandemic had spread on a massive scale. It also urged member countries to jointly make available the future vaccine as a so-called public good. These acts were accompanied by serious diplomatic and media campaigns on the success of the Chinese approach to combating the virus. In June, President Trump officially informed the United Nations and the US Congress that the United States was withdrawing from the WHO. Angela Merkel, the chancellor of Germany, which currently holds the presidency of the EU, urged the world to work together to overcome the pandemic, calling the WHO a legitimate global institute whose functioning needs to be improved.⁶ Against this background, experts point to a new trend: 'The United States turns its back on or attacks multilateral institutions, while China attempts to shape the system around values and interests that Europeans do not share.'⁷

Despite such a complicated reality, the efforts taken by the EU enabled to achieve a major diplomatic success: A historic middle-ground resolution the EU submitted on behalf of 130 countries was unanimously adopted at the 73rd World Health Assembly on 19 May. The resolution urges member countries to ensure transparent, equal, and timely access to any medicine and vaccine against COVID-19. The agreement was also reached to carry out unbiased, 'independent and comprehensive evaluation' of the global response, including, but not limited to, the WHO's performance.⁸ The EU also played a major role at a special conference held in May in mobilising financial resources in support of the Global Alliance for Vaccines and Immunisation (Gavi).

Of course, this is a modest success compared to the objectives to be achieved today. Reforming the WHO and restoring trust in it is quite a difficult task, which needs to be approached among others within the context of rehabilitating multilateralism. The EU can play an important role here.

The European Union

The EU has faced major difficulties over the past few years because of the eurozone and migration crises. In addition, populism, nationalist sentiments and Brexit have had a negative impact on the attractiveness of the European project. Experts assume that the COVID-19 pandemic may prove to be the 'last straw', but it can also become an opportunity for renovation and further development in both domestic and international arenas. Everything depends on how European leaders use this opportunity.⁹

It should also be taken into account that unlike the United States, European countries regard multilateralism as not only a format for pursuing foreign policy, but also as a principle, one which many European agreements, including the agreement on the Eu-

6. Merkel: 'Coronavirus pandemic will be overcome quicker if world works together' (Reuters, May 18, 2020).

7. Dworkin A., 'How to repair multilateralism after COVID-19' (ECFR, May 22, 2020).

8. <https://www.who.int/news-room/detail/19-05-2020-historic-health-assembly-ends-with-global-commitment-to-COVID-19-response>

9. N. Tocci, 'International Order and the European Project in Times of COVID-19' (Istituto Affari Internazionali, March 20, 2020).

კოტე ზალდასტანიშვილი, თამარ ბერუჩაშვილი, ირაკლი ღარიბაშვილი - ოფიციალური შეხვედრა, თბილისი, 2016, © საქართველოს მთავრობის ადმინისტრაცია.

Kote Zaldastanishvili, Tamar Beruchashvili, Irakli Gharibashvili – Official Meeting, Tbilisi, 2016, ©Administration of the Government of Georgia.

ropean Union (Article XXI), are based on. Unlike other global players (the United States, Russia, China) who favour unilateralism in their foreign policy, the EU holds multilateralism as one of their most important fundamental values in their political discourse. This approach was confirmed by the fact that last year, France and Germany created the International Alliance for Multilateralism, which already unites about 50 countries from various regions of the world. The alliance unanimously supported the call by the UN Secretary General for a global ceasefire amid the COVID-19 pandemic and more intensive cooperation to produce a vaccine.¹⁰

It became clear at the 73rd World Health Assembly that as an independent actor, the EU is trying to become actively involved in mobilising international solidarity against the pandemic. Although there was a lack of unity and solidarity within the EU at the initial stage of the pandemic, Brussels managed later to avert uncoordinated actions and defend the principles of free movement and the single market and gradually started using its own powerful tool – economics. Following four days of negotiations, the EU leaders overcame their differences and on 21 July reached a historic agreement on a 750-billion-euro package to stimulate economies damaged by the coronavirus and revive those of the member countries. At the same time, the EU, together with the European Commission and member countries, launched the Team Europe programme, worth 20 billion euros, to assist partner countries seriously damaged by the COVID-19 crisis.¹¹

10. A.F. Von Loringhoven, COVID-19 and Alliance for Multilateralism, UN Chronicle (May 30, 2020).

11. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/joint_communication_global_eu_COVID-19_response_en.pdf

The EU will have to carry out crucial reforms in these complicated times and, if necessary, create new mechanisms of solidarity. 'Strength is in unity' should be the EU formula at home in order to be able to cope with the ongoing acute economic crisis, reinforce common European structures to manage the crisis and demonstrate an example of genuine solidarity on the domestic front. As a result, the EU will have more chances of taking strategic steps in the external arena and make its contribution to revamping and invigorating multilateralism. Global leadership in international trade and assistance, climate change and the 'green economy' will facilitate the EU's efforts.¹² Josep Borrell, the high representative of the EU for foreign affairs and vice-president of the European Commission noted that 'in this new geopolitical reality and disorder, the EU needs partners'.¹³

Georgia

It looks that the first wave hqs only reached Georgia just now, after six months, in the situation when health care institutions are better prepared, doctors know more about the virus and there is definitely less panic among the population. Georgia continues active cooperation at all levels with international partners and organisations, including the WHO, who acknowledged the successful management and valuable experience of our country.

In the same period, the Russian Federation stepped up a disinformation campaign against Georgia, disseminating myths about the Lugar Laboratory of the Georgian Centre for Disease Control, which is part of Russia's hybrid warfare and an overt attack on Georgian national security. Russia also ignored the call of the UN Secretary General to provide assistance to regions hit by conflicts during the pandemic, which further aggravates conditions for the population in Georgia's occupied territories.

Even irrespective of the pandemic, rules-based multilateralism and its efficiency are vital for Georgia's development and implementation of its foreign and domestic priorities. The strategic choice of the Georgian population is to become part of the rules-based political, economic and security systems of the EU and NATO. At the same time, we need more efforts of the international community and the United Nations to overcome instability and threats caused by the Russian occupation. Therefore, given the challenges of the 21st century, Georgia backs reinforcing and reforming the United Nations in order to ensure inclusion and development with due respect for rules based on the international system.

It seems that the COVID-19 pandemic could reshape the global order.¹⁴ In this new reality, where it is not only governance at the national level that matters, but also a more effective international cooperation, Georgia's strategic partners and global allies should join efforts to revamp and improve multilateralism.

Georgia is ready to become actively involved in the process and contribute to reinforcing rules-based multilateral cooperation, including in combating the pandemic.

12. R. Balfour, 'Raising Europe's Global Role Starts at Home' (Carnegie Europe, July 16, 2020).

13. https://eeas.europa.eu/topics/multilateral-relations/82725/world-disorder-europe-needs-partners_en

14. H. A. Kissinger, 'The Coronavirus Pandemic Will Forever Alter the World Order', *WSJ* (April 3, 2020).

Afterword

Multilateralism has been a strong basis for global peace and development over the past 75 years. The ongoing pandemic has clearly shown everyone how vulnerable the contemporary interdependent world is. No country, no matter how powerful it may be, can be successful alone. Against a backdrop of global challenges, difficulties can be overcome only through international cooperation and solidarity. It is important to use the pandemic-related crisis to revitalise multilateralism in order to prevent isolationism from becoming part of the so-called new normal of the new reality. This is a complicated and contradictory process, although history presents examples of successes of global solidarity, including those in world health: Even through the hardest possible years of the Cold War the Sabin-Chumakov partnership managed to facilitate the production of the poliomyelitis vaccine.¹⁵

Since the situation during the pandemic has already made the potential for changes clear and shown the world that global cooperation is a priority, the only way out is through an improved multilateralism that will consider the complicated geopolitical reality of today. At the same time, it is of crucial importance that the EU and the United States manage to come closer based on common values and interests and stir into activity a global coalition of democratic countries. This partnership should also facilitate reforms in international institutions, making them more efficient. Active international diplomacy related to a vaccine against the COVID-19 virus is going to be an important factor in gaining influence. It's also important to consider that modern multilateral cooperation has actors other than countries, including businessmen and philanthropists (for example, Bill Gates and Jack Ma), who have become actively involved in the struggle against COVID-19. This partnership produced good results in combating the Ebola epidemic, of which would be useful to harness the experience. UN Secretary General Kofi Annan described existential problems the modern world is facing such as climate change, proliferation, terrorism and economic inequality as 'problems without passports'.¹⁶ It looks like COVID-19 has now been added to the list. The threat emanating from the latter has made it clear that humankind has only one way of defeating it: Stepping up international cooperation for a revamped and effective multilateralism. Georgia's strategic partners must take the lead in this process.

Tamar Beruchashvili is the Permanent Representative of Georgia to the International Maritime Organization. She holds a PhD in Economics and has served as Foreign Minister, Ambassador to the UK, State Minister of European Integration and Minister of Trade and Foreign-Economic Relations, Integration, European Security and International Trade.

15. P.J. Hotez, 'Russian-United States vaccine science diplomacy: Preserving the legacy', <https://doi.org/10.1371/journal.pntd.0005320> (25.05.17).

16. Environmental threats are quintessential 'Problems without passports' SG tells European environmental ministers, UN Press Release SG/SM/6609, 23.06.1998.

REINFORCING MULTILATERALISM AND STRENGTHENING THE ROLE OF PARLIAMENTS IN TIMES OF PANDEMIC

George (Gigi) Tsereteli

*More democratic governance within countries,
more solidarity amongst nations,
and more international co-operation
is the best way forwards*

In 2020, the spread of the COVID-19 pandemic triggered an unprecedented global crisis that highlighted the vulnerabilities of our modern interconnected societies.

Facing an overflow of sick patients and a lack of protective personal equipment, our welfare systems teetered on the brink of collapse. Our interdependent economies continue to suffer from an array of challenges, trickling down from stoppages in industrial production and along the supply chain, including border closures. The rise of the service economy, which has been key in the world's economic growth and often instrumental in promoting rapid development, brutally halted overnight, resulting in mass unemployment and an explosion in national debts.

At the onset of the crisis, most recognised that this grave multifaceted crisis called for greater international assistance and solidarity. This was necessary to provide medical support in areas where it was most needed. In recent months, the exchange of best practices has been useful as countries gradually came across new but common challenges. And today, as many of our countries have largely reopened their economies, clear and direct international communication remains key to controlling the outbreak until a vaccine can be found.

Thankfully, the world already possessed all the tools needed to respond efficiently to this challenge: A rules-based international system founded on trust and dialogue, centred on strong multilateral organisations.

Unfortunately, this system has faced its own challenges for some time now: As the global distribution of power shifts, we have seen the emergence of revisionist and autocrat-

ic states, challenging democracy and free markets as the best way to order society. Countries are trampling international laws and norms to assert their national interests. Tragically, Georgia knows this all too well.

The COVID-19 crisis further exposed the crisis of multilateralism. We have seen vast differences in leadership styles – as well as abilities – of national authorities to meet the challenge. Some countries rose to the occasion with exemplary leadership based on science and sound economic principles, taking bold public health measures while also striving to ensure that the impact of lockdowns on society would be kept to a minimum. Unfortunately, we have also seen many leaders drop the ball. Too often, governments have failed to do what was needed either from a public health perspective or from an economic perspective to get the virus under control. Others have even exploited the crisis to sideline the political opposition and consolidate power.

But instead of blaming our international order and abandoning it, we must recommit to a reinvigorated and strengthened multilateral system as the only viable answer to this truly global crisis. In a world as interconnected as ours, we are only as strong as our weakest link. It is not possible to effectively contain a global pandemic unless all countries work together – only then can we safely reopen our borders and revive our economies.

As the President of the OSCE Parliamentary Assembly, together with my colleagues from 57 countries, I carry on with our mission to facilitate dialogue as a way to prevent and mediate conflicts, foster economic co-operation and sustainable development and promote and protect human rights.

Despite the challenge of COVID-19, my fellow parliamentarians and I have made it clear that we cannot solve this unprecedented crisis by walking away from the many challenges the OSCE region continues to face. We must not forget that once we make it through the public health crisis, we will face severe economic challenges, as well as long-standing environmental concerns – not the least of which being climate change. The disruptions we have experienced in recent months may pale in comparison to what lays in store for us if we fail to ensure a green economic recovery.

Meanwhile, the uncertainty and instability caused by the pandemic is likely to trigger dangerous dynamics and fuel violent extremism. The long-term impacts on security are yet to be fully comprehended, but there are many dangerous trends that governments should closely monitor. We need to keep an eye on how extremist groups are exploiting COVID-19, and consolidate national, regional, and international policy and legislative strategies in this domain. Further, combating disinformation must be a common effort of competent authorities, civil society, social media platforms, and international organisations.

The pandemic also highlights the exceptional exposure of people living in conflict zones, as well as refugees, asylum seekers and migrants. COVID-19 has increased their vulnerabilities due to poor living conditions and limited access to health and hygiene services. The closure of borders, crossing points or entry-exit checkpoints, reduced access to

კოტე ზალდასტანიშვილი, დავით უსუფაშვილი, კარლ-ჰაინც კოპფი - ვიზიტი ავსტრიის პარლამენტში, ვენა, 2015, © საქართველოს პარლამენტი. **Kote Zaldastanishvili, David Usupashvili, Karlheinz Kopf - Visiting the Austrian Parliament, Vienna, 2015, © Georgian Parliament.**

healthcare and economic difficulties place a heavy burden on vulnerable populations. Meanwhile, the lockdown has inhibited diplomacy, conflict resolution efforts and the delivery of humanitarian aid.

Thus, it is essential that diplomats and international organisations use their full range of tools to build trust and strengthen interpersonal relations in this period, including through the use of technologies. Since COVID-19 restrictions may last a long time, those involved in conflict mediation have had to increase their digital literacy and international organisations must find innovative ways to help societies recover from the severe economic impact and socio-political consequences of the pandemic.

Within the OSCE Parliamentary Assembly, our online deliberations have pointed out that governmental and parliamentary actions in response to the COVID-19 crisis will have long-term consequences for public trust in institutions and their ability to provide concrete and efficient responses.

Indeed, what has become clear during this crisis is that the level of co-operation from the general public in following guidelines from governments and experts is closely related to the level of trust that they have in democratic institutions. In order to instil confidence in those institutions, or regain the trust that has been lost, executive and legislative branches need exceptional levels of co-operation, with political differences set aside.

While parliaments have been required to operate with limited interaction and debate to pass emergency measures, we, parliamentarians, have played our role as a link between citizens and their governments by educating about new health and safety guidelines such as social distancing and by relaying concerns and sometimes shedding light on situations of despair.

The fact that parliaments continued to function at the height of this crisis despite all sorts of necessary restrictions was precious to ensure the continuity of parliamentary democracy in the OSCE area. Parliaments should play an important role in shaping both immediate responses as well as longer-term solutions. In the post-COVID-19 era, we are invited to make the full use of our parliamentary prerogatives, oversight in particular, to safeguard the delicate balance between protecting health, minimising economic and social disruption, and respecting human rights.

In Georgia, while I have appreciated the government's good reaction on the health front, I have noted that the economic response has been more challenging. Today, all stimulus measures remain in the hand of the government and because they have been devised with little dialogue, few negotiations and virtually without any oversight, the parliament has been unable to guarantee that the economic recovery guarantees the livelihood of all our citizens.

Throughout the world, more can be done to fully exploit the unique role and ability of parliamentarians to bring a human perspective into our work and legislation. More democratic governance within countries, more solidarity amongst nations, and more international co-operation is the best way forwards. Together with my colleagues at the OSCE Parliamentary Assembly, we will continue to promote these efforts to defend democratic, effective and coherent public policy responses for all our citizens.

***George (Gigi) Tsereteli** is President of the OSCE Parliamentary Assembly and a Member of Georgian Parliament. He was Georgia's Deputy Prime Minister and Minister of Labor, Health and Social Protection.*

GEORGIAN-RUSSIAN RELATIONS AFTER THE PANDEMIC

Zurab Abashidze

*Dialogue with Russia can be held at any level,
if this can be of any use in resolving problems
related to the occupied territories*

The results of the August 2008 war proved to be much graver than we could have imagined. Civilians and servicemen were killed. A new wave of displaced persons from the Tskhinvali region joined the large number of IDPs from Abkhazia, which turned into a major humanitarian, social and economic problem for Georgia.

Russia established complete control over the territories of our country, which the Georgian government fully or partially controlled before the August war, such as the Kodori Gorge¹ and more than 100 villages in the Tskhinvali region.

Russian military bases, which were withdrawn thanks to much effort since the end of the 1990s, were re-established in Georgia: In the Tskhinvali region and Abkhazia. This substantially changed the security environment in our country, which we can feel every day. It is those Russian bases that have become the major axis of occupation.

The 'stock-taking' after the war had shown that numerous strategic facilities of the Georgian energy sector had been sold to Russian companies during the previous years, including 15(!) large hydroelectric power plants. Russian companies have also purchased other important facilities, including those in the sectors of oil and gas, industry, mineral resources and healthcare. A large portion of the country's economy has found itself under Russian control.

This is reality and these are facts. Why was it done and what for? Whose interests did this serve? We have not heard answers to these questions up until now.

1. In August 2008, we ceded the Kodori Gorge that was quite fortified in the military sense with a lot of expensive military equipment stationed there.

Assessments damaging our country were made in the documents adopted at international level after the war.² Moscow has effectively paid no price for invading Georgia and no sanctions have been imposed on it.

Despite these dramatic results, the legal aspects of the war are seen today as the gravest result. The recognition of Abkhazia and the Tskhinvali region as independent states by Russia implies a de facto violation of this country's territorial integrity, which is the most complicated challenge Georgia is facing today.

Judging by real facts, what Russia achieved in 2004-2012 is much more than it could have dreamed about previously. Georgia's territorial integrity was effectively destroyed.

Today, Russia does not intend to reverse its recognition of the occupied territories, whilst Georgia is unable to reconcile with the so-called new reality. This is a legally deadlocked situation, which Georgian-Russian relations have reached. In such conditions, it is impossible to speak about the restoration of diplomatic relations.

The occupied territories of Abkhazia and the Tskhinvali region are also in a deadlocked situation, as there are no realistic prospects for their independence. The demographic factor adds to the overall complicated situation in these regions. After most of the Georgians were evicted, these territories were effectively depopulated, thus preventing economic development.

After 2012, the Georgian government managed to reduce the threat of the resumption of the military conflict with Russia, which became the sword of Damocles for the independence of our country. The reduction of the high tensions with Russia was an indispensable condition for calming the domestic political situation in the country. It attracted foreign investments, which allowed for the implementation of international economic projects and achieved genuine results on the path of European and Euro-Atlantic integration. This pragmatic approach of the government produced real results. Our Western partners firmly support this course.

The Prague format of informal Georgian-Russian dialogue was launched in 2012. It facilitates the restoration of trade and economic relations between the two countries as well as provides a forum for the resolution of practical problems. An increased flow of tourists from Russia has promoted the quick development of this sector and the country's economic progress in general.³

The Geneva International Discussions continue to be the main mechanism for the implementation of the 2008 ceasefire agreement. It is within the frames of this most important format that Georgia is trying to settle security and humanitarian problems linked to the occupied regions with support of international organisations and Western partners.

2. A lamentable example is offered by Resolution No 1633 adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe in 2008, which in fact accuses Georgia of using disproportionate military force, putting civilians at risk, and violating international law in the Tskhinvali region on 7 August (!).

3. After the events in June 2019, the Russian government decided to halt air connections with Georgia. The number of Russian tourists significantly decreased as a result.

Unfortunately, real progress has failed to be achieved in this regard up to now. On the contrary, conditions of the Georgian population residing in Abkhazia and the Tskhinvali region are becoming increasingly aggravated. The process of so-called borderisation is continuing and Russia's political and military control is being reinforced.

In this situation, the work done by the EU Monitoring Mission (EUMM) is very important, as it is the only international security mechanism linked to the conflict regions.

The main question now is what Georgian-Russian relations will be like after the pandemic. It will depend on the overall situation in the world after the COVID-19 is defeated and the readiness of our Western partners to continue to support Georgia.

To answer these complicated questions it is necessary to analyse what impact the invisible virus will have on international politics and the main players in our region and in what shape they will have emerged from the pandemic.

It is a fact that the pandemic left international organisations and the system of international relations in general facing a major and absolutely unexpected test. The United Nations and its organisations found themselves facing unprecedented challenges. It can partially be explained by the fact that at the initial stage of the pandemic, leading world countries started taking independent measures without coordination with their partners, often distancing themselves from their neighbours. For the first time since World War II, the traditional UN General Assembly will be held without physical presence of world leaders this autumn.

The United States openly expressed dissatisfaction with the activities of the World Health Organisation and decided to renounce its membership. In 2018, the United States had already made a similar decision regarding UNESCO.

The decision of the United Kingdom to withdraw from the EU has become an existential challenge for the union. Against this tense background, the pandemic further damaged the unity and solidarity of the remaining members. Almost every one of them locked down their borders and the dissatisfaction of individual countries with the leading members of the union became stronger.

Although significant steps were taken in Brussels and the capitals of EU countries to overcome the economic and financial results of the pandemic, it will be necessary to do much more in the near future to restore and reinforce European unity and the common spirit.

How successful our great neighbour and strategic partner Turkey will be in defeating the pandemic is extremely important for Georgia. The maintenance and reinforcement of democratic institutions in Turkey has a major impact on the countries of the region, and the well-being of the country also has an impact on the population of Georgia.

The tensions over Nagorno-Karabakh that periodically rise between Azerbaijan and Armenia are a major threat to stability and peace in the region. The opposing sides are

კოტე ზალდასტანიშვილი, გიორგი კვირიკაშვილი, დავით დონდუა - ეუთო-ს
მინისტერიალი, ბელგრადი, 2015, © საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო.
**Kote Zaldastanishvili, George Kvirkashvili, David Dondua, OSCE Ministerial
Council, 2015, © Ministry of Foreign Affairs of Georgia.**

engaged in intense military combat in the fall of 2020. The devastating results of this conflict in case of further escalation are beyond imagination. Georgia is vitally interested in seeing its two friends and neighbours finding a common language and for this long-standing conflict to be resolved peacefully with international mediation. This would be a major precondition for prosperity and progress in the South Caucasus.

Will the pandemic make any corrections to Russia's domestic and foreign policy?

The sharp decrease in the prices of oil in the first quarter of 2020 and then difficulties due to the pandemic have inflicted double damage on Russia. According to expert estimates, the drop in the Russian economy, which is heavily dependent on energy resource exports, will amount to 5-8%, which is going to be a serious challenge for the country.

Despite the grave economic situation, Russia will most likely try to maintain in the post-pandemic period its foreign policy priorities and the international dividends obtained over the past few years. The results of the referendum (All-Russian vote) in Russia in

late June and the constitutional amendments adopted therewith allow President Vladimir Putin to legally retain his leadership post for a long time. Therefore, he gets a chance of pursuing the strategic course he had set during the previous period of his administration.

Creating an environment advantageous for Moscow and diminishing Western influence in Russia's neighbourhood are going to be among the priorities of this strategic course. Russia will use all its resources to prevent the countries of the region from joining NATO. This was its 'red line' and will presumably continue to be such in the short and medium run.

Moscow continues to implement the project of Eurasian integration, doing its best to get Ukraine, Moldova, the South Caucasus and Central Asian countries involved.

Moscow cherishes no illusions that the pandemic may force the West to change its strict policy regarding Russia and lift sanctions. Therefore, the Kremlin will try to use the West's internal problems. At the same time, establishing more or less normal relations with the West, specifically with European countries, and switching the focus to economic and energy aspects will remain on Russia's agenda.

There is no alternative to our pragmatic and principled approach to Russia's policy. We will never reconcile with the occupation of our country's territories and the Euro-Atlantic course is our strategic choice. At the same time, we support dialogue with Russia, as tragic violence can again become the alternative to dialogue, which may prove to be fatal for our country.

Dialogue with Russia can be held at any level, if this can be of any use in resolving problems related to the occupied territories.

Moscow realises that the so-called new reality is unacceptable to Georgia, but it will try to use various levers and forms to make us become reconciled with the 'independence' of Abkhazia and the Tskhinvali region. In this complicated situation, defending our international positions and reinforcing support from our Western partners are foreign policy priorities.

After the epidemiological situation improves, we should start working towards restoring air traffic with Russia and reviving tourism. The Prague format can be used for this purpose. In addition to the purely economic impact, tourism is Georgia's efficient 'soft power', as it serves to multiply friends and admirers of our country.

The dynamic of the development of Georgia's foreign trade has been positive over the past few years and export have increased. The diversification of export is supported by the successful implementation of the free trade policy with the EU – our first trade partner. We have the same regime with China, also with a positive trade dynamic. Negotiations on signing a free trade agreement with the United States are currently ongoing. Georgian entrepreneurs are interested in expanding their activity in the Russian market. It is an obligation of the Georgian state to assist our businesses and do everything

in their power to resolve problems emerging in trade with Russia. However, risks are part of business, which is particularly true in case of Russia. Unpredictable difficulties emerging in relations with our northern neighbour are nothing new for our businessmen.

In spite of this, Russia is a natural market for a number of our exported products, so it would be against common sense not to pay attention to this fact. Georgian products worth about 2.3 billion dollars have been exported to the Russian market since 2013. This is a very high income for us.

We should achieve progress at the International Geneva Discussions together with our Western partners. Full use of the mandate of the EU Monitoring Mission (EUMM) and its application to Abkhazia and the Tskhinvali region would be the most important step in this regard.

Georgia is unilaterally and scrupulously meeting its international obligations on the non-use of force both in the legal sense and in practice. It is now Russia's turn to take similar steps. The Georgian delegation will continue working in this direction in Geneva.

Facilitating the return of IDPs to Abkhazia is the most important issue on the agenda of the Geneva Discussions. It is necessary to find ways of broadening direct contacts with the Abkhaz and Ossetians. The immediate future will show to what extent the new de facto Abkhaz government will be ready not to hinder such contacts. The Georgian government's initiative, A Step to a Better Future, can be an issue discussed. It aims at improving the humanitarian situation and facilitating business ties between people living on both sides along the occupation line.

I hope humankind will overcome the pandemic and life will gradually revert to its normal course. However, it is a big illusion to imagine that the post-pandemic world will be more harmonious than it was before the virus.

Major crises are followed by major results, which are often unpredictable. It is not yet clear how much time will be needed to restore the world economy and what results this unprecedented crisis will produce in the coming years.

We will 'discover' after the pandemic that international terrorism has not disappeared. On the contrary, it may have gained force. Media outlets will again focus their attention to conflict regions, the Middle East, Afghanistan, the proliferation problem, growing poverty and millions of hungry children.

Thus, a complicated era, complicated world, and complicated Russia await our country.

Zurab Abashidze is the Special Representative of the Prime Minister of Georgia for Relations with the Russian Federation. He is the Chief Editor of the Georgian Encyclopedia and a Professor of Tbilisi State University. He holds a PhD degree in Political science. He was Ambassador of Georgia to the Russian Federation and Head of Georgia's Diplomatic Missions to the EU and NATO.

THE TRANSFORMATION OF GEORGIAN-ABKHAZ AND GEORGIAN-OSSETIAN RELATIONS IN THE CONTEXT OF THE PANDEMIC

Archil Gegeshidze

Collective standing and diplomatic resources of international organisations are indispensable, if the transformation of the conflicts in Georgia is to be successfully implemented

The ethno-political conflicts in Georgia have failed to be resolved for more than two decades. The efforts at attaining progress in searching for a way-out by politicians, reputable international organisations (the United Nations, EU and OSCE), civil society activists, best minds of academia and donor organisations have been largely to no avail. The main source that nourishes confrontation between parties to the conflicts is the sharply differing views of the opponents, which specialists also call ‘the incompatibility of national projects’. This is the reason why the only peace platform – the Geneva International Discussions – is unable to produce results. Efforts aimed at restoring trust under the aegis of the civil sector have also failed to draw parties closer. Moreover, the government programme of referral services that has been implemented since 2010, providing free healthcare services, has failed to make a breakthrough in the public consciousness, despite the fact that so far, already over 15000 residents of Abkhazia and South Ossetia have taken advantage of its benefits. As a result, ‘the image of the enemy’ of Georgians still persists. For its part, the Georgian-Russian confrontation over the status of the breakaway territories further aggravates the situation.

Given all this, the chances of resolving the conflicts in the foreseeable future are almost equal to zero. In the meantime, the situation that took shape after the events in 2008 is becoming difficult to endure, being a heavy burden on society and the state as a whole. The violent nature of the Georgian-Abkhaz and Georgian-Ossetian conflicts makes the situation particularly burdensome. It is especially noteworthy here that the de facto administrations restrict movement of people across the dividing lines and Georgian citizens are often kidnapped, captured, tortured and sometimes even killed. The creeping annexation of the territories under Tbilisi’s control referred to as ‘borderisation’ is also notable.

Cost of the conflict

Apart from the fact that in the existing context a comprehensive resolution of the conflicts is an impossible task, their very violent nature comes at a high cost to all parties concerned. The cost of the protracted conflicts is multidimensional, differing for each party involved. For example, the economic cost for Abkhazia and South Ossetia is the lack of foreign direct investments, which is a major deterrent to their socioeconomic development in general. Lost foreign investment for Georgia also matters, but unlike Abkhazia and South Ossetia, this factor is not existential. But in the case of Georgia, the cost of the conflicts also has a foreign policy component, since the unresolved conflicts are a deterrent on the path of European and Euro-Atlantic integration. International organisations also 'suffer' because of the reputational cost they have to pay. Here, the case of the EU is indicative: while it has been actively pursuing a policy of non-recognition, it has not been able to engage with Georgia's breakaway territories as declared in the policy of Engagement and Non-Recognition, thus diminishing the credibility of its commitments. Donor organisations, for their part, are becoming increasingly disappointed, as the implementation of multi-million-dollar confidence-building programmes has produced no tangible results. In the meantime, parties to the conflicts are paying the highest of all price. The price is socio-cultural and is associated with the alienation of Georgian society on the one hand and Abkhaz and South Ossetian societies on the other. If the process is not halted, it will destroy all prospects for reconciliation.

What needs to be changed?

As regards prospects for long-term relations with Abkhaz and South Ossetian societies, it becomes increasingly clear that it is necessary to change the existing unfavourable context in such a manner as to make possible launching any kind of constructive process between the opposing sides. In this regard, the opinion on the need to transform the conflicts in Georgia is firmly gaining a footing among representatives of the civil sector. To clarify, what is meant here is a real transformation of the conflicts, not futile efforts aimed at transformation, which was mentioned at the beginning of this paper.

The establishment has a different attitude to this issue. There is an established opinion that the authorities are already taking steps to transform Georgian-Abkhaz and Georgian-Ossetian relations. In particular, the referral healthcare programme and also the peace initiative, A Step to a Better Future, are believed to be already producing results. At the same time, according to the government itself, under the conditions of the Russian occupation, this is the maximum that Georgia can offer to the opposing side.¹ Such an assessment of the situation indirectly implies that the aforementioned constructive process has already started.

There are no such attitudes in Georgian society, including amongst the expert community. Instead of the peace process that was interrupted in 2008, we have a situation,

1. State Minister K. Tsikheleshvili's televised speech. POS TV, 10 June 2020.

ქემილ კასიევი, კოტე ზალდასტანიშვილი, შარიფ რაჰიმოვი, არიფ მამედოვი - შეხვედრა კოლეგებთან, ბრიუსელი, 2002, ოჯახის არქივიდან. **Kamil Khasiyev, Kote Zaldastanishvili, Sharif Rahimov, Arif Mammadov - Meeting with colleagues Brussels, 2002, From the Family archive.**

where relations between the conflicting parties remain antagonistic and violent, while the alienation between new generations continues and deepens. Against this background, unfortunately, there is still no common vision of the initial steps that, despite the complexity of the Georgian-Abkhaz and Georgian-Ossetian relations, would kick off the extremely complicated process towards positive changes in the existing context. To this end, several studies were carried out in the past years,² which revealed the need to transform relations, but at that time, it was not possible to take effective steps.

It should be noted that against the backdrop of the events of 2008 that had just taken place, even the expert circles were not ready to develop a clear concept of a transformation of relations, let alone defining concrete steps. The topic was not part of mainstream discussions. Now the situation is changing. There are more opportunities and, correspondingly, more readiness to rethink the situation. Therefore, finding ways of transforming Georgian-Abkhaz and Georgian-Ossetian relations is on the agenda again. This is the reason for the fresh efforts taken recently. For example, the government,

2. A. Gegeshidze, I. Haindrava, 'Prospects for the Transformation of the Georgian-Abkhaz Conflict', 'Transformation of the Georgian-Abkhaz Conflict: Rethinking the Paradigm', *Conciliation Resources*, 2011, pp 37-40; 'Paths to peace? A survey of public attitudes towards potential transformation of the Georgian-Abkhaz conflict, Georgian findings', *Conciliation Resources*, 2013.

showing strong will, has tried to take an effective step. In particular, the aforementioned peace initiative, A Step to a Better Future, was developed, which was a result of an unprecedented cooperation between Parliament and various agencies.

It is another question if the initiative as such was sufficient. Its full implementation required a number of other steps related to changing the context, which consists of domestic and foreign factors. The factors differ in nature, each of them having an impact on the transformation of the conflicts from different angles. While it is impossible to list all the factors in this article, a brief overview of some of them is offered below to make things clear.

1. Georgian society and the ruling elite have become to a certain extent reconciled with the fact that a comprehensive settlement of the conflict is impossible and at the very best, such a settlement is a remote prospect. Correspondingly, everyone has reconciled themselves with the idea that if there is a price to be paid for the conflict, it should be paid. At the same time, there is little understanding of how high the price is and how dangerous continuing to pay the price may become in course of time. This affects first and foremost the socio-cultural alienation under way between Georgian society on the one hand and Abkhaz and Ossetian societies on the other, as it is becoming increasingly deeper and irreversible.
2. The government should facilitate the transformation of the conflicts by means of bold and innovative steps, including the modification of the existing restrictive policy applied to the occupied territories. However, such steps have not been taken.

რობერტ ქოჩარიანი, ვიგენ ჩიტეჩიანი, კოტე ზალდასტანიშვილი - მიღება, ბრიუსელი, 2001, ოჯახის არქივიდან. **Robert Kocharian, Viguen Tchitetchian, Kote Zaldastanishvili - Reception, Brussels, 2001, From the family archive.**

There are two hindrances that can explain the government's reserved position: a) The government admits that such steps may result in the 'process spiralling out of control' and the West (governments, the EU, and others) may soften their policy of support for Georgia's territorial integrity (and, correspondingly, that of non-recognition); b) The 'opposition in ambush' may use for their own advantage any 'innovative step' taken in conditions of a sharp domestic political confrontation, creating problems for the ruling party in terms of legitimacy ahead of an election.

3. The attitude of Georgian society towards the transformation of the conflicts is no less important than that of the ruling elite. There are certain fears, stereotypes and myths within society and they may hinder the transformation of conflicts. Bearing in mind these ideas, some social groups even show aggression regarding their opponents as often seen on social media. It so happens that various fears or stereotypes of such a kind are based on false analyses or are remnants of the context of previous years, thus becoming irrelevant in today's conditions. However, these fears and stereotypes continue to exist, hindering the formation of tolerance in Georgian society towards the Abkhaz and Ossetians.
4. The factor of Russia is one of the important circumstances affecting the possibility of the transformation of the conflicts. Many believe that the restoration of relations between the parties to the conflict is not in Russia's interests, so it can thwart the process at any moment. Russia has numerous levers for this purpose. However, if we take a look at the Moldova/Transnistria region for an analogy in the post-Soviet space, we will see that Russia did not hinder the transformation of relations, because it did not see it as a threat to its strategic interests. Due to the fact that, in the case of Georgia, it is not fully clear what Russia's reaction will be, such uncertainty towards the idea of transformation reinforces scepticism rather than enthusiasm.
5. Abkhaz and South Ossetian societies and ruling elites find it difficult to consider making the confrontation with Georgia milder, as they are under Russian occupation and intensive anti-Georgian propaganda. Although the recognition of independence failed to bring about real well-being, these societies are not discussing the expediency of improving relations with Georgia. The new Abkhaz government (Bzhania's team) is a kind of exception in this regard, as it openly says that it is necessary to discuss 'burning' problems with Georgia. To prevent the 'window of opportunity' for such dialogue from being short-lived, it is necessary to consolidate positions on the aforementioned issue among the local political spectrum. The Russia factor, which is presumably not going to be constructive, should also be taken into account. In such a situation, it is essential that Georgia take appropriate steps in this direction and that a third party facilitate the process.
6. Trust between parties to the conflicts has effectively disappeared. To restore relations, therefore, support from a third party in launching any kind of positive process is necessary. A consortium of international organisations like the EU, United Nations, and OSCE can play the role of such a facilitator. Their collective standing and diplomatic resources are indispensable, if the transformation of the conflicts in Georgia is to start and be successfully implemented. They can also

play a role in curbing possible obstruction on Russia's part. It is also important that they contribute to the development of a unified position within the political spectrum on the transformation of the conflict and thereby remove one of the fears of the ruling party mentioned above. Yet, no readiness for such a proactive role can be seen in international organisations so far.

The pandemic and prospects for the transformation of the conflicts

With the announcement of the COVID-19 pandemic, the expectation arose that in order to cope with the common challenge, the parties to the conflict would begin to cooperate and interact and, as a result, the charge of confrontation would decrease. Moreover, many thought that according to the famous proverb 'every cloud has a silver lining', the foundation would be laid for the warming of Georgian-Abkhaz and Georgian-Ossetian relations. The expectation has proved to be true, albeit only partially. In cooperation with international organisations, the Georgian government delivered several consignments of humanitarian aid to Abkhazia. Similar steps were taken under the aegis of individual political parties. Online consultations between Georgian and Abkhaz epidemiologists were also held. Unfortunately, the South Ossetian government flatly rejected any offers of the kind. However, it is noteworthy that since March, information on the epidemiological situation has been exchanged between the sides. Yet, the so-called borders with both occupied territories remained closed while I was working on this paper. The Incident Prevention and Response Mechanism (IPRM) has not functioned either. The only tool that worked was the hotline, but the de facto governments were seen making attempts to politicise this status-neutral mechanism.³

It is too early to speak about any other tangible trends for a number of reasons. First, because insufficient time has passed to draw conclusions. Second, due to an epidemiological situation that has been maintained so far in Abkhazia and South Ossetia, there has been no need for Tbilisi to provide large-scale vital assistance, which could presumably give rise to the sentiment of gratitude towards Georgia in Abkhazia. Third, ahead of the forthcoming parliamentary election in Georgia, Tbilisi is refraining from active ties with the de facto administrations, confining itself to public statements. As such, no initiative of launching dialogue with the Abkhaz side can be seen for now. Although, there is a general positive disposition towards the issue and one should expect that after the parliamentary elections, such a dialogue in at least a non-public format will take place. If dialogue becomes regular and takes a constructive shape, we can assert that directly or indirectly, the pandemic facilitated the launch of the transformation of relations between the parties to the conflict.

Archil Gegeshidze is Executive Director of the Levan Mikeladze Foundation and holds a PhD in Geography. He was Ambassador of Georgia to the United States, Chief Advisor to the President on Foreign Policy Issues and Assistant to the Head of State for National Security Affairs.

3. The statement was made by Irakli Antadze, Deputy Director of the Georgian Security Service Analytical Department, at the online meeting with a group of civil society experts; 17 June 2020.

GEORGIA IN CONDITIONS OF DIVIDING LINES AND PANDEMIC

Ketevan Tsikhelashvili

*It is my deep belief that the barbed-wire fences
erected in the middle of Georgia
are not sustainable and will be removed*

The crisis caused by the pandemic has affected everyone and everything. However, where artificial problems add to global challenges, the burden of everyday life is twice as heavy.

During the critical phase of the pandemic in the spring of 2020, when efforts were directed towards defending against a dangerous virus, we were occupied searching for alternative means of maintaining 11 families. They had lost access to their arable lands in the village of Takhtisdziri in Shida Kartli Province. It was at that hard time that the Russian occupation forces erected new barricades in 14 villages, inflicting damage on many more people.

About 50,000 people now live in the villages that are divided by about 100 km of barbed wires and fences. Neighbours and relatives residing metres away from each other have been unable to even shake hands for years; locals have not been able to visit their churches and graveyards, nor cultivate their own plots of arable land. Those, who try to cross the obstacles deliberately or accidentally, are illegally detained. According to the Russian border troops, the number of people who tried to cross to Georgia proper from the occupied territories in 2017 was three times as high as that of the people going in the opposite direction, five times in 2018, and six times in 2019. These hideous practices particularly damage the population residing in the occupied territories. This is the hard, absurd and grotesque face of the Russian occupation, which is both illegitimate and inhumane.

The human cost of the conflict is high. In conditions, where more than 20% of Georgia's territories are occupied, 15% of the population – including the IDPs and people living close to or beyond the barbed wires – are under the heavy pressure of the ongoing Russian occupation and unresolved conflicts every day.

The situation is neither 'frozen' nor static, although it is sometimes referred to in this manner at international discussions. The processes are quite dynamic and the dynamism is undesirable. Various provocative actions take place on a regular basis, murdering people being the most serious. Four young men – David Basharuli, Giga Otkhozoria, Archil Tatunashvili and Irakli Kvaratskhelia – were killed. The impunity of the offenders encourages new crimes. In August 2020, a young man, this time an ethnic Ossetian named Inal Jabiyev, was presumably beaten and tortured to death in the Tskhinvali detention centre, bringing the local population out onto the streets. Many recalled Archil Tatunashvili, who was cruelly tortured. They had a lot to protest against due to their hard lives, which have become even harder against the backdrop of the COVID-19 crisis.

In conditions of the shortage of food and medicines in the Tskhinvali region, completely isolated by barbed wires, many 'raids' were carried out at local pharmacies to confiscate essential medicines delivered with much effort, just because they bore Georgian inscriptions. The so-called checkpoints were not opened during the pandemic or cold winter, when the only alternative road leading to the outer world via Roki Tunnel was closed because of artificial or natural reasons and the delivery of supplies to the region completely halted. The area is in conditions of a humanitarian crisis, while the population is effectively held hostage to the regime. The reality has had a particularly hard impact on the Georgians residing in Akhalkgori, as, like the population in Abkhazia's Gali, a number of their fundamental rights and freedoms are restricted. Tragically, the lives of 15 people fell victim to the objections and criminal stubbornness of the occupation regime. The people critically needed medical assistance, but they were not allowed to cross to Georgian-controlled territory in time.

It is noteworthy that over many years and in the conditions of the pandemic, the Georgian state has never halted providing free medical services for residents of the occupied territories even for a single day. The number of those who have managed to cross to the Georgian-controlled territory from both regions despite the restrictions imposed by the occupation regimes has reached hundreds against the backdrop of COVID-19 and thousands over the past several years.

It is also noteworthy that cooperation with Abkhazia started at the initial stage of the pandemic. Numerous informal channels were used and appropriate information, experience, medicine and equipment were shared. However, the same has proved to be impossible in case of Tskhinvali because of its particular isolation.

The crisis has made it more obvious that as years pass, the perception of the threat of Russianisation is becoming sharper among local people beyond the artificial barricades.

The 'recognition' of the so-called independence of Georgian regions became the starting point of the 'announced chronicles' of full dependence on Russia. International organisations have limited access to the regions. The territories are becoming increasingly

isolated and militarised. The situation is being aggravated in the occupied regions and the size of the population is gradually diminishing. Eighty per cent of the pre-conflict population of the Tskhinvali region and almost 70% of Abkhazia no longer live in the regions. Most of them were evicted from their homes and many had to leave because of the grave humanitarian situation and the lack of any prospects for development. The only segment, whose size is growing, is the Russian military contingent that consists of more than 10,000 well-armed military personnel and large military bases. They hold more than 130 important military drills and manoeuvres a year. The scope of their potential and, correspondingly, their security risks go far beyond the boundaries of one society and country, representing a challenge to European security.

In these conditions, the Tskhinvali region in particular with the 20,000 people living there now looks like a militarised ghetto, where Soviet-era holidays are marked every day and schoolchildren in the uniforms of Soviet pioneers stand at huge banners showing Soviet leaders. These children of the 21st century have been returned to the past with surrealist rituals based on Soviet symbols and ideology, setting a hazy future for them. In conditions of the pandemic, propaganda narratives against the Georgian healthcare system and first and foremost the Lugar Laboratory that has been working from 2013 were heard from the same area every day. The accusations are absurd and phantasmagorical, including those related to COVID-19. These methods of hybrid war serve other more large-scale purposes and have nothing to do with the interests of the people living on the ground.

It is obvious today that this rude strategy of division and isolation that Russia is using not only in Georgia, but also in the broader neighbourhood in its attempts to establish exclusive influence directly works against the people. It is clear that the existing situation is not in the interests of the Georgians, Abkhaz, or Ossetians. All of us suffer from this.

Moreover, another essay could be written about why this is not in Russia's long-term interests and why good-neighbourly Georgia and a friendly neighbourhood in general would be more advantageous for it and why its barbed-wire strategy supported by tanks and soldiers is doomed to failure. Such artificial walls restrict human rights and people's natural aspiration towards a better future and are directed not only against the norms of international laws, but also the laws of nature itself. This is why they have been demolished on many occasions throughout history. It is my deep belief that the barbed-wire fences erected in the middle of Georgia are not sustainable and will be removed. However, time is of critical importance and it does not work to the benefit of local societies in conditions of the status quo. Correspondingly, it is necessary to take steps towards each other to strengthen dialogue and cooperation on commonalities, taking into account absolutely pragmatic interests and needs of vital importance. This is the only correct step towards the future. Against the backdrop of the pandemic, the need for such steps may be better perceived and understood beyond the dividing lines.

Georgia has taken unprecedented steps within the frames of peace policy lately. Proposed two years ago by the Georgian side, A Step to a Better Future is a large-scale, innovative, bold and efficient initiative, which Parliament passed with amendments to nine different laws. The initiative found solid and unanimous support both in domestic circles and in the international community. The high interest shown by Abkhaz and Ossetian societies is particularly important.

The initiative encompasses three main directions. It comprises many new, efficient and status-neutral mechanisms aimed at using humanitarian and flexible approaches to build trust, achieve reconciliation, resolve concrete issues and create a constructive space for dialogue between peoples.

The first direction implies encouraging trade along the dividing lines by creating new opportunities. Trade and common economic interests are among the firmest preconditions for peace. In addition, this serves the people's well-being and creates a dignified living environment for them.

The second direction implies ensuring new opportunities in receiving high-quality education both in this country and abroad. Investments in education are the most justified method for overcoming a kind of 'alienation' caused by artificial barricades.

The third direction is about simplifying access to the goods and benefits created in the process of the development of the country as a result of successful cooperation with partners, including due to the opportunities provided by the free trade and visa-free regime with the EU.

The initiative's fourth direction is also its most important. It is a so-called unwritten chapter, which is an offer and also a concrete road map for dialogue and mutually beneficial cooperation with Abkhaz and Ossetian societies.

Many are unaware of the amount of work that was done before the initiative was developed and published. It is particularly important that it was preceded by numerous meetings and consultations, among other things, with different representatives and interest groups from Abkhaz and Ossetian societies. Correspondingly, the proposals set forth in the initiative respond to their needs and expectations.

The number of applications filed after the first small grants programme was put into operation to encourage trade along the division lines was almost 20 times higher compared to the resources allocated for the pilot programme. To respond to such an interest, the Ministry of Economy decided to continue the programme and set up a new peace fund, which has already found important international support.

Immediately after one of the educational mechanisms of the initiative was launched, the number of university students from the occupied territories increased 2.5 times compared to previous years.

ეუთო-ს იტალიის თავმჯდომარეობამ 2018 წლის მუდმივი საბჭოს პირველი სხდომა კოტე ზალდასტანიშვილის ხსოვნას მიუძღვნა, ვენა, 2018, © საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო. **Italian OSCE Chairmanship dedicated the first PC Meeting In 2018 to the memory of Kote Zaldastanishvili, Vienna, 2018, © Ministry of Foreign Affairs of Georgia.**

Georgian-Abkhaz and Georgian-Ossetian contacts that are becoming more frequent are the most important indicator. They are initiated by different personalities and groups of interest, while concrete projects are openly and clearly based on a spirit of dialogue and cooperation.

I have been able to closely observe the dynamic of the peace processes over the past eight years. Therefore, I can note with full responsibility the unprecedentedly high number of Georgian-Abkhaz and Georgian-Ossetian contacts and meetings at various levels over the past two years. This is particularly true compared to the period directly after 2008, which became an unfortunate watershed in the cycle of the already complicated settlement of the conflict .

My team members and I have personally held more than 40 closed meetings with representatives of Abkhaz and Ossetian societies. Many of the meetings were held in the capitals of different countries in an almost secret format, which is, of course, due to the lamentable reflection of the situation described above, not to the interests of the Georgian side. This is true at least at the moment. However, this is a new window, as content, quality and time are all important factors. I think this is a noteworthy and positive indicator, which shows that despite increasing obstacles, Georgia's policy of peace and the strategy it has chosen are correct.

These efforts have several main priorities with two main directions: De-occupation regarding Russia and reconciliation regarding Abkhaz and Ossetian societies. Peace is the cornerstone of the strategy as the purpose and means.

It is a success of the Georgian state and society that despite regular provocations and a quite complicated geopolitical context, Georgia maintains the peace, which is, of course, conditional against the backdrop of the ongoing occupation and implies averting the escalation of the conflict. However, this is not something given, but a complex, everyday work, which is existential.

This country has proven with its consistent, constructive and pragmatic policy pursued over years that it is a reliable partner. Georgia is oriented towards peace and interested in the stability and normalisation of relations, based on respect for sovereignty and territorial integrity.

It is also a success by the Georgian state and society that they have unswervingly followed the course of European and Euro-Atlantic integration and have never deviated from this course despite numerous blows. Almost 80% of public support makes it clear that this is not just another choice. This is the only choice to achieve freedom. This country's success on this path and the consolidation of the European model of the state are also existential. For its part, this is one of the preconditions for achieving success on the path of regulating the conflict, as progress is a possibility and a message for the population residing in isolation beyond the occupation line now.

The sustainable policy of non-recognition is a success of Georgian diplomacy and a reflection of support from the international community. Despite the complicated situation, the Geneva international discussions remain the only important platform, where the need in implementing the commitments assumed by Russia as a party to the conflict and the norms of international law are discussed with support from the international community.

Within the frames of non-recognition, it is important to proceed in the direction of a peaceful and comprehensive settlement of the conflicts, because the existing status quo is unable to guarantee sustainable peace and stability. This is not an objective Georgia is facing alone. The European Parliament noted in its landmark resolution (2018) devoted to the results of the August war that the continuing occupation of Georgian territories continues to be a potential threat for the sovereignty of other European countries and, what I think is particularly important, settling the conflict in Georgia is important for reinforcing security and stability on the whole of the European continent.

The full resolution of the conflict is a long-term objective and a complicated process. The consequences of the conflict have a grave impact on the everyday life of thousands of people. However, peace policy is pragmatic and human-focused. IDPs, people residing along the dividing lines and, in particular, residents of the occupied territories receive support, including within the frames of the engagement strategy.

It is particularly important that the policy is pro-active. In conditions of constant provocations, a large part of the peace efforts is directed on reacting to incidents and putting out fires – that is, standing up against part of Russia's well-planned policy. It is important to take pro-active steps in the direction of reinforcing reconciliation and trust, which will add dynamics to the process and use the potential of reconciliation available on both sides of the dividing lines. This has become clearly outlined against the background of new peace initiatives that have been put in place. Barbed wires are an artificial factor deterring the use of precisely this potential. However, there is an 'antidote' against barbed wires – facilitating contacts between peoples with double the effort.

The context is complicated, but it is quite possible to achieve the objective. Despite numerous visible and invisible obstacles that draw Georgian and Abkhaz and Georgian and Ossetian societies apart, for example the painful experience of the conflicts, there are a lot of things that unite them. Not only is there a long history of coexistence in the past, but also common traditions, cultural closeness and mixed families, as well as an aspiration towards peace, development and a better future.

Ketevan Tsikhelashvili is Ambassador to the Republic of Austria,
Permanent Representative to the OSCE and other International Organizations in Vienna.
She served as State Minister for Reconciliation and Civic Equality in Georgia.

ლამბერტო ზანიერი, კახა ქემოკლიძე, კოტე ზალდასტანიშვილი - საოკუპაციო ხაზთან, ხურვაletი, 2015, © საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო.
Lamberto Zannier, Kakha Kemoklidze, Kote Zaldastanishvili - By the occupation line, Khurvaleti, 2015, © Ministry of Foreign Affairs of Georgia.

PREVENTING CONFLICTS BY FOSTERING THE INTEGRATION OF DIVERSE SOCIETIES:

Lamberto Zannier

*The potential for conflict in diverse societies
has not decreased over time*

The relevance of minority issues to conflict prevention

The position of OSCE High Commissioner on National Minorities (HCNM), which I filled from 2017 to 2020, is the result of the geopolitical landscape of the early 1990s. Following the dissolution of the Soviet Union and Yugoslavia, new borders were drawn and conflicts broke out. Issues were often fuelled by geopolitical interests and a growing nationalism in many participating states, which were trying to shape their own national identity or revive their old ones. Because of this new geopolitical reality, communities found themselves caught within new borders. New states were established and residents were hence faced with the challenge of managing diversity in their societies, seeking a balance between the protection of civic values – of which minority rights are a part – and ethno-centric narratives used to build national identities. These paved the way to instability, creating divisions and conflicts that in some cases are still unresolved today.

Indeed, the potential for conflict in diverse societies has not decreased over time. Rather, the nature of conflict has changed, making it increasingly hybrid, influenced by a multitude of factors, actors, and interests. New tools need therefore to be explored and utilised to address modern day crises and conflicts in an effective manner.

Rivalries between regional and global players play out in the whole OSCE region. It is important to note in this context the role played by 'kin states' in protecting the minorities they are affiliated with residing in other, often neighbouring states, and their efforts to influence policies that affect them, especially in the field of language, education, representation of history and citizenship.

Growing nationalism, xenophobia and the scapegoating of minorities are increasingly factors that complicate the dynamics in the diverse societies of the OSCE region. Population movements, including immigration, have on the one hand increased diversity in many societies, but on the other exacerbated sentiments of fear and discrimination. More recently, COVID-19 has exposed and sometimes accentuated structural imbalances in diverse societies with the danger of amplifying security risks.

The role of the OSCE High Commissioner on National Minorities in preventing ethnic-based conflict

What I described above constitutes the geopolitical landscape in which I operated throughout my three-year term as OSCE High Commissioner on National Minorities, which recently came to an end.

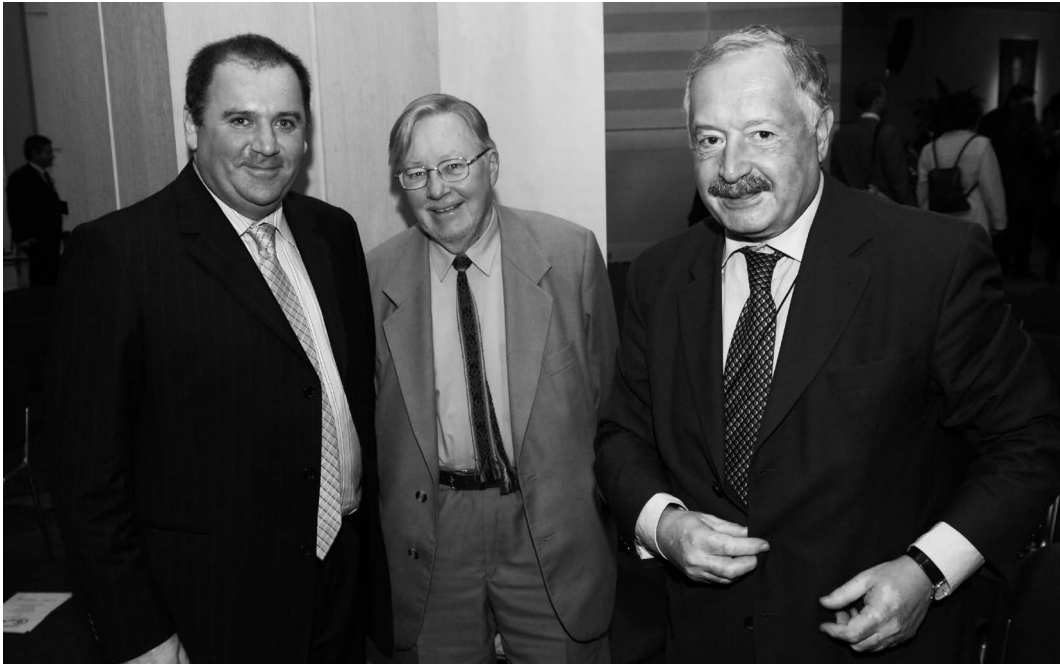
The HCNM has a two-fold mandate: firstly, to provide ‘early warning’ at the first sign of imminent conflict in the OSCE area arising from tensions involving national minorities; secondly, to provide ‘early action’ in regard to national minority issues that have the potential to develop into conflict. This takes the form of assisting OSCE participating states to develop and implement policies that facilitate the integration of diverse societies, which is key to conflict prevention.

The main reference for this kind of policy support to states is a series of Recommendations and Guidelines that the successive High Commissioners have developed in a number of specific sectorial areas over the past three decades. Drawing inspiration from international laws and norms, these aim to share ‘best practices’ encountered in OSCE participating states based on the experience of the successive High Commissioners in their work directly engaging on these issues. While these documents do not represent a consensual set of principles agreed upon by the participating states, an overall respect for the institution, which is grounded in the personal accountability of the High Commissioner, and co-operation with renowned experts and partners in the field, give these Recommendations and Guidelines authority and the ability to influence policies. I find that this technical and thematic approach is an effective way to address sensitive issues in a non-politicised way, which has proven to be fundamental in building and maintaining trust, and is a cornerstone of the HCNM mandate.

The thematic Recommendations and Guidelines range from an overview of the policies needed to promote the overall processes of integration or the challenges of looking at national minority issues from the perspective of inter-state relations to others which address more specific angles, such as education, language, participation, media, policing in multi-ethnic societies or access to justice.

Throughout my term as High Commissioner, my team and I would often present contextually relevant thematic Recommendations and Guidelines in OSCE participating states and offer advice on how they can be operationalised. This thematic approach is exemplified through programmatic activities. Projects pilot practical examples of what can be done in these thematic areas with built-in exit strategies that aim at local ownership by the authorities and minority groups, possibly with donor support.

The need to promote, contextualise and give practical examples of the principles enshrined in the HCNM Guidelines and Recommendations has guided much of my work in Georgia as well which I had the pleasure of visiting in September 2018.

კოტე ზალდასტანიშვილი, ვიტაუტას ლანცბერგისი და ვიგენ ჩიტეჩიანი – მიღება ევროპარლამენტში, ბრიუსელი, 2006, © ჰორსტ ვაგნერი, European United Photographers & Images. Kote Zaldastanishvili, Vytautas Landsbergis and Viguen Tchitetchian – Reception in European Parliament, Brussels, 2006, © Horst Wagner, European United Photographers & Images.

The HCNM engagement in Georgia

Education, language and the participation of minorities in all aspects of public life, as part of the overall support that the HCNM grants to Georgia's State Strategy and Action Plan for Civic Equality and Integration for 2015-2020, have been the focus areas of my work in Georgia over the past few years.

Where the education and language policies are concerned, the HCNM advocates for a balance between the need to protect and promote minority languages while also mastering the state language, which is fundamental to ensure minorities can play an active role in the public life of a country. In line with this approach, in the early 2000s, we supported state language classes for ethnic Armenians compactly settled in the Samtskhe-Javakheti region. The authorities eventually took over this function via the Zurab Zhvania School of Public Administration, providing language classes to civil servants in various minority-populated regions. Inspired by policy dialogues with successive High Commissioners, Georgia also established the 1+4 Programme, allowing minority students to improve their state language skills during a preparatory year and then continue with regular bachelor studies at selected universities. This helped motivate minority school graduates to stay on in Georgia for their higher education.

We accompanied these processes by piloting multilingual education in schools with Armenian and Azeri languages of instruction in the Samtskhe-Javakheti and Kvemo Kartli regions respectively. While there was overall progress in state language acquisition by minority students, several challenges in terms of teacher capacity and resources remain. Recently, we have refocused our efforts to promote mother tongue-based multilingual education in selected schools and preschool institutions in these two minority-populated areas, also supporting the vision for minority education developed by the Ministry of Education.

Over the last five years, we have also been engaged in promoting the political participation of national minorities in the country by bringing them closer to the mainstream political parties. Activities include conducting research and writing policy papers; discussing participation at multiparty roundtables where minority representatives engage with party leaders; supporting visits by party representatives to minority regions and visits by minority youths to the capital; engaging expert consultants to help political parties develop agendas for integration and organising minority youth internships in mainstream political parties. With the parliamentary elections scheduled for October this year, continuing to encourage the contribution of national minorities to Georgia's political life remains extremely important.

In order to foster the participation and representation of minorities in all aspects of public life, including with a view to enhancing trust between the institutions of the state and minority communities, we have also been active in the field of law enforcement and rule of law. As such, we have provided assistance to drafting a law on police, with a focus on community policing, which is reflected in the curriculum of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of Georgia, and held several roundtables on access to justice for national minorities.

Conclusion

Over the last few years, Georgia has made significant strides towards a more cohesive society and I am honoured for the opportunity to accompany the country on this path. For the time to come, the focus should be, in addition to resolving latent conflicts, on implementing in a comprehensive way, inclusive policies that support social cohesion. Looking at society as a whole and taking a multi-faceted and long-term approach that promotes inclusion in a number of spheres of public life is, in the experience of successive High Commissioners, the best recipe for peace and stability.

Lamberto Zannier is an Italian diplomat, holds a Honorary PhD from the University of Trieste, and is an advisor to the OSCE Parliamentary Assembly. He has served as the OSCE High Commissioner on National Minorities and as the Secretary General of the OSCE – Organization for Security and Co-operation in Europe.

ON THE COVID-19 PANDEMIC ECONOMIC CRISIS AND THE REORIENTATION OF THE GEORGIAN ECONOMY

Vladimer Papava

The switch to a knowledge-based economic model is inevitable

The world faces a new challenge from 2020, as the novel Coronavirus spread on a massive scale and the World Health Organisation Director General Tedros Adhanom Ghebreyesus recognised it as a pandemic on 11 March.¹

It is noteworthy that medicine now faces a most complicated challenge. From the very beginning, there was unfortunately no drug that worked against this specific disease, there is still not one as of up today and it was said immediately after the virus started to spread that at least 18 months would presumably be necessary to produce a relevant vaccine. It should also be kept in mind that doctors cannot say precisely how the virus may behave. The importance of this epidemiological problem is due to the fact that it has had an impact on effectively all spheres of our life.

It is a fact that many countries did not take the spread of COVID-19 and the disease seriously. As a result, the more or less efficient measures they took to restrict people's behaviour were belated. The United States, United Kingdom, Italy, Spain and Brazil are prominent among such countries. They suffered major damage because of this. Sweden and Belarus are especially noteworthy, as they did not introduce any restrictions, but Sweden admitted later that the results they received were quite complicated. As regards Belarus, it is difficult to assess the real situation there because of the authoritarian regime, which severely limits the dissemination of information it finds undesirable.

The attempts of authoritarian regimes to conceal the epidemiological situation in their respective countries were not at all unexpected, but after it became obvious that the virus was spreading on a broad scale, some of them had to admit that the epidemiolo-

1. 'WHO Director-General's Opening Remarks at the Media Briefing on COVID-19 - 11 March 2020', *World Health Organization*, March 11, 2020, <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020> (last accessed on 12.08.2020).

gical situation in country was quite complicated. Iran and Russia are examples of such behaviour, but in spite of this, they failed to make the information they disseminated more trustworthy.

Given the fact that the virus spreads due to contacts between people, it was necessary to limit the contacts. Most countries resorted to this at some time.

Some activities have moved to an online mode due to restrictions imposed on direct contacts between people. The education system is a vivid example: Lessons in schools and lectures and seminars in universities are now being held online.

It is simply impossible to apply this more or less successful example to all spheres of human activities. The restriction of direct contacts between people has led to the closure of catering facilities, hotels and other components of the tourist infrastructure; air and rail transportation of passengers, urban transport and trips of passengers by interurban transport have come to a halt. In general, the functioning of all facilities, where contacts between people were inevitable, was halted. Only food stores and pharmacies were allowed to function as an exception given their vital importance. However, special rules were put in place in these facilities to more or less restrict direct contract between people.

All these measures led to the stoppage of many sectors of the economy, leaving a significant part of the population without jobs and, correspondingly, revenues. Ultimately, a genuine economic crisis took shape and this happened not in a couple of countries, but at least in 200 countries of the world, which led to a full-scale global economic crisis.

It should definitely be born in mind that the essence of this economic crisis differs from all crises that have ever taken shape within the economy proper, where economists had appropriate knowledge of what was the cause of specific crises and what measures were to be taken against them.

However, the causes of this global economic crisis do not lie in the economy, so there are simply no economic mechanisms for overcoming it. The only advice economists can give governments is what measures are to be taken to provide social support to people remaining without jobs and how to save temporarily frozen businesses.

To overcome this crisis, it is first and foremost health professionals, microbiologists and pharmacologists who should develop therapeutic agents and a vaccine against COVID-19. Until this is achieved, the economic crisis may subside, but will not end. Correspondingly, the main feature of this global economic crisis is that the economy has become a hostage to medicine.²

Economic history knows other crises with their causes arising beyond the economy. The economic crisis following World War II and that caused by the collapse of Communist

2. Papava, V. 'Coronomic Crisis: When the Economy Is a Hostage to Medicine', *Eurasia Review*, 2020, March 29, <https://www.eurasiareview.com/29032020-coronomic-crisis-when-the-economy-is-a-hostage-to-medicine-oped/> (last accessed on 12.08.2020).

regimes are among the most obvious examples. It is not difficult to realise that both aforementioned economic crises are fundamentally different from today's. In particular, World War II left cities and infrastructure destroyed, needing to be restored, but this economic crisis has seen no such destruction. The same is fundamentally true for the economic crisis caused by the collapse of Communist regimes. In particular, the collapse was followed by the transition from one economic system (command economy) to another (market economy). No systemic change has taken place during this crisis and problems arose due to a temporary stoppage of the economy.

This is what makes this economic crisis unique.³ Correspondingly, it is not surprising at all that a new term was coined to denote the economic situation caused by the COVID-19 pandemic. In particular, Ajith de Alwis from Sri Lanka proposed the term 'coronomics', which merges two terms – 'corona' and 'economics'. Using this term, we can call the current global economic crisis a 'coronomic crisis'.

The importance of coronomics is stepped up by the fact that similar global threats are not at all ruled out in the future. Therefore, humankind is now facing a new challenge of learning how to live and pursue economic activities in such conditions.⁵

The coronomic crisis has given rise to numerous questions regarding globalisation. In particular, it is becoming increasingly topical to clarify whether this crisis can be the beginning of the end to globalisation. Some think it may be the right time to start de-globalisation and promote isolationism, as it may be necessary to renounce free trade between countries.

It is not at all difficult to answer these questions given the fact that the pandemic is a global phenomenon and the coronomic crisis has encompassed the whole world. It follows that the pandemic can be overcome only through joint efforts. Correspondingly, the countries that oppose globalisation will suffer even more damage.⁶

The coronomic crisis has led to the destruction of value chains and supply chains that had taken shape over years. In most cases, these chains were linked to the Chinese economy. Since the potential threat of the emergence of a virus similar to COVID-19 in

3. Ajili, W. 'Pourquoi la crise Covid-19 est-elle aussi inédite?', *L'Economiste*, 2020, 1 mai, <https://www.leconomistemaghrebin.com/2020/05/01/pourquoi-crise-covid-19-est-elle-aussi-inedite/> (last accessed on 12.08.2020).

4. de Alwis, A. 'Coronomics - Plan Your Eggs and the Basket!', *Daily FT*, 2020, February 6, <http://www.ft.lk/columns/Coronomics-%E2%80%93-Plan-your-eggs-and-the-basket-/4-695109> (last accessed on 12.08.2020).

5. Gigerenzer, G. 'Why What Does Not Kill Us Makes Us Panic.', *Project Syndicate*, 2020, March 12, <https://www.project-syndicate.org/commentary/greater-risk-literacy-can-reduce-coronavirus-fear-by-gerd-gigerenzer-2020-03> (last accessed on 12.08.2020).

6. Frankel, J. 'Will the Coronavirus Trigger a Global Recession?', *Project Syndicate*, 2020, February 24, <https://www.project-syndicate.org/commentary/coronavirus-global-recession-prospects-by-jeffrey-frankel-2020-02> (last accessed on 12.08.2020).

კოტე ზალდასტანიშვილი, მიხაელ ლანდაუ, მიხაელ ლინჰარტი, მარტინ ლედოლტერი - ავსტრიის განვითარების ფონდის 10 წლის იუბილე, ვენა, 2015, ©ფრანკ ჰელმრიხი. **Kote Zaldastanishvili, Michael Landau, Michael Linhart, Martin Ledolter - 10 years anniversary of Austrian Development Agency, 2015, ©Frank Helmrich.**

the future is again linked to China, the situation has led to the need in diversifying the aforementioned chains to reduce potential risks.⁷

In the process of the withdrawal from China of plants belonging to large companies and the search for new locations for them, preference will presumably be given to those countries that have signed free trade agreements⁸ with both China and the countries which the plants make products for.

Taking this situation into account, Georgia has a real chance of hosting some of the plants whose products are to be consumed mostly in Europe and are to be withdrawn

7. Dervis K., and S. Strauss. 'What COVID-19 Means for International Cooperation', *Project Syndicate*, 2020, March 6, <https://www.project-syndicate.org/commentary/global-cooperation-can-prevent-next-pandemic-by-kemal-dervis-and-sebasti-n-strauss-2020-03> (last accessed on 12.08.2020).

8. 'China FTA Network', *Ministry of Commerce, PRC*, 2020, http://fta.mofcom.gov.cn/english/fta_qianshu.shtml (last accessed August 12, 2020).

from China, as Georgia has signed a free trade agreement with the EU⁹, European Free Trade Association (EFTA)¹⁰, and China.¹¹

Discussing these issues, it should also be taken into account that China and the EU have not signed a free trade agreement and it is highly unlikely that one may be signed in the immediate future.

At the same time, relations between the United States and China have become so tense that it is not only impossible to think about free trade between them, but it is also obvious that a trade war¹² is under way between them, creating numerous difficulties to the contemporary world.¹³

Against the background of the unenviable relations between the United States and China, Georgia is in an advantageous position, as it has more or less realistic prospects for signing a free trade agreement also with the United States.¹⁴

A most important question arises in this context: Is Georgia indeed ready to host some of the enterprises withdrawn from China? To answer this question, it is necessary to realise what sector has been and continues to be the main driver of the Georgian economy.

It is a fact that it is tourism that has played this role.

It is known that tourism develops other sectors of the economy, as tourists visiting a country increase aggregate demand. As a result, enterprises in other sectors of the economy increase production to increase supply commensurate with the increased demand.

Unfortunately, this simple economic tenet does not usually work in Georgia's favour. The problem is that Georgia is a country that depends on imports and the amount of imported goods is three times as large as that of exported goods, 80% of the consumer and food baskets of the country consist of imported goods and only 20% fall on products made in Georgia. In other words, a consumer economy has effectively taken shape in the country.

9. 'Georgia, EU Sign Association Agreement', *Civil.ge*, 2014, June, 27, <https://old.civil.ge/eng/article.php?id=27417> (last accessed on 12.08.2020).
10. 'Georgia Makes New European Free Trade Deal', *Agenda.ge*, 2016, June 6, <https://agenda.ge/en/news/2016/1382> (last accessed on 12.08.2020).
11. 'Georgia-China Free Trade Agreement Signed', *Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia*, 2017, May 13, <http://www.economy.ge/?page=news&nw=180&s=sagartvelosa-da-chinets-shoris-tavisufali-vachrobis-shesaxe-b-xelshekruleba-gaformdeba&lang=en> (last accessed on 12.08.2020).
12. 'What Is the US-China Trade War?', *SCMP*, 2020, April 13, <https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3078745/what-us-china-trade-war-how-it-started-and-what-inside-phase> (last accessed on 12.08.2020).
13. He L. 'A US-China Trade War Is the Last Thing the World Economy Needs Now', *CNN Business*, 2020, May 19, <https://edition.cnn.com/2020/05/19/economy/us-china-trade-war-resume-coronavirus-intl-hnk/index.html> (last accessed on 12.08.2020).
14. Rapoza, K. 'Why Does Everyone Suddenly Want A Free Trade Deal With Georgia?', *Forbes*, 2020, March 5, <https://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2020/03/05/why-does-everyone-suddenly-want-a-free-trade-deal-with-georgia/#4ec8165750e6> (last accessed on 12.08.2020).

Given this situation, an average 80 US dollars out of every 100 that foreign tourists spend in this country are spent on additional imports and only 20 US dollars remain in this country's economy. Taking into account the fact that Turkey is the top trade partner of Georgia, it follows that only 1/5 of tourism incomes work on the development of the Georgian economy, while 4/5 are oriented to the countries we import goods from, particularly to the Turkish economy. This is the reason for the Georgian economy being caught in a so-called tourism trap.¹⁵

The situation is deplorable, as Georgia has advantageous natural and climatic conditions for the development of agriculture and almost half of its able-bodied population live in rural areas. In the meantime, the share of agriculture in the country's economy is less than 1/10 and this is happening in conditions, where industry is effectively undeveloped in this country. The economic crisis has shown us how important it is for a country to have guaranteed food supplies. Given this, it is important to pay special attention to the development of the agricultural sector in Georgia to facilitate to the extent possible a rise in the food security level.

It should also be emphasised that agriculture cannot become the main sector of the development of this country's economy, because countries or regions mostly focusing on agriculture are economically underdeveloped in otherwise equal conditions. The main reason for such a situation is that the surplus value created in agriculture is quite low.

To make the Georgian economy attractive to those who want to move some of the plants from China, it is inevitable to not only simply start promoting the industrialisation of the country, but also to switch to a knowledge-based economic model. Of course, this needs time. Therefore, radical measures are to be taken as soon as possible. They should ensure the development of university and vocational education in this country and the essential improvement of the material and technical basis of science. It is necessary to attract talented youths to this sector and keep them there. For this purpose, it is necessary to duly appreciate the work done by scientists.

If all this is done, tourism will become much more advantageous for this country and it will also make it more identifiable at the international level.

Vladimer Papava is a Professor of Economics at the Faculty of Economics and Business, Ivane Javakishvili Tbilisi State University. He holds a PhD in Economics and was a Rector of the Ivane Javakishvili Tbilisi State University and Minister of Economy of the Republic of Georgia.

15. Papava, V. 'Georgia's Economy in a "Tourist Trap"', Rondeli Blog, 2018, July 25, online at <<https://www.gfsis.org/blog/view/854>> (last accessed on 12.08.2020).

PROSPECTS FOR GEORGIAN-CHINESE ECONOMIC RELATIONS IN THE CONTEXT OF COVID-19 POST-PANDEMIC CRISIS

David Aptisauri

For a certain period, the classical development of the economy will be replaced by directions linked to the healthcare industry

Economic relations between Georgia and China have developed rather actively and meaningfully since bilateral diplomatic relations were established. In terms of a historical background, this cooperation can be divided into two stages: from 1992 to 2013 and 2013 to now. The exploration of the potential of economic cooperation and the creation of legal frameworks were the major objectives of the first stage. Later, business relations became more dynamic and the two partner countries began to implement concrete projects. It can be explained, primarily, by the appearance of a new generation of Chinese politicians, led by President Xi Jinping, who came to power in China in 2013 and introduced the global Belt and Road Initiative, including Georgia in the project. Cooperation though, has been generally limited to the economic sphere, with a focus on FDI and trade. Trade relations were first established in 1992 and strengthened in 2010.¹

Over the past few years, our countries have also more actively exchanged government and business delegations. In 2014, Georgia and China signed a government memorandum of cooperation in the framework of the Belt and Road Initiative. In 2015, Georgia, as a founding member state, joined the Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB) headquartered in Beijing. The Free Trade Agreement signed in 2017 is regarded as the most significant achievement in trade and economic relations. In 2019, trade turnover between the countries reached its pinnacle – 1 billion US dollars. As of January-May 2020, trade turnover with China increased by 12% compared with the same period of the previous year, which is higher than the results achieved with EU countries in the

1. Larsen, J. 'Georgia-China Relations, the Geopolitics of the Belt and Road', *Georgian Institute of Politics* (2017), <http://gip.ge/georgia-china-relations-geopolitics-belt-road/>

same period. According to the trade turnover in 2019, China was third among Georgia's largest trade partners with a share of 10.5%.² It was also third among foreign partners in terms of imports.

Georgian wine has also taken its own place on the Chinese market. It is a major item in Georgian exports. China is the third export market for Georgia after Russia and Ukraine with a share of 8.5% in total volume. About 40 trade centres for Georgian wine opened in various Chinese provinces.

Fruitful cooperation has continued in such fields as infrastructure development, energy, transportation, real estate, agriculture, banking, tourism and others. What is mostly important – a new line for the shipment of Chinese goods to Europe via Georgia has been launched, which has contributed to the development of the “Trans-Caspian”/“Intermediate” corridor as part of the global international project. According to January 2020 statistics, a total of 222 active companies were registered with Chinese capital in Georgia. Operational activities of Georgian companies have also expanded in China. Three free economic zones were established with Chinese investments. The development of human relations such as the increasing number of tourists exchanged also promotes business activities (the number of Chinese visitors increased in Georgia by 51% in 2019). Georgia traditionally participates in well-known international exhibitions and economic forums in China (the Beijing Global Forums within the frames of the Belt and Road project in 2017 and 2019, annual economic forums held in Tianjin and Dalian, the Shanghai International Import Exhibition in 2019 and others). New Silk Road international conferences held in Tbilisi in 2015, 2017 and 2019 also attracted the interest of the international business community. They contributed to the development of Georgian-Chinese economic ties. We can point to many other examples of business relations.

A wide range of projects have been implemented in Georgia with Chinese capital (investments amounted in total to 695.82 million US dollars in 2002-2019). However, investment flows have decreased over the past few years (China was eighth among largest investor countries in 2019). The plan for opening joint enterprises has also failed (the Chinese electric car producing factory in Kutaisi is an exception) along with other interesting programmes. This situation indicates that there are huge reservations for future cooperation.

At present, prospects for Georgian-Chinese economic relations are to be considered based on a completely different environment caused by the COVID-19 pandemic crisis. This reality needs an updated analysis of the existing situation and renewal of approaches.

It is indeed difficult to make forecasts today. They depend first and foremost on when the pandemic will end or at any rate, the results of the efforts aimed at curbing its spread and the dynamic of the emergence of the world economy from the crisis.

2. Here and below we quote data of the Georgian National Statistic Service for 2019.

In general, the dynamics of global development are not favourable. According to the preliminary estimates of international organisations, global GDP will decrease by 3.2% in 2020 and the total losses in 2020 and 2021 will amount to 8.5 trillion US dollars³ – only true if the end to the pandemic is comparatively quick. Unemployment rates will rise substantially and the consumer sector (transport, tourism) and some sectors of industry will suffer particular damage.

It can be said with assurance that the crisis caused by the COVID-19 pandemic is going to make systemic changes to not only socioeconomic life globally, but also political, cultural and daily life, as well as to security policy. Many prominent scientists admit the fact that a lot of systemic global changes await us. For example, the world-renowned Nobel Prize-winning American economist, Professor Joseph Stiglitz, noted that the capitalist system, despite its crucial role in the fundamental development of the global and national economies, proved to be unprepared to efficiently combat the COVID-19 and it is in need of substantial modernisation. As he said, it is necessary to develop “progressive capitalism”.⁴ According to another Western specialist, Professor R. Mathew, “All our concepts of the economy, development, business enterprises, globalisation, education, healthcare, science and technology have become meaningless...”⁵

In my opinion, non-economic factors have been outlined as core reasons for global socio-economic crises over the past few years. This is true of the 2008 global financial crisis, which exposed serious problems in the management of economic policy, particularly in terms of risk prevention. Unfortunately, the inability of the international community to identify threats in advance and manage them has been reflected in global pandemic crises.

No one can predict the duration of the pandemic, but I think that for a certain period, the classical development of the economy will be replaced by directions linked to the healthcare industry and the functioning of related sectors. The so-called healthcare economy will have a green light for support and development.

Some global economic projects will be filled up by new content and this process has already started. For example, China has put forward a new initiative by adding a new direction – healthcare – to the Belt and Road Initiative. A new term has also emerged – the Healthcare Belt and Road (the Chinese President used this new term in his telephone talk with the Italian Prime Minister in March 2020). This initiative could have been expected, as China was already producing almost all components of the healthcare industry before the crisis.

3. 'World Economic situation and prospects as of mid 2020', United Nations, Department of Economic and Social Analysis (13 May, 2020). [un.org / development / desa/dpad/publication/world-economic-situation-and-prospects-as-of-mid-2020/](https://un.org/development/desa/dpad/publication/world-economic-situation-and-prospects-as-of-mid-2020/)

4. Stiglitz, J. E. 'Has Davos Man Changed?', *Project Syndicate* (January 30, 2020), [s://www.project-syndicate.org/commentary/davos-gap-between-business-leaders-rhetoric-and-actions-by-joseph-e-stiglitz-2020-01](https://www.project-syndicate.org/commentary/davos-gap-between-business-leaders-rhetoric-and-actions-by-joseph-e-stiglitz-2020-01)

5. Dr. R.M. Mathew. 'Redefining Political Economy, Globalization & Business Models Consequent on Corona Virus Pandemics Economics', *Economic Theory* (April 09, 2020), [Marketoracle.co.uk/ Article 6928.html](https://Marketoracle.co.uk/Article/6928.html).

Essential changes have taken place in international political and economic relations and the balance of power since the end of the Cold War. It is not ruled out that the pandemic will further change the existing balance. According to cautious forecasts of experts, China may emerge from the crisis more quickly (despite losses) due to its large-scale financial and material potential, labour force and the experience of combating the virus that has already been acquired. Taking this into account, the Belt and Road global project will continue to develop and Georgia's participation in it is to remain on the agenda due to its importance as one of the important transit centres of cooperation between Asia and Europe. For Georgia, this project can evolve it from being a mere energy resources hub into a true regional economic hub.⁶ It should also be kept in mind that the countries of the region that produce energy resources, including Azerbaijan and Kazakhstan, actively cooperate with China and are part of the "Trans-Caspian"/"Intermediate" corridor. At the same time, Georgia is ready to join other new global projects to reinforce its function of a reliable international partner.

Taking the aforementioned trends and observations into account, we have to point out that Georgian-Chinese economic cooperation in the post-pandemic period mostly depends on how quickly and efficiently the fight against COVID-19 comes to end and what processes unfold in global politics and economics, in other words, on how constructive and balanced cooperation between the United States, China, the EU, and other players on the global scale is going to be in light of the events unfolding in the South Caucasus region. I would like to present several assumptions in this connection:

- In the post-crisis period, China will mostly be occupied with resolving domestic problems, first and foremost ensuring economic stabilisation and other urgent measures. However, being a global actor, it will be involved in resolving important problems of international politics and economics and creating new models of multilateral cooperation. In this situation, our economic cooperation is going to be less intensive for a certain period.
- Nevertheless, cooperation with Georgia is expected to continue in fields such as trade, including electronic trade (facilitated by the Free Trade Agreement), infrastructure projects, and joint production of food products (including organic food), which will become of particular importance in the post-pandemic period.
- Discussions are underway today about the relocation of industrial enterprises from China to other countries, including Georgia. The idea has real grounds, but its implementation largely depends on the existence of a highly qualified local labour force and other factors. It is also necessary to develop educational/training programmes at Georgian universities to be able to share China's rich experience.
- Opening joint enterprises that serve the development of the healthcare industry (medical equipment, medicines, etc) may be commercially profitable since the sector has become one of the current priorities of the Belt and Road Initiative.

6. Kenneth T. Derr (1998), 'Commitment in the Caspian: A Chevron Perspective on Energy and Economic Development', *Chevron Corporation*, October 20, www.chevron.com/stories/commitment-in-the-caspian-a-chevron-perspective-on-energy-and-economic-development.

კოტე ზალდასტანიშვილი, გიგა მახარაძე, ზაზა კანდელაკი - ენერგოკომპანია 'E-Control'-ის ღონისძიება, ვენა, 2013, © ანა რაუხენბერგერი. **Kote Zaldastanishvili, Giga Makharadze, Zaza Kandelaki – Event organised by the energy company 'E-Control', 2013, ©Anna Rauchenberger.**

- The successful implementation of the Chinese Belt and Road Initiative is also important since it is a matter of increased interest to many countries in the world.
- It is important for Georgia, regarded as one of the key countries in cooperation between Europe and Asia, to be involved in this project. It is hardly possible for our country to carry out this function without China's huge economic potential. Taking full part in the Central Asia-Western Asia Corridor, it is entirely possible for Georgia to be a true economic hub.
- Within the frameworks of the Chinese global initiative, there are good opportunities for cooperation in cargo shipment operations from Europe to Asia, particularly amid the rising demand for recovery operations following the pandemic. Cargo transportation from China to Europe via Georgia has grown, but this is just a start. Georgia is to become one of the key transport hubs by building a modern infrastructure. A full-fledged operation of the Trans-Caspian Intermediate transit corridor continues to be a topical problem.

- Producing joint commodities based on new technologies within free economic zones, i.e. the model of technological parks, might be an interesting direction of partnership. Currently, China takes leading positions in the world in this regard (for example, Shanghai, Shenzhen, Tianjin). Three economic zones have been established in Georgia with the involvement of Chinese capital (in Tbilisi, Kutaisi, and Poti), but not all of them have been able to become fully functional. Given Georgia's intellectual resources, the stable situation in the country, a favourable business environment, and the free trade agreements with the EU, China, and neighbouring countries, this project can certainly become profitable. The structure of Georgia's exports, including to China, which has remained unchanged over the past decade and has been dominated by raw materials and agricultural products, should be improved due to an increase in the share of manufactured goods.
- Despite economic and social problems, exports of Georgian wine and other alcoholic beverages to the Chinese market will increase. To achieve this, it is necessary to provide quality products and improve the awareness of the specifics of the Chinese market.

Finally, no matter how the international political and economic situation may change, the importance of the countries that connect key segments of the global market and function as 'bridge states' is going to further increase in the post-pandemic period. Such states will occupy a special place in new models of global cooperation. Georgia is recognised in the region and the world for its beneficial business environment and effective economic reforms. As such, Georgia can reinforce its function as a country of international communication. In addition, as mentioned above, Georgia has signed free trade agreements with the EU, China and all its neighbours.

Georgia really has every chance to efficiently represent Western business interests, become actively involved in economic projects in Asia and at the same time, share with the West the experience and specifics of business relations with the Asian region, including China.

David Aptsiauri is a Visiting Professor and Senior Scholar delivering lectures and conducting research projects in leading universities of the United States, Europe, China, Turkey, South Caucasus and Central Asia as well as in Georgian educational organizations. He has served as Ambassador of Georgia to the Republics of Lithuania, Latvia and Estonia, later – to the People's Republic of China, Mongolia and the Socialist Republic of Vietnam.

GOOD DECISIONS IN CHALLENGING TIMES – THOUGHTS FROM A PANDEMIC

Howard Chase

As always it is identity, friendship, and shared interests that will sustain Georgia through these extraordinary times

The pandemic has caused a massive economic shock and recovery is likely to be patchy and slow. It will be tempting for countries and societies to turn inwards but it would also be a mistake. Addressing the challenges of pandemic control, social stability, economic recovery, and environmental sustainability requires more interconnectedness and collaboration and not less – in science and medicine, reliable flows of information, sustainable financing, and government and diplomacy. The policy choices made in the next few months will be crucial in determining the direction of progress and the resilience of our societies for decades ahead.

Even before the COVID-19 pandemic, it had become customary to question both the durability and the benefits of what we have come to call globalisation. At one level, it is undeniable that digital communication and social media have made our world more visible to more people than at any previous time in world history. Disasters, whether natural or man-made, flash onto our screens and shock us all in an instant. Our aspirations are guided towards wanting – or at least appearing to want – the same consumer goods and experiences and entertainment the world over. Social concerns over the environment or climate change or social justice rapidly become global movements demanding urgent responses from policy makers and governments everywhere, even if it is less clear what those responses should be.

Yet, at the same time, we know it is not so simple. We are overwhelmed by the sheer volume of digital noise. It is a cacophony, a children's playground of competing and unconnected sounds, as far from the harmony of a symphony orchestra as it is possible to get. So we search for islands of meaning, through family communications, social interests, or with our professional colleagues, where we can at least fashion some sense for ourselves of what all this means. And we know that this digital connectivity undeniably brings great benefits – we are more connected more quickly and more vividly with people

ფილიპ კუისონი, ბადრი ჯაფარიძე, პოუარდ ჩეისი, კოტე ბაღდასტანიშვილი, ნილ დანი - ევროკავშირი-საქართველოს ბიზნეს-საბჭოს სხდომა, ბრიუსელი, 2011, © ევროკავშირი-საქართველოს ბიზნეს-საბჭო. **Philippe Cuisson, Badri Japaridze, Howard Chase, Kote Zaldastanishvili, Neil Dunn – EUGBC Round Table, Brussels, 2011, © EU Georgia Business Council.**

and events that we care about. But we also struggle to see how all this fits together, how to see and understand the big issues and what we can possibly do to shape and address the future of our communities and societies.

Into this we throw a global pandemic of far-reaching impact, knowing it is not the first and it will sadly and definitely not be the last. The same issues play out in our minds. Globalisation is without a doubt a contributing cause: Not least because of the normalisation of global travel on a massive scale both for business and vacation (as well as to visit our own globally dispersed families and friends), but also because we know that control of the pandemic will come in large part from global action. It will come first and foremost from science and research and secondly from sharing and understanding the best ways to handle this reality (even if some ignore the best advice, one of the positive features of the pandemic is actually how responsible most individuals have been).

So maybe there are some important clues here, not only about the pandemic, but more generally about the way we can make sense of this global ‘noise storm’ of competing communication. On the one hand, we need to take personal responsibility to focus on our immediate families, friends, and colleagues to reduce the risks of community transmission – to literally stay at home. On the other, we need to communicate, listen, read and learn, and collaborate in every way we can to strengthen our societies and bring life back to whatever becomes the ‘new normal’.

In the same way, we can also think about the big policies and government decisions which shape our lives, even if they often appear to be mainly beyond our control. An obvious and reassuring but sometimes understated starting point is simply that good policy is important and competent leadership matters. Countries with a strong bias for understanding the science of the pandemic and making the best decisions in the circumstances have generally weathered the storm far more resiliently than those who lurched from one soundbite to another, with everything a matter of show and precious little of real substance. It may be that citizens and voters will ultimately reward or punish accordingly depending on the power of the soundbite, but the fact will remain that well-considered policies based on the best available evidence have generally been received better by more people in very difficult and stressful circumstances.

The same line of thought can be applied to other major policy issues and decisions that shape our lives and our communities – and in Georgia one needs to look no further for a compelling example than the energy corridor from the Caspian Sea to the Mediterranean and Europe. Looking back with the benefit of more than a quarter century of experience and achievement, it seems obvious now that the South Caucasus oil and gas pipelines from Azerbaijan through Georgia to Turkey and beyond were always meant to be. But a quarter century ago, nothing was further from the truth.

For those involved at the time, the whole story was acted out against a backdrop of incredibly dramatic post-Cold War social change, political uncertainty, and immense commercial and political risks. The major powers had their interests and fortunately, the United States steered a consistent and constructive path through every twist of the story. The investors saw a great opportunity to open new commercial opportunities, compete for transportation routes and markets, and build new and lasting relationships to underpin huge capital investments and unprecedented engineering achievements.

But ultimately, it came down to decisions and not only those made in the distant capitals of global geopolitics. In the newly independent states of Azerbaijan and Georgia, and in neighbouring Turkey, the risks and benefits had to be calculated in real time in the face of considerable uncertainty. As with the pandemic, information mattered, good quality analysis was critical, international collaboration and communication set the scene, and in the end, competent and responsible leadership decided the day.

Every action has consequences and not all are positive, but on balance the South Caucasus pipelines have brought great benefits to the region and not only in economic

რომან შპეკი და კოტე ზალდასტანიშვილი - მიღებაზე, ბრიუსელი, 2004, ოჯახის არქივიდან. **Roman Spek and Kote Zaldastanishvili - On a reception, Brussels, 2004, From the family archive.**

development. Georgia and its neighbours are undoubtedly more visible, more relevant, and more connected than would ever have been possible – and the Southern Gas Corridor pipeline system from Azerbaijan through Georgia to Turkey, Greece, Bulgaria, Albania, Italy, and the EU gas market underpins this reality. There is a genuine community of shared interest: Georgia has its unique identity and its friends, as well as a seat at the table of regional, European and global interests.

None of this would have been achieved without the commitment and skills of innumerable remarkable individuals at each stage of the story. Our greatest responsibility is to sustain and carry forward their achievements through these tumultuous COVID-19 times and beyond. And here the same guiding principles should apply – care and attention at home, connectivity and collaboration with immediate neighbours and beyond, deep knowledge and understanding of the geopolitical realities and policy issues, and respect for competence and good judgment in every situation.

Georgia is a new country in the modern age, but a society of deep roots and a well-defined identity that has survived numerous crises and will do so again. It is a country with many friends, in Europe and the United States as well as nearer to home, and those friendships need to be cultivated and sustained at all times, so that the lines are open whenever needed. None of these realities change in a pandemic, indeed their value is only multiplied and reinforced. As always it is identity, friendship, and shared interests that will sustain Georgia through these extraordinary times into an even more connected and interdependent future

Howard Chase is the Senior Director of Government Affairs for the Dow Chemical Company in Europe, the Middle East, Africa, Turkey and India. Before joining Dow he was Director of European Government Affairs for BP plc based in Brussels and previously held senior government affairs posts for BP in Washington DC, Moscow, London and other locations worldwide.

THE ALTERED AND STILL UNCHANGED REALITIES OF A WORLD DRIVEN MAD BY COVID-19

Irakli Menagharishvili

As always it is identity, friendship, and shared interests that will sustain Georgia through these extraordinary times

The COVID-19 pandemic has indeed proven to be unprecedented. OECD Secretary General Angel Gurría wrote: 'This [COVID-19] is the third and greatest economic, financial and social shock of the 21st century, and it demands a modern, global effort akin to the last century's Marshall Plan and New Deal – combined... Now is the time for urgent and large-scale responses to be taken at sub-national, national and international levels... The OECD calls for a sizeable, credible, internationally co-ordinated... effort to deal with the immediate public health emergency, to buffer the economic shock and develop a path towards recovery.'¹

The COVID-19 pandemic has changed many dimensions of global perception, but not all of them. Fierce disputes are still under way on a lot of fundamental issues, the developments make it clear that some surprises are still ahead and unexpected issues may still emerge.

We will touch only on some of them here. At the same time, we will try to link these theses to the reality in Georgia and steps it has taken to combat COVID-19.

COVID-19 is far from being the first epidemic that has proven to be heavily troublesome for the population of Georgia. Georgians, together with the whole of Europe and Asia, had to suffer from the epidemics of plague and smallpox in the Middle Ages and participated in the fight to eliminate smallpox. Georgian epidemiologists, together with representatives of other professions, had to struggle selflessly to halt and finally eliminate a problem faced not only by Georgia, but by the entire world for centuries – malaria. The efforts of doctors alone could not have been sufficient for this purpose. It was unimaginable to cope with the disease without eliminating the huge swampland in

¹. OECD Secretary-General Angel Gurría, 'Coronavirus (COVID-19): Joint actions to win the war', 21/03/2020, <http://www.oecd.org/about/secretary-general/Coronavirus-COVID-19-joint-actions-to-win-the-war.pdf>

Kolkheti, one of the historic hotbeds of malaria. The gigantic project of the reclamation of the swampy Kolkheti lowlands continued for decades. It was, among other things, part of a colossal anti-epidemic effort. Due to all these endeavours, only singular cases of imported malaria have been registered in Georgia since the 1960s. This is how the large endemic den of malaria – Kolkheti – disappeared from the world medical map.

Many international organisations have assessed the efforts, which Georgia took against COVID-19 at the initial stage as exemplary. This was of course largely due to the timely and correct distribution of functions of professional epidemiologists and state agencies, which made it possible to contain the pandemic at an early stage and efficiently control the spread of the disease. In spite of this, it is still too early to put COVID-19 away into the archives of history. Today we are witnessing a sharp deterioration of epidemiological conditions. Therefore, the Georgian government and, of course, medical agencies, will have to work hard for quite some time in the future.

The COVID-19 pandemic has had a serious impact on the global political order and presented a fresh view of a lot of aspects of the world community. COVID-19 seems to have sharply slammed on the breaks in the universal process of globalisation, speeding up a transition to a more fragmented world order, with unclear organisational principles for a future international system. Strange as it may seem, in this regard, the pandemic has been a perfect fit for the US president's isolationist agenda.

It is noteworthy that in this situation, the two competing global superpowers – the United States and the People's Republic of China – cannot emerge 'victorious' from COVID-19 by sharply changing the global balance of power in their favour.

The economic impact of COVID-19 will also be reflected in the defence budgets of the United States and, probably, other countries, which will have an impact on the pace of the modernisation of power.

The paradigm of 'great power competition' incorrectly describes the new geopolitical environment in the most recent defence and security strategy.

In the new geopolitical environment, any country finds it increasingly difficult to implement its will, because several poles of power cooperate and compete with it at the same time.

In this world, the United States continues to manage its alliances. Allies, however, now more frequently choose when they want to cooperate with the United States and when they prefer to take their own path.

As in any nationwide crisis, during a pandemic, not only the role and place of a country leader in a political system has become evident, but also their skills and personal features. In this regard, COVID-19 played in many cases a role of a large-scale global test. During the COVID-19 pandemic, the world media highlighted, to put it mildly, the 'eccentric' phrases or decisions by many heads of state or politicians. Of course, the US president attracted the most attention. Suffice it to recall one of his statements to

ირაკლი მენაღარიშვილი, ედუარდ შევარდნაძე, კოტე ზალდასტანიშვილი, გელა ჩარკვიანი - ედუარდ შევარდნაძის ოფიციალური ვიზიტი ლუქსემბურგში, 1999, © საქართველოს მთავრობის ადმინისტრაცია. **Irakli Menagarishvili, Eduard Shevardnadze, Kote Zaldastanishvili, Official visit of Eduard Shevardnadze in Luxembourg, 1999, ©Administration of the Government of Georgia.**

support the aforementioned. As he stated, it was necessary to reduce the number of COVID-19 tests, as an increased number of tests led to an increase in the number of confirmed infection cases. This statement warrants no further comment.

Philosopher and writer Francis Fukuyama harshly criticised President Trump. He wrote: 'It was the country's singular misfortune to have the most incompetent and divisive leader in its modern history at the helm when the crisis hit, and his mode of governance did not change under pressure. Having spent his term at war with the state he heads, he was unable to deploy it effectively when the situation demanded. Having judged that his political fortunes were best served by confrontation and rancour rather than national unity, he has used the crisis to pick fights and increase social fracturing. American underperformance during the pandemic has several causes, but the most significant has been a national leader who has failed to lead.'²

Why are democracies better players during pandemics? The COVID-19 pandemic has led to more intensive debates on whether authoritarian rulers are seizing power throughout the world. Contrary to this, democracies show their skills at innovation and adaptation. In many countries there are numerous signs of leaders of power-wielding agencies (the military, police and security services), who by using the crisis to consolidate power, have exposed the vulnerability of autocracies rather than their strength.

China is quintessentially an authoritarian state. Its government has managed to use the power of making centralised unitary decisions to impose a tough lockdown on Hubei Province and 'block' the spread of the virus throughout the country. The number of the victims of the virus is presumably much higher in China than officially recognised. Therefore, the international community did not take seriously the statements by the Chinese government that they had curbed the spread of the virus.

2. Francis Fukuyama, 'The Pandemic and Political Order', *Foreign Affairs*, July/August 2020, <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2020-06-09/pandemic-and-political-order>

Of course, democracies also have their shortcomings in this regard. The countries with the worst results in terms of per capita mortality rates due to COVID-19 are mostly democratic, including the United Kingdom, Belgium, Italy, Spain and the United States, which, in most cases, are caused by erroneous or belated decisions.

It is noteworthy that the epidemiological situation was aggravated in democratic countries at the beginning of the pandemic, as relevant services did not have the necessary experience. However, further steps have shown that democratic rule is quite flexible and innovative, which enabled such countries to establish control over the epidemiological situation.

Democratic countries are among the best, particularly if they are led by those whom society trusts, rather than populists. Relevant examples are Germany, Taiwan, Finland, Norway, New Zealand and South Korea. These six countries, by the way, are led by women, whose governance style is more inclusive.

Democracies have also shown their inherent skills of endurance and adaptation. Regional governments advised the central British systems to strengthen political control. The example of Taiwan showed that the protection of individual democratic rights makes surveillance over voluntary health protection possible. Germany relies on the power of the federal government. Politically more divided democracies such as the United States and the United Kingdom quickly presented a massive macroeconomic stimulus for the hospitality industry, which found multiparty support.

At the same time, representatives of democracies showed the force and importance of their varied and independent civil societies, who can easily mobilise to deal with crises of this type. Partnering relations of corporations, universities, foundations and non-commercial organisations with local governments and international structures made it possible to ensure medical services, social assistance and even vaccinations.

The fact that authoritarian states are fragile became evident in China. If a country constantly has only one leader, party or personality, failures are inadmissible and mistakes must not be exposed. The Communist Party of China attempted to conceal the scale of the spread of the virus from December 2019 to the beginning of January 2020. Thus, opposition between democratic and authoritarian regimes in situations of crises remains unchanged both in the past and today.

I think it is time for an epilogue. However, an epilogue would be inappropriate in this essay, as you need one at the end of a story. It is too early to speak about an end to the COVID-19 story. Moreover, according to recently published data, the COVID-19 story, as said above, may still present a number of surprises. Thus, no one knows what awaits us ahead, but thanks to the flexibility and adaptability of the human civilisation, we can cherish hopes that the situation that had remained unchanged up to now may still change for the better.

Irakli Menagharishvili is a Chairman of the Strategic Research Centre. He has served as Foreign Minister of Georgia, Deputy Prime Minister and Minister of Public Health.

FREEDOM AMID THE PANDEMIC

Tinatin Khidasheli

*the lack of institutional governance and
the increasing demand among the population
for one strict and skilful hand is apparent*

The establishment of democratic rule in the Western world is the realisation of victory over tyranny, power and, accordingly, violence and the capture of the state by one person or a small group of people. The establishment of democratic rule is a major achievement for humankind, setting tolerance, equality and freedom as a precondition for development. The achievements of democracy include the universal management of state affairs, cooperation, constant monitoring and accountability and the struggle against privileges obtained through class affiliation or some other aspects. It is an achievement of democracy that humans are declared as a universal value irrespective of their family backgrounds, property, gender or religious belonging. The development and progress of a state are based precisely on human relations and success achieved in a free and healthy competition between people.

Since the Enlightenment, when humanism was declared the main value and foundation of the state, promoting or at least not hindering humans' constant pursuit of happiness has become the top value of states with modernised republican governments. This was enshrined in the Declaration of Independence of the United States back on July 4, 1776:

“We hold these Truths to be self-evident, that all Men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable Rights, that among these are Life, Liberty, and the Pursuit of Happiness – That to secure these Rights, Governments are instituted among Men, deriving their just Powers from the Consent of the Governed, that whenever any form of Government becomes destructive of these Ends, it is the Right of the People to alter or to abolish it, and to institute new Government.”

It was on the basis of the Declaration of Independence of the United States, along with various other declarations and charters that had been adopted in France and Great Britain since the Middle Ages, that modern human rights have taken shape. They are an aggregation of rules created and developed to defend human freedoms and dignity during crises and natural and man-made disasters. Correspondingly, it is logical that most are the result of a major global catastrophe – World War II. In 1948 a consensus

was reached on the Universal Declaration of Human Rights and a day before that, a convention on the greatest crime against humanity, genocide, was held: The global movement for comprehensive human rights had begun, resulting in numerous conventions adopted by the United Nations and the European Union in the 1950s and 1960s.

The use of various mechanisms for the protection of the public and resorting to law, judicial procedures, and human rights become necessary when human lives, inviolability, freedom of movement or expression, and other inherent or acquired rights are endangered. Such risks naturally swell in times of wars, revolutions, conflicts, pandemics, floods, earthquakes and other crises, which is supplemented by the opportunism of rulers, who try to use such disasters for reinforcing their powers. It is here that the major dilemma of a government lies: To what extent is it able to observe a balance between the need to use the rules of emergency management and governing a country according to democratic rules based on the protection of and respect for human rights?

On the one hand, it is quite clear that restrictions prompted by natural processes are indispensable, but on the other hand, it becomes even more important to implement all mechanisms that ensure the maintenance of the balance. Human rights law is full of provisions and demands of ensuring the maintenance of a balance in order to avoid tyranny, single-handed rule, and the capture of the state.

Today, the democratic world has agreed on the main determinants and conditions that are to be thoroughly followed, if it is indeed necessary to restrict or temporarily suspend rights and freedoms. The conditions are as follows:

- Restrictions should be unequivocally allowed by law;
- Restrictions should be absolutely indispensable in democratic society and the only means for achieving objectives;
- Restrictions should be scientifically substantiated by experts, including alternative sources;
- It should be inadmissible to make single-handed restrictive or prohibitive decisions by any government agency;
- It should be obligatory to precisely determine the timeframes of any restriction or ban, which should be subject to regular revision and necessary corrections at any specific moment;
- It is inadmissible to use them in a discriminatory manner regarding a concrete group of people identifiable on any grounds.

The goals of human rights law are determined as a search for a constant balance between often sharply contradictory interests in society, which should always, in every concrete case, be regarded through the prism of receiving more benefits (i.e. the more benefits test). Of course, it is not the prohibition of slavery and torture that is meant here, as they are universally prohibited. We can boldly assert that in every case, when a restriction or ban is not substantiated, not placed within clear-cut timeframes, and not supplemented with mechanisms for revision and control, the decision is self-willed,

unfounded, and illegitimate. In such conditions, given the degree and scale of restrictions, a democratic republic can easily turn into a police state.

In the conditions of the COVID-19 pandemic raging throughout the world today, the world is testing not only the healthcare system, but also the sustainability of the right to the protection of health. In the conditions of a pandemic, the right of the protection of health naturally entails high risks for the rights of life and inviolability of a person, including the freedom of movement, freedom of speech and expression, labour and education. These are only part of the rights, which are highly likely to be restricted or suspended, if a state of emergency is declared.

However, if we try to look at the existing situation from a distance and view the bigger picture, we will see that the challenge, which the liberal and democratic institutions have found themselves facing, may be a fundamental test for democratic management. I think it will not be an exaggeration to say that various countries, irrespective of the level of democracy, have not faced identical challenges for decades now.

It is only fair to say that irrespective of countries' economic development and institutional stability, effectively all countries have found themselves unprepared for this crisis due to the acuteness of COVID-19, its scale and treacherous nature.

The immediate reaction of many governments was to fully isolate countries and, in most cases, citizens. During the first months of the massive spread of the virus, only a few countries measured their interests, resorted to the more benefits test and diversified restrictions and prohibitions. Japan's approach proved to be unique due to the country's constitutional model, which simply prohibits even a temporary abolition of the right of movement, so the government issued recommendations without introducing any prohibitions. People therefore acted at their own risk, making informed decisions. The most important condition to be observed in the times of any crisis or disaster is the obligation of the state to act in constant and uninterrupted communication with citizens to enable them to make informed decisions. Moreover, there is an internationally recognised obligation that channels of communication should inform the population with equal frequency in all languages comprehensible to people and in the format of narration suitable for the disabled and children.

Three main components are equally important in situations like the current pandemic. They need consideration and interpretation before making decisions on any political or practical actions.

The first component is the obligation to defend citizens of your country from an imminent threat. In this case, the threat endangered lives. Like in the rest of the world, there was no comprehensive and diversified analysis of the virus or methods for coping with it available in Georgia. Correspondingly, most countries made decisions on the basis of consultations with each other, by analogy, or, a little later, based on recommendations of the WHO. Therefore, the decision of the Georgian government to provide maximum

isolation and close borders immediately after the surge in the spread of the pandemic was confirmed and before a working strategy had been developed was correct, substantiated and justified.

After the first phase that bore signs of shock, the second stage naturally started. It was about analysing losses due to objective causes and problems arising from measures taken. This is the stage, where it becomes necessary to revise emergency measures and constantly improve the approach mentioned above several times. To achieve long-term, sustainable and successful results the correlation between government interference, restriction/abolition of rights and real or expected results should be measured effectively every day. It is such an analysis made in an independent environment free of the government's interference that enables making necessary corrections to all kinds of prohibitions and restrictions. Unfortunately, unlike the efficient initial decisions, the Georgian government chose to pursue a simple, somewhat primitivist, but seemingly safe policy. In conditions of complete isolation and absolute closure of the country, the government maintained a positive dynamic in the spread of the virus and low indices of infections and deaths. However, such an approach is positive only when viewed superficially, because it cannot create preconditions for intermediate success, never mind long-term success.

Contrary to the choice of a majority of democratic countries, the Georgian government chose the principle of one strong and responsible ruler, closing all paths to consultations, research, recommendations and public discussions. It should be emphasised for greater certainty that the struggle against a pandemic as well as any other catastrophe is not a business of specialists in specific fields. It is first and foremost a domain of common state policy. Victory over the pandemic has two equally important levels: Saving lives and saving the state. It can now be said unambiguously that against the background of a successful struggle, on the first stage, for saving lives, there is no document on short-, medium-, or long-term economic policy, no package of fundamental reforms, and no plan for financial stabilisation seven months after the state of emergency was declared, never mind broad public involvement or a strategic communications platform in the struggle against the results of the pandemic. In the meantime, it is only possible to quickly and successfully emerge from any crisis with minimum losses when citizens show solidarity and form a real or virtual chain around the country.

Democratic rule is a complicated and complex process. Among other things, it is complicated, because a precondition for efficient and successful models implies ensuring as much freedom of the population as possible in the process of making decisions and developing action plans. The main function of the government in most successful, rich and safe democracies is to not interfere and to allow people to freely develop. This condition applies to the times of both emergency situations and wars in a country. Abiding by these standards, the government should constantly hold negotiations and revise

კოტე ზალდასტანიშვილი, კარლჰაინც კოპფი, გიორგი მარგველაშვილი - საქართველოს პრეზიდენტის ვიზიტი ავსტრიის პარლამენტში, ვენა, 2014, ©საქართველოს პრეზიდენტის ადმინისტრაცია. **Kote Zaldastanishvili, Karlheinz Kopf – Georgian President visiting Austrian Parliament, Vienna, 2014, ©Administration of the President of Georgia.**

conditions in favour of freedom with as much involvement of the public as possible. In exchange, they will maintain high public trust in their policy.

The supremacy of law is the third component of a state of emergency and it is the most important. A democratic country is predominant precisely because its legal environment is expected and transparent for its citizens, even if the situation is special. The stability of the institutional system is imperative under democratic rule. It was said above that none of the branches of the state should be making wilful decisions when introducing restrictions under the state of emergency and such decisions should always be subject to accountability and revision, which is absolutely imperative. The Georgian Constitution sets this procedure precisely in accordance with the rules appropriate for democracies. In particular, one branch makes the decision to declare a state of emergency, whilst another branch must confirm it for it to come into force and be implemented. The Constitution also says that specific timeframes for restrictions are to be set and Parliament is to constantly work to subject them to accountability and revision. Unfortunately, the Georgian government chose to act in the field differently from that established by the Constitution in order to simplify the process. Contrary to the imperative provisions of the Constitution, Parliament chose to delegate its own powers mentioned above to a powerful ruler. By doing so, it not only eliminated any field for discussions, involvement, and communication, but also called into question the legitimacy of its own decision.

The seven months of struggle against the pandemic exposed all the weaknesses of Georgian statehood at the same time: The lack of institutional governance and the increasing demand among the population for one strict and skilful hand that is to cope with each problem individually.

A smart man said that democracy is the worst form of government, except for all the others. Therefore, if we agree that democratic government is indeed superior to all others we have known up to now, it is imperative to observe it not only in times of war, but also, and particularly, in times of crises and catastrophes.

Each time the government tries to shorten the path to necessary decisions by wilfully changing the process, pushing aside democratic institutions to show the power of individual rule and bypassing legal provisions referring to indispensable needs, it renounces democracy, and therefore, also the long-term success of the country.

Democratic government is better than any other model known to us precisely because it enables us to make quick and necessary decisions in line with the supremacy of law and democratic representation even in times of crises. In addition, this can be done in a manner that will make the future for each of us predictable and will not make us dependent on the will and skills of one omnipotent ruler.

***Tinatin Khidasheli** is chairwoman of the Civic IDEA organization, and a Professor at Caucasus University and the Georgian Institute for Public Affairs (GIPA). She has served as Georgia's Minister of Defense and chairwoman of the European Integration Committee of the Parliament of Georgia, and is a key member of the Republican Party. She was Chairwoman of the Georgian Young Lawyers Association.*

FREEDOM OF EXPRESSION IN TIMES OF COVID-19

Dunja Mijatović

Combating disinformation and protecting press freedom are not antonyms

The COVID-19 pandemic will go down in history as one of the most impactful events of this century for many of our member states. The pandemic has deeply shaken our societies and led to a series of measures that are still taking a huge toll on people's lives.

Beyond the sanitary crisis, the measures adopted to fight against the pandemic have disrupted many aspects of our lives, from freedom of movement to family life, from education to employment.

Governments had to take extraordinary measures such as lockdowns and quarantine orders to protect people's health and lives. Regrettably, some governments have been using this imperative as a pretext to unduly restrict human rights and freedom of expression. Access to information is also a collateral victim of the measures governments are taking to face the pandemic.

It is also of the utmost importance that journalists are able to work under safe conditions, without fear of being harassed or attacked, as stressed in the Recommendation (2016)⁴ of the Committee of Ministers on the Protection of Journalism and Safety of Journalists and Other Media Actors.

I warned against these risks at an early stage. Back then, the legitimate need to combat disinformation about the pandemic had led some states to introduce the possibility of prison sentences for spreading 'false information', while others had given more powers to private companies to remove such information, shifting the responsibility from the judiciary. I thus cautioned against legislation, decrees or decisions that could hamper the work of journalists and media actors and therefore, the public's right to receive reliable information.

In many crisis situations, press freedom, the right to receive information and to express opinions freely are among the first rights to be restricted. The COVID-19 pandemic has

confirmed this sad truth. I think however that we are today better equipped than in the past to draw the right lessons and avoid the repetition of past mistakes.

We all have the desire and ability to play a role in ensuring that the current and future crises are met with the least necessary impact on human rights. I would like to highlight three specific points:

First, combating **disinformation** and protecting press freedom are not antonyms. Actually, the access to reliable information from ethical media professionals is among the best antidotes society can demand to fight disinformation and play an informed role in the democratic fabric of society. However, the filtering of information and delays in responses to freedom of information requests have been observed in several countries. There have been reports of cases of journalists, who were prevented from attending press conferences, obtaining information from health authorities or documenting the operations of law enforcement officials. If it is true that restrictions on freedom of expression and media freedom can be introduced, it is also crucial that they do not go beyond the limitations allowed by Article 10 of the European Convention on Human Rights and that they respect the principles of necessity and proportionality.

In any event, measures to combat disinformation must never prevent journalists and media actors from carrying out their work. Member states should not limit themselves to removing content considered as propaganda or disinformation. The issue is more complex than that and requires a more holistic approach. Part of the solution is that governments should support quality, ethical and independent public broadcasting services and journalism.

The second key point at stake is how to **preserve the right to express opinions** even in times of crisis. Journalists should notably be able to work under safe conditions without fear of being harassed or attacked offline as well as online. However, we have seen attempts, including by high-level officials, to target journalists reporting on COVID-19. Journalists have been arrested and detained in reprisal for their coverage.

In addition, in almost all member states affected by the pandemic, there have been restrictions introduced to prohibit or limit physical demonstrations. In some cases, demonstrations have been organised by far-right groups which used that occasion to spread disinformation while appearing as defenders of rights. A spike in attacks on journalists covering various protests has also been observed. We need a deeper reflection and discussion on how to preserve people's rights to express their opinions freely and safely, including in the digital world.

And here comes into play a **third point**. **Digital tools** can indeed be used to make our society more resilient even in the face of emergencies. However, they can also exacerbate problems. During the pandemic, digital devices have been used to enforce quarantine orders, track the progression of infections or inform people about their possible exposure to infected individuals. I have warned against the data protection risks that such tools would entail and recommended a number of actionable steps for national authorities

დუნია მიატოვიჩი, ანდრეი რიხტერი, კონსტანტინე ქვაჩაკიძე, კოტე ზალდასტანიშვილი, მაია ფანჯიკიძე - ვიზიტი ეუთო-ში, ვენა, 2014, © საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო. **Dunja Mijatović, Andrei Richter, Konstantin Kvachakidze, Kote Zaldastanishvili, Maia Panjikidze – Visiting OSCE, Vienna 2014, © Ministry of Foreign Affairs of Georgia.**

to ensure that such tools are introduced only if they are designed and used in a way that respects democratic rules. The case-law of the European Court of Human Rights on data protection is the basic minimum standard that should serve as guidance for member states in this regard.

There is no doubt that governments are facing unprecedented challenges during this pandemic. This cannot however be an excuse to clamp down on the press and thus restrict people's access to information. Journalists and media actors carry out indispensable work that serves the public good. Their work must be protected, not undermined.

I have therefore urged all Council of Europe member states to preserve press and media freedom and ensure that measures to combat disinformation are necessary, proportionate and subject to regular oversight, including by Parliament and national human rights institutions.

***Dunja Mijatović** is Council of Europe Commissioner for Human Rights. She is an expert on media law and media regulation and has served as the OSCE Representative on Freedom of the Media.*

კოტე ზალდასტანიშვილი, გელა დუმბაძე - შეხვედრა დიასპორასთან, ვენა, 2015, © საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო. **Kote Zaldastanishvili, Gela Dumbadze – Meeting with diaspora, Vienna, 2015, © Ministry of Foreign Affairs of Georgia.**

EMIGRATION OR DIASPORA?

Ioseb Nanobashvili

A diaspora is first and foremost a self-organised emigration

Relations with emigrants are an issue on the domestic and foreign policy agenda of the Georgian state that has become particularly topical over the past few years. Therefore, relations with emigrants are still insufficiently institutionalised, lacking well-structured approaches. The 2018 amendments to the Georgian constitution that say ‘the state assumes responsibility for maintaining and developing ties of compatriots living abroad with their homeland’ has given birth to new ideas.¹ At the same time, the problem of relations with the diaspora needs research and in-depth discussions at the government and non-government levels, which would outline fundamental approaches to relations with the diaspora. It is based on these approaches that we should plan the steps that will transform the complicated and sensitive relations between our country and the part of our society residing abroad into coordinated efforts aimed at achieving common objectives.

Of course, to achieve such objectives, it is necessary to identify the reasons that prevent the Georgian ‘emigration’ from becoming the Georgian ‘diaspora’ (diaspora – Greek *διασπορά* ‘dispersion’ – a group that has moved from its home country to a foreign country and has a direct impact on the daily political, economic and social life in the ‘homeland’).

The International Organisation for Migration defines diasporas as ‘migrants or descendants of migrants, whose identity and sense of belonging have been shaped by their migration experience and background’. In this regard, the Georgian emigration can indeed be called a ‘diaspora’, as Georgians residing abroad are proud of their identity, keeping up religious and national traditions, run cultural centres, dance and folk song ensembles, as well as handicraft groups, thus maintaining ties with their homeland.

At the same time, we believe that the definition by the International Organisation for Migration is incomplete, as it disregards some aspects that are necessary for transforming an ‘emigration’ into a ‘diaspora’. In this regard, we think that a diaspora is first and foremost a self-organised emigration. Such self-organisation is not a result of the

1. The decision of 2017 was absolutely revolutionary. On the basis of the decision, the Georgian state has continued up to now to cover all costs of transporting to the homeland all Georgian nationals who die abroad, irrespective of their social status. Embassies are instructed to settle all logistic and administrative problems arising in these processes.

instinct of self-affirmation in new living conditions. It is a well-thought-out decision of a group of persons to continue service to their homeland, taking care of its good reputation and using the education and practical skills obtained in foreign countries to the benefit of their homeland. For its part, the 'homeland' should also be ready to facilitate the transformation of the 'emigration' into a 'diaspora' and to be able to use the resources of the diaspora in an appropriate and efficient manner.

There are numerous examples of diasporas that have taken the shape of powerful organisations, playing an important role at various stages of the development of their homelands. The Ukrainian diaspora in Canada; the Greek, Irish and Jewish diasporas in the United States; the Turkish diaspora in the EU and others can serve as good examples. It should be admitted in this context that Georgian emigration has failed so far to play the role of a real diaspora. There is obviously alienation between Georgian emigration and their homeland and unfortunately, the alienation is reciprocal.

We think that at this stage, state institutions, including embassies, approach relations with Georgian emigration on the basis of the learning-by-doing principle. It is expected that sufficient experience will be accumulated in this process, which will, for its part, facilitate the development of a plan for relations with emigrants. It should also be taken into account that Georgian emigration is developing quite dynamically, acquiring new skills and demonstrating flexibility by reacting to political and economic fluctuations in their respective countries of residence and the processes unfolding in their home country.

Below, I present some of my observations over Georgian emigration that stem from 2015-2020, when I worked as the Georgian ambassador in Athens. I think that pointing out these issues might help to identify at least some of the reasons for such a multi-faceted problem.

Immediate estrangement

Since Georgia's independence was restored, there have been several waves of emigration from our country. As a result, hundreds of thousands of our compatriots have found themselves beyond the Georgian borders.

In most cases, people emigrate to foreign countries to improve their living and social conditions. Emigrants usually blame their own country for their move, because, as they think, the state failed to offer the necessary conditions for their self-realisation. Correspondingly, a negative attitude towards their country emerges right after the decision to emigrate is made.

The legal status of an emigrant is of the utmost importance when crossing the border of a foreign country, because with no formal status, the emigrant is unable to act legally and adapt to an unfamiliar environment.

Obtaining a formal status in a foreign country is unofficially called 'legalisation'. The legalisation of an emigrant is a complicated and sensitive issue. Since the 1990s, the emigration of Georgian citizens to foreign countries begins in most cases with requesting

political asylum, i.e. the status of refugee no matter whether the applicants have a real reason or not. The UN Convention Relating to the Status of Refugees of 1951 says that refugee status can be granted to a person who has a 'well-founded fear of persecution for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion, is outside the country of his nationality and is unable or, owing to such fear, is unwilling to avail himself of the protection of that country'. Having received such an application, the host country reviews it and hands over to the applicant a document that certifies that the application is being processed. Such a document in most cases becomes the first legal paper allowing Georgian emigrants to legally stay in a foreign country.² At the same time, given its substance, the application also constitutes the first formal step towards distancing from the homeland. Currently, there are about 300,000 Georgian emigrants in Greece, but only about 15,000 that are registered at the Georgian Consulate. Only about 5,000 emigrants participate in Georgian elections.³

The life of an emigrant

Georgian emigrants earn on average 500-600 euro per month in Greece. The amount is sufficient for living in a foreign country and sending some financial assistance to their families in Georgia.

In order to use such a small amount of money efficiently, Georgian emigrants have created for themselves a certain social microclimate, which enables them to live abroad more or less comfortably and at the same time, resolve financial problems and, in some cases, even purchase real estate back in Georgia. In addition, Georgian emigrants manage to take at least some part in the socioeconomic life of their countries of residence, integrate into local societies and use their skills in various spheres.

Georgian emigration is a part and reflection of the whole of Georgian society. It accommodates all positive and negative features of the Georgian population. Therefore, it is no surprise that a lack of solidarity often prevents the Georgian diaspora organisations from consolidating their efforts and implementing joint projects and initiatives. To survive in a new environment and then to achieve self-affirmation and development, groups of emigrants unfortunately choose to confront each other rather than cooperate. As a result, the consolidation of Georgian emigrants continues to appear difficult to achieve. However, when offered by a third party, Georgian emigrants become engaged in joint initiatives with enthusiasm. The forum of the Georgian diaspora in Greece initiated by the Georgian Embassy was held for the first time in 2019. Delegates of more than 50 diaspora organisations took part in it.

2. To reduce the number of the irregular use of the asylum system, the Georgian government has planned measures over the past few years aimed at placing Georgia on the list of countries recognised as safe by EU members. Recognising a country as safe does not mean that its citizens are forbidden from filing applications to obtain asylum, but it does mean that citizens of such a country will receive a response to the application for asylum on a fast-track basis. At this stage, 14 members of the EU and Switzerland have recognised Georgia as a safe country.
3. To take part in elections, it is necessary to submit a Georgian identity card or passport. Participation in an election does not depend on the status of a person (legal or illegal) in the host country.

Emigration's contribution to the Georgian economy

The money Georgian emigrants transfer to their families every month remains a contradictory and sensitive issue. It is contradictory because it is perceived in a different manner. Questions are asked regarding the 'patriotic component' in the transfers of money to their families. As regards being sensitive, it is due to a new social phenomenon in Georgia – Georgian female emigrants whose selfless work is rightly regarded as the main factor of the survival of many families in Georgia.

About 15 million euro was transferred monthly from Greece to Georgia before the global pandemic. The situation is similar in other countries, where our emigrants are concentrated. Economists say that these flows of money make a significant contribution to the socioeconomic sustainability of our country and have a direct impact on the stability of the Georgian lari.

Many emigrants believe that the money they transfer to Georgia is the main factor keeping the Georgian economy stable. In return for this contribution to the Georgian economy, emigrants demand from the Georgian state the protection of their rights as emigrants, high-quality consular services, the facilitation of activities aimed at maintaining the Georgian identity of Georgians abroad and due consideration of emigrants' opinions on the developments of various spheres in our country. In addition, they openly express their views on the political and economic situation that has taken shape in our country.

Georgian emigrants have become particularly active in this regard over the past few years due to the unprecedented development of social networks and communications. It has become easier for emigrants to communicate with representatives of various branches of the Georgian government and for various interested groups to quickly shape certain sentiments among emigrants.

The reduction of the financial means available to Georgian emigrants due to the current crisis in the post-pandemic economies can become a serious problem for families of emigrants remaining in Georgia and the Georgian economy, which may face budgetary problems. The amount of money transferred from Greece over the past few months has almost halved. If the economic crisis leads to the further deterioration of the living conditions of Georgian emigrants, there will definitely be a negative impact on the size of their input into the Georgian economy.

Since we mentioned the pandemic, it is also necessary to note that the government's efforts aimed at returning Georgian emigrants to their homeland during the pandemic has only partially achieved the objective of strengthening relations with them. The process of return was supplemented by a number of contradictory issues, giving rise to mixed feelings among Georgian emigrants. Although the charter flights organised by the government brought thousands of Georgian citizens back to their homeland, emigrants were left with unanswered questions related to the frequency of flights, flight prices, the use of quarantine regulations and other issues.

იოსებ ნანობაშვილი, კოტე ზალდასტანიშვილი, ნოდარ კერესელიძე, დავით ჯალაღანია, ვენა, 2015, ოჯახის არქივიდან. Ioseb Nanobashvili, Kote Zaldastanishvili, Nodar Kereselidze, David Jalaghania, Vienna, 2015, From the family archive.

Crime

Criminal acts committed by Georgian citizens abroad have significantly damaged the reputation of Georgian emigrants for years and have always had a negative impact on the approach of local employers to Georgian emigrants. My experience, however, has shown that the situation has improved in this regard over the past few years. The number of crimes involving Georgian citizens in Greece has significantly decreased.

I think there are two factors explaining this. First, the criminal mentality has become absolutely unacceptable to many in Georgian society and second, the new generation of Georgian emigrants, who were born and grew up abroad, have much better prospects for their future than crime. As a result, criminal groups can no longer rely on new recruits and therefore, their number is naturally decreasing. I hope the trend will continue in the future and the notion of the 'Georgian criminal' will be forgotten.

The use of emigrants' intellectual potential

There is some progress in terms of using the intellectual resources of Georgian emigrants for the 'Georgian cause'. It is possible to speak only about 'single-point' achievements in this regard. In 2018, the Georgian Embassy in Athens and a group of Georgian lawyers in Greece with support from the International Centre for Migration Policy Development have

published for Georgian emigrants a comprehensive guide of legal migration to Greece, which reflects all relevant legal norms of Greek legislation, legal procedures, the rights of legal and illegal emigrants and so forth. In 2017, the Greek government authorised teaching Georgian in Greek public schools, which found an enthusiastic response from many Georgian teachers residing in Greece, who became voluntarily involved in the implementation of this programme in schools in Athens in an active and organised manner.

Some final conclusions

Of course, this paper has no ambition of producing specific recommendations for settling relations between the Georgian state and Georgian emigrants, but we nevertheless think that it provides grounds for drawing several useful conclusions:

- Transforming complicated and sensitive relations between Georgia and Georgian emigrants into coordinated efforts aimed at achieving common objectives is a goal of national importance. No efficient and long-term plan for resolving this problem has so far been developed.
- The aforementioned plan is to outline the reasons that prevent the 'Georgian emigration' from becoming the 'Georgian diaspora'. This will influence emigrants to self-organise in order to continue serving their country by means of using their potential beyond the borders of the country.
- For its part, the homeland should also be ready to facilitate the transformation of 'emigration' into 'diaspora' and help Georgian emigrants to show the potential of using their skills in an appropriate manner.
- Georgian emigrants are not ambitious. To a great extent, they are satisfied with being able to live more or less comfortably abroad while resolving certain financial problems. One of the reasons for not being ambitious may be the fact that their homeland does not send enough patriotic energy, which would motivate them to feel as part of their homeland in a foreign country, not individuals distanced from it. Weak patriotic links to the homeland can also be one of the reasons for Georgian emigrants preferring to confront with each other, rather than cooperate, which makes the consolidation of Georgian emigrants impossible.
- I think if we further generalise the problem, we will encounter a fundamental problem of achieving a situation, where all social and professional groups in Georgian society representing government, non-government, commercial, scientific, or cultural circles in or outside Georgia serve the homeland. In other words, they are to live with the conscious feeling of responsibility before their homeland and in accordance with the professional standards in the best interests of their country.

Ioseb Nanobashvili is a dean of the Caucasus University School of Law. He holds a PhD in International Relations. He has served as Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Georgia to the Republic of Greece.

AN INDIVIDUAL IN THE POST-PANDEMIC WORLD

Lana Gogoberidze

*Individuals will emerge enriched
from the current calamity*

Universal disasters move us on a planetary level. The conventional concepts of a city, a state and a continent cease to exist. We suddenly find ourselves living on an Earth that has become very small. The idea of humanity acquires a real meaning. What will be the result for mankind of this disaster and the chaos it has caused? Will we become more humane, apprehensive and tolerant, or will insecurity, alienation and the trend of isolating from the world prevail?

What is the post-pandemic world going to be like? One thing is clear: Epidemics change societies, economic structures, and human relations in their own peculiar way. I think it is necessary to view this problem from the standpoint of an individual. What impact will this universal calamity have on humans and their individualities?

Many think it is naive to believe that the idea of human or, more precisely, individual progress may arise from a global catastrophe. We can imagine the following pessimistic scenario: Once the crisis ends, humans immediately revert to their routine lifestyle based on utilising and destroying nature, climate change due to human activities, and air pollution. This will continue, until a new crisis erupts and nature finds its path to recover its history and reminds us of its power once again.

Nevertheless, I believe that the idea of humans striving towards improvement as a result of tragic experience is not completely groundless.

One thing is doubtless: Common trouble makes us reflect on our mortality, life, death and God with fresh intensity and keenness. It gives us a taste of not being alone on the planet. We have deeper thoughts about the transitory nature of events and the reason behind the existence of every one of us. The difference between material and spiritual, transient and eternal, the ultimate purpose of existence and everyday life become genuinely tangible.

Who are we? Why did we come to this world? In order to clarify this fundamental issue, we need to understand what distinguishes humans – homo sapiens – from all other living beings. In my opinion, there are two main differences: Only humans can be empathic (i.e.

sympathise with others) and perceive natural or human-made beauty. At the same time, I think these are the two sentiments that become particularly sharp, especially in times of common trouble, when countries or individuals are forced to be isolated. Quarantine and self-isolation – a dialogue with your own self. An attempt to view your own ego in a new light. Solitude drives us towards reflection and an analysis of events. We realise that today's circumstances are troublesome and all of us have to draw our own conclusions from it. What we lack most is human interaction. Telephone conversations and virtual interaction are not sufficient. We miss having real connections with our loved ones. We want to see, speak with and touch the people we love. We think about our lives and we cannot view ourselves separated from others. On the contrary, we see ourselves in the light or shadow of others. Our lives are filled with the phantoms of people – living or gone. Our path in life is at times narrow, rocky, impassable and edged with precipices on both sides and at times broad and stretched wide... However, it always has its ups and downs. Which way are we going on this path – all of us, our friends, acquaintances and people we randomly meet?

We ask ourselves these eternal questions and suddenly encounter the text of a post written by an Italian doctor: 'Infected people are being admitted to hospitals all by themselves. Family members have no right to accompany them. They are aware when the last hour comes. People die alone, unable to bid farewell to their families and without being mourned, just like animals.' These laconic words devoid of almost any emotion reach the depths of our hearts. We think about those who are doomed to die in solitude because of the global pandemic and depart from this world without their relatives being able to mourn and weep over them. And we feel empathy and compassion towards these people who are complete strangers to us.

Recently, a taxi driver did not charge a passenger, as the person was going to the Lugar Laboratory and told the driver that she was an employee of the facility. 'You are working to save every one of us. The only way I can pay you back is to not charge you the fare for the trip.' The woman was stunned and thankful as she got out of the car.

Understanding each other, empathy, solidarity... There are plenty of such examples around us. Empathy is the basis for solidarity (i.e. the desire to help each other). I do not know whether there can be anything more beautiful in this world than people obsessed with the idea of helping and standing with each other.

Every morning, I observe red and pink roses on different sides of the wall, as if I am seeing them for the first time. I find it a little ridiculous to express inspiration with the same ardour, but then I recall what Rabindranath Tagore said: 'Do not say, "It is morning," and dismiss it with the name of yesterday. See it for the first time as a newborn child that has no name.' This oriental wisdom makes me look deep into the essence of the phenomenon and I express joy more open-heartedly when I see every new rose bloom.

A few days ago, I heard a blackbird sing in a city freed from the noise of vehicles. Later, I was happy to hear it again on several occasions: An unexpected and amazing song of

a blackbird in the middle of Sololaki, an old neighbourhood in Tbilisi! And then I could even see the singer. It was sitting on a dry branch of a maple tree, outside the courtyard in the street. It seemed to be happy about the unusual stillness reigning in a city that had suddenly fallen silent, so it started singing. Here sits this tiny, unattractive bird, singing. I am trying to determine the time and rhythm of its song, which, so far, I have been unable to accomplish. They seem to be determined only by its emotions. Its soul fills up with love and it sings. Can you ever become tired of being in this world, if a new miracle awaits you every minute? Nature itself offers you these miracles! The only thing you have to do is to not interfere in its creation. You just have to watch or listen, remain still and enjoy.

As to the beauty created by humans, which brings happiness when perceived... During the sleepless nights, caused by Corona, lines from various poems would surface in my mind. I recalled everything I had ever been infatuated with. However, there was one poem that particularly attracted me during these peculiar times, as it somewhat reminded me of the circumstances that have now taken shape.

‘The rain and the winds wrought such havoc and harm that of buds on my plot there remains hardly one’... ‘The flowers of evil’ born in Charles Baudelaire’s troubled mind, are searching for ‘mystical sustenance on an earth that has turned into a grave’ and this

კოტე ზალდასტანიშვილი, დავით ზალკალიანი, ალექსი პეტრიაშვილი, ვენა, 2016, ოჯახის არქივიდან. **Kote Zaldastanishvili, David Zalkaliani, Aleks Petriashvili, Vienna, 2016, From the family archive.**

mystical sustenance is our blood: 'And the enemy black, which consumeth our hearts on the blood of our bodies, increases and thrives!'

And Paul Verlaine's 'Melancholy of Setting Suns'! Suns setting over the graves and giving rise to overall melancholy...

'And peculiar dreams
Like suns
Setting on the strands,
Vermilion ghosts,
Parade relentlessly
Parade, alike
To big suns
Setting on the strands.'

And then Galaktion Tabidze again:

'Black straw all rustles under moon's light.
Black hood has covered those long wide roads.
Calm down. The sleeping river ne'er moans.
Black straw all rustles under moon's light.
Oh! Your memories besides this grove
Enamels the silence of mountains high.
Black hood has covered those long wide roads.
Black straw all rustles under moon's light.'

I wonder what visions the poets had at those moments. The flowers of evil spread over the Earth that has turned into a grave, overall melancholy emerging due to the suns setting over the graves, and the black straw and the black veil rustling under the moon... Apocalyptic pictures. The end of the world. However, for some reason, the opposite happens. You read or recall a poem and a blissful sentiment permeates through you. Why would that be? This is the magic of a poem; the magic of art. The sentiments or thoughts a poet expresses through a specific vocabulary, rhythm, and rhyme touches your soul and bestows the beauty of the world upon you with new force. This amounts to purification. However, Galaktion Tabidze comforts you with unambiguous words in the same poem:

'Calm down. And trust your boat to waves.
Whatever was lost returns no more.
And the time to weep will later fall.
Calm down. And trust your boat to waves.
To fatality never give way,
And never invite the snows of sobs.
Calm down. And trust your boat to waves.
The one – who perished – won't ever call.'¹

1. Translated by Innes Merabishvili

Probably, it is sometimes necessary to realise that ‘one will never return’ and it’s better to calm down, not to succumb to despair, but to trust the boat to the waves and flow with the stream. You can go even further, expanding the poet’s thoughts and adjusting them for yourself, realising that some stage of your existence has ended and that life is a constant process of opening new doors. The fact that you exist in this world obliges you to close one door and open another. In that case, a miracle awaits you every day. This can also be regarded as a result of the common trouble that has befallen today’s world as well as some kind of purification.

Finally, I still believe that individuals will emerge enriched from the current calamity. They will be more thoughtful and better prepared to perceive beauty and feel others’ pain. Is this utopian? Probably it is, but we should recall that ultimately, it is utopias and utopians that change the world. This concept is supported by the ideas of the thinkers who have looked into the depths of human souls. They were fully aware of the untrustworthy, envious and merciless nature of humankind, but still drew the following conclusion from the horrifying experience of the plague: ‘He [the protagonist of the novel, Dr Rieux] wanted to state quite simply what we learn in a time of pestilence: That there are more things to admire in men than to despise.’ Also: ‘They knew now that if there is one thing one can always yearn for and sometimes attain, it is human love.’ (Albert Camus, *The Plague*)

***Lana Gogoberidze** is a film director and Board Member of the Georgian Film Academy. She holds a PhD in Philology and is a laureate of multiple international film festivals. She was a Member of the Parliament of Georgia for two terms and Chairperson of the Georgian Parliamentary Delegation to the Council of Europe. She served as permanent Representative of Georgia to the Council of Europe and UNESCO.*

დიდ მეცნიერებსაც კი უჭირთ განმარტონ, თუ რას ნიშნავს ბიოფილი, არადა ეს სრულიად მარტივია – ეს კოტე იყო.

კონსტანტინე გაბაშვილი

კოტე უადრესად მრავალმხრივი, განათლებული პიროვნება და უმაღლესი სინჯის პროფესიონალი იყო. იგი არ აზროვნებდა კლიშეებით (თუნდაც აპრობირებული კლიშეებით) და ერთ სიბრტყეზე. მას პროფესიული რეაქციები ინსტინქტის დონეზე ჰქონდა აყვანილი, ახასიათებდა არა ბანალური, პათეტიკური ურაპატრიოტიზმი, არამედ სახელმწიფოს ჭეშმარიტი შეგრძნება.

თედო ჯაფარიძე

კოტე ბაღდასტანიშვილი იყო ის პიროვნება, ვინც ჩემზე დაუვიწყარი შთაბეჭდილება მოახდინა, თავისი ბევრი თვისებით, განსაკუთრებით კი, კოლორიტული, რომანტიკული ქართველობით. თავისი ცხოვრების წესით, სიტბოთი, იუმორით და ხელგაშლილობით ის, ჩემი აღქმით, განასახიერებდა იმას, რაც მე მიყვარს 'ქართველობაში'. ამავდროულად, ის იყო ნამდვილი ევროპელი და ეს ორი მხარე სრულიად ბუნებრივად ერწყმოდა და ავსებდა მის პიროვნებას. მას ერთნაირად აფასებდნენ, უყვარდათ და თავისიანად თვლიდნენ როგორც თბილისში, ისე გერმანიაში, ავსტრიაშია თუ ბელგიაში.

ნატალი საბანაძე

ახლა, როცა მაქვს პატივი წარმოვადგენდე საქართველოს ავსტრიის რესპუბლიკაში და აქ განთავსებულ საერთაშორისო ორგანიზაციებში, ჩემთვის ორმაგად საამაყოა ის დიპლომატიური მემკვიდრეობა, რაც კოტე ბაღდასტანიშვილმა დატოვა აქ ყოფნის პერიოდში საქმიანობით, სიცოცხლის ბოლო წუთამდე შეუპოვრად, თავდადებით და უდიდესი პასუხისმგებლობით.

ქეთევან ციხელაშვილი

Even great scientists find it difficult to explain what 'biophile' means, but it is so simple. It was Kote.

Konstantine Gabashvili

Kote was an extremely many-sided and educated person and a high-quality professional. He did not think with cliches (even if the cliches were well-tested) or from a narrow angle. His professional reactions were raised to the level of instincts. He was not a banal and pathetic flag-waving patriot, but had a genuine feeling of the state.

Tedo Jafaridze

Kote Zaldastanishvili made an unforgettable impression on me due to many of his characteristics, especially his colourful and romantic 'Georgianness'. His lifestyle, warmth, humour and generosity embodied for me all that I love in Georgianness. At the same time, he was a genuine European and these two sides merged with and complimented each other in his personality. Whether in Tbilisi, Germany, Austria or Belgium, people always appreciated him and regarded him as one of their own.

Natali Sabanadze

Now that I have the distinction of representing Georgia to the Austrian Republic and international organisations based here, I am twice as proud of the diplomatic heritage of Kote Zaldastanishvili that he created due to his persevering and selfless efforts and immense sense of responsibility during his stay here and to the last minute of his life.

Ketevan Tsikhelashvili